

SZAKDOLGOZAT

PAPP ANIKÓ

levelező gyógypedagógia szak

logopédia-pszichopedagógia szakirány

MATE Kaposvári Campus

2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Kaposvári Campus

Gyógypedagógia Szak

**A kötődés- és a szeretethiány hatása az örökbefogadott
gyermekek fejlődésére**

Belső konzulens: Dr. Demeter Gáborné

egyetemi adjunktus

Készítette: Papp Anikó

BA0U86

Levelező Tagozat

Intézet/Tanszék: Neveléstudományi Intézet,

Gyógypedagógia Tanszék

MATE Kaposvári Campus

2023

**„A világon egyedül az ember csecsemő képes belehalni a szeretet-
hiányba.”**

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	3
BEVEZETÉS	5
IRODALMI ÁTTEKINTÉS.....	8
A kötődésről és a szeretetről.....	8
A kötődélmélet megszületése.....	9
Kötődés gyermekkorban.....	12
Kötődés felnőttkorban	13
A kötődés kialakulása	14
Egyéni különbségek a kötődésben – Idegen Helyzet kísérlet.....	15
<i>A „nem-osztályozható” gyermekek – dezorganizált kötődés .....</i>	18
<i>Az organizált és dezorganizált kötődés összehasonlítása .....</i>	20
<i>A dezorganizált kötődés hosszú távú hatásai.....</i>	21
Kötődés és mentalizáció	22
Kötődés és pszichopatológia	24
<i>Trauma, avagy a szétszakadt világtérkép.....</i>	24
<i>Disszociáció: tudni vagy nem tudni .....</i>	26
<i>Az érintés fontossága.....</i>	27
<i>Biológiai következmények .....</i>	28
<i>Pszichológiai következmények .....</i>	34
<i>Van kiút?.....</i>	36
Az örökbefogadásról	37
<i>Az örökbefogadás feltételei és jogi háttere Magyarországon .....</i>	38
<i>Az örökbefogadás formái.....</i>	39
<i>A születés előtti élet.....</i>	39
<i>A korai tapasztalatok fontossága .....</i>	41
<i>A gyermekotthonok magánya.....</i>	42
<i>Az otthonban nevelkedett gyermekek fejlődésbeli eltérései.....</i>	43
<i>Örökbefogadás és kötődés .....</i>	43
<i>Az örökbe fogadó szülő szerepe a kötődésben .....</i>	44
<i>Roma gyerekek az örökbefogadásban.....</i>	45
ANYAG ÉS MÓDSZER	48
AZ INTERJÚK ELEMZÉSE.....	50
Első interjú – Tomi története	50

Második interjú – Marci története.....	54
Harmadik interjú – Lili és Roli története.....	59
Negyedik interjú – Zsófi története	62
Ötödik interjú – L. története	65
A szakmai interjúk elemzése	68
<i>Első szakmai interjú – Dél-dunántúli lakásotthon</i>	68
<i>Második szakmai interjú – Alapítvány</i>	71
<i>Harmadik szakmai interjú – Örökbefogadási tanácsadó</i>	74
KUTATÁSI KÉRDÉSEKRE KAPOTT EREDMÉNYEK ÖSSZEGZÉSE	77
Az első kutatási kérdésekre kapott válaszok összegzése	77
A második kutatási kérdésekre kapott válaszok összegzése	78
A harmadik kutatási kérdésekre kapott válaszok összegzése	79
ÖSSZEFOGLALÁS	81
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	82
FELHASZNÁLT IRODALOM	83
Internetes források	84
Törvényi hivatkozások.....	84
Felhasznált, de nem hivatkozott irodalom	84
NYILATKOZATOK	85
MELLÉKLETEK	87
Tomi története.....	87
Marci története	93
Lili és Roli története	104
Zsófi története	110
L. története	118
Dél-dunántúli lakásotthon interjú	123
Alapítvány interjú	132
Örökbefogadási tanácsadó interjú.....	140

BEVEZETÉS

Nem terveztem pedagógus pályára lépni. Sosem vonzott, mint hivatás. Annak ellenére sem, vagy éppen azért, hogy pedagógus családból származom. Aztán megszületett a kisfiam, és ahogy Bessel van der Kolk írja *A test mindent számontart* című könyvében: egy életesemény kiválthat olyan biokémiai üzenetet, amely be- vagy kikapcsolni képes a géneket, illetve megváltoztatni azok viselkedését.¹ Esetemben a „pedagógus-gén” aktiválódott azáltal, hogy édesanyává váltam. A gyógypedagógia már csak ráadás volt.

A magzati kor, a születés körüli események és a korai évek fontossága már elsőéves hallgatóként megragadták a figyelmemet. Nagyon meghatározó olvasmány volt abból az évből számomra Bruce D. Perry *A ketrecbe zárt fiú* című könyve. Különösen azok az életről hozott történetei, amelyek elhanyagolt, a szülők által elutasított, sőt, ketrecben nevelt gyerekekről szóltak. Perry történetei rámutattak arra, hogy a megfelelő gondoskodás, kapcsolódás, kötődés hiányában a gyermekek fejlődése atipikussá válhat, sőt, akár stagnálhat is.² Mélyen érintettek a könyv sorai, ezért kaptam az alkalmon, hogy az egyik elsőéves kurzushoz készítendő portfólió kapcsán interjút vehettem fel egy örökbefogadott fiú anyukájával. Így született meg Tomi története.³

Tomi élete volt a szakdolgozatom legfőbb ihletadója. Kíváncsivá tett, hogy más gyermek lelkén és testén is nyomott hagynak-e a csecsemőként átélt magányos percek. Érteni szerettem volna, hogy a hiányzó vagy zavart kötődési viselkedés hogyan és miért alakítja át a gyermekek viselkedését. Miért lesz az egyikük visszahúzódó, szorongó jellem, míg a másik nehezen kezelhető, adott esetben erőszakos? Mit jelent számukra kötődni valakihez? Miért ennyire meghatározó a korai szeretetélmény, a kötődés az ember életében? Milyen hatással van hosszútávon a kötődési zavar, a szeretethiány az ember személyiségére, érzelmi szabályozására, kognitív képességeire és szociális készségeire?

A köznapi nyelvben sokan a kötődést és a szeretetet szinonimaként használják. Kötődöm hozzá, tehát szeretem, és fordítva. Ez nem feltétlenül van így. A modern pszichológia megtanulta szétválasztani a kötődést és a szeretetet, amely által sokkal tisztább képet kapunk az emberi kapcsolatokról – írja Orosz Katalin és S. Nagy Zita szerzőpáros *A sorsformáló 9+1 hónap* című kötetben.⁴ „Pszichológiai értelemben a „kötődik” szó azt jelenti, hogy a kapcsolat meg van kötve, például barátságot köt két ember vagy házasságot köt a pár.”⁵ Tudományos definíciója szerint, amelyet John Bowlby, a kötődéstudomány atyja fogalmazott meg és Hámori Eszter klinikai szakpszichológus foglalta össze magyar nyelven: „a kötődés olyan viselkedéses rendszer, amely a kötődési személyhez való közelség elérését célozza meg. A rendszer evolúciós szerepe a veszély elleni védelem keresése és elérése, és mint ilyen, a táplálkozástól és a társkereséstől

---

¹ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 167.

² Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketrecbe zárt fiú*, Park Kiadó, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 182.

³ Teljes interjú olvasható a szakdolgozat mellékletei között: Tomi története.

⁴ Orosz Katalin – S. Nagy Zita: *A sorsformáló 9+1 hónap*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2017. p. 113.

⁵ Orosz Katalin – S. Nagy Zita: *A sorsformáló 9+1 hónap*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2017. p. 114.

független motivációs bázissal rendelkeznek.”⁶ „A szeretet különböző érzelmeket, állapotokat, magatartásformát jelölhet a személyek közötti vonzalomtól az étkezés öröméig. Utalhat erős kötődést jelölő érzelmre és személyes vonzódásra.”⁷ Természetesen a két fogalmat teljesen szétválasztani sem lehet, hiszen egy egészséges, kiegyensúlyozott, biztonságos kötődés magával hozza a szeretetélményt is.

Tudtam, nagy fába vágom a fejszemet a kötődés, a szeretet témájával. Bowlby már az 1950-es években megalapozta a kötődéstudomány alapjait, a szakirodalmi áttekintés mégis arra enged következtetni, hogy nagyon nehezen tört utat magának a tudomány ezen területe. A kötődési zavar hosszútávú lelki és testi hatásait pedig még ennél is keményebb dió elfogadtatni a szakmai közönséggel. Bessel van der Kolk hosszasan értekezik erről *A test mindent számontart* című kötetében, amely szerint hosszú évek kutatásai és tudományos bizonyítékai ellenére sem tudták még elfogadtatni a szakmával, hogy a korai években átélt trauma (például az elhanyagolás) megváltoztathatja a testi és mentális működését az adott gyermeknek.⁸ „Nem csak az lehet trauma, ha gyerekkorodban abuzáltak, hanem az is, ha elhanyagoltak, érzelmileg ignoráltak, ha nem érintettek meg. Ha nincs fizikai és érzelmi kötődés, az önmagában trauma.”⁹ Érzékeny téma ez, de úgy döntöttem, még ha ezen dolgozat keretében csak a felszínt érintve is (az oldalszámi keretek miatt), mások figyelmét is felhívom rá.

A másik fejtörést az okozta számomra, hogyan tudnám a kötődést felmérni, vizsgálni a kutatásomhoz. Egyrészt ezen téma nehezen szorítható számok közé, ugyanakkor nem tartottam valószínűnek, hogy bármely szülő bevallotta volna azt, hogy nem volt képes kötődni, illetve jól kötődni a gyermekéhez. Ezért leszűkítettem a kötődési viselkedés kutatását az örökbe fogadott gyermekekre. Bízva abban, hogy lesz, aki őszintén mesél nekem örökbe fogadott gyermeke életének kezdeti szakaszáról, és annak megpróbáltatásairól. Három család osztotta meg velem a történetét, illetve egy, már felnőtt férfi is elmesélte nekem azt, milyen volt számára anya, család nélkül felnőni. Természetesen az örökbe fogadás nem jelenti azt, hogy minden esetben meg kell küzdeni a múlttal és annak hatásaival. Sikerült készítenem interjút egy olyan családdal is, akik rögtön a születésekor tudták örökbe fogadni a lányukat. Zsófi története a témát tekintve mintegy ellenpontként, kontroll személyként szerepel a szakdolgozatomban. Továbbá volt szerencsém interjút felvenni két örökbefogadási tanácsadóval és egy lakásotthon vezetőjével, illetve az ott dolgozó pszichológussal. Nagyon mély, őszinte és sokszor letaglózó beszélgetések résztvevője lehettem. Rendkívül hálás vagyok mindegyik alanyomnak, hogy megnyíltak nekem.

A szakdolgozatom célja az, hogy az elméleti háttér ismertetése és az interjúk elemzése által választ kaphassak néhány, általam felállított kutatási kérdésekre. Továbbá nem titkolt célom

---

⁶ Hámori Eszter: *A kötődéstudomány perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 35.

⁷ Oxford Illustrated American Dictionary (1998) + Merriam-Webster Collegiate Dictionary (2000) magyar fordítása a wikipédián: https://hu.wikipedia.org/wiki/Szeretet#cite_note-oxford-1

⁸ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 172-176.

⁹ Dr. Máté Gábor magyar születésű kanadai orvos – *A trauma bölcsessége* c. dokumentumfilmben <https://thewisdomoftrauma.com/hu/>

ezen dolgozattal a kötődés és annak a gyermeki fejlődésre ható szakirodalmát bővíteni. Ugyanakkor felmerült bennem a szakdolgozattal való további vizsgálódás, kutatás lehetősége is. A kötődési zavar, az elhanyagolás okozta következmények vizsgálata messze túlmutat jelen szakdolgozat keretein, és igazi választ a kérdéseimre talán nem is az örökbefogadó szülők, hanem maguk a gyermekek tudnának adni. Remélem, hogy legközelebb már őket kérdezhetem.

IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A kötődésről és a szeretetről

Közel száz éve kutatják, vizsgálják a szakemberek a kötődési viselkedést, valamint a kötődés a gyermek későbbi fejlődésére gyakorolt hatását. Az alábbiakban ismertetem – a teljesség igénye nélkül – néhány, a kötődés kutatásában meghatározó szakember meghatározását, álláspontját:

„A kötődés létezésünk lényege, de természetéből fakadóan nem tudatosul bennünk. Ebben az értelemben olyan, akár az agy: minél mélyebbre hatolunk, annál kevesebb tudatosságot találunk benne. (...) Az agyunk gondolkodásért felelős része csak egy vékony réteg, ezzel szemben sokkal nagyobb az az agyi áramkör, amely a kötődésért felelős lelki dinamikát szolgálja.”¹⁰

Ruth Newton hasonlóan fogalmazza meg a kötődés definícióját, mint a kötődéstudomány megalapítója, John Bowlby. „(...) a korai kötődés a gyermek biológiai kötődése elsődleges gondozóhoz, vagyis leggyakrabban a szüleikhez. Ennek a biológiai rendszernek evolúciós alapjai vannak, és az a célja, hogy növelje a csecsemő túlélési esélyeit, hogy nagyobb valószínűséggel maradjon életben a felnőttkoráig, amikor már maga is szaporodóképes lesz és gondoskodhat génjeinek továbbadásáról. Ez a kötődés jelenlegi tudásunk szerint jórészt az első életév során alakul ki, és mértékét nagyban meghatározza a szülő érzékenysége, ráhangoltsága és reakciókészsége gyermekével szemben.”¹¹

„A szülőhöz való kötődés nem „születik együtt” a csecsemővel. (...) A kötődés a róla gondoskodó felnőttekkel zajló rendszeresen kommunikáción, testi kontaktuson, tehát az interakciókon keresztül formálódik és ölt idővel az adott kapcsolatra jellemző, kölcsönös – diádikus – viselkedési formát. Átlagos körülmények között, a kötődés normatív fejlődése esetén a csecsemő egyéves korára szilárdul meg az első kötődési kapcsolat.”¹²

John Bowlby már az 1950-es években felismerte, hogy a „kötődés a bölcsőtől a sírig kísért”. Tudományos kutatások és vizsgálatok bizonyítják Bowlby feltételezését, miszerint gyerekkorunk szeretetmintái felnőttkorunkban is megjelennek.¹³

Jacques Lacan francia pszichoanalitikust idézi Orvos-Tóth Noémi a Szabad akarat c. könyvében: „a csecsemő vágya, hogy az anya vágyának a tárgya legyen. Ha ez megvalósul, akkor tud kialakulni az ösbizalom. Az ösbizalom több, mint egy érzés, az egy létezési forma. Életünk

---

¹⁰ Dr. Máté Gábor és Neufeld, Gordon dr.: *A család ereje*, Budapest: Open Books, 2021. p. 38.

¹¹ Newton, Ruth: *A biztonságos kötődés megalapozása*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2019. p. 23-24.

¹² Tóth Ildikó: *Korai kötődés, társas kapcsolatok és lelki egészség - Legújabb fejlemények*. In: A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata I. : Fejlődéstudományok és empirikus eredmények. Semmelweis Egyetem Egészségügyi Közszolgálati Kar Mentálhigiéné Intézet, Budapest, 2020. p. 246.

¹³ Orvos-Tóth Noémi: *Szabad akarat*, Budapest: Jelenkor Kiadó, 2021. p. 175.

minden egyes területét meghatározza (testi-lelki egészségünket, kapcsolataink milyenségét, helyünket a világban.) Az ösbizalom adja meg az alapot az önbecsülés és az önbizalom érzésének kifejlődéséhez.¹⁴

A világhírű csecsemőkutató, Daniel N. Stern szerint döntő szerepe van a személyiségünk fejlődésében annak, hogy milyen lelkülettel gondoskodnak rólunk a szüleink. A kutató úgy gondolja, hogy az élővilágban az emberek az egyetlenek, akik nem csak a szükségleteik kielégítésére, hanem azok elismerésére is vágnak. A külvilágnak kell ismernie a belső jelzéseket, hogy a gyermek, majd felnőtt is érvényesnek érezhesse azokat.¹⁵

„Bálint Mihály világhírű magyar származású orvos és pszichoanalitikus az elsők között világitott rá, micsoda felbecsülhetetlen jelentősége van a legkorábbi szeretetélményünknek. (...) Ahhoz, hogy ez a nagy változás, a világba való megérkezése elviselhető legyen, kell valaki, aki gyengéden átvezet minket a benti biztonságból a külvilágba. Ez a legtöbb esetben ki lehetne más, mint az anya, akinek a testében növekedtünk, akinek a hangját, illatának emléknymait örizzük az idegrendszerünkben.”¹⁶

A kötődélmélet megszületése

Talán kevesen tudják, hogy John Bowlby – a kötődélmélet megalkotója – maga is megtapasztalta az anyai gondoskodás szeretetteljes és távolságtartó formáját is. Jeremy Holmes brit pszichiáter és író szerint „Bowlby kétféle élménye a kétféle anyával – az „elutasító” városival, és a „biztonságos”, rendelkezésre álló vidékivel – szerepet játszhatott abban, ahogyan az anyai gondoskodás kettősségét és az ezzel kapcsolatos hiányokat a kötődélméletben megfogalmazta.”¹⁷ Bowlby a II. világháborút követően meghívást kapott a Tavistock Klinika Gyermekterápiás Osztályának vezetői posztjára. Nem sokkal később alapította meg a klinikán a Tavistock Gyermek Fejlődési kutatócsoportot, ahol elindultak azok a kutatások, amelyek később meghatározó szereppel bírtak a kötődélmélet létrejöttében.¹⁸ Ezen kutatások középpontjában szerepelt annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy miként befolyásolhatja a gyerekek későbbi viselkedését a korai szülő-gyermek kapcsolat minősége, kiváltképp a gyerekek kötődése az őket gondozó felnőttekhez, legfőképp az édesanyjukhoz. Bowlby munkásságára nagy hatást gyakoroltak Darwin nézetei a természetes kiválasztódásról, Konrad Lorenz kacsákra vonatkozó etológiai kutatásai, illetve Harry Harlow híres majomkísérlete („drótanya – szőronya”).¹⁹ Továbbá Jean Piaget kognitív fejlődéslélektani elméletei és a pszichoanalízis Budapesti Iskolája is nyomot hagyott Bowlby gondolkodásán.

A kötődélmélet létrejöttében két fontos kutatási projekt játszott szerepet. Az egyik a Bowlby által a WHO felkérésére végzett kutatás volt, amelynek során felmérte a II. világháború után árván maradt gyermekek lelki és mentális egészségi állapotát, majd arról írt egy nagy hatású

---

¹⁴ Orvos-Tóth Noémi: *Szabad akarat*, Budapest: Jelenkor Kiadó, 2021. p. 121.

¹⁵ Orvos-Tóth Noémi: *Szabad akarat*, Budapest: Jelenkor Kiadó, 2021. p. 124-125.

¹⁶ Orvos-Tóth Noémi: *Szabad akarat*, Budapest: Jelenkor Kiadó, 2021. p. 120.

¹⁷ Hámori Eszter: *A kötődélmélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 9.

¹⁸ Hámori Eszter: *A kötődélmélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 9.

¹⁹ Newton, Ruth: *A biztonságos kötődés megalapozása*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2008. p. 26.

beszámolót. Ezen vizsgálata során Bowlby felhasználta a René Spitz megfigyeléseit is a hospitalizmussal kapcsolatban. A hospitalizmus Spitz meghatározásában a következőt jelenti: testi és értelmi fejlődés elmaradása egy személy által nyújtott gondoskodás hiányában. A hat hónapos kutatás végére Bowlby a következő meghatározásokat tette:

- A gyerekeknek szükségük van a folyamatos, egyszemélyes gondoskodásra az optimális, egészséges fejlődésük érdekében.
- A gondoskodó személy normál esetben az anya, de a helyét átveheti helyettesítő személy is. A hangsúly az egyszemélyes gondoskodáson van.
- A korai kötődési viselkedést, a biztonságos kötődés kialakulását nagymértékben befolyásolja az anyát és a gyermeket támogató, megfelelő szociális közeg megléte, illetve annak hiánya.²⁰

A másik meghatározó projekt James Robertson az Egy kétéves kórházba megy című filmje volt, amely bemutatta az anyától való átmeneti szeparáció (kórházi tartózkodás) által okozott traumatikus érzelmi hatását. „Ezek a szívszorító felvételek a gyerekek reakciójának három fázisát mutatják:

1. Tiltakozás: A gyerek hangosan sírva hívja az anyját, és nem hagyja magát más által megnyugtatni.
2. Kétségbeesés: Amikor a szülő ennek ellenére sem tér vissza, a gyerek érzelmileg összeomlik.
3. Apátia: A gyerek látszólag lecsillapodik, már nem hívja a szülőt, és úgy viselkedik, mintha már nem is zavarná a hiánya.”²¹

Bowlby a harmadik, a tagadás szakaszát tartotta kritikusnak. A szülővel való kapcsolat fontosságának tagadása hosszútávon patogén lehet, ezáltal akadályozhatja a későbbi érzelmi kapcsolatok létrehozására való képességet.²² Amikor a gyermekek végre hazakerültek a kórházból, a szülők nem ismertek rájuk. Teljesen megváltozott a gyermekek viselkedése. Akkoriban még az volt a bevett szokás, hogy a szülők nem maradhattak bent a kórházban a kezelés ideje alatt a gyermekükkel. Még az egészen kicsikkel sem. Ez még az 1970-es években is így működött, és elsősorban épp Bowlby kutatásainak köszönhetően változott meg.²³

Bowlby végül az 1950-es évek végére fogalmazta meg a kötődélmélet alap gondolatait. A gyermek anyához kötődésének természete (*The Nature of the Child's Tie to his Mother*, 1958) című írásában fejtette ki a kötődélmélet etológiai keretét: „a csecsemő kötődési viselkedése veleszületett, a táplálás ösztönétől független humán-specifikus viselkedési mintázat, amelynek célja, hogy veszély esetén fokozza a közelséget az anyához, és megnyugtató viselkedését kiváltja.”²⁴ Bowlby felismerte azt is – részben Harlow majomkísérlete, részben pedig kollégája, Mary Ainsworth ugandai megfigyelései alapján –, hogy a kötődés és az exploráció egymással szoros kapcsolatban állnak. Az anya, mintegy „biztonságos bázisként” van jelen a gyermek

---

²⁰ Hámori Eszter: *A kötődélmélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 13.

²¹ Newton, Ruth: *A biztonságos kötődés megalapozása*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2008, p. 25.

²² Hámori Eszter: *A kötődélmélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 28.

²³ Newton, Ruth: *A biztonságos kötődés megalapozása*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2008. p. 25.

²⁴ Hámori Eszter: *A kötődélmélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 18.

életében, ismeretlen vagy veszélyes helyzetekben mindig rendelkezésre áll. Ha a gyermek biztonságban érzi magát – hiszen vissza tud „menekülni” az édesanyjához, ha szükséges –, akkor aktívan keresi az új és érdekes ingereket. Ha azonban nem érzi magát biztonságban, úgy nem érdekli őt a külvilág, nem mer felfedezni.²⁵ A megfelelő ingerek hiányában pedig atipikussá válhat a gyermek testi és lelki fejlődése.

A kötődélmélet születésének második fontos mérföldkövét Bowlby Szeparációs szorongás (1960) című tanulmánya jelentette, amelyben a Tavistock Klinikán összegyűjtött adatokat elemzte. Ezzel, illetve az előző tanulmányával egyaránt Bowlby „szembeszállt az akkori klasszikus pszichoanalitikus nézettel, ami a szorongás létrejöttét valamilyen belső konfliktus következményének tekintette.”²⁶ Bowlby Hermann Imre magyar orvos, pszichiáter feltevését vette alapul: „a szeparációs szorongás a megkapaszkodási ösztön frusztrációjából ered.”²⁷ Úgy vélte, hogy a szeparációs szorongás nem tanult, és nem is belső konfliktusból ered, hanem elsődleges, veleszületetten hozott szorongásfajta. Célja nem más, mint a kötődési rendszer válaszmintázatainak aktiválása, az anya közelségének keresése a fájdalom, a stressz és minden egyéb ellen.²⁸ Harlow kísérletei bebizonyították, hogy az anya tartós hiánya azért káros, mert sem a menekülés, sem pedig a biztonság keresése nem lehetséges. Így a szeparációs szorongás szintje tartósan magas marad, és nincs, ami leállítaná. Ez pedig komoly pszichopatológias zavarok forrása lehet. „Bowlby négy fő okot nevezett meg, ami előidézheti a patogén mértékű, szeparációs helyzetekkel kapcsolatos „várakozási” szorongást:

1. A gyermek ténylegesen átélt olyan helyzetet, amikor az anyjától el kellett szakadnia, mint például kórházba kerüléskor.”²⁹ A szorongás sokáig fennmaradhat a kórházi kezelés után, ha az anya távozásra készül, például lemegy a boltba.
2. Gyakran fenyegetik azzal a gyermeket, hogy magára hagyják.
3. Amikor az anya rendszeresen elutasítja a gyermekét.
4. Végül a szorongás patológias mértékűvé tud fokozódni a szülő vagy a testvér halálával.³⁰

A következő tanulmányában, a Bánat és gyász csecsemő- és kisgyermekkorban (Grief and Mourning in Infancy and Childhood, 1960) fejtette ki részletesebben Bowlby az anyától való elszakadás következtében létrejövő viselkedéses és érzelmi folyamatokat. „Spitz árvaházakban folytatott megfigyelései alapján Bowlby arra a következtetésre jutott, hogy az anyától való elszakadást követően a lehetséges kötődési személyek ismételt váltakozása csak erősíti ezt a patológias folyamatot.”³¹ A folyamatos csalódások hatására, illetve azok elkerülésére a gyermek feladja azon vágyát, hogy kötődést alakítson ki bárkivel is. A kötődés szükségességének tagadása állandósul, annak minden érzelmi és viselkedéses kísérőjelenségével együtt, mint például a Spitz által leírt csecsemőkorai apátiával és passzivitással.³²

---

²⁵ Hámori Eszter: *A kötődélmélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 26.

²⁶ Hámori Eszter: *A kötődélmélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 25.

²⁷ Hámori Eszter: *A kötődélmélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 25.

²⁸ Hámori Eszter: *A kötődélmélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 25.

²⁹ Hámori Eszter: *A kötődélmélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 27.

³⁰ Hámori Eszter: *A kötődélmélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 27.

³¹ Hámori Eszter: *A kötődélmélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 28.

³² Hámori Eszter: *A kötődélmélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 28.

John Bowlby kötődésmélete szembe ment az akkor tudományosan elfogadott nézetekkel, és bár sok kritika érte az elméletet, mégis alapjaiban változtatta meg azt, amit a kötődésről, a kötődési viselkedésről, az anya és gyermeke közötti kapcsolatról feltételeztek. Bowlby figyelme később a kötődés klinikai és pszichopatológiai vonatkozásai és a kötődésméletben rejlő terápiás lehetőségek felé fordult.

Kötődés gyermekkorban

Bowlby összegezve az akkori kutatások eredményeit arra jutott, hogy a gyermek második életévében és a harmadik életévének első felében a kötődési viselkedés ugyanolyan intenzív és hasonló jellegű, mint egyéves korban. A gyermek életének első három évében kiemelt jelentősége van a kötődési személynek („biztonságos bázis”), aki komoly befolyással bír a gyermek társas, érzelmi és viselkedési fejlődésére. A későbbi években azonban a kötődési viselkedés jellege megváltozik, „kiegészül a gyermek fejlődő kognitív és explorációs képességeinek életkorra jellemző sajátosságaival.”³³

Mary Ainsworth – kanadai pszichológus, Bowlby munkatársa – kutatásai szerint a kétévesek ugyanolyan intenzíven keresik az édesanyjuk közelségét vészhelyzet, stressz esetén, mint az egyévesek. Ellenben a kétévesek az explorációs tevékenységük során már messzebbre merészkednek, részletesebben fedezik fel környezetüket, mint az egyévesek. Fontos mérföldkő a beszédfejlődés, hiszen a beszéd segítségével már távolságból folytatott interakcióra is képes a gyermek az édesanyjával. Ugyanakkor fontos megjegyezni: kétéves korban még mindig a testi kontaktus számít az elsődleges eszköznek a megnyugtatásra, a komfort helyreállítására.³⁴

Az anyától való rövid távollétet a hároméves gyermekek már jobban viselik, és ha egy barátságos, ismeretlen felnőtt velük marad, képesek nyugodtan maradni. A kötődési viselkedés az első három évben nagyon sok fontos változáson megy keresztül a gyermek mozgásának, beszédének, kognitív készségeinek, illetve az érzelmi szabályozás képességeinek fejlődésével.³⁵

A négyéves korú gyermekek már az anya hosszabb távolléte alatt sem szoronganak, vagy mutatják annak jeleit. El tudnak merülni kedvelt tevékenységükben egy kedves, ismeretlen felnőtt társaságában, továbbá bevonhatók feladat- és játék helyzetekbe, ahol mind a felnőttekkel, mind pedig a kortársaikkal képesek az együttműködésre. Azonban az intenzív testi közelség iránti igény nem az jelenti, hogy a négyévesek kötődési erőssége az anyjukhoz csökkent volna. A kötődési rendszer szerveződése változik meg azáltal, hogy újabb kognitív és társas készségek fejlődnek ki a gyermekben.³⁶ Marvin és Greenberg 1982-es kutatási kimutatták, hogy az anya már nem csak közli a gyermekével, hogy elmegy, hanem azt is, hova és miért megy. A közös

---

³³ Hámori Eszter: *A kötődésméletek perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 114.

³⁴ Hámori Eszter: *A kötődésméletek perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 114-115.

³⁵ Hámori Eszter: *A kötődésméletek perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 115.

³⁶ Hámori Eszter: *A kötődésméletek perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 115.

megbeszélés hatására a gyermekek sokkal nyugodtabbak voltak az anyjuk távolléte alatt, és örömteli volt a viszontlátás.³⁷

Main és Cassidy (1988) az óvodáskorú gyermekek kötődési viselkedését vizsgálták, és arra a megállapításra jutottak, hogy már nem a testi közelség és a kontaktus keresése a fő stratégiájuk. Az érzelmi kontaktusban a kötődési személlyel elsődlegessé válik a mimika és a testbeszéd által való érzelmek kimutatása, illetve az érzelmek beszéd révén való kommunikációja.³⁸ Az érzelmi állapotok megosztása, egyeztetése nagyon fontos a gyermek érzelmi és társas fejlődése szempontjából. „Bowlby (1969) cél-korrektív partnerségnek nevezte a kötődési rendszer szerveződésének ezt a szakaszát. A fogalommal azt kívánta jelölni, hogy a kötődési rendszeren belül a viszonyok és a szerepek a csecsemőkorhoz képest átalakulnak, a kisgyermekkor kognitív fejlődés – többek között a decentráció – új vívmányai következtében.”³⁹

„Az óvodáskor végére az új készségek – a decentráció és a gondolkodási sajátosságok, valamint a szimbolikus folyamatok, például a fantáziavilág – fejlődésével a kötődési kapcsolat munkamodellje újraszerveződik.”⁴⁰ Már nem szükséges a kötődési személy térbeli jelenléte ahhoz, hogy a gyermek képes legyen megnyugodni bármilyen szorongást kiváltó helyzetben.⁴¹

Az iskoláskorú gyermekek kötődési viselkedésére jelen fejezetben nem térek ki, amelynek két oka van. Az egyik, hogy az iskoláskorú gyermekek kötődési sajátosságainak felmérése még napjainkban is gyerekcipőben jár, de szerencsére, egyre több kutatás fókuszpontjába kerül. A másik ok pedig, hogy a szakdolgozatomban a koragyermekkor kötődési viselkedés és a kötődési zavar következményeinek a feltárását tűztem ki célul. Az iskoláskorú kötődés vizsgálata a maga teljességében túlmutat a szakdolgozat keretein.

Kötődés felnőttkorban

Az elmúlt harminc évben a felnőtt kötődéskutatások az egyik leggazdagabban bontakozó ágát képviselik a kötődéstudományon belül. A vizsgálatok alapját Bowlby azon gondolata adta, hogy a kötődés az emberi kapcsolatokat az életút végéig kíséri az egyéni fejlődés során.⁴² Számtalan kutatás, kísérlet és irányzat jelent meg a felnőttkori kötődés vizsgálatában, amelyeket jelen szakdolgozat szűkös keretein belül nem tudnék teljes egészében feltárni. Fő célként nem is a felnőttkori kötődés vizsgálatát tűztem ki célul. Ugyanakkor az egyik interjúm alanya egy felnőtt férfi (L. története), aki a beszélgetésünk során őszintén beszélt arról, hogy miben és milyen intenzitással érzi felnőtt életében a gyermekkorában átélt események, traumák hatásait. Az ő történetének elemzésével jelen írásomban annyi a célom, hogy megmutassam: a kötődési zavar

---

³⁷ Marvin, R. S. & Greenberg, M. T.: Preschooler's changing conceptions of their mothers: A social-cognitive study of mother-child attachment. In D. Forbes & M. T. Greenberg (Eds.), *New directions of child development. No. 18. Children's planning strategies* (47-60). San Francisco: Jossey-Bass, 1982.

³⁸ Main, M. & Cassidy, J.: Categories of response to reunion with the parent at age six: Predictable form infant attachment classifications and stable over a one month period. *Developmental Psychology*, 24, 1988. p. 415-426

³⁹ Hámori Eszter: *A kötődéstudomány perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 116.

⁴⁰ Hámori Eszter: *A kötődéstudomány perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 116.

⁴¹ Hámori Eszter: *A kötődéstudomány perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 116.

⁴² Hámori Eszter: *A kötődéstudomány perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 125.

és annak következményei egy életen át viselt terhet jelent. Talán egy másik tudományos munkában majd sort keríthetnek a felnőttekkel való vizsgálódásra is.

A kötődés kialakulása

Bowlby szerint az emberi kötődésnek sajátos célvezérelt viselkedésszabályozó rendszere van. „Az anyához vagy az elsődleges gondozóhoz való érzelmi ragaszkodás legfontosabb funkciója a distresszel való megküzdés, valamint a környezet explorálását lehetővé tevő biztonságos helyzet megteremtése. A közelség elérését és az exploráció, a környezet felfedezésére irányuló aktivitást más-más viselkedésszabályozó rendszer irányítja, amelyek támogatják egymást.”⁴³

Bowlby (1969) négy fázist különböztetett meg a ragaszkodás – és egyben a szociabilitás – fejlődésében:

1. Differenciálatlan szociabilitás szakasza: 0-3 hónapos kor között.
2. Differenciálódó szociabilitás szakasza: 3-7 hónapos kor között. Ezen időszak kezdetén jelenik meg a szociális mosoly, majd a csecsemő elkezd megkülönböztetni az elsődleges gondozót, az ismerős arcokat preferálni. A kapcsolati fejlődés szempontjából rendkívül fontos ez az időszak, hiszen az ezekben a hónapokban lévő hibák, hiányosságok hatásai tovább gyűrűznek.
3. Specifikus, megkülönböztetett szociabilitás szakasza: 7-24 hónapos kor között. A gyermek ebben az időszakban kitüntetett figyelemmel fordul a szeretett személyek felé, míg az idegenekkel szemben tartózkodón, barátságtalanul viselkedik. Megjelenik a „nyolc hónaposok szorongása”, kialakul a ragaszkodás.
4. Partneri viszony szakasza: 24 hónapos kortól.⁴⁴

Kósa Éva pszichológus, a gyermeki kötődés egyik jeles magyar kutatója szerint a kötődési viselkedés kialakulása az alábbi fázisokból áll (Kósa, 2001):

1. „kötődés előtti fázis, mely az élet első heteire jellemző,
2. kialakulóban lévő kötődés („early bonding process”), mely a 2-7. hónap közötti időpontra tehető – ez egyúttal a piaget-i II. és III. szenzomotoros alszakasszal is megfelelhető (elsődleges és másodlagos cirkuláris reakció időszaka),
3. valódi kötődés fázisa, a ragaszkodás („attachment”), melyet általában 12 hónapos korban mérnek.⁴⁵

Eigner Bernadett szerint a kötődés alakulásában bonyolult, összetett folyamatok és hatásmechanizmusok játszanak szerepet. Nem csak az elsődleges gondozós ráhangoltsága, odafigyelő, válasz-kész viselkedése határozza meg a kötődés fejlődését, hanem a gyermek karaktere, temperamentuma is. Azt fontos kiemelni, hogy nem önmagában a csecsemő temperamentuma a mérvadó, hiszen lehet nehéz vagy könnyű az elején a babával, amennyiben a szülő megfelelően tud alkalmazkodni, illeszkedni tud egymáshoz anya és gyermeke. A bizonytalan kötődés kialakulásában szerepet játszhatnak az újszülött intenzív, nehezen csillapítható sírásai, mert nehéz

⁴³ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 26.

⁴⁴ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 27.

⁴⁵ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 26.

ehhez egy anyának nyugodtan alkalmazkodnia. A kötődés alakulásának folyamatát befolyásolhatja még a baba koraszülöttsége, betegsége, fogyatékosága és egyéb környezeti tények is, mint például a nehéz szociális körülmények, a szülő mentális állapota, stb. Bizonyos genetikusan meghatározott tények is hatással lehetnek a kötődésre: „a D4 dopamin receptor ún. 7-szeres ismétlődésű génvariánsa esetén négyszer magasabb arányban fordult elő ún. D típusú (deorganizált-dezorientált) kötődés a gyermeknél.”⁴⁶ A dezorganizált kötődést egy későbbi fejezetben ismertetem.

Egyéni különbségek a kötődésben – Idegen Helyzet kísérlet

Mary Ainsworth kanadai pszichológus jelentkezett egy újsághirdetésre, amelyben adatrendszerezési feladatra kerestek embert. A hirdetést maga John Bowlby adta fel. Bowlby és Ainsworth közös munkájának köszönhető, hogy manapság mérni tudják a gyerek szülője iránti kötődését. „Ainsworth nemcsak megerősítette Bowlbynek azt a feltevését, hogy a kötődés kialakulásában a táplálásnak nincs komoly szerepe, de megfigyelte például azt is, hogy az egyes kisgyerekek mimikája, hangadása és anyjukhoz való közelsége elég jellegzetes ahhoz, hogy a kutató csak a gyerekeket figyelve meg tudja állapítani, melyiküknek ki lehet a jelenlévők között az anyja.”⁴⁷

Segítik a gyermek fejlődését az optimális anya-gyermek interakciós mintázatok. Eigner Bernadett pszichopedagógus, játékterapeuta szerint az optimális azt jelenti, hogy segíti a környezeti hatásokkal szembeni alkalmazkodást és megküzdést. Kihangsúlyozza, hogy jobb fejlődési kimenet várható akkor, ha a gyermek biztonságosan tud kötődni az elsődleges gondozójához, normál esetben az anyához. Ezen mintázatok kutatásait nagyban befolyásolta Mary Ainsworth munkássága és az általa kidolgozott Idegen Helyzet kísérlet, amellyel mérni tudta az anya-gyermek kapcsolat biztonságosságát.⁴⁸

A kísérlet lényege, hogy fokozatosan növelik a kisgyermeket érő stresszt, ezáltal kiváltva a természetes kötődési reakcióját, ami így megfigyelhetővé és mérhetővé válik. A kisgyermek a szülőtől várja a megnyugtatót, a vigasztalást. A vizsgálat során indukált stresszhelyzetek esetén a gyerek viselkedése a korábbi tapasztalataikat fogja tükrözni arról, hogy milyen elvárásai alakultak ki a róla gondoskodó felnőttek reakcióira vonatkozóan. Az így tapasztalt különbségek az elvárások terén fogják megmutatni a kötődés minőségének megbízható mérőeszközét.⁴⁹ A kísérlet nyolc, egyenként három-három perces epizódot tartalmaz, amelyeket a kutatók minden esetben filmre vesznek, hogy utólag kiértékelhessék a gyermek viselkedését.

1. „Az első epizód során az anya a csecsemővel belép a szobába, melynek közepén játékok vannak elhelyezve.
2. A szobában két szék is található, és az anya azt az instrukciót kapja, hogy üljön le az egyikre.

---

⁴⁶ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 28.

⁴⁷ Newton, Ruth: *A biztonságos kötődés megalapozása*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2008. p. 27-28.

⁴⁸ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 32.

⁴⁹ Newton, Ruth: *A biztonságos kötődés megalapozása*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2008. p. 28-29.

3. Amíg a baba a játékokkal van elfoglalva, belép egy idegen, aki eleinte csendben van, majd beszélni kezd az anyához.
4. Ezt követően az anya kimegy a helyiségből, és a baba kettesben marad az idegennel.
5. Az anya ezután visszatér, és az idegen kimegy a szobából – ez az első vizontlátás.
6. A következő epizód abból áll, hogy az anya ismét kimegy, de a baba ezúttal egyedül marad.
7. A három perc elteltével nem az anya tér vissza, hanem az iménti idegen, és megpróbál interakcióba lépni a gyerekekkel.
8. Az anya visszatér, és az idegen kimegy. Ez a második anya-gyerek vizontlátás. A kutatók azt figyelik meg, hogyan reagál a kisbaba az anya első, illetve a második visszatérése, és ez alapján határozzák meg, melyik kötődési típusba tartozik.”⁵⁰

Háromféle kötődési stílust azonosított Ainsworth a munkatársaival a kísérletek során: biztonságos, bizonytalan-elkerülő, és bizonytalan-ambivalens. „A kötődési stílus kifejezés azt fedti, hogyan viselkedik egy gyerek az elsődleges kötődési személlyel szemben, amikor igényli a jelenlétét, vagyis, amikor veleszületett kötődési rendszere aktiválódik. A gyermek kötődési stílusa tükrözi a szülő-gyerek kapcsolat eddigi történetét, és a szülő gyermeke biológiai kötődési igényére adott eddigi reakcióit.”⁵¹

Kötődési csoport	Leírás
Biztonságos (B) (Ainsworth és mtsai, 1978)	Az anya biztonságos bázisként szolgál az explorációhoz. Szeparáció: A gyermek jelzi a szülő hiányát, főleg a második szeparáció alatt. Újratalálkozás: A pár aktívan üdvözl egymást mosollyal, vokalizációval vagy gesztusokkal. Ha a gyermek feldúlt, jelzi, és keresi a kontaktust a szülővel. Ha megnyugodott, visszatér a környezet explorációjához.
Bizonytalan-elkerülő (A) (Ainsworth és mtsai, 1978)	A csecsemő könnyedén explorál, csak enyhe jeleit mutatja az érzelmi köteléknek és a biztonságos alapú viselkedésnek. Szeparáció: Minimálisan reagál rá, enyhe látható distressz, amikor egyedül marad. Újratalálkozás: Elnéz, vagy aktívan elkerüli a szülőt, gyakran a játékokra fókuszál. Ha a szülő fel-emeli, ellenállhat, elhajolhat. Távolságot tart fenn a szülőtől, inkább a játékok iránt érdeklődik.
Bizonytalan-ambivalens (C) (Ainsworth és mtsai, 1978)	A gyermeket láthatóan stresszeli már a szobába való belépés is, gyakran ingerlékeny, de lehet passzív is. Nem explorál. Szeparáció:

⁵⁰ Newton, Ruth: *A biztonságos kötődés megalapozása*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2008. p. 30.

⁵¹ Newton, Ruth: *A biztonságos kötődés megalapozása*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2008. p. 30-31.

	Nyugtalanság és distressz látható. Újratalálkozás: A közelségkeresés és a dühös elutasítás jelei keveredhetnek, a gyermek dührohamot kaphat, vagy passzívnak mutatkozhat, vagy túlságosan feldúltnak ahhoz, hogy jelezze, kontaktusra vágyik. A szülő nem képes megnyugtatni a gyermekét.
--	---

A táblázat forrása: Zsolnai Anikó: *Kötődés és pedagógia – A kötődéskutatások pedagógiai szempontú elemzése*, Budapest: EötvösJózsef Könyvkiadó, 2018. p. 28.

A biztonságosan kötődő gyerek édesanyja érzelmileg elérhető, érzékeny és válaszkész volt gyermeke jelzéseire. A gyermeket felkavarta az elválás, stresszhelyzetnek élte meg, amely aktiválta nála a kötődési viselkedést: kereséssel, sírással reagált az anya távozására, azonban az újratalálkozás örömteli volt és hamar megnyugvást hozott. A viselkedésszabályozó rendszerek kiegyensúlyozottan működtek.⁵²

„Az elkerülő viselkedést mutató csecsemők anyái elutasítók voltak, így Ainsworth feltételezte, hogy az elkerülő viselkedés az elutasításra adott válasz. Az anyák általában következetesen inszenzitívnek mutatkoztak, azaz később, vagy nem igazán, nem megfelelően reagáltak a baba igényeire.”⁵³ Úgy tűnt, mintha ezeket a babákat nem viselné meg a szeparáció: nem voltak feldúltak, nem sírtak, azonban a szülő visszatérésére sem mutatták semmilyen érzelmet, inkább elfordultak, eltávolodtak. Viselkedésükben az explorációra helyeződött a fő hangsúly. „Fiziológiai vizsgálatok azonban azt mutatták, hogy nagyon is megviseli a szervezetüket a stressz, csak ezt nem mutatják ki kellőképpen. Az elutasítás és az inadekvát válaszok miatt azt tanulja meg a csecsemő, hogy neki magának kell megküzdenie saját negatív érzelmi állapotaival, mert a szülő ilyenkor elfordul tőle, nem adja meg neki a gyengéd, szoros testi – lelki kontaktust.”⁵⁴

Az ambivalensen kötődő csecsemők anyái kevés érzékenységet mutattak és azt is kiszámíthatatlanul, ugyanakkor ők mégis úgy érezték, hogy nagyon sok energiát fektetnek a gyermekükkel való kapcsolatba. Következetelenül inszenzitívek voltak: egyszer reagált az anya a baba jelzéseire, másszor nem. Utóbbiból a gyermek azt tanulta meg, hogy erőteljesebben kell közölnie az igényeit. Ezeknek a gyermekeknek a viselkedése nyugtalanabb, szorongóbb, hevesebb, így próbálva az elsődleges kötődési személyt a közelben tartani. Azonban ennek a viselkedésnek a következményeként nem tudnak ezek a csecsemők békésen, felszabadultan explorálni, megismerni a környezetüket. Ezek a gyerekek erős szorongás jeleit mutatták az elváláskor, de az újratalálkozás sem hozta meg a várt vigaszt, továbbra is zaklatottak, nyugtalanok maradtak. Nem érdekelték őket már egyik játék sem. Az ambivalens kötődésű gyermekeknél inkább a kötődési rendszer aktiválódott az exploráció helyett (a bizonytalan-elkerülő gyermekeknél éppen fordítva történt). Felváltva mutatták a kapcsolati helyzetben a harag, az ellenállás és a ragaszkodás, közeledés jeleit.⁵⁵

⁵² Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 32.

⁵³ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 32.

⁵⁴ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 32.

⁵⁵ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 33.

A kötődési mintázatokat kutatva nagy jelentőséget tulajdonítanak az anyai szenzivitásnak, amely elengedhetetlen a ráhangolódás, az egymásra hangolódás folyamata szempontjából. „Az első év végére kimutatható kötődési mintázatokra utaló korai jelek már megtalálhatóak a kialakulóban lévő kötődés fázisában az anya-gyermek interakciós viselkedések megfigyelésével. Evolúciós szemléletben mind a biztonságos, mind a bizonytalan kötődés mintázatait adaptívnek tarthatjuk, az adott körülményekhez való megfelelő alkalmazkodási stratégiának.”⁵⁶

A gyermekek képesek bárkihez kötődni, aki az elsődleges gondozó szerepét tölti be az életükben. Ezen kötődés természete, minősége (biztonságos vagy bizonytalan) azonban a gyermek egész hátralévő életét meghatározza. „Ahogy Colwyn Trevarthen edinburgh-i kötődéskutató fogalmaz: „az agy koordinálja a ritmikus testmozdulatokat és úgy irányítja őket, hogy összhangban legyenek más emberek agyával. A csecsemők már születésük előtt hallják és magukba szívják a zeneiségét édesanyjuk beszédéből.”⁵⁷ Számos kutatás által nyert bizonyítást az, hogy amikor a csecsemő és az elsődleges gondozója egymásra hangolódnak érzelmi szinten, akkor testileg is összhangban vannak. A kisbaba nem tudja szabályozni az érzelmi állapotát, és még kevésbé azokat a változásokat, amelyek a szívverésében, hormonszintjében, illetve az idegrendszeri aktivitásában következnek be – amelyek az érzelmek felmerülését kísérik. „Amikor egy gyermek összhangban van a gondozójával, az öröm és az összekapcsoltság érzése stabil szívverésben és légzésben, illetve alacsony stresszhormonszintben nyilvánul meg. A teste nyugodt, csakúgy, mint az érzelmei. Abban a pillanatban, ahogy ez a harmónia megtörik – ami egy átlagos nap folyamán gyakran előfordul –, ezek a fiziológiai tényezők is megváltoznak.”⁵⁸

A biztonságosan kötődő gyerekek megtanulják, felfedezik, hogy mi okoz nekik (és másoknak) jó vagy rossz érzést, illetve idővel tudatosan bennük a hatóképességük is. Megtanulják, hogy a cselekedeteik által képesek a saját és mások állapotát, reakcióit befolyásolni. Azt is tudják, hogy amikor nehézségekkel kerülnek szembe, ők ugyanúgy aktív szereplői maradnak a helyzetnek, vagyis tehetnek ellene.⁵⁹ „Ezzel szemben a bántalmazott és elhanyagolt gyermekek azt tanulják, hogy a rettegetésük, a könnyörgésük és a sírásuk nem hat a gondozójukra. Semmi olyasmit nem tudnak tenni vagy mondani, amivel megakadályozhatnák a verést vagy felhívhatnák magukra a figyelmet és segítséget kérhetnének. Lényegében azt tanulják, hogy amikor a későbbi életük során kihívásokkal szembesülnek, jobb, ha feladják a küzdelmet.”⁶⁰

Main és Solomon később azonosított egy negyedik kötődési típust a D típusú, dezorganizált kötődést, amelyről részletesebben a következő fejezetben fogok írni.

A „nem-osztályozható” gyermekek – dezorganizált kötődés

„Az 1970-80-as években az Idegen Helyzettel világszerte végzett vizsgálatok során a kutatók többsége azzal szembesült, hogy a gyermekek 5-10%-a nem sorolható be az Ainsworth által

---

⁵⁶ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 33.

⁵⁷ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 124-125.

⁵⁸ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 124-125.

⁵⁹ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 125.

⁶⁰ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 125.

leírt három fő kötődési kategória egyik alcsoportjába sem.”⁶¹ Ezek a gyerekek olyan sajátos viselkedést mutattak a kísérlet során, mint például a zavartság jelei, vagy bizarr, ismétlődő mozgások az anya jelenlétében vagy visszatértek – amelyek egyetlen megfigyelt kötődési viselkedésmintázatba sem illeszkedtek. Ezeknek az előfordulása különösen magas volt olyan esetekben, amikor a szülő-gyermek vagy a család magas rizikójúnak számított, nehéz életkörülmények között éltek, vagy előfordult bántalmazás. A dezorganizált/dezorientált kategória (Main és Solomon, 1986, 1990) létrejött ezekből a megfigyelésekből indult ki.⁶²

Kötődési csoport	Leírás
Dezorganizált/dezorientált (D) (Main-Solomon, 1990)	A viselkedés nem mutat megfigyelhető célt, szándékot, és nem magyarázható. Például egyidejű vagy egymást követő ellentmondásos szekvenciák, téves irányú, tétova mozdulatok, közeledés és elkerülés együttes megnyilvánulása, sztereotip mozgások, lemerevedés, félelem jelei: összességében zűrzavar és dezorientáció. A legtöbb jellegzetességben nem fedezhető fel koherens kötődési stratégia, kivéve azt, amikor valamilyen alapvető (A, B, C) kötődési stratégia megnyilvánul.

A táblázat forrása: Zsolnai Anikó: *Kötődés és pedagógia – A kötődéskutatások pedagógiai szempontú elemzése*, Budapest: Eötvös József Könyvkiadó, 2018. p. 28.

Main és Weston (1981, 1982) dolgozták ki a dezorganizált viselkedések értékelésének első skáláját egy olyan kísérlet során, ahol 12 hónapos gyerekek stresszre adott reakcióinak viselkedéses mintázatát vizsgálták. Arra keresték a választ, hogy egy, a gyermek számára ijesztő, idegen inger az anya jelenlétében milyen arányban váltja ki az anyához menekülő stratégiát (biztonságos menedék), illetve milyen arányban az idegen ingert megközelítő stratégiát. Egy mozdulatlan bohóc-arcot mutattak a gyerekeknek, ami nagyon lassan elkezdett mozogni. A kísérletben résztvevő gyermekek egy része zavarodottan reagált, furcsa reakció jeleit mutatta – az anyához való menekülés, vagy az idegen inger megközelítése helyett. Ezen gyermekek rövid megközelítés után dermedté váltak, vagy ijedt arckifejezés mellett egy helyben topogva kezdtek furcsán mozogni. Main és Weston Robert Hinde pszichológus elméletét alapul véve (primata kísérletek) azt feltételezték, ezeknél a gyermekeknél a bohócarc-helyzetben két, egymással összeegyeztethetetlen ösztönös válaszrendszer – a menekülés és a megközelítés – egy időben aktívul működik. A két válaszrendszer konfliktusa egyik stratégiát sem engedi érvényesülni, ezért az adaptív, stresszkezelő viselkedés összeomlik. Két héttel később a furcsa viselkedést mutató gyermekek részt vettek az Idegen Helyzet kísérletben is. A bohócarc-helyzetben dezorganizáló viselkedést mutató gyermekek nagyrésze bizonyult „nem osztályozhatónak” az Ainsworth által meghatározott kódrendszer alapján.⁶³

⁶¹ Hámori Eszter: *A kötődésmélelet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 55.

⁶² Hámori Eszter: *A kötődésmélelet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 55-56.

⁶³ Hámori Eszter: *A kötődésmélelet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 56.

A dezorganizált kötődés Bessel van der Kolk szerint „megoldás nélküli rettegésként” jellemezhető. Hiszen a fő probléma az, hogy a gyermekek képtelenek rájönni, hogyan viszonyuljanak a gondozóikhoz, lévén a gondozók maguk jelentették a félelem forrását. Az anya egyfelől nélkülözhetetlen, ugyanakkor tőle fél a gyermek – ez egy megoldhatatlan dilemma.⁶⁴ „Egy ilyen helyzetben lévő gyermek nem tud sem közeledni (biztonságos és ambivalens stratégia), sem fókuszot váltani (elkerülő stratégia), sem menekülni.”⁶⁵ Mivel ezek a gyerekek nem tudják, ki mellett érezhetik magukat biztonságban, vagy kihez tartoznak, gyakran túl kedvesek az idegekkel vagy egyáltalán nem bíznak senkiben.⁶⁶

„Azok a gyermekek, akik csecsemőként nem érezték biztonságban magukat, a későbbi éveik során nehezen boldogulnak a hangulataik és az érzelmireakcióik szabályozásával. Sok dezorganizált kisgyermek már óvodáskorban vagy agresszív, vagy szétszórt, vagy közönyös, és a továbbiakban egy sor pszichés probléma alakul ki bennük. A pulzusszámban, a szívfrekvencia-variabilitásban, a stresszhormonok termelésében, valamint a csökkent immuntényezőknél megnyilvánuló fiziológiai stressz-szintjük szintén magasabb.”⁶⁷ Bessel van der Kolk ezek ismeretében felteszi a kérdést A test mindent számontart c. könyvében: vajon ez a fajta biológiai rendezetlenség automatikusan normalizálódik, ahogy a gyermek növekszik vagy biztonságos környezetbe kerül? A válasza nem túl szívderítő: jelen ismereteink szerint nem.

A dezorganizált kötődés oka nem csupán a bántalmazás lehet. Az elhanyagolás, az érzelmileg elérhetetlen, következetlen vagy labilis szülők (például saját traumájuk lefoglalja őket) sem képesek megfelelő vigaszt és védelmet nyújtani a gyermekeknek.⁶⁸

„Belső biztonságérzet híján nehéz különbséget tenni biztonság és veszély között. (...) Ha arra a következtetésre jutunk, hogy minden biztonnal szörnyű emberek vagyunk (hiszen mi más miatt bántak volna velünk így a szüleink?), akkor hasonlóan szörnyű bánásmódot kezdünk elvárni másoktól. Valószínűleg megérdemljük, és különben sem tehetünk ellene semmit. Amikor a dezorganizált emberekben ilyen énkép alakul ki, óhatatlanul további traumatizációnak vannak kitéve.”⁶⁹

Az organizált és dezorganizált kötődés összehasonlítása

Organizált kötődés			Dezorganizált kötődés
Biztonságos	Elkerülő	Ambivalens	
A szülők érzékenyek, válaszreakciók a gyermekük jelzéseire, ezáltal	Ezen gyerekek megtanulták elkerülni a szülőt, annak	Ezek a gyerekek igyekeznek mindig a szülő közelében	Ez a kötődési rendszer teljesen következetlenül működik. Semmilyen minta nem figyelhető meg benne

⁶⁴ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 129.

⁶⁵ Main: Overview of the Field of Attachment. I. m.

⁶⁶ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 129.

⁶⁷ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 131.

⁶⁸ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020, p. 130.

⁶⁹ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 132.

a kicsi biztonságban tud explozálani. A biztonságos és organizált kötődés: ha a gyermek vészjelző rendszere bekapcsol, akkor a szülő képes azt ki kapcsolni.	megalázó, erőszakos és/vagy elutasító viselkedése miatt. Ez a kötődési minta is organizált, mert a gyerek számára kiszámíthatóan működik – ennek következménye: biztonságérzet tartós hiánya, érzelmi készségek alulfejlettsége.	maradni – hátha reagál néha a jelzésekre. Abból a szempontból kiszámítható ez a kötődés, hogy a szülő néha reagál, de árá ennek is a biztonságérzet hiánya. Ezeknek a gyerekeknek tartósan hiperaktivált állapotban tartják a szülei a kötődési rendszerüket.	– minden viselkedés más, az adott gyermekre jellemző. „A kötődés dezorganizáltsága súlyos állapot, ami, ha krónikusan fennáll, az agy fejlődését is alapjaiban befolyásolhatja – ez bántalmazott gyerekek esetében különösen gyakori.” ⁷⁰
--	--	---	--

A táblázat forrása: Newton, Ruth: *A biztonságos kötődés megalapozása – Az organizált és dezorganizált kötődés összehasonlítása c. fejezet alapján*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2008. p. 41-42.

A dezorganizált kötődés hosszú távú hatásai

Harlow híres majomkísérletei („drótanya” – „szőranya”) bebizonyították, hogy az anya-csecsemő kötődés túlmutat a táplálkozási szükséglet kielégítésén. Ugyan a majomkísérletek eredményeinek általánosításával óvatosan kell bánni, mégis vannak bizonyítékok arra vonatkozóan, hogy az emberi csecsemő és majomcsecsemő kötődése hasonló funkciót szolgál. Bowlby kutatási eredményei pedig egyre nyilvánvalóbbá tették, „hogy ha egy gyermek a korai években nem tud biztos kötődést kialakítani egy vagy több személlyel, akkor felnőttkorában sem lesz képes tartós személyes kapcsolatokat létrehozni.”⁷¹

Karlen Lyons-Ruth kötődéskutató az 1980-as évek elején videófelvételeket készített anyák és kisbabáik között zajló személyes interakcióikról a csecsemők hat, tizenkettő és tizennyolc hónapos korában. A felvételt megismételte, amikor a gyermekek öt, majd hét-nyolc évesek voltak. Mindegyik gyermekre jellemző volt, hogy nehéz anyagi és szociális körülmények között éltek. Az anyák fele egyedülállóként nevelte a gyermekét.⁷²

A felvételeken két különböző módon nyilvánult meg a dezorganizált kötődés. Az első csoportba tartozó anyákat teljesen lekötötték a saját problémáik, így nem tudtak kellő mértékű figyelmet szentelni a gyermekeiknek. Sokszor ellenségesen és tola kodóan viselkedtek; hol elutasították a gyermekeiket, hol mintha elvárták volna tőlük, hogy gondoskodjanak önmaguk szükségleteiről.

⁷⁰ Newton, Ruth: *A biztonságos kötődés megalapozása*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2008. p. 42.

⁷¹ Atkinson&Hilgard: *Pszichológia*, Budapest: Osiris Kiadó, 2005. p. 114.

⁷² Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számotart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 132.

A második csoportba tartozó anyukák tehetetlennek és rémültnek tűntek. Sok esetben nem tudták betölteni a felnőtt szerepét az anya-gyermek kapcsolatban, és úgy tűnt, a gyermeküktől várják a megnyugtatót. Viszontlátáskor nem üdvözölték a gyermeket, és nem vették fel, amikor nyugtalan volt.⁷³

Bessel van der Kolk, aki maga is látta és elemezte ezen videófelvevételeket, feltette a kérdést: Mi viheti rá a szülőket arra, hogy szándékosan bántsák vagy elhanyagolják a gyermekeiket? Karlen Lyons-Ruth videófelvevételeit végignézve a következő választ kapta a kérdésére: „a gyermekek egyre vigasztalanabbá, búskomorabbá vagy elutasítóbbá válnak a nem rájuk hangolódott anyákkal szemben. Ugyanakkor az anyák egyre frusztráltabbak, legyőzöttebbek és tehetlenebbek az interakciók során. Amint az anya nem egy összehangolt kapcsolatban részt vevő partnerként látja gyermekét, hanem frusztráló, dühítő, különálló idegenként, a terep máris elő van készítve a későbbi bántalmazás számára.”⁷⁴

Karlen Lyons-Ruth tizennyolc évvel később végzett egy utánkövetést ezeken a gyerekeken, hogy lássa, miként boldogulnak a felnőtt életben. Azok, akik tizennyolc hónapos korukban az édesanyjukkal súlyosan zavart érzelmi kommunikációs minta szerint éltek, bizonytalan érzéssel rendelkező fiatal felnőttekké váltak. Jellemző volt rájuk az önpusztító viselkedés (pl. szerhasználat, mértéktelen evés, zilált szexuális élet, stb.), a nem helyénvaló és intenzív düh, illetve a visszatérő öngyilkossági készletés.⁷⁵

A vizsgálatot végző Lyons-Ruth és munkatársai azt feltételezték, hogy az ellenségesen, tolatkodóan viselkedő anyák fogják leginkább előrejelezni a felnőtt gyermekek mentális instabilitását, de tévedtek. A legerőteljesebb és legtartósabb hatása az érzelmi visszahúzódásnak volt. „Az érzelmi távolság és a szerepcsere (melynek során az anyák a gyermekeiktől várták a gondoskodást) kifejezett összefüggést mutatott a fiatal felnőttek önmaguk és mások ellen irányuló agresszív magatartásával.”⁷⁶

Kötődés és mentalizáció

„A mentalizáció (mások viselkedésének megértésére és elővételezésére, valamint befolyásolására való képesség) lényege, hogy az egyik tudat tartalmazza a másikat... vagy másképpen az egyik ember elméje tartalmazza a másikat... képzeletünkben célirányos mentális állapotokhoz társítva fogjuk fel, vagy magyarázzuk a viselkedést (Allen, Fonagy, Bateman, 2011). A mentalizáció sérülése kapcsolatokban realizálódik, a korai kapcsolatban a nem vagy nem megfelelően mentalizáló anya az interakciókon keresztül sajátos védekezésekre, sajátos, atipikus fejlődési utakra fogja készíteni csecsemőjét, melynek hiányosságai patológiákhoz vezethetnek.”⁷⁷

---

⁷³ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 132.

⁷⁴ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 132-133.

⁷⁵ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 133.

⁷⁶ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 133.

⁷⁷ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 29.

„A mentalizációs képesség egy többlépcsős fejlődési folyamat eredménye, a mentális reprezentáció megélésében, ezek között a legfontosabbak: érzelemszabályozás (az érzelemtükrözés segítségével), a közös figyelem (a másik személy szelfre irányuló figyelmével), a nyelv (explicit mentalizáció) és pedagógiai interakciók (a gondviselő kontingens válaszadása, mint implicit tanítás, kulturális tudás átadása).”⁷⁸

A másikkal való kapcsolatban, interakciók során formálódik a mentalizáció. A gondozó elméjében ismerik fel a kicsik saját elméjüket, és ez realizálódik a kötődési folyamatokban és kapcsolatokban.⁷⁹ „A pszichológiai szelf azáltal fejlődik, hogy önmagunkat gondolkodó és érző lényként látjuk visszatükröződni a másik ember elméjében.”⁸⁰

A biztonságos kötődésű kapcsolatokban fejlődik legjobban a mentalizáció. A kötődés és a mentalizáció fejlődése szorosan összefüggnek egymással. A mentalizáció alapjául kellene, hogy szolgáljon a biztonságos kötődés, ezért ha trauma következik be a kötődési kapcsolatban, az az elmeolvasás képességére is hatással lesz. „Maga a bántalmazás és az elérhetetlenség, közömbösség már azt jelenti, hogy a gondozó képtelen mentalizálni, az okozott trauma elmevakúságot testesít meg (Allen, 2007)”.⁸¹ A rossz bánásmód pedig elvezethet a dezorganizált kötődéshez.

Alapvető szociális szükségletként értelmezhető az „érintkezési szükséglet”. A Maslow-féle piramis szerint a szociális szükségletek kielégítése közvetlenül a fiziológiás szükségletek és a biztonság után következik. Az anya-gyermek közötti érzelmi kötelék minősége befolyásolja a későbbi társas helyzetek alakulását. Kutatások bizonyították, hogy a biztonságosan kötődő óvodás gyermekek népszerűek a csoportjukban, sok baráti kapcsolattal rendelkeznek. Ellenben a gyengébb kötődési viselkedéssel rendelkező gyermekeket gyakran elutasítják a kortársaik.⁸²

Dr. Lázár Imre orvos, pszichoterapeuta szerint negatív immunológiai következményekkel járhat a bizonytalan kötődés a tehetetlenség és a kontrollvesztettség miatt. „A korai anya-gyermek kapcsolati zavar elhúzódó stresszforrásként jelentkezik, túlsúlyban lesznek a negatív érzelmek, reménytelenség, szorongás, depresszió, kontrollvesztés, bizonytalanság, kiszámíthatatlanság. Ezért folyamatos a kortizolhormon kiválasztása, ami hosszú távon csökkenti az immunrendszer ellenálló képességét. Így a korai anya-gyermek kapcsolat történései az immunkompetencia befolyásolásával akár biológiai alapú védő és veszélyeztető tényezővé is válhatnak (Lázár, 2009).”⁸³

---

⁷⁸ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 30.

⁷⁹ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 29.

⁸⁰ Allen, J. G., Fónagy, P., Bateman, A. W.: *Mentalizáció a klinikai gyakorlatban*, Lélekben otthon könyvek, Budapest: Oriold és Társai, 2011. p. 9.

⁸¹ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 30.

⁸² Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 31.

⁸³ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 32.

Kötődés és pszichopatológia

A következő fejezetben ismertetem a koragyermekkorai negatív élmények, traumák következményeit, amelyek adott esetben képesek egy életet örökre megpecsételni, legalábbis erőteljesen befolyásolni. Nem is olyan régen még sarlatánságnak gondolták, hogy a csecsemőkorban, vagy már a magzati életben szerzett tapasztalatokról, pszichés élményekről folytassanak tudományos diskurzust. Napjainkra már számtalan kutatás, vizsgálat bizonyította: az új élet, a magzat pszichikuma már a kezdettől jelen van.⁸⁴

„(...) A korai tapasztalataink meghatározzák a többi emberhez való viszonyulásunk módját, ahogy meghatározzák azt is, hogy hogyan kezeljük az érzelmek árapályát, ami nem pusztán pszichológiai rokon- vagy ellenszenv, hanem fiziológiai mintázat. E korai tapasztalatokból épül az érzelmi élet csontváza, a tudatosság elől elrejtve és annak háta mögött – ez a minden egyes személy mögött ott húzódó láthatatlan történet.”⁸⁵

Doug Watt idegtudós szerint a csecsemőkor a „felidézhetetlen és feledhetetlen” szakasza az életünknek. Tudatosan képtelen vagyunk belőle felidézni bármit is, de nem merült feledésbe sem, mert beépült a szervezetünkbe, meghatározza a viselkedésünket.⁸⁶

A felnőttkorban átélt nehézségek, elakadások háttérben szinte mindig fellelhető az ösbizalom sérülése – mint egy törés vagy szakadás az élet fonalán. Bálint Mihály orvos, pszichoanalitikus nevezte el az elsődleges, feltétel nélküli szeretet sérülését östörésnek. Nincs korábbi és mélyebb trauma az östörésnél, hiszen az a kezdet kezdetén történik.⁸⁷ „Ha valami már az indulásnál eltörik, annak menthetetlenül és élethosszig nyoma marad. (...) Bálint szerint a felnőtt pszichés problémák, legyen szó szerfüggőségről, borderline működésről vagy pszichoszomatikus betegségekről, mint ide, erre a pontra vezethetőek vissza.”⁸⁸

„A múlt nemcsak az elménkben és az ártalmatlan események félreértelmezése kapcsán hagy nyomot bennük (...), hanem lényük alapjaiban is: a testi biztonságérzetükben.”⁸⁹

Trauma, avagy a szétszakadt világtérkép

Bruce D. Perry klinikai szakpszichológus szerint a traumával kapcsolatban az egyik legfontosabb tényező – a számtalan egyéb mellett – az a traumatikus esemény időpontja: „minél korábban kezdődik, annál nehezebb kezelni, és annál nagyobb károkat okozhat.”⁹⁰

---

⁸⁴ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 114.

⁸⁵ Gerhardt, Sue: *A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére*, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 14.

⁸⁶ Gerhardt, Sue: *A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére*, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 15.

⁸⁷ Orvos-Tóth Noémi: *Szabad akarat*, Budapest: Jelenkor Kiadó, 2021. p. 121-122.

⁸⁸ Orvos-Tóth Noémi: *Szabad akarat*, Budapest: Jelenkor Kiadó, 2021. p. 121-122.

⁸⁹ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 141.

⁹⁰ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketrebe zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 196.

A kisgyermek még egocentrikus, énközpontú látószögéből értelmezi a világot és a benne zajló történéseket. Ha a családjától – szülőktől, nagyszülőktől – folyton azt hallja a gyermek, hogy ő a világon a legszebb, legkedvesebb, legaranyosabb, azt nem kérdőjelezi meg. Elhiszi, hogy ő minden bizonnyal a világon a legszebb, a legkedvesebb, a legaranyosabb. Ezután pedig teljesen mindegy, mit tanul meg még önmagáról a gyermek, ott lesz a lelke mélyén az érzés, amit magával visz: alapvetően egy szerethető személy. Ha később olyasvalakivel találkozik, aki rosszul bánik vele, nem fogja helyesnek vélni – nem olyan, mint otthon. Azonban, ha a gyermek elhanyagoltságot, bántalmazást él át, akkor teljesen más üzenet lesz írva a belső térképére. Az énérzését a megalázottság és a megvetés fogja jellemezni, és nem lesz képes az ellen tiltakozni, ha valaki rosszul bánik vele. Nem érzi magát szeretetre méltónak, így biztosan megérdemli azt, amit kapott.⁹¹

A korai kötődési minták, a gondozóinktól kapott információk – legyenek azok bármilyenek – „beágyazódnak az agyi áramköreinek szövevényes hálózataiba, és létrehozza azt a sablont, amely meghatározza az önmagunkról és a körülöttünk lévő világról alkotott látásmódunkat. Ezek a belső térképek az idő előrehaladtával rendkívül stabilnak bizonyulnak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a térképeink nem módosulhatnak a későbbi tapasztalataink hatására. (...) A világról alkotott térképünk az érzelmi agyba kódolt, és ha változtatni szeretnénk rajta, újjá kell alakítanunk a központi idegrendszernek ezt a részét.”⁹²

Az *American Journal of Psychiatry* című tudományos szaklapban jelent meg annak a kutatásnak a beszámolója, amely során BPD-vel (Borderline szindróma) diagnosztizált betegeket vizsgáltak a Cambridge-i Kórházban. Kiderült, hogy vizsgált személyek 81%-a élt át súlyos gyermekkori bántalmazást és/vagy elhanyagolást, amely traumatikus események az esetek többségében az érintettek hét éves kora előtt kezdődött.⁹³ Ez a felfedezés ugyanazt támasztja alá, amit Bruce D. Perry klinikai szakpszichológus is megtapasztalt a munkája során: a bántalmazása, a trauma hatása nagymértékben függ attól, hogy milyen életkorban kezdődik. Martin Teicher idegtudós is végzett később egy hasonló kutatást a McLean Kórházban, amely eredményei azt mutatták, „hogy a különféle bántalmazási formák más-más agyterületekre fejtik ki a hatásukat a különböző fejlődési szakaszokban.”⁹⁴

„John Bowlby megfigyelte, hogy amikor a gyermekeknek el kell utasítaniuk magukban az intenzív élményeket, melyeket átéltek, az olyan, súlyos problémákhoz vezet, mint például a másokkal szembeni krónikus bizalmatlanság, a kíváncsiság gátlása, a saját érzéleteikkel szembeni bizalmatlanság, valamint a hajlam arra, hogy mindent valóságosnak találjanak.”⁹⁵

---

⁹¹ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 141-142.

⁹² Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 143.

⁹³ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 155.

⁹⁴ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 155.

⁹⁵ Bowlby, John : *A Secure Base. Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*. New York: Basic Books, 2008. p. 103.

Disszociáció: tudni vagy nem tudni

Karlen Lyons-Ruth kutatót a dezorganizált kötődés vizsgálata mellett erősen foglalkoztatta a disszociáció jelensége, amely az elhagyatottság, az elveszettség, a legyőzöttség és a világtól való kapcsolatvesztett elkülönültség érzésében nyilvánul meg. „Egy disszociációban szenvedő személy szeretetlennek, üresnek, tehetetlennek, megrekedtnek és gondterheltnak látja önmagát.”⁹⁶ Lyons-Ruth megdöbbentő összefüggésre bukkant a felnőttkori disszociáció és a gyermek első két évében lezajló anyahiány és kapcsolatvesztés között. Szerinte „azok a csecsemők, akiket édesanyjuk nem lát és nem ismer igazán, fokozottan ki vannak téve annak a veszélynek, hogy olyan kamasszá cseperednek, aki nem képes látni és ismerni másokat.”⁹⁷

Ha az elsődleges gondozó – normál esetben az anya – nem vesz tudomást a gyermek szükségleteiről, sőt, zokon veszi, hogy egyáltalán létezik, a gyermek megtanul visszahúzódnásra és elutasításra számítani. Úgy próbál megbirkózni a helyzettel, hogy kizárja az anyja elhanyagolását és/vagy ellenségességét. Úgy tesz, mintha nem számítana neki, azonban nagy valószínűséggel a teste így is nagyfokú riadókészültség állapotában marad, felkészülve arra, hogy kivédje az őt érő csapásokat. Tudni és nem tudni – ezt jelenti a disszociáció.⁹⁸

John Bowlby így vélekedett: „Amit nem lehet kifejezni a másik (az anya) felé, azt nem lehet kifejezni az én felé”.⁹⁹ Ha nem tudjuk elviselni, amit tudunk, vagy érezni, amit érzünk, akkor csak egy lehetőségünk marad: a tagadás, a disszociáció. Ennek az érzelmi és értelmi bezártság-nak pedig a legkártékonyabb hatása az, hogy egyáltalán nem érezzük magunkat valóságnak. Ha nem vagyunk valóságok, akkor semmi sem számít, és ez meggátolja azt, hogy meg tudjuk magunkat védeni a veszélytől. Vagy pedig annyira igyekszünk érezni valamit, hogy végső elkeseredésünkben szélsőséges eszközökhöz folyamodunk, például borotvapengével vagdossuk magunkat vagy idegenekkel verekszünk.¹⁰⁰

Sue Gerhardt szerint a csecsemők képtelenek megkülönböztetni az érzéseket, érzelmeket a szü-leik segítségével nélkül. „A szülőnek abban is segítenie kell, hogy a gyermek tudatosítsa magában a saját érzéseit. Ehhez a szülő mintegy virtuális tükröt tart a gyermeknek, gügyög hozzá, úgy hangsúlyozva és nyomatékosítva a szavakat és hangokat, hogy a gyermek felismerje: anya vagy apa nem pusztán a saját érzéseit fejezi ki, hanem számomra „mutatják” a saját érzéseimet.”¹⁰¹ Ez a lélektani visszacsatolás az, amely segít a gyermeknek belépni egy olyan emberi kultúrába, amelyben képes lesz értelmezni mind a saját, mind pedig mások érzéseit.¹⁰²

Lyons-Ruth vizsgálatai kimutatták, hogy életünk korai szakaszában sajátítjuk el a disszociációt, a későbbi traumák, bántalmazások már nem járultak hozzá az általa vizsgált fiatal felnőttek

⁹⁶ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 133.

⁹⁷ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 133.

⁹⁸ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 133-134.

⁹⁹ Ainsworth, Mary S. – Bowlby, John: *An Ethological Approach to Personality Development*. *American Psychologist* 46, No. 4 (April 1991): 333-41.

¹⁰⁰ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 134.

¹⁰¹ Gerhardt, Sue: *A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére*, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 25.

¹⁰² Gerhardt, Sue: *A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére*, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 25.

esetében a disszociatív tünetekhez. A trauma és a bántalmazás rengeteg más gond kialakulását okozza, de az önagresszió és a krónikus disszociáció nincs közöttük. Az alapvető probléma az volt, hogy ezek a betegek nem tudták biztonságban érezni magukat. A korai kapcsolatainkban a gondozójukkal megélt bizonytalanság, a belső valóságuk megrendüléséhez, túlzott ragaszkodáshoz és önkárosító magatartáshoz vezetett. Ha egy gyermek nem éli át az összehangolt tükrözés élményét, és nem részesül következetes és szeretetteljes gondoskodásban, annak következménye a disszociáció és az önszabályozási képesség elvesztése.¹⁰³

Az érintés fontossága

„Az érintés az újszülött legkorábbi tapasztalata a világról, ennek révén észleli először a szeretet is.”¹⁰⁴

Az újszülött csecsemő számára az emberi érintés egy új és kezdetben stresszkeltő inger. Még nem kapcsolódott össze számára az édesanyja gyengéd érintésével az örömteli érzés. A biztonság, a megnyugvás, a szeretet érzése csak a mindig válaszkész, megfelelően reagáló, édesanya ringató, dajkáló karjaiban születik meg. Ha a csecsemő nem tapasztalja meg ezt a szerető gondoskodást, akkor számára az emberi érintés nem válik az öröm forrásává, sőt, az ilyen gyermek számára egyenesen kellemetlen lehet az érintés.¹⁰⁵

Ashley Montague *Érintés: a bőr emberi jelentősége* (Touching: The Human Significance of the Skin) című könyvében így fogalmaz: „A bőr ingerlésének, amit az újszülöttek és a kicsik változatos formákban tapasztalnak meg, elsődleges jelentősége van az egészséges fizikai és viselkedésbeli fejlődés szempontjából. Valószínűnek látszik, hogy az emberek esetében az érintéssel történő ingerlésnek alapvető jelentősége van az egészséges érzelmi kapcsolatok és a kötődések kialakulásában is, valamint, hogy a „nyalogatás” – tényleges és jelképes értelmében – és a szeretet szorosan összefüggnek; röviden, hogy az ember nem utasítások alapján, hanem azáltal tanulja meg a szeretetet, ha szeretik.”¹⁰⁶

Számos állatkísérlet is igazolta: a fizikai érintés serkenti a növekedési hormon termelődését, elősegíti a fejlődést, a súlygyarapodást. Az emberre is érvényesek ezek a felismerések. Egy koraszülötteken végzett kutatás során a vizsgált csecsemőket két csoportra osztották: az egyik csoportba tartozó újszülötteket naponta három alkalommal 15 percig simogatták, ölelték két héten keresztül, míg a másik csoportba tartozó csecsemőknek csak a szükségleteiket látták el. Lényegesen nagyobb volt azon csecsemők súlygyarapodása, gyorsabb a növekedése és nyugodtabb a kedélyállapota, akiket érintésben részesítettek a két hét alatt.¹⁰⁷

A Harvard Egyetem neurológusai olyan romániai árvaházban nevelkedő gyermekek kortizolszintjét (stresszhormon) vizsgálták, akik a Ceausescu-i rezsim alatt létesített, rendkívül elha-

---

¹⁰³ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 134.

¹⁰⁴ Dr. Máté Gábor: *A test lázadása*, Budapest: Open Books, 2022. p. 296.

¹⁰⁵ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketreche zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 182.

¹⁰⁶ Montague, Ashley: *Touching: The Human Significance of the Skin*, Harper Collins, 1986.

¹⁰⁷ Dr. Máté Gábor: *A test lázadása*, Budapest: Open Books, 2022. p. 297.

nyagolt körülmények között nevelkedtek. Egy gondozóra húsz gyermek jutott, így az alap szükségletek ellátása mellett alig jutott arra idő, hogy a gyerekeket megérintsék, vagy a karjukban tartsák. A gyerekek apátiába süllyedtek, miközben magukat simogató, átölelő mozdulatokat végeztek. A nyálukból kimutatható kortizolszint kórosan magas volt, mintegy jelezve, hogy a hipotalamusz-agyalapimirigy-mellékvesekéreg-tengely már károsodott.¹⁰⁸

Az ember fejlődésében az érintés kritikus tényező. „Az érintés megtapasztalásában részt vevő érzékszervi pályák fejlődnek legelőször, és ezek a területek születéskor sokkal fejlettebbek, mint a látás, a szaglás, az ízlelés és a hallás hálózatai.”¹⁰⁹ Idősebb gyermekek és felnőttek esetében is igaz, hogy az érintés, a masszázs „mérsékli az agy által kiválasztott stresszhormonok mennyiségét, ezáltal csökkenti a vérnyomást, segít a depresszió és a stressz leküzdésében.”¹¹⁰

A neves svájci gyógypedagógus és pszichológus, Felicie Affolter napjainkban egyre nagyobb népszerűségnek örvendő elgondolása és terápiája is a taktilis-kinesztetikus észlelés fejlődésére teszi a hangsúlyt. Affolter alapgondolata az, hogy valamennyi teljesítmény, minden egyes fejlődési lépcső összefüggésben áll a taktilis-kinesztetikus észlelés fejlettségével. Ebből a feltevésekből következik az is, hogy az egymástól megjelenésükben nagyon is eltérő zavarokat is egy közös okra vezeti vissza: a taktilis-kinesztetikus észlelés központi szervezésére.¹¹¹ Affolter elmélete szerint, ha sérül az alapmodul, vagyis a taktilis-kinesztetikus észlelés, akkor a ráépülő további modulok is sérülnek, nem jön létre a megfelelő integráció. Ezáltal alakulhatnak ki a különböző észlelési és tanulási zavarok, amelyek megnehezítik a gyermekek iskolai éveit.

Összegezve: ha a korai években a csecsemő nem kapja meg a szerető gondoskodást, érintést, ölelést, akkor mind az érzelmi, a szociális és a kognitív képességei atipikus fejlődésnek indulhatnak. Azt, hogy hosszú távon ez korrigálható-e vagy esetleg a deviancia útjára sodorja a felnövő fiatal, nagyban meghatározza azt őt körülvevő környezet.

Biológiai következmények

Az emberi újszülött fiziológiai szempontból még nagyrészt az anyai szervezet része. „Az anyatej nemcsak egyedüli tápláléka, de az szabályozza a vérnyomását és szívritmusát is, sőt immunvédelmét is belőle nyeri. Izommozgását, sőt a növekedési hormon szintjét is az anya érintése irányítja. Az anya teste tartja őt melegen, és az anya érintése és a szoptatás csökkenti vérében a stresszhormon szintjét. Ez az alapvető fiziológiai szabályozás tartja életben a csecsemőt.”¹¹²

A csecsemő fiziológiai rendszere rendkívül kiforrotlan és érzékeny, ezért van hatalmas jelentősége a korai tapasztalatoknak. Néhány biokémiai rendszer különösen alkalmas arra, hogy a

---

¹⁰⁸ Dr. Máté Gábor: *A test lázadása*, Budapest: Open Books, 2022. p. 298.

¹⁰⁹ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketrecbe zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 182.

¹¹⁰ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketrecbe zárt fiú*, Budapest, Park Kiadó, 2019. p. 182.

¹¹¹ Csányi Yvonne: *Tanulási zavarok – az Affolter-modell és -terápia* In: *Gyógypedagógiai Szemle* – 40. évf. 4. szám (2012. október-december), p. 290.

¹¹² Gerhardt, Sue: *A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére*, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 22.

problémás korai tapasztalatok miatt nem megfelelő módon álljon be: a stresszválasz, illetve az érzelmi rendszer más idegi fehérjéi is hajlamosak erre. Az agy fejlődése életünk első másfél évében a legintenzívebb. Ha a csecsemő számára nem megfelelőek a körülmények, úgy az agy fejlődése is elégtelen lehet.¹¹³

Az elkerülő, az ambivalens és a dezorganizált kötődés során megfigyelhető diszfunkcionális szülői reakciómintázatok Sue Gerhardt szerint összezavarják a gyermeki test saját természetes ritmusát. A normál, biztonságos kötődés esetén, ha valamilyen intenzív érzelmi állapot miatt megemelkedik a gyermek fiziológiai izgatottság szintje, a szülei által történő megnyugtatóval, segítségével ez a vihar le tud csendesedni és a szervezet visszaáll a nyugalmi állapotba. Ez a normális működése a szimpatikus és paraszimpatikus idegrendszernek. Ha azonban az izgatottság szintjét nem csökkentik – koragyermekkorban a gyermek egyedül nem képes rá –, az előbb leírt ritmus összezavarodik. „Az elkerülő mintázat esetében például a szervezet „fékező” mechanizmusa eluralkodik a „mindent bele” mechanizmus fölött – vagy fordítva, egy visszahúzó, felfüggesztett (paraszimpatikus) állapot, mint amilyen a szomorúság vagy depresszió, felülíródhat a szimpatikus idegrendszer parancsától, hogy „lépjünk túl rajta”.¹¹⁴ Roz Carroll pszichoterapeuta szerint ezek a „befejezetlen ciklusok” olyan szervezeti zavarokhoz vezethetnek, mint a felszínes légzés, az izommerevség, immunrendszeri vagy hormonális zavarok. A szív- és érrendszerre különösen jellemző, hogy aktívak maradnak az érzések elfojtásakor is.¹¹⁵

Fonagy Péter, a korai kötődés témájának egyik legtekintélyesebb kutatója szerint az agy „közöségi szerv”. Elszigeteltségben nem formálódik az elménk, hanem a másokkal való interakcióink során, és azáltal szerveződnek az érzelmeink is. Ez azt is jelenti, hogy „az érzelmi válaszainkat egész életünkön kialakító erők elsődlegesen nem biológiai készletések, hanem azoknak az érzelmi tapasztalatoknak a mintázatai, amelyeket a másokkal való viszonyainkban, ezen belül is legfőképpen csecsemőkorunk során élünk át. Habár e mintázatok sem érinthetetlenek, de, akárcsak a régi beidegződéseken, nehéz változtatni rajtuk.”¹¹⁶

„A korai bántalmazás hatásait vizsgáló kutatások azt mutatják, hogy a kora gyermekkori bántalmazásnak tartós, negatív kihatásai vannak az agyfejlődésre. Az agyunkat a korai élményeink formálják. A bántalmazás oly módon formálja az agyat, hogy küzdjön ezzel, ám mély és tartós sebek árán. A gyermekkori abúzus nem olyasvalami, amin „túltesszük magunkat”. Olyan kórról van szó, amelyet el kell ismernünk, és amellyel szembe kell néznünk, ha szeretnénk tenni bármit is (...).” – írta meg a Scientific American magazin egy cikkében dr. Martint Teicher.¹¹⁷ Bessel van der Kolk szerint csak az Amerikai Egyesült Államokban több százezer bántalmazott, elhanyagolt gyermek él. „Felnőve ők töltik meg a börtöneinket, a szociális jóléti intézményeinket

---

¹¹³ Gerhardt, Sue: A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 19.

¹¹⁴ Gerhardt, Sue: A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 27.

¹¹⁵ Gerhardt, Sue: A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 27-28.

¹¹⁶ Gerhardt, Sue: A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 15-16.

¹¹⁷ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számotart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 165.

és a klinikáinkat – fogalmazta meg van der Kolk *A test mindent számontart* című könyvében, amelyben számtalan klinikai esetet osztott meg az olvasóival.¹¹⁸

Az orbitofrontális kéreg – amely alapjaiban határozza meg az emberlétünket – szinte teljes egészében a születést követően fejlődik ki, és kialakulatlan marad egészen a típegős korig. Az orbitofrontális kéreg fejlődési folyamata a legkevésbé sem automatikus, hanem rendkívül „tapasztalatfüggő”. Ez az agyterület a baba társas kapcsolataiban személyesen átélt tapasztalatai alapján fejlődik ki. Fontos megjegyezni, hogy a csecsemők olyannyira függenek másoktól, és ebben a korai életszakaszban az agyuk olyannyira formálható, hogy bármilyen körülmények közé is születik, ahhoz fog alkalmazkodni – meghatározott családhoz, társadalmi csoporthoz, szociális körülményekhez. Jól látható tehát, hogy a „magasabb” agyi képességek közül először a társas természetűek fejlődnek ki, méghozzá a társas tapasztalatok hatására. Ha azonban a csecsemőnek nincs része személyes gondoskodásban, megfelelő társas interakciókban, úgy elég valószínűtlen Sue Gerhardt szerint, hogy a gyermek orbitofrontális kérgé normálisan fog fejlődni.¹¹⁹

Bruce D. Perry is kihangsúlyozza a tapasztalat fontosságát az agy fejlődése szempontjából: „Az agy mintákat keresve igyekszik értelmezni a világot. Amikor megtalálja az összefüggést a koherens, következetesen egymáshoz kapcsolt minták között, akkor azt az élményt normálisnak vagy szokványosnak minősíti, és nem fordít rá több tudatos figyelmet. (...) Mind az emlékezet, mind az idegszövet, mind az idegrendszer fejlődésének egyik legfontosabb tulajdonsága az, hogy rendszeres, ismétlődő tevékenységek alakítják őket.”¹²⁰ Ez azt jelenti, hogy az agyunk rendszeresen használt, vagyis aktív részei változnak, fejlődnek; míg a passzív részei nem változnak, elmaradnak a fejlődésben. Az idegszövet egyik legfontosabb tulajdonsága: a „használatától függő” fejlődés. Ez így leírva nagyon egyszerűnek tűnhet, mégis óriási jelentősége van a csecsemő agyának fejlődése szempontjából.

A gyermek optimális fejlődése szempontjából az időzítés is kulcsfontosságú. Kutatási eredmények azt mutatják, hogy az agy társas részének kifejlesztésére csak egy bizonyos kritikus időszakban van lehetőség. Romániai árvaházban felnőtt gyermekeken végeztek vizsgálatokat a közelmúltban, amelyek megdöbbentő eredményt mutattak: az egész napra a járókájukban hagyott gyermekeknek – megakadályozva így, hogy bármilyen szoros kötődés kialakulhasson – az orbitofrontális kéreg helyén egy fekete lyuk tátongott. „Ha abban a nullától hároméves korig tartó időszakban, amelyben ez az agyterület normális esetben kifejlődik, a gyermek teljes egészében híján van a társas kapcsolatoknak, akkor alig van rá remény, hogy e hiányzó társas képességek valaha is helyreálljanak, vagy, hogy agyának e területe megfelelő módon kifejlődjék.”¹²¹

---

¹¹⁸ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 165.

¹¹⁹ Gerhardt, Sue: *A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére*, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 38.

¹²⁰ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketreche zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 51-52.

¹²¹ Gerhardt, Sue: *A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére*, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 38.

Az agyi fejlődés alapelve, hogy az idegrendszer részei, elemei szekvenciálisan, azaz meghatározott sorrendben, egymásra épülve szerveződnek és válnak működőképessé. A később fejlődő régiók szerveződése részben az alsóbb, már érettebb régiók felépítésétől, az onnan érkező jelektől függ. „Ha az egyik rendszer nem kapja meg a szükséges ingereket éppen akkor, amikor szüksége van rájuk, előfordulhat, hogy azok a rendszerek sem fognak jól működni, amelyek az előzőekre épülnek, hiába kapja meg a később fejlődő rendszer a megfelelő ingereket. Az agy akkor fejlődik egészségesen, ha a megfelelő tapasztalatok a megfelelő mennyiségben és a megfelelő időpontban érik.”¹²² Felicie Affolter is hasonló módon írja le az elméletében a különböző, érzékleteken (pl. tapintás, látás, hallás, ízlelés, szaglás) alapuló modulok egymásra szerveződését, integrálódását és szerializációját. Ha valamelyik modul sérül, atipikus módon fejlődött, úgy a ráépülő modulok sem fognak megfelelően működni.

Csecsemőkorban az agy legalacsonyabb és legközpontibb régiói (agytörzs és köztiagy) fejlődnek. Ezek a rendszerek az érintésre és a ritmusra reagálnak: az agytörzs szabályozó rendszerei felügyelik a pulzust, a neurokémiai anyagok és hormonok szintjének napszaktól függő emelkedését és csökkenését, a járás ritmusát és egyéb területeket, amelyeknek ritmusra van szükségük a normális működéshez. Bruce D. Perry klinikai szakpszichológus nagyon sok gyermeket kezelt már a munkája során, és minden esetben azt tapasztalta, hogy hamarabb reagáltak a terápiára azon gyermekpáciensei, akiknél ezek az alapok biztosítottak voltak a tovább fejlődéshez. Viszont azok a gyermekek, akiket születésüktől kezdve elhanyagoltak és/vagy bántalmaztak, egyáltalán nem rendelkeztek ezen alap agyi régiókkal. Az ő terápiájuk így nem csak hosszadalmasabb és bonyolultabb folyamatot igényelt, de sok esetben csak részleges javulást lehetett náluk elérni.¹²³ „A régióban zajló egyes kémiai folyamatok tevékenységeinek beindításához szükség van a szeretet fizikai megtapasztalására. Nélküle akár a test (így a fej és az agy) növekedése is akadályozott lehet.”¹²⁴

A ritmus, a ritmusérzék fejlesztése rendkívül fontos. „Ha szervezetünk nem képes megtartani az élet legalapvetőbb ritmusát – a szívverést –, akkor nem tudunk életben maradni. Ennek a ritmusnak a szabályozása ugyanakkor nem statikus folyamat: a szív és az agy folyamatosan kommunikál egymással, miközben alkalmazkodnak az életben bekövetkező változásokhoz. A szívünknek például szaporábban kell vernie, amikor menekülni vagy éppen küzdeni akarunk, és a folyton változó körülmények közepette is fenn kell tartania a ritmusát. Az agynak pontos időérzékre van szüksége ahhoz, hogy el tudjon látni két kritikus feladatot: a pulzus szabályozását stressz alatt, illetve a stresszhormonok szintjének a szabályozását.”¹²⁵ Ritmusosan zajlik más hormonok szabályozása is. Ráadásul az agy nem csak egyféle ütemet tart, ahány rendszer, annyi ritmust kell összehangolnia az éjszaka és a nappal váltakozásaival, illetve a női események (pl. menstruáció, várandósság) ciklusaival. Ha a ritmusok szabályozásáért felelős területek nem működnek megfelelően, akkor gyakran depresszió vagy más pszichiátriai zavar lép fel.

---

¹²² Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketreche zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 180-181.

¹²³ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketreche zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 181.

¹²⁴ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketreche zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 182.

¹²⁵ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketreche zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. 184-185.

Ezért van az, hogy a pszichés zavarokat szinte majdnem minden esetben alvási nehézségek is kísérik (az éjszaka és a nappal ritmusának felborulása).¹²⁶

A hétköznapi ember talán nem is gondolná, milyen fontos a szülők és gyerekek közötti interakcióban a ritmus. Ha az agytörzs nem működik megfelelően, akkor nemcsak a stressz által kiváltott érzelmi és hormonális reakciókat lesz nehéz szabályozni, hanem kiszámíthatatlanná válik az éhség- és az alvásciklusa is. Tipikus, normál fejlődés során a csecsemő beletanul az ilyen tevékenységeket irányító ritmusba. Etetés közben az édesanya a karjaiba vonja gyermekét, aki az anyai szívverést hallva megnyugszik. „Tulajdonképpen valamennyire még a gyermek saját szívverését is képes szabályozni egy ilyen érintés. (...) Az anya szívverése rendszeres, ismétlődő ingert biztosít – hallható, vibráló, tapintható ingert –, amely létfontosságú az agytörzs, valamint annak fontos stressz-szabályozó neurotranszmitter-rendszereinek szerveződéséhez.”¹²⁷

Ha a gyermeket tartósan éri stressz (pl. elhanyagolás és/vagy bántalmazás következtében) és/vagy nem megfelelően működik az agytörzs stressz-szabályozó rendszere, akkor a stresszhormon, vagy más néven a kortizol koncentrációja is tartósan magas marad, amely a test más részeire pusztító hatást fejthet ki. Csökkentheti az immunrendszer limfocitáinak reakcióképességét, vagy akár el is pusztíthatja azokat, egyúttal leállítva az újratermelésüket is. A tartósan magas kortizol szint az agyban különösen a hippocampusra fejt ki a hatását: „beragadhat a stresszválasz kapcsolója”, vagyis nem tudja csökkenteni a hippocampus a kortizol termelést. A túl sok kortizol pedig pusztítani kezdi a hippocampust, vele együtt pedig az idegsejteket. Esetenként a hippocampus működése is zavart szenved – megromlanak a tanulási és emlékezeti folyamatok. Ezért szokták mondani, hogy a stressz butít.¹²⁸

A kortizol hormontól az amygdala felpörög, egyre nagyobb és nagyobb fokozatra kapcsol, és egyre több noradrenalint választ ki, ami maga is fokozza a kortizoltermelést. Az amygdalát felülírni vagy szabályozni csak a középső prefrontális kéreg, különösen az elülső cinguláris kéreg képes. Azonban minél tovább tart a stressz, annál jobban károsodnak a neurotranszmitterek, amelyek a prefrontális kérget erősítik. Lecsökken a dopamin és a szerotonin szintje, míg végül a terület idegsejtjei is pusztulni kezdenek.¹²⁹ A dopamin szerepe sokoldalú neurotranszmitterként a szervezetben: „szerepe van a mozgás koordinálásban, a motivációban, a jutalomérzésben és predikcióban, a függőség kialakulásában, a munkamemóriában és a végrehajtó funkciókban.”¹³⁰ A szerotonin pedig fontos szerepet játszik „a testhőmérséklet, hangulat, hányinger, szexualitás, alvás, valamint az étvágy szabályozásában. Az alacsony szerotonin-szint minden bizonnyal közrejátszik a depresszió, (...), bipoláris zavar, OCD, valamint idegi zavarok kialakulásában.”¹³¹

---

¹²⁶ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketrecbe zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 185.

¹²⁷ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketrecbe zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 186.

¹²⁸ Gerhardt, Sue: *A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére*, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 62.

¹²⁹ Gerhardt, Sue: *A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére*, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 63.

¹³⁰ Wikipédia: dopamin, forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Dopamin>

¹³¹ Wikipédia: szerotonin, forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Szerotonin>

Azok a gyermekek, akiknek a kortizol szintjét nem tartják kezelhető szinten, súlyos következményeket szenvedhetnek el. Tudományos kutatások bizonyították, hogy a tartósan magas kortizol szint mérgezi a fejlődő agyat. Különösen a prefrontális kéreg orbitofrontális részének fejlődése sérül¹³², amely, mint ahogy korábban már leírtam: a társas viselkedésért és a társas normákhoz való alkalmazkodásért felelős. A legújabb orvosi vizsgálatok már azt is kimutatták, hogy ha magas az anya kortizol szintje, akkor képes átjutni a várandósság során a méhlepényen és utat talál a magzat agyához – hatást gyakorolva a hypothalamusra és a hippocamusra.¹³³ Egy nem tervezett terhesség minden bizonnyal stresszt jelent az anya számára, akár csak a nem megfelelő szociális és/vagy anyagi körülmények, ahova a baba érkezne. Utóbbi tervezett terhesség esetén is stresszt jelenthet az anya számára, de talán kisebb mértékben.

A nem várt, gondozatlan terhesség alatt gyakori, hogy az anya nem mond le a káros szokásairól, és ugyanúgy fogyaszt alkoholt, dohányzik vagy kábítószerrel használ. „A terhességük alatt nagy mennyiségű alkoholt fogyasztó anyák magzatainak kortizol szintje megemelkedhet, és arra is vannak bizonyítékok, hogy az ilyen gyermekek stresszválasza túlzott lesz, amely állapot felnőttkorukban is fennmaradhat. A terhesség alatti dohányzás nemcsak a növekedésre van hatással, hanem kimutatták a gyermek viselkedésére gyakorolt hatását is, amennyiben a gyermek az aprólékosság és a teljes érdektelenség közötti ingadozásra válik hajlamossá.”¹³⁴

A magas kortizol szint azonban nem csak biológiai, hanem pszichológiai problémákat is okozhat. Számos érzelmi diszfunkció áll szoros kapcsolatban a magas stresszhormon koncentrációval, mint például a depresszió, a szorongás, a felnőtt korban jelentkező öngyilkossági hajlam, valamint az olyan viselkedészavarok között, mint az étkezési zavar, az alkoholizmus, az elhízás és a szexuális bántalmazás.¹³⁵

Láthatjuk, hogy a magas kortizol szint számtalan súlyos problémát vonhat maga után. De mi a helyzet azokkal, akiknek alacsony a kortizol szintjük? Az orvostudomány a mai napig nem tudott egyöntetű, hivatalos válasszal előállni az alacsony kortizol szint okára, de a kutatók azt feltételezik, hogy sokkal gyakoribb jelenség, mint feltételeznénk, különösen koragyermekkorban. „Az alacsony kortizol szintre való átállás egyfajta védekező mechanizmusnak tűnik. Kísérlet arra, hogy a fájdalmas érzésektől azok figyelmen kívül hagyásával egyszerűen elszakadhasson a tudat, visszaléphessen belőlük, letagadhassa őket; jobb nem érezni semmit, mint egy nagyjából folyamatos fájdalmas tapasztalattal megküzdni. De ez a (tudattalan) stratégia olyan

---

¹³² Gerhardt, Sue: A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 66.

¹³³ Gerhardt, Sue: A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 67.

¹³⁴ Gerhardt, Sue: A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 68.

¹³⁵ Gerhardt, Sue: A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 79.

érzelmi bénultságot, sőt széthullást eredményezhet, amely az emberben az üresség érzését válthatja ki, embertársaitól elidegenítheti.”¹³⁶

Ha visszaemlékezünk a korábbi fejezetben részletezett kötődési stílusokra és azok leírására, akkor ezt a fajta viselkedést – a fájdalom, az anya (mint a fájdalom forrása) figyelmen kívül hagyása – azonosítani tudjuk a bizonytalan-elkerülő kötődési mintázattal. Ezek a gyermekek a passzív megküzdést választották, de ennek az a következménye, hogy amikor valóban szükséges lenne, már akkor sem tudnak kellő intenzitással reagálni. Vagyis ők az örömteli ingerekre sem tudnak megfelelően reagálni. „Talán paradoxnak tűnhet, hogy éppen azok a gyermekek a leginkább destruktívak, akik az érzelmeiket megpróbálják elfojtani. De az iskolában a legagresszívebb fiúk nem azok, akikben magas a stresszhormon szintje, hanem akikben alacsony.”¹³⁷

Az alacsony kortizol alapszint kialakulásával a gyermekek számos zavarral szemben válnak sérülékenyebbé. Különösen erős kapcsolat áll fenn az alacsony kortizol szint és a poszttraumás stressz zavar között. „Olyan pszichoszomatikus állapotokra is hajlamosít, mint a krónikus kiemeltség, az asztma, az allergiák, az ízületi gyulladás és a szezonális affektív zavar (az ún. téli depresszió). Az alacsony kortizol szinthez kapcsolják a pozitív jó érzések hiányát is.”¹³⁸

A fejezet végére láthatjuk, hogy a korai tapasztalatok, az egyszemélyes, szeretetteljes és válaszkész gondoskodás, törődés alapjaiban határozza meg egy csecsemő szervezeti fejlődését, a különböző rendszerek kiépülését, rendeződését és integrációját. Ha egy régió sérül, az hatással lehet az összes többi működésére. Napjainkban szerencsére egyre több tudományos cikk, kutatási beszámoló jelenik meg a témában kapcsolatban, de ez a fajta tudás még mindig nem épült be elég mélyen a köztudatba.

Pszichológiai következmények

John Bowlby úgy vélte, hogy a pszichopatológiai rendellenességek kialakulásának fontos kockázati tényezője a bizonytalan kötődési mintázat, hiszen ez esetben a kötődési rendszer nem tudja megfelelően ellátni érzelemszabályozó funkcióját. „A bizonytalan kötődés a kognitív, érzelmi, viselkedéses és interperszonális aspektusaival, kockázati tényező lehet a pszichiátriai rendellenességek kialakulásában.”¹³⁹ A kötődési zavarok sok esetben a szülő mentális kórképeinek következményei, nagyon súlyos és beláthatatlan következményei lehetnek a depresszióknak, a szorongásnak. A személyiségzavarban érintett szülő esetében előfordulhat, hogy a későbbiekben a kötődési patológiában érintett gyermekénél is kialakulhat ugyanazon személyiségzavar.¹⁴⁰

---

¹³⁶ Gerhardt, Sue: A szükség szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 80.

¹³⁷ Gerhardt, Sue: A szükség szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 81.

¹³⁸ Gerhardt, Sue: A szükség szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 82.

¹³⁹ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 167.

¹⁴⁰ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 167.

Bowlby hangsúlyozta azt is továbbá, hogy a korai traumák, veszteségélmények és a szeparáció negatív belső munkamodellhez vezetnek. Mentálisan épülnek be a gyermekbe a negatív énkép és a bizalmatlanság a külvilággal szemben: „nem vagyok szerethető”, „velem valami baj van”, „senkire sem számíthatok”, stb. Vagyis a kötődési zavarok megfelelő kóroki háttérrel biztosítanak a későbbi depresszió kialakulásának. Bowlby kötődésemélete a depresszió mellett a szorongásos zavarok kialakulásának, korai tapasztalatokból származó háttérnek megértését is segíti. Bowlby azt mondta, ha egy gyermek állandóan szorong, aggódik a szülő elérhetősége, biztonsága miatt, az elősegíti a szorongásos zavarok kialakulását.¹⁴¹

Bifulco és munkatársai (2006) elvégeztek egy hároméves, utánkövetéses vizsgálatot, amelynek az eredményei a következőt mutatták:

- bizonytalan kötődési mintázat jelenléte biztos előrejelzést jelentett újabb szorongásos vagy depressziós epizód megjelenésében,
- félelemteli és elutasító/elkerülő mintázat jelenléte jelezte előre a legbiztosabban az újabb epizódokat: szorongó mintázat esetében szociális fóbiát és depressziót, míg az elutasító mintázat esetén a generalizált szorongásos zavart.

„Mind a bizonytalan kötődésre, mind a személyiségzavarokra igaz a kapcsolati nehézségek és a maladaptív, merev megküzdési módok alkalmazása.”¹⁴² Az ugyan változó, hogy egyes személyiségzavaroknál mely területen (kognitív, interperszonális, stb.) a legsúlyosabb az atipikus fejlődés, a sérülés, de a szociális, társas viselkedésben tapasztalt nehézségek mindegyik személyiségzavarra jellemzőek. „Az összes személyiségzavar közül a borderline szindrómára (BPD) igaz leginkább a diszfunkcionális kapcsolatok és a nagymértékű kapcsolati szorongás.”¹⁴³ Tudományos kutatások eredményei azt mutatták ki, hogy a borderline szindróma kialakulásának kockázati tényezője lehet a bizonytalan kötődési mintázat.¹⁴⁴

Fossati és munkatársai (2003) által elvégzett vizsgálatok, amelyeket 487 különböző pszichiátriai zavarral diagnosztizált betegen végeztek el, megdöbbentő eredményeket hoztak. Összefüggést találtak az elkerülő kötődési mintázat és a paranoid, skizotípiás és depresszív személyiségzavarral kapcsolatban, illetve a szorongó kötődési mintázat és a dependens, borderline és hisztrionikus személyiségzavarok vonatkozásában.¹⁴⁵

A dezorganizált-dezorinteltált, vagyis a D-típusú kötődési mintázatnak kiemelt szerepe van a „későbbi, elsősorban borderline patológiák kialakulásában, háttérben abúzzsal, bántalmazással, annak különféle, súlyosabb formáival.”¹⁴⁶

A szorongás és az agresszió eredetét a kötődési szükségletek frusztrációjában látta Bowlby, illetve az anya elutasító viselkedésében. Kötődéseméletében kihangsúlyozta az anyai szenziti-

---

¹⁴¹ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 167.

¹⁴² Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 168.

¹⁴³ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 168.

¹⁴⁴ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 168.

¹⁴⁵ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 168.

¹⁴⁶ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 168.

vitás és válaszkészség jelentőségét. Ha a szülői válaszkészség nem rendszeres és nem is kiszámítható, akkor mint kötődési személy nemcsak a gyermek frusztrációjának feloldójává, hanem annak okozójává is válik.

A gyerekekre a korai, szenzitív években megtapasztalt elutasítás, ellenségesség, ridegség, távolságtartás, inadekvát válaszok traumatizáló, káros hatással bírnak, különösen az érzelmi-szociális fejlődésükre. Ezek a gyermekek védekezni próbálnak a fenyegető környezetben, amelybe születtek, és amelyben kénytelenek voltak „szocializálódni”. „Alkalmazkodásuk próbálkozásai körében a dacos, ellenszegülő, lázadó, vagy a magába forduló, félénk, „elvarázsolt” viselkedéseket találhatjuk.”¹⁴⁷ Ezen viselkedési formák könnyen szolgálhatnak bélyegként a gyermek/fiatal számára, és megkaphatja a viselkedési, magatartási, emocionális vagy oppozíciós zavar diagnózist, vagy akár autizmusnak minősíthetik. „Fontos lenne megérteni, hogy a tüneteket mutató, viselkedési, illetve mentális problémákkal küszködő gyermekek „nem alapból” ilyenek, hanem a viselkedésük már reakció, válasz valamilyen, őket érzékenyen érintő környezeti ingerre.”¹⁴⁸

Az előző két fejezetet áttekintve jól látható, hogy a korai anya-gyermek kapcsolat, a kötődés minősége alapjaiban határozza meg a testi-lelki egészséget. A bizonytalan és a D-típusú kötődési mintázatok a gyermek testi és lelki működésének alap rendszereit módosítja, ezáltal a ráépülő, „magasabb” rendszerek atipikus fejlődését is okozva. Életre szóló sebek ezek, amelyek sokszor a tudatalattiban bújnak meg, és a felszínre már „csak” a tünetek kerülnek.

Van kiút?

Vajon van kiút a gyermekek számára ebből a testre és lélekre egyaránt ható, sokszor tudatalan, mély, érzelmi spirálból? Létezik olyan „gyógymód”, terápia, amely a korai években szerzett sebeket begyógyítja, vagy legalább segít azoknak „elvarrosodnia”? A személyes történetek meghallgatása után én szeretnék hinni, bízni abban, hogy a szeretet, az odafigyelő gondoskodás gyógyír lehet e gyermekek számára. Még akkor is, ha néhány „heg” örökre megmarad. A klinikumban dolgozó szakpszichológusok, mint Bessel van der Kolk vagy Bruce D. Perry azonban kevésbé derülátó a kérdéssel kapcsolatban.

Bessel van der Kolk a klinikai munkássága során arra következtetésre jutott, hogy ha a gyermek/ fiatal hordozza magában a korai kötődés, biztonság emlékét, akkor annak a szeretetteljes élménynek a nyomait újra aktiválni lehet a felnőttkori kapcsolatokban, a hétköznapi életben, vagy terápia keretein belül. Ha azonban hiányzik ez a mély, szeretetteljes emlék és a gyermek sosem tapasztalta meg a kötődés ilyen formáját, akkor lehet, hogy az agyában egyszerűen ki sem fejlődnek azok a receptorok, amelyek reagálnak az emberi kedvességre.¹⁴⁹

Bruce D. Perry is hasonlóan fogalmazott: azoknak a traumatizált gyerekeknek, akiket sikerrel kezelt a komplex terápia során, minimum egy támogató felnőtt jelen volt az életükben. Vagyis

---

¹⁴⁷ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 172.

¹⁴⁸ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 172.

¹⁴⁹ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számotart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 165.

volt tapasztalatuk a szeretetről, a biztonságos kötődésről.¹⁵⁰ Az általa alkalmazott komplex terápia kapcsán kihangsúlyozta, hogy a traumatizált, elhanyagolt gyerekeknek a fejlettségi és nem az életkori szintjüknek megfelelő rendszeres, ismétlődő tapasztalatokra van szükségük. Igényeiket nem a biológiai életkorukhoz, hanem ahhoz az életkorhoz kell igazítani, amikor a fejlődés során lemaradtak fontos ingerekről, vagy amikor a trauma érte őket.¹⁵¹ Ezen gyermekek kezelése során szükséges egy biztonságos környezet megteremtése és kiszámítható, szeretetteljes kapcsolat létrehozása.

Eigner Bernadett jegyzi meg a *Játékterápia I.* című könyvében, hogy manapság a kötődési zavarokból következő viselkedési és mentális zavarokra milyen könnyen aggatnak különböző címkéket, diagnózisokat. Ennek következtében sok szülő meg is könnyebbül, hogy nem az ő hibája, hogy a gyerek ilyen, holott, ha lenne elég idő és lehetőség a szakértői vizsgálatok során környezettanulmányt is folytatni, éppen az ellenkezője derülne ki.¹⁵²

Az örökbefogadásról

Az örökbefogadás, akárcsak a gyermeknevelés olyan téma, amelyhez mindenki ért, mindenki tudja, mi lenne a legjobb, kivéve azokat, akik konkrét szereplői a folyamatnak. Számtalan általánosító, sztereotip gondolat társul az örökbefogadáshoz, és sajnos, még nagyon sok előítélet, negatív felhang is. Az tény, hogy maguk az interjú alanyaim is kiemelték pár olyan szabályt, folyamatot, amely beárnyékolja az örökbefogadás menetének útját: hosszú és bonyolult, bürokratikus rendszer; a gyerekek jogaival szemben többször érvényesül a sok esetben méltatlan szülő joga, és még sorolhatnám.

Az örökbefogadás az egyik legbonyolultabb „emberi viszonyokat szabályozó, évezredek óta létező és folyamatosan fejlődő jogintézmény, amely fejlődése során a gyermektelen gazdagok vagyoni érdekeinek és nevének továbbvitelétől a XX. században eljutott a szüleit különböző okkal végleg elvesztő gyermek családi kapcsolatainak biztosításáig.”¹⁵³

Mártonffy Zsuzsa úgy határozza meg az örökbefogadást, hogy az a családdá válás egyik módja. Rokoni kapcsolatot létesít a gyerek és olyan szülő/szülők között, akik nem őt nemzették. A hivatalos jogi procedúra megtörténte után azonban a gyerek jogilag vér szerintinek számít.¹⁵⁴

Bogár Zsuzsa szerint az örökbefogadás egy életre szóló elköteleződést jelent. Kiemeli azt, amit Mártonffy Zsuzsa is megfogalmazott, hogy az örökbefogadás által megszakad a jogi kapcsolat a gyermek és a vér szerinti szülő között. Az örökbefogadás után jogi szempontból a gyermeknek olyan státusza lesz, mintha vér szerinti gyermek lenne. Ugyanakkor Bogár Zsuzsa szerint fontos látni azt, hogy ez a státusz mégsem lesz teljesen ugyanaz, mint egy édes gyermek esetén. Hiába szakad meg a kapcsolat a vér szerinti szülőkkel, a gyermeknek joga van tudni a származásáról,

¹⁵⁰ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketrecbe zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 197.

¹⁵¹ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketrecbe zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 180.

¹⁵² Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 170.

¹⁵³ Budapest Főváros Önkormányzatának Módszertani Gyermekvédelmi Szakszolgálat: *Módszertani kiadványok II. – Örök befogadás, örökbefogadás*, készült az Emberi Erőforrások Minisztériuma Támogatásával, 2012. p. 4.

¹⁵⁴ Mártonffy Zsuzsa: *Akiknek két anyja van*, Budapest: Bookline, 2020. p. 231.

a gyökereiről. Ezáltal olyan kérdések is felmerülhetnek a gyerek fiatal felnőtté cseperedése során, amely édes gyermek esetén nem kerülne elő. Ezek a kérdések, élethelyzetek rendkívül meghatározó erővel bírnak a gyermek identitás keresése szempontjából.¹⁵⁵

„Az örökbeadási-örökbefogadási háromszögnek egyenrangú szereplői vannak (gyerek, örökbeadó és örökbefogadó szülők), akiket ez a jogi aktus, jogi és pszichés értelemben a jogerős engedélyezést követően – titkos és nyílt örökbefogadás esetén egyaránt – örökre egymáshoz köt, történjen bármi is a későbbiek során.”¹⁵⁶

Az örökbefogadás feltételei és jogi háttere Magyarországon

Az örökbefogadást Magyarországon a jog rendkívül szigorúan szabályozza a Polgári Törvénykönyv, a Gyermekvédelmi Törvény és más jogszabályok segítségével. Az elmúlt évtizedek során egyre alaposabbá, részletesebbé váltak a szabályok, és egyre pontosabbá a rendeletek megfogalmazása. A nemzetközi egyezményhez is csatlakozott Magyarország, a törvényhozában az ehhez való alkalmazkodás is teret kapott. Kisebb változtatások szinte minden évben történnek, néhány évente pedig egy-egy nagyobb jogi reform is meg szokott valósulni.¹⁵⁷

Milyen feltételeknek kell megfelelniük az örökbe fogadni vágyó szülőknek?

1. Cselekvőképes személynek kell lennie.
2. Legalább 25 évesnek kell lennie – házaspárok esetén elég, ha az egyik fél betölti a 25. életévét.
3. A gyermeknél legalább 16, legfeljebb 45 évvel lehet idősebb – házaspárok esetén itt is elég, ha ez az egyik félre igaz.
4. Házaspárok vagy egyedülállók fogadhatnak örökbe (az élettársi viszony esetén csak az egyik fél fogadhat örökbe – ez esetben jogilag egyedülállónak számít).
5. Személyisége, körülményei alkalmasak az örökbefogadásra.
6. Elvégezte a felkészítő tanfolyamot.
7. Rendelkezik érvényes alkalmassági határozattal.

Kit lehet örökbe fogadni?

1. 18. életévét még be nem töltött, vagyis kiskorú gyermeket.
2. Akinek érdekében áll az örökbefogadás.
3. Akinek a szülei hozzájárultak az örökbefogadáshoz, vagy örökbefogadhatóvá nyilvánították.¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest Ágacska Alapítvány, 2011. p. 20.

¹⁵⁶ Budapest Főváros Önkormányzatának Módszertani Gyermekvédelmi Szakszolgálat: *Módszertani kiadványok II. – Örök befogadás, örökbefogadás*, készült az Emberi Erőforrások Minisztériuma Támogatásával, 2012. p. 4.

¹⁵⁷ Mártonffy Zsuzsa: *Akiknek két anyja van*, Budapest: Bookline, 2020. p. 232.

¹⁵⁸ Mártonffy Zsuzsa: *Akiknek két anyja van*, Budapest: Bookline, 2020. p. 233.

Számtalan egyéb kikötés, feltétel szerepel még az örökbefogadási folyamat szigorú szabályrendszerében. Szakdolgozatomban most csak az alapokat ismertettem, mert a témát tekintve a többi nem releváns és a szakdolgozat keretei is szűkösek.

Az örökbefogadás formái

Az örökbefogadásnak hét formája ismert:

1. Családon belüli örökbefogadás – nem egy idegen gyermeket fogadnak örökbe, hanem valakit, akivel valamilyen családi történés során szoros kapcsolatba kerültek. Például újraraházasodás esetén a korábbi kapcsolatból való gyermeket.
2. Nyílt örökbefogadás – ez esetben az örökbeadó és az örökbefogadó szülők ismerik egymást, találkoznak. Az esetek csaknem 99%-ban az újszülöttek kerülnek ilyen formán örökbeadásba. A későbbi kapcsolattartás lehetősége a szülők megegyezésén múlik.
3. Titkos örökbefogadás – „a vér szerinti szülő az örökbefogadásról értesítést nem kap, nem élhet jogorvoslattal az örökbefogadást engedélyező határozattal szemben, nem ismerheti meg az örökbefogadók személyes adatait.”¹⁵⁹
4. Megyén belüli örökbefogadás – Magyarországon ez az örökbefogadás alapesete: a jelentkezők a saját megyéjükben mindenképpen „beállnak a sorba”, ha más megyében is szeretnének, az saját döntés.
5. Országon belüli örökbefogadás – ha a gyermeknek a saját megyéjében nem sikerült szülőt találni, akkor utána országosan fogják őt örökbefogadásra váró szülőknek kijánlani.
6. Nemzetközi örökbefogadás – azok a gyermekek, akiket az egész országban nem sikerült örökbe adni, felkerülnek a „nemzetközi listára”. (Az örökbefogadási tanácsadóval készített interjúban részletesen írok ezen formáról.)
7. A nevelőszülő általi örökbefogadás – évente jó pár alkalommal megtörténik, hogy a nevelőszülő fogadja örökbe az általa addig gondozott, és nagyon megszeretett gyermeket. Az öröm az örömben ebben az esetben, hogy ezáltal csökken a férőhely a nevelőszülői hálózatban.¹⁶⁰

Mártonffy Zsuzsa *Akiknek két anyja van* című könyvében nagy alaposággal és érthetően ismerteti az alkalmasság, a sikeres-sikertelen örökbefogadás és a kiválasztás, ismerkedés menetét. Ajánlom mindenkinek, aki a téma iránt érdeklődik, ellenben én a hangsúlyt nem annyira jogi szabályozás ismertetésére, mint inkább a gyermek érzelmi-biológiai fejlődésének bemutatására helyezném az örökbefogadás nézőpontjából.

A születés előtti élet

Mártonffy Zsuzsa *Akiknek két anyja van* című könyvében igaz történetek találhatóak az örökbefogadás örömeiről és nehézségeiről. Az egyik névtelen interjúban a következő mondat olvasható: „szépen be lehet csomagolni, de minden örökbe fogadott gyerek azzal indít: én nem

---

¹⁵⁹ Budapest Főváros Önkormányzatának Módszertani Gyermekvédelmi Szakszolgálat: *Módszertani kiadványok II. – Örök befogadás, örökbefogadás*, készült az Emberi Erőforrások Minisztériuma Támogatásával, 2012. p. 67.

¹⁶⁰ Mártonffy Zsuzsa: *Akiknek két anyja van*, Budapest: Bookline, 2020. p. 245-248.

kellettem.”¹⁶¹ Ezen gondolat súlyát csak tovább növeli, hogy tudományos kutatások bizonyították: a magzat már az anyaméhben képes érzékelni az anya érzéseit. Vagyis mindössze pár hetes korában már szembesülhet azzal: őt nem várják szeretettel erre a világra.

Bizonyára mindenki olvasott már olyan cikket a médiában, hogy a szülő nő a végsőkig eltitkolta a terhességét. A környezetében senki nem vette észre, hogy gyermeket vár, még a szülei, közeli barátai és a férje/párja sem. Nyilván sokan kétkedve fogadják az ilyen olvasmányokat, hiszen képtelenség egy egyre növekvő pocakot elrejtteni az elől a férfi elől, akivel a nő egy ágyban alszik. Azonban a szakemberek bebizonyították, hogy bizony lehetséges. „A magzat ugyanis annyira átéli, átérzi azt, hogy az anya teljes mértékben elutasítja, nem akarja őt, sokszor szinte tudomást sem véve róla, hogy az anya testén belül felveszi azt a pózt, amiben a legkevésbé észrevehető. Elbújik, afféle kushadó pozíciót vesz fel.”¹⁶² Az örökbefogadó családokat támogató alapítvány vezetője is megerősítette a rejtőzködő magzatok létét az interjú során.

Gondoljunk csak bele, hogy a magzat fizikailag képes így reagálni egy érzelmi hatásra, akkor lelkileg hogyan élheti meg az anyai elutasítást, a léte megtagadását. Arról nem is beszélve, ha már magzati korban ilyen komoly fizikai változásokat idéznek elő az érzelmi hatások, azok minden bizonnyal jelen lesznek a későbbi életükben is. Több utánkövetéses vizsgálatot is elvégeztek a szakemberek a várt és nem várt gyermekeken – életük első húsz évét követték figyelemmel. Az eredmények szerint a nem várt személyek esetében négyszer gyakoribb volt a depresszió vagy a deviancia, mint a vártak esetében.¹⁶³

Amellett, hogy már méhen belül nem szeretik a gyermeket, nem várják őt, még számos más stresszhatása is érheti a magzatot. A krízisterhes anyák – akikről szintén szó esik az alapítvány interjúban – eleve nagy stressznek, feszültségnek, szorongásnak vannak kitéve, hiszen számukra a nem várt gyermek sok esetben súlyos titokként nehezedik. Előfordulhat, hogy az életük más területein is komoly válságban vannak. Az anya által így megélt szorongást, depressziót, pánikot a magzat ugyanúgy megérzi. Az anya vérkeringése összeköttetésben áll a baba vérkeringésével, így a stressz okozta hormonális változások megjelennek a gyermek vérében is. Kutatások bizonyítják azt is, hogy a várandósságuk alatt szorongó, depressziós anyák gyermekei sokkal nyugtalanabbak, sírósebbek, labilisebbek. Néhány kutatás során egészen az óvodás korig kísérték figyelemmel ezeket a gyermekeket, és arra a következtetésre jutottak, hogy megnövelte az anyai szorongás a hiperaktivitás, a figyelemzavar és az érzelmi problémák esélyeit a gyermekeknél.¹⁶⁴

„A stressznek nem csak közvetlenül, hanem közvetetten is komoly hatásai lehetnek a gyermek fejlődésére.”¹⁶⁵ Nem ritka, hogy a szorongó, depressziós anyák a várandósságuk során is különféle eszközökhöz nyúlnak, hogy oldani tudják magukban a feszültséget. A leggyakoribb fe-

---

¹⁶¹ Mártonffy Zsuzsa: *Akiknek két anyja van*, Budapest: Bookline, 2020. p. 115.

¹⁶² Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 114.

¹⁶³ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 115.

¹⁶⁴ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 115.

¹⁶⁵ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 115.

szültségoldók az alkohol, a dohányzás, a nyugtató, esetleg kábítószer. Ezek használata azonban komoly károkat okozhat a magzat egészségében, sok esetben már visszafordíthatatlan károsodások formájában.¹⁶⁶

Bogár Zsuzsa fontosnak tartja kiemelni, hogy közel sincs arról szó, hogy minden örökbefogadott gyermek sérülten érkezik a világra. Ráadásul – bár egyelőre csak szubjektív vélemények alapján – úgy látja, hogy ezek a gyermekek hihetetlen erővel képesek küzdeni, hogy kompenzálják a negatív hatások által kiváltott problémáikat. „Mintha csak éreznék, hogy valahol mégis várják őket.”¹⁶⁷

A korai tapasztalatok fontossága

„Nagyobbacska gyermek örökbefogadásakor a méhen belüli átélt élmények mellé társulnak még az első hónapok, évek tapasztalatai, melyeknek szintén óriási és hosszú távú jelentőségük van a gyermek testi-lelki fejlődésére nézve.”¹⁶⁸

Akkor is örökbefogadhatóvá nyilváníthatnak egy gyermeket, ha a vér szerinti szülők elveszítik a jogukat. Ez a legtöbb esetben annak a következménye, hogy a vér szerinti szülők nem tudták biztosítani a gyermek számára a testi és lelki fejlődéshez szükséges körülményeket. A gyerekek ilyen esetekben nagy eséllyel voltak kitéve bántalmazásnak. A bántalmazás alatt nemcsak konkrét fizikai vagy szexuális abúzusra lehet gondolni, hanem ide tartozik még az elhanyagolás, a hanyagság. Ugyanakkor nem csak fizikai elhanyagolásról lehet szó (mint pl. éheztetés), de a csecsemők, kisgyermekes esetében ugyanolyan fontos az érzelmi gondoskodás is. Utóbbi hiánya, a korai elszigeteltségben való lét súlyos hatással lehet a gyermek későbbi fejlődésére. „A csecsemő szociális lény, élvezzi a kapcsolatot másokkal. A súlyosan elhanyagolt csecsemő nem tanulja meg, ennél fogva nem élvezi mások mosolyának viszonzását, egykedvűvé, közömbössé válik.”¹⁶⁹

A szociális kapcsolatok hiánya nemcsak a szociális és érzelmi fejlődésre van negatív hatással, hanem az intellektuális fejlődésre is. Az agy életünk első pár évében fejlődik a legrohamosabban. Ha ezen időszak alatt nem kapja meg a szükséges ingereket, akkor nem fognak megfelelően kifejlődni a gondolkodási és logikai funkciók, verbális készségek, amelyeknek majd az iskolába kerüléskor lesz hatalmas szerepe.¹⁷⁰

„Mind érzelmi, mind pszichés, mind intellektuális szempontból hatalmas jelentősége van az első életévnek, tehát ezért nagyon fontos odafigyelni arra, hogy mi történt a gyermekkel ebben az időszakban.”¹⁷¹

---

¹⁶⁶ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 116.

¹⁶⁷ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 116.

¹⁶⁸ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 117.

¹⁶⁹ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 118.

¹⁷⁰ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 118.

¹⁷¹ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 118.

A gyermekotthonok magánya

Sok gyermeknek nem adatik meg a lehetőség, hogy megtapasztalja azt, hogy milyen családban élni. Az lenne minden esetben az ideális megoldás, ha azon gyermekek, akiket kiemelték a családjukból, vagy akiket magukra hagytak, az örökbefogadásig egy olyan gondoskodó, kompetens nevelőszülővel élhetne, akinél megtapasztalhatná a törődést, a szeretetet. A Gyvt. 7 § (2) bekezdése értelmében minden 12 év alatti gyermeket a főszabály szerint nevelőszülőnél kell elhelyezni.¹⁷² Azonban a nevelőszülői hálózat a szakemberek szerint elég hiányos, kevés a férőhely, ráadásul – a mellékelt interjúk alapján – sok esetben nem kompetens, gyermeknevelésre alkalmas személy végez nevelőszülői feladatokat.

A gyermekotthonokban minimum 8-10 gyermek él egy csoportban, csecsemőotthonokban nem ritka a 15-20 egy éven aluli gyermek sem. Ezeket a gyermekeket több gondozó látja el egymást váltó rendszerben. Ez azt jelenti, hogy az etetés, fürdetés, öltöztetés mindig meghatározott időben és sorrendben történik, és nem a gyermek igényeihez alkalmazkodva. Ráadásul, mivel egyszerre több gyermeket is el kell a gondozóknak látniuk, és ők maguk pedig kevesen vannak, nagyon ritkán jut plusz idő arra, hogy csak úgy ölben tartsák, szeretgessék a gyerekeket. Még úgy is, hogy a csecsemőotthonokban minden gyermeknek van „saját gondozója”, aki egy kicsit több időt fordít a gyermek érzelmi igényeire.¹⁷³

Amellett, hogy a gondozók kevesen vannak, ráadásként igen nagy az ő fluktuációjuk. Sok esetben ez annyit tesz, hogy a csecsemőnek nincs egy stabil, több, mint egy éven tartó kapcsolata valakivel. „A sztereotip hétköznapi kedvesség vagy az éppen szakszerűnek gondolt mértéktartó odafordulás alkalmatlan mélyebb kötődés kialakulására.”¹⁷⁴

Az intézményes ellátás tehát nem képes biztosítani az egészséges fejlődéshez nélkülözhetetlen, egyénre szabott fejlődés-lélektani feltételeket. Kimondhatjuk: a gyermekek az intézményekben eltöltött éveik során is ki vannak téve egyfajta érzelmi elhanyagolásnak. A korai életévekben átélt érzelmi elhanyagolás pedig súlyos következményekkel járhat a gyermek személyiségének alakulásában. „A gyermekotthonban hosszabb időt eltöltő gyerekek a későbbiek során nem rendelkeznek biológiai koruknak megfelelő érzelmi, gondolkodásbeli és szociális kompetenciával.”¹⁷⁵

Ezen csecsemőkori, negatív tapasztalatok következtében nagy valószínűséggel nem alakul ki pozitív énkép, hiszen a gyermek azt élte meg eddigi élete során, hogy senkinek sem fontos igazán. Ezáltal alacsony szinten marad az empátiás készség és a szeretetképeség is a gyermekben, amelyek a későbbiekben komoly nehézségeket okozhatnak számára a közösségbe való beilleszkedésben, a társas kapcsolatok kialakításában. „Az érzelmi élet és a gondoskodási funkciók sérülése után meg kell említeni a kötődési minta kórosságát is. A gyermekotthonokban

---

¹⁷² 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv>

¹⁷³ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 119.

¹⁷⁴ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 119.

¹⁷⁵ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 120.

nagy valószínűséggel csak felszínes, érzelmileg nem telített kötődés jöhet létre, ezek a tapasztalatok rögzülnek és kihatnak a gyermek egész életére.”¹⁷⁶

Természetesen ezen fejezet nem az otthonokban dolgozó gondozók munkájának becsméléséről szólt. Lelket próbáló feladat az övék, hiszen lehetetlen megadni azt egy csecsemőnek, amit az édesanyjának kellett volna megadni, pláne, ha ott fekszik mellette még húsz másik ellátásra szoruló kisbaba.

Az otthonban nevelkedett gyermekek fejlődésbeli eltérései

Az előző fejezetek alapján láthatjuk, az örökbefogadásra váró, illetve örökbefogadott gyermekeknek teljesen más feltételeik, körülményeik voltak a fejlődésre, mint az egészséges, harmonikus családban felnövő gyermekeknek. Ebből következően a testi, érzelmi, szociális és intellektuális fejlődésük nem mindig felel meg a biológiai életkoruknak. Nagyon fontos, hogy ezzel az örökbefogadásra váró szülők is tisztában legyenek, és még véletlenül se hasonlítsák őket össze a vér szerinti gyerekekkel.

Tudományos kutatások kimutatták, hogy a gyermekotthonban nevelkedő gyermekek a megfelelő mennyiségű és minőségű táplálás ellenére is sokkal alacsonyabb testi fejlettséget mutatnak – alacsony testmagasság, alacsony testsúly. Azonban amint családba kerülnek, fejlődésük rohamosan felgyorsul. Az előzőekben ismertetett stabil, szociális kapcsolatok hiánya pedig az érzelmi (érzelmelek fogadása, kimutatás, empátiás készségek), a szociális (kötődés, kapcsolatok) és az intellektuális (beszédfejlődés, beszédértés, gondolkodási funkciók, tanulási készségek, figyelem) fejlődés elmaradásához vezethet.¹⁷⁷

A legtöbb esetben nincs szervi háttere a gyerekek fejlődésbeli elmaradásainak. „Egyszerűen arról van szó, hogy a személyre szabott figyelem és a szeretet hiányában szinte alig van motívációjuk a fejlődésre.”¹⁷⁸

Örökbefogadás és kötődés

„Az örökbefogadott gyermekeknek és az örökbefogadó szülőknek számos pszichológiai problémával kell szembenézniük az új kapcsolat kezdetén, és ezek a problémák nagy hatással lehetnek mind a gyermek további érzelmi fejlődésére, mind az örökbefogadás sikerességére.”¹⁷⁹

Az örökbefogadó családokban a legfontosabb kérdés az, hogy a gyermek képes-e túltenni magát a korai években átélt szeparációs helyzeteken, és képes-e kötődést kialakítani az örökbefogadó szülővel. A gyermek szempontjából két meghatározó tényező van: az életkor, amikor az örökbefogadó szülőkhöz került, illetve az előtörténete. Külföldi kutatások kimutatták, hogy már a féléves kor is nagy jelentőséggel bír az örökbefogadás esetén. Ezen vizsgálatokhoz Bowlby elméletét vették alapul, amely szerint a féléves gyermekben már megjelenik a kötődés az őt

---

¹⁷⁶ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 121.

¹⁷⁷ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 122.

¹⁷⁸ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 123.

¹⁷⁹ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 149.

gondozó személy irányába. A kutatásban résztvevő, hat hónapnál idősebb korban örökbeadott gyermekek visszahúzódóbbak, visszautasítóbbak voltak az örökbefogadó szüleikkel szemben. Más országokban (pl. Kanada, Amerika) végzett kutatások eredményei is a fenti eredményeket igazolták, továbbá szakemberek megfogalmazták, hogy a féléves kor előtt örökbeadott gyermekek nagyobb eséllyel tudtak biztonságos kötődést kialakítani az örökbefogadó szüleikkel. A félévesnél idősebb korban örökbeadott gyermekekre inkább a bizonytalan kötődés volt a jellemző.¹⁸⁰ „További vizsgálatok pedig azt az elképzelést erősítették meg, hogy amennyiben a gyermeknek egyáltalán nincs lehetősége megtapasztalni a kölcsönös bizalmon működő szeretetkapcsolatot 3-4 éves koráig, akkor az ilyen kapcsolatok kialakítására és fenntartására való képességét örökre elveszítheti.”¹⁸¹ Az egyik interjúm alanya két gyermeket fogadott örökbe (Lili és Roli története). Kettejük kötődési viselkedésének különbségének oka is szintén abban keresendő, hogy Lili már közel óvodáskorú volt, amikor örökbe fogadták, míg Roli nem töltötte be az első életévét.

Bogár Zsuzsa azonban azt is leszögezi könyvében, hogy nem tehetünk minden esetben egyenlőségjelet az élete első éveit csecsemőotthonban eltöltő gyermek és a kötődésképtelen gyermek közé. Amennyiben a kisgyermek megtapasztalt valamilyen kötődési formát, akár a vér szerinti családjában kiemelés előtt, akár a gyermekotthonban vagy a nevelőszülőnél, úgy annak mintájára képes lesz kötődést kialakítani az örökbefogadó szüleivel is.¹⁸²

„A Magyarországon örökbefogadó családok körében végzett kötődésvizsgálatok nem mutattak ki lényeges eltérést a kötődési minőség alakulásában sem a 1-3 év között örökbefogadott gyermekeknél, sem azon gyermekek körében, akiket újszülöttként fogadtak örökbe a szüleik.”¹⁸³ A vizsgálatok arra engednek következtetni, hogy a korai örökbefogadás esetén kialakulhat egy megfelelő korai kötődési mintázat az örökbefogadó anya érzékeny válaszkészségének hatására. Az interjúkat összegezve én azt tapasztaltam, hogy az életkor igen is meghatározó tényező a kötődési mintázat minősége szempontjából. Az összes alanyom érzékeny, odaadó szülő, így adott volt a lehetőség a biztonságos kötődés kialakulására. Az életkor és az előtörténet ennek ellenére is erősen érezteti a hatását.

Az örökbe fogadó szülő szerepe a kötődésben

Természetesen az is rendkívül fontos kérdés, hogy az örökbefogadó szülők képesek-e kötődni egy nem vér szerinti gyermekhez a terhesség, a szülés és a kezdeti kommunikáció tapasztalatai nélkül. Ebben az időszakban felmerülő nehézségek, kérdések nagyban különböznek a nem örökbefogadó családok gondjaival.

Az első és legfontosabb stresszforrás, amivel az örökbefogadó szülőknek meg kell küzdeniük, az a meddőség ténye, amely számos pszichológiai problémához (pl. szorongás, depresszió, tor-

---

¹⁸⁰ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 150.

¹⁸¹ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 150.

¹⁸² Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011 p. 150.

¹⁸³ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 151.

zult testkép, önbizalomhiány) vezethet. Ha a pár nem tud ezzel megküzdeni az örökbefogadásig, akkor sérülhet a családon belüli biztonság és bizalom, és nagyban nehezítheti azt, hogy pozitív, szeretetteljes érzésekkel forduljanak az örökbefogadott gyermek felé. „A másik lényeges probléma, hogy a pároknak akár több évet is kell várni a gyermek örökbefogadására, és az a tény, hogy nincs biztos időpont, hogy állandó készenlétben élnek, növelheti a pár szorongását, amely szintén interferálhat a későbbi meleg, elfogadó és érzékeny szülői attitűddel.”¹⁸⁴

Az előző fejezetekben leírt tényezők természetesen nem azt jelentik, hogy az örökbefogadott gyermekek egyáltalán nem képesek biztonságos kötődés kialakítására, szeretetteljes kapcsolatra az örökbefogadó szüleivel. Minden gyermek, minden élettörténet egyedi – az odaforduló, érzékeny és válaszkész gondoskodás, a türelem mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a gyermek kiegyensúlyozott, boldog életet élhessen.

Roma gyerekek az örökbefogadásban

Szinte mindegyik örökbefogadó szülővel készített interjúmban előkerült a roma származású gyermek kérdése, ezért fontosnak tartom, hogy néhány gondolatot leírjak ezen témával kapcsolatban is.

Az örökbefogadási folyamat elindításakor a szülők tehetnek kikötést arra vonatkozóan, hogy milyen származású, milyen rasszjegyekkel rendelkező gyermeket szeretnének, avagy nem szeretnének örökbe fogadni. „Egy 2013-as budapesti örökbefogadásra várakozók közötti felmérés szerint a jelentkezők 66%-a tesz származási kikötést, de a szakértők becslése szerint a tényleges elutasítók aránya ennél magasabb lehet – különösen a vidéki régiókban –, így összességében az örökbefogadásra várakozó párok 80-90%-a elutasítja, hogy roma gyermeket fogadjon örökbe.”¹⁸⁵ A rendszer ebből a szempontból elég ellentmondásos, ugyanis hivatalosan nem tehető fel ez a kérdés, de mégis szerepel a nyomtatványon egy „egyéb megjegyzés” rubrika.

Kimondhatjuk – az én interjúim is ezt támasztják alá –, hogy az örökbefogadásra váró szülők többsége tesz származási kikötést. Ugyanakkor azt meg kell jegyezni, hogy bizonytalan származás esetén (titkos örökbeadásnál nem ismertek a szülők) így is kerülhet roma származású gyermek a családba. Kisgyermekkorban még a rasszjegyek sem feltétlen jelennek meg, csak később a kamaszokban.¹⁸⁶

Vajon mi történik azzal a gyermekkel, aki egy erősen előítéletes környezetben nő fel, és mégis megjelennek idővel rajta az úgymond „nem várt” jelek? Hogyan tud reagálni? Milyen lesz az énképe? „A szakemberek szerint súlyos identitásválságot élhet át az az örökbefogadott gyermek, aki egy nem elfogadó közösségben nevelkedik és később szembesül az esetleges roma

---

¹⁸⁴ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 152.

¹⁸⁵ Keresztes-Takács Orsolya – Nguyen Luu Lan Anh: *Az örökbefogadás szociálpszichológiai megközelítése: interszekcionalitás az örökbefogadásban* In: *Alkalmazott Pszichológia*, 2017., 17(2): 62.

¹⁸⁶ Keresztes-Takács Orsolya – Nguyen Luu Lan Anh: *Az örökbefogadás szociálpszichológiai megközelítése: interszekcionalitás az örökbefogadásban* In: *Alkalmazott Pszichológia*, 2017., 17(2): 62.

származásával.”¹⁸⁷ Lényeges kérdés az is Szilvási Léna, az SOS Gyermekfalvak egyik vezetője szerint, hogy az, aki mereven és határozottan elutasítja a másságot, hogyan tud megküzdeni azzal az ugyan nem látható, de nagyon is létező mássággal, amit maga az örökbefogadás ténye jelent.¹⁸⁸

Azok az örökbefogadásra váró szülők, akik elutasítják azt, hogy roma származású gyermekük legyen, sokszor a környezetet hozzák fel indokként a döntésük mellett, vagy a roma kultúra másságát. Akadnak olyanok is, akik őszintén bevallják, hogy a „kedvezőtlen” genetikát szeretnék elkerülni.¹⁸⁹

Az örökbefogadó szülők kisebb csoportja az, akik elfogadják a roma származást. „Számukra az előítéletekkel való találkozás és az azzal való megküzdés a fő probléma, hiszen interetnikus örökbefogadás esetén az örökbefogadás ténye – ami bár a legtöbb esetben nem titok, de családi ügy – láthatóvá válik, és a szociális stigma tovább mélyülhet.”¹⁹⁰

Szociálpszichológiai szempontból rendkívül érdekes az etnikai identitás alakulása a roma gyermekeket örökbe fogadó szülőknél. Jean S. Phinney, amerikai pszichológiai professzor így határozta meg az etnikai identitást: egy dinamikus, multidimenziós pszichológiai konstrukció, mikor az egyén egy bizonyos etnikai csoporthoz tartozónak érzi magát.¹⁹¹ Szilvási Léna szerint a társadalom többségi tagjai alapvetően nem vesznek tudomást saját etnikai identitásukról, de ha a nem roma származású szülők roma gyermeket fogadnak örökbe, akkor érzékenyebbek lesznek a saját identitásukra is.¹⁹² Ez úgy jelenik meg a szülőknél, hogy először elkezdik őket zavarni a társadalomban jelenlévő előítéletek, majd később magukon és közvetetten a családjukon keresztül is érzik a diszkriminációt. Ezzel egyidőben azonban a gyerek jelenléte nélkül „élvezik” a fehérek privilégiumát, majd az identitásfejlődés legmagasabb szintjére: a roma identitással való azonosulás. Utóbbit „kiterjesztett énnék” nevezi a szakirodalom.¹⁹³

A szakemberek nagyon fontosnak tartják, hogy a gyermekkel már egészen kiskora óta beszéljenek a származásáról, ezáltal kialakítva benne egy biztonságos, pozitív énképet. Utóbbi rendkívül nagy támasza lehet a gyermeknek, ha felnőve negatív hatások érik a környezete által. „Roma gyermek örökbefogadásánál a cél a gyermek pozitív identitásának kialakítása, hiszen a tabusítás és a roma származás nem megfelelő kezelése negatív énképhez vezethet.”¹⁹⁴

---

¹⁸⁷ Keresztes-Takács Orsolya – Nguyen Luu Lan Anh: *Az örökbefogadás szociálpszichológiai megközelítése: interszekcionalitás az örökbefogadásban* In: *Alkalmazott Pszichológia*, 2017., 17(2): 62.

¹⁸⁸ Szilvási Léna: *Örökbefogadás-Identitás-Sajtó-Botrány. Család, Gyermek, Ifjúság*, 1, 2005. p. 4-7.

¹⁸⁹ Keresztes-Takács Orsolya – Nguyen Luu Lan Anh: *Az örökbefogadás szociálpszichológiai megközelítése: interszekcionalitás az örökbefogadásban* In: *Alkalmazott Pszichológia*, 2017., 17(2): 63.

¹⁹⁰ Keresztes-Takács Orsolya – Nguyen Luu Lan Anh: *Az örökbefogadás szociálpszichológiai megközelítése: interszekcionalitás az örökbefogadásban* In: *Alkalmazott Pszichológia*, 2017., 17(2): 63.

¹⁹¹ Phinney, J., S.: *Ethnic identity and acculturation*. In: CHUN, K. M., ORGANISTA, P. B., MARÍN, G. (szerk.): *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research*, Washington DC: APA, 2003. p. 63-82.

¹⁹² Szilvási Léna: *Az örökbefogadásról, másképpen. Esély*, 2, 1997. p. 75-85.

¹⁹³ Keresztes-Takács Orsolya – Nguyen Luu Lan Anh: *Az örökbefogadás szociálpszichológiai megközelítése: interszekcionalitás az örökbefogadásban* In: *Alkalmazott Pszichológia*, 2017., 17(2): 64.

¹⁹⁴ Keresztes-Takács Orsolya – Nguyen Luu Lan Anh: *Az örökbefogadás szociálpszichológiai megközelítése: interszekcionalitás az örökbefogadásban* In: *Alkalmazott Pszichológia*, 2017., 17(2): 64.

A szakirodalom és a szakértői interjúk, cikkek mind kiemelik a roma gyermeket örökbefogadó családok stigmatizált helyzetét. Nemcsak az örökbefogadás – még a mai napig tartó – negatív megítélésével, hanem az általános romaellenes közhangulattal is meg kell küzdeniük. „Az örökbefogadásban jelen lévő roma gyermekek felülreprezentáltságának problematikája, mind a gyermekvédelmi rendszer hiányosságaira, mint a társadalom általánosan elutasító attitűdjére hívják fel a figyelmet.”¹⁹⁵

A mellékletben található interjúkban mindkét örökbefogadó szülői csoport megjelenik: azok, akik tettek kikötést, és azok, akik nem. Őszintén beszéltek a döntésük háttéréről, az egyik interjúban szereplő pár például első gyermeke után vált elfogadóvá. Mindegyik történet rendkívül érdekes és más-más megvilágításban válaszolja meg ugyanazon kérdést.

A szakirodalmi áttekintés oldalszáma valamelyest meghaladta a szakdolgozati kereteket, de az elméleti háttér részletes feltárását szükségesnek tartottam ahhoz, hogy az interjúk elemzését a kellő mélységben tudjam elvégezni, illetve megfelelő szakirodalmi megállapításokkal alátámasztani. Ezáltal is törekedve arra, hogy a saját következtetéseimet elismert szakemberek, kutatók szavaival megtámogassam, a szubjektivitást kiegészítsem az objektivitással, bizonyított kutatási eredményekkel.

---

¹⁹⁵ Keresztes-Takács Orsolya – Nguyen Luu Lan Anh: *Az örökbefogadás szociálpszichológiai megközelítése: interszekcionalitás az örökbefogadásban* In: *Alkalmazott Pszichológia*, 2017., 17(2): 64.

ANYAG ÉS MÓDSZER

Nagy fejtörést okozott számomra, hogy az általam választott, rendkívül érzékeny témát hogyan is tudnám megfigyelni, vizsgálni a való életben úgy, hogy annak eredményei helyt álljanak a szakdolgozatomban. A kötődés, a szeretet minősége nem fejezhető ki számokban. Ráadásul nincs az a szülő, aki bevallaná: nem tudott, vagy nem jól tudott kötődni a gyermekéhez. Ezért leszűkítettem a célcsoportot az örökbefogadott gyermekekre. Bízva abban, hogy az örökbefogadó szülők hajlandóak lesznek mesélni nekem a gyermekük korábbi életéről, és a saját tapasztalataikról, élményeikről a kötődés kialakulásával kapcsolatban.

Kutatási módszernek az interjúkészítést választottam. Előre megírtam a kérdéssort mind a családok, mind pedig a szakemberek számára. Igyekeztem ugyanazon a kérdéseken végigvezetni az alanyaimat – külön kérdéssora volt a családoknak és a szakembereknek –, hogy lehetőleg azonos módon tudjam majd értékelni a válaszokat. Természetesen, minden gyermeki történet egyedi, de a korai tapasztalatok hasonló nyomokat hagytak.

Az interjúkat 2021 szeptembere és 2022 augusztusa között vettem fel, kivéve Tomi történetét, amely a szakdolgozatom fő ihletadója volt. Tomi édesanyjával 2019 őszén készítettem az interjú első felét, míg a másodikat 2022 nyarán. Az interjúk egyrészét személyesen tudtam felvenni, amely még nagyobb élmény volt abból a szempontból, hogy a mondanivaló mellett láthattam a szülőket, a szakembereket gesztusait, arcvonás-változásait, testtartásukat, ahogy beszéltek. Néhány interjú pedig online készült el a távolság miatt, de a hangszínváltozások így is jól érzékelhetőek voltak. Érzékeny, nehéz téma a kötődés, a gyermekről való gondoskodás – így nem csoda, hogy az édesanyjak érzései megmutatkoztak nem csak verbálisan, de nonverbálisan is.

Az interjúk elemzése során ki fogok térni az azonos kérdésekre adott válaszok összehasonlítására, az esetleges különbségek kiemelésére és azok okainak feltárására. Mindamellet, hogy röviden ismertetem az adott gyermek, személy korai tapasztalatait a kötődésről, és a szakirodalmi háttér felhasználásával igyekszem azt vizsgálni, szubjektív (szintén a szakirodalomra támaszkodva) következtetéseket levonni. Ugyanakkor az interjúk elemzésével a kutatási kérdéseimre is szeretnék választ kapni, még ha nem is reprezentatív módon.

A szakdolgozati témám kidolgozása során az alábbi három kutatási kérdést határoztam meg, amelyekre a szakirodalom feldolgozása és az interjúk mélyelemzése által szeretnék választ kapni:

1. A korai kötődés hiánya, illetve zavara valóban befolyásolja a gyermek/ fiatal szociális kapcsolatainak alakulását az élete során?
2. A korai kötődés hiánya, illetve zavara valóban befolyásolja a gyermek/ fiatal viselkedését, magatartását és érzelmi intelligenciájának alakulását?
3. A korai kötődés hiánya, illetve zavara valóban befolyásolja a gyermek/ fiatal kognitív képességeit?

A szakemberekkel végzett interjúkat külön fogom vizsgálni olyan szempontból, hogy az ő tapasztalataik ugyan szélesebb körből valók, de mégsem annyira személyesek, hiszen nem ők voltak az örökbefogadók. Ők azok, akik objektívebb válaszokkal szolgálhatnak a kutatási kérdéseimmel kapcsolatban. Azért így írtam, hogy objektívebb, mert természetesen mindannyian a saját nézőpontjukból, látásmódjukból, tapasztalatukból adódóan tudtak válaszolni a kérdéseimre.

Mind a nyolc interjú névtelenül, fiktív névhasználat mellett készült el, ezáltal is védve a gyermekek személyiségi jogait. Annyi tudható, hogy a nyolcból hat interjú a dél-dunántúli régióban készült, míg kettő a fővárosban.

AZ INTERJÚK ELEMZÉSE

Szakedolgozatomban nem a hagyományos interjú-elemzést alkalmazom, hanem az árnyaltabb és részletesebb vizsgálat érdekében ötvözöm az interjú készítése során feltárt tényeket a szakirodalmi megállapításokkal. Az időrendben egymásra felépített megfigyelések folyamatában mutatják be és ismertetik meg az olvasóval a gyermekeket.

A szakemberekkel végzett interjúk elemzése során az azonos kérdések (pl. kötődéssel kapcsolatos) mentén fogok haladni, és összehasonlítani a különböző területen, mégis ugyanazon szociális ágon dolgozó személyek válaszait, azok hasonlóságait és különbségeit. Az elemzéseket kiegészítem a szakemberek saját területükön szerzett tapasztalataikkal is.

Első interjú – Tomi története

Tomival és édesanyjával 2019 őszén ismerkedtem meg, és az akkor első osztályos kisfiú története nagyon mély, el nem múló nyomot hagyott bennem. Ő indított el engem a kötődés és a szeretet elméleti és tapasztalati hátterének vizsgálata, kutatása felé, és határozta meg a szakdolgozatom témáját.

Tomi nem várt gyermekként érkezett erre a világra. Vér szerinti anyja csak a terhesség félidejében vette észre, hogy egy gyermeket hord a szíve alatt. A vér szerinti apáról semmit nem lehet tudni. Ugyan a terhesség lefolyásáról nincsenek információink, de visszautalva Sue Gerhardt *A szükséges szeretet* c. könyvében leírtakra előfordulhat, hogy a vér szerinti anya nem csak az egészséges étkezésre nem fordított kellő figyelmet, vagy hagyta el a szükséges vitaminok, ásványi anyagok pótlását, hanem az esetleges káros szokásairól (pl. alkohol, dohányzás) sem mondott le. A várandósság alatt fogyasztott alkohol, dohánytermék erősen befolyásolja az anya kortizol szintjét, amely hatással van a magzatra is. Kutatások bizonyították, hogy ezen hatások következtében a születendő gyermek viselkedése változhat, stresszválasza túlzó lehet, amely akár felnőttkorában is elkísérheti.¹⁹⁶ Tomi óvodában és iskolában mutatott viselkedése – amelyekre később részletesen kitérek – igazolni engedi a feltevésem, amely szerint elhanyagolt terhesség gyanúja állhat fenn, amely örök lenyomatot hagyhatott Tomi életében. Akárcsak az a tudat, hogy ő nem kell, őt nem várják. Bogár Zsuzsa tért ki a könyvében azon kutatásokra, amelyeket a várt és a nem várt gyermekek között végeztek. A nem várt gyermekek közül négyszer annyi vált szorongóvá, depresszióssá, mint a várt gyerekek közül.¹⁹⁷ Az édesanya az interjú során elmondta, hogy Tomiban rendkívül erősen él a vágy, hogy őt szeressék, elfogadják, és nagyon nehezen éli meg az esetleges visszautasítást. Előfordult az is, hogy a negatív visszajelzésekre hevesen, túlzón, olykor agresszívan reagált.

---

¹⁹⁶ Gerhardt, Sue: *A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére*, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 68.

¹⁹⁷ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 115.

Tomit a születése után a kórházban maradt, mert a vér szerinti anyja nem rendelkezett megfelelő körülményekkel ahhoz, hogy egy gyermeket felnevelhessen. Tomi a kórház után egy csecsemőotthonba került. A vér szerinti anyja nem kereste többet, csupán a nagynénje érdeklődött kétszer telefonon, amelynek okán az örökbefogadhatóvá nyilvánítás több, mint egy évig tartott. Az örökbefogadási folyamat nehézségeiről, akadályairól részletesebben a szakemberekkel végzett interjúim elemzése során fogok kitérni.

Tomi életének első tizenöt hónapját egy rácsos kiságyban töltötte. Alap szükségleteinek ellátásán túl egyedül volt egy ingersegény környezetben. Nem ismerte meg az érintést, a törődést, a neki szóló kedves hangot, a színeket, a zajokat, a különböző formákat és érzeteket. Nem állt mellette egy számára biztonságot adó, gondoskodó személy, akinek a támogatásával felfedezhette volna a világot. John Bowlby fogalmazta meg, hogy ha nincs a gyermek mögött egy biztonságot nyújtó személy, úgy nem fog érdeklődni a külvilág iránt, nem fedez fel. A kimaradó ingerek hiánya pedig atipikus fejlődést okozhat a gyermeknél.¹⁹⁸ Ugyanakkor a gyermeki agy fejlődése szempontjából is elengedhetetlen a tapasztalat, az ingerek hatása, és nem utolsósorban a gondozó személlyel való állandó interakció, a ritmus (szívverés, ringatás) megtapasztalása. Sue Gerhardt, Bruce D. Perry és Felicie Affolter is leírta, hogy az agy a tapasztalás, az aktív használat által képes a fejlődésre. A különböző agyi régiók működése és azok összehangolása, integrálása, a szerialitás csak az által képes kialakulni, ha a gyermek „használja” ezen területeket a világ felfedezése, a különböző ingerek, érzékek feldolgozása közben. Amennyiben ez nem történik meg, úgy bizonyos területek elmaradhatnak a fejlődésben, sőt, az idegpályák sorvadásnak is indulhatnak. A passzív lét által bármelyik is valósul meg, az a gyermek számára a későbbiekben nehézséget okozhat a kognitív képességek, a szociális készségek és az érzelmi intelligencia terén.

Tomit tizenöt hónapos korában fogadták örökbe. Édesanyja elmondása alapján a leglátványosabb elmaradást a testalkatán, a súlyán lehetett észrevenni. Ezen szavakkal jellemezte gyermeke megjelenését: szép arcú, ám kicsi, alultáplált (kb. 7,5 kg volt), a testéhez képest nagyfejű, éppen csak mászni tudott. A szerető családba kerülése után Tomi mozgásfejlődése felgyorsult, de tagadhatatlan, hogy megkésett. A mozgásfejlődés és ezáltal a taktilis-érzékelés minden készség, képesség alapja – ahogy az Affolter-modell ezt igazolja is. Ha a taktilis-érzékelés, a mozgás megkéssve, atipikusan fejlődik, úgy az hatással lesz minden másra is. A mozgásfejlődés elmaradásának legtipikusabb következménye talán a beszéd elsajátítás nehezítettsége, de Tomi az édesanya elmondása alapján és a saját tapasztalatom szerint is nagyon szépen, választékosan kommunikált.

A kapcsolatteremtés, a szeretet kimutatása, az érintés azonban már nehézségeket okozott a kisfiú számára. Tomi az elején annyira vágyott mindenfajta figyelemre, szeretetre, hogy az utcán sétálva képes volt idegeneket is sorban megölelni. Ez a fajta túlzott nyitottság, a bárkihez való azonnali kapcsolódás egyértelműen a kötődési zavar jelei. Tomi első tizenöt hónapjában nem volt egy állandó személy, akihez kötődni tudott volna, így nem alakult ki benne a biztonság

---

¹⁹⁸ Hámosi Eszter: *A kötődésemélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 26.

kötődés mintája. A pillanatnyi szeretetért, törődésért képes volt bárkihez kapcsolódni. Az édesanya elmondása alapján ez a fajta viselkedés elmúlt Tominál, de a mai napig nagyon fontos mantrája az, hogy ők egy család és örökre együtt fognak maradni. Az elhagyatottságtól való félelem a legtöbb örökbefogadott gyermek sajátja, amely csak hosszú idő elteltével múlhat a gyermekben, ha elmúlik valaha és nem lesz befolyással a leendő kapcsolataira. Tomi esetében ezt még nem tudhatjuk, lévén még csak a negyedik osztályba jár.

A szeretet kimutatása, az érintés sem ment neki egyszerűen. Nem tanulta meg a gyengédséget, a finom mozdulatokat, ezért az elején gyakran előfordult, hogy ütött, vagy a nővére haját húzta, de sosem azért, mert bántani akarta a másikat. Egyszerűen csak nem tudta máshogy kifejezni magát. Azóta azonban az érintés, az ölelés számára nagyon fontossá vált, még az iskolás éveit is.

Az ingerszegény környezet hatása beilleszkedési problémákat okozott a kisfiúnál. Továbbá a túl sok inger, zaj feldolgozása is nehéz volt számára, amely miatt gyakran kezelhetetlenné vált a viselkedése. Túlpörgött az idegrendszere, ezáltal hamar elfáradt, amely még jobban frusztrálta őt. Az óvoda előtt Tomival jártak kiscsoportos foglalkozásokra, de a maguk és a többiek nyugalma érdekében fel kellett vele hagyniuk. A kisfiú nagyon várta az óvodát, de az előbb említett problémák ott még szembetűnőbbé váltak. Heves, olykor agresszív megnyilvánulásai miatt Tomi hamar a perifériára szorult.

Az édesanya emiatt elvitte több szakemberhez is, de mindenhol azt a visszajelzést kapta, hogy a gyermekkel nincs gond, csak ő ilyen típusú jellem. Számomra az egyik legérdekesebb momentum az volt, amikor az édesanya a plafonra felfüggeszthető, odúszerű hinta kipróbálásáról mesélt, amelybe az egyik vizsgálat során ültették be Tomit. Ez a fajta hinta a méhen belüli életet hivatott utánozni: sötét, biztonságos odú; állandó, finom, ritmusos mozgás. Az édesanya elmondása alapján Tomi menekült ebből a hintából. A magzatkori élet vizsgálata, az akkor szerzett tapasztalatok lenyomatának kutatása még nagyon gyerekcipőben jár, így én is csak szubjektív következtetést vonhatok le: Tomi már a vér szerinti anya méhében sem érezte jól magát. Vajon mit érezhetett az anyai testben? Vajon mire emlékezhet? Akárhogy is, ez egy örök lenyomat a tudatalattijában.

Az óvodaváltástól végül egy újonnan érkező óvónő miatt tekintettek el, aki megtalálta az utat Tomi lelkéhez. Elfogadta és olyannak szerette a fiút, amilyen és sikerült beintegrálnia őt az óvodai csoportba. Az agresszív megnyilvánulások száma csökkent, sőt, Tominak barátai lettek. Az óvónő továbbá megbarátkoztatta Tomit a hintázással és a rajzolással is. A Difer felmérés rávilágított arra, hogy Tominak gondjai voltak a különböző formák, rajzok reprodukálásával. A szakszolgálati vizsgálat alapján grafomotoros fejlesztést (ezt megkapta az óvodában) és TSMT tornát javasoltak a számára. A féléves fejlesztés hatására Tomit a tanév végén iskolaéretté nyilvánították. Ha megfigyeljük, itt is a mozgásfejlődés megkésettiségének maradványtünetei jelennek meg: a vestibuláris rendszer bizonytalansága, a finommotorikus mozgások nehezítettsége, amelyekhez még társulhatott a vizuális észlelés és feldolgozás gyengesége is.

Az inger- és mozgásszegény hónapok hatásai az iskolába való lépéskor további és egyre nehezebb kihívások elé állították Tomit. Az óvodáról iskolára való váltás egy tipikus fejlődésű, megfelelően fejlett idegrendszerű gyermek számára is hatalmas próbatétel. Szigorú szabályok, fegyelem, monotonitás és munka terheli a gyermeket, akik pár héttel ezelőtt még szabad játékkal töltötték a napjaik nagyrészét. Tomi ugyan kapott szakszerű segítséget (lsd. TSMT torna), mégsem bírta el a hirtelen terhelést. Első-második óra végére elfáradt, amitől csak még idege-sebb, még ingerlékenyebb lett a környezetével szemben. Több alkalommal elbújt a társai és tanítói elől a szekrénybe, vagy adott esetben túlzott hevességgel reagált. Az állandó figyelemhiányával is nehezen bírtak, sokszor zavarta az óra menetét beszéddel. A család végül úgy döntött, hogy átíratják Tomit egy másik intézménybe, ahol kisebb létszámú osztályok működnek. A problémák ugyan nem oldódtak meg egyből, de a gyermek új tanítónője nagyon igyekezett integrálni az akkor már ADHD (attention deficit hyperactivity disorder) gyanús Tomit. A kapcsolatteremtés, a barátkozás továbbra is nehezített volt a számára. Tomi viszonylag erőszakosan próbált kötődni a többiekhez, és az esetleges visszautasítást nagyon rosszul kezelte. Gyakran erővel próbálta érvényesíteni ilyenkor az akaratát. A túlzott stresszválasz kapcsán visszautalnék az elemzésem elejére, amely szerint az elhanyagolt várandósság (alkoholfogyasztás, stressz, szorongás) hosszútávú káros hatásokat okozhat a magzat számára. Valószínűsíthető, hogy ez Tomi esetében is megtörténhetett.

Tomi ismét elkerült a Szakszolgálathoz, elsősorban azért, hogy a képességeit és a szociális érettségét ismét felmérjék, és szükség esetén megkapja a megfelelő fejlesztést. Az újbóli szakértői vizsgálat során megállapításra került az ADHD, a diszkalkulia, továbbá diszgráfia preventív fejlesztést javasoltak. A szakértői bizottság a viselkedésbeli zavart és a kommunikációs nehezítettséget az ADHD-nak tulajdonította. Valószínűleg ez egy megválaszolatlan kérdés marad, és nem is tisztem nekem választ adni arra, hogy vajon az ADHD mennyiben köszönhető Tomi életében átélt első tizenöt hónapnak, pontosabban az át nem élt dolgoknak. Az ADHD kialakulásának oka a mai napig nem tisztázott. Kialakulásában szerepe van az öröklődésnek, de a környezeti hatások is nagy befolyással bírnak. Kutatások bizonyítják, hogy a diszkalkulia fejlesztésében nagy segítség a zene, a zeneterápia, a különböző ritmusok hallgatása. Hiszen éppen ez az egyik, ami kimaradt Tomi első hónapjaiból: a természetes ritmus megtapasztalása, mint az anyai szívverés, a ringatás.

A világ dolgait ugyan nem terveztem a szakdolgozatomba foglalni, de mégsem hagyhatom ki Tomi életének bemutatásából a Covid járvány, az összeczártság hatásait. Az édesanya elmondta, hogy az otthoni együtt tanulás során be kellett látnia, nem elég a viselkedésterápia Tomi számára. Kórházi megfigyelés után az orvosok gyógyszert javasoltak Tominak, amely segít neki a figyelmét összpontosítani, és ahogy az édesanya fogalmazott: a mániákus, de értelmetlen dolgok elengedését a mindennapokban.

Tomi a kislétszámú intézményből elkerült egy gyógypedagógiai intézménybe, ahol szakszerű támogatásban részesül. Emellett részt vesz TSMT tornán, zeneterápián és rendszeren jár foci- és vízilabdaedzésekre. Heves megnyilvánulásainak száma csökkent, szerzett barátokat, nagyon szeret közösségben lenni és mozogni. Az édesanya elmondása alapján ugyan nem egy mintagyerek, de már nem szorongva megy a fiáért az iskolába, hogy aznap éppen mi történt. Konkrét

hobbija, kedvelt szabadidős tevékenysége még nem alakult ki Tominak, ellenben rajong a mozgást igénylő tevékenységekért, és nagyon szomorú, ha valamelyik edzésen nem tud részt venni. Mintha csak ösztönösen keresné azt, amire szüksége van, amiből hiányt szenvedett.

Az még kérdéses, hogy Tomi vajon merre lép tovább, mit választ majd szakmájául, de még bőven van ideje eldönteni. Erős, irányító jellemmel, ugyanakkor szép hanggal és muzikalitással rendelkezik. Az édesanyja viccesen szokta neki mondani: színházi igazgató lesz majd belőle.

A legszenzitívebb időszakban átélt passzív, ingerszegény életmód maradványtünetei szépen megmutatkoznak Tomi fejlődésében. A mozgásfejlődés megkésettységének legészrevehetőbb tünetei: a fejletlen idegrendszer, a bizonytalan vestibuláris rendszer és a finommotorikus mozgások gyengesége, amelyek mindvégig nehézséget okoztak Tominak, de a legszembetűnőbbben az óvodai, majd az iskolai években jelentettek problémát. A gondoskodás, a ringatás, a ritmus hiánya keresendő a diszkalkulia megjelenése mögött. Míg a kötődés-, az érintéshiánya (illetve az elhanyagolt terhesség) okozhatta a szociális készségeinek elmaradottságát, a kapcsolatteremtés és a szeretet kimutatásának nehézségeit.

A kutatási kérdéseimet tekintve Tomi élettörténete eddig igazolja mindhárom kérdésem létjogosultságát, és ha nem is reprezentatívan, de az igazság tartalmát is. A kötődéshiány és az abból következő észlelés és érzékelés hiánya, a világ felfedezésének elmaradása a legérzékenyebb időszakban, valóban befolyással bírt Tomi viselkedésére és szociális készségeire. Hiszem, hogy a számolási képességét is meghatározta valamilyen szinten az a tizenöt hónap. Bár a kognitív képességek atipikus voltát talán nehezebb definiálni, lévén szerető családokban is egyre nagyobb arányban találhatóak valamilyen típusú tanulási zavarral küzdő gyermekek.

Második interjú – Marci története

Marci édesanyjával egy másik interjúalanyom, az örökbefogadási tanácsadón keresztül ismerkedtem meg. A felvett interjúk közül Marci története mutatja be a legsötétebb valóságot, ami egy magára hagyott gyermekkel megtörténhet.

Marci vér szerinti anyja szinte még maga is gyermek volt, mindössze tizenhat éves, amikor életet adott a fiának. A vér szerinti apa sem volt idősebb. Mindkét kamasz egy nevelő otthonban élt. A várandósság idejéről semmilyen információval nem rendelkezett Marci édesanyja, így nem bocsátkozom szubjektív találgatásokba. Bízom abban, hogy a nevelők ügyeltek arra, hogy a fiatal lány minden szükséges orvosi vizsgálaton részt vegyen. Marci a születése után csecsemőotthonba került, oda járt be a vér szerinti anya, hogy a gyermekét megetethesse, időt tölthessen vele. A vér szerinti apa börtönbe került, így semmilyen szinten nem lehetett része a gyermeke életének.

Marci még csecsemő volt, amikor pszichiátriai vizsgálatot írtak elő számára, mert verte a fejét a kiságyba. A vizsgálat során kiderült, hogy semmi baja, csak éhes. A vér szerinti anya féltette

a mellét, ezért nem etette meg rendszeresen a fiát. A szakirodalmi állásfoglalás szerint a csecsemő etetése – akár anyatejjel, akár tápszerrel – a kötődés kialakulásának egyik legfontosabb lépcsőfoka. Az érintés, a meghittség, az anyai szívhang hangja, az anyai arc közelsége, miközben a gyermek táplálkozik – az alapja az akkor még ősi ösztönök által irányított csecsemőnek. Ahogy Ruth Newton is fogalmazott: evolúciós készlet a kötődés kialakításának igénye, hiszen az újszülöttnak csak így van esélye a túlélésre.¹⁹⁹ Ugyanakkor ez a bizalom, kötődés, ragaszkodás, amely kialakul anya és gyermeke között sokkal többről szól, mint a túlélésről. Ahogy Jacques Lacan írta: az ősbizalom egy létezési forma, amely az egész életünkre hatással van – egészségünkre, emberi kapcsolatainkra. Az ősbizalom – amely létrejön anya és gyermeke között – jelöli ki a helyünket a világban, és szolgál alapjául az önbizalom, az önbecsülés kialakulásának.²⁰⁰ Ezáltal lesz képes elhinni a gyermek: érdemes a szeretetre. Marci nem csak az ősbizalom megélésére, de majd' hogy nem a túlélésre sem kapta meg az esélyt, hiszen már babaként megtapasztalta az éhezést.

A vér szerinti apa után Marci elvesztette a vér szerinti anyját is. A fiatal lány lemondott csecsemő fiáról, hogy az új párkapcsolatával lehessen. Marci elvesztette az utolsó biztos személyt is az életéből. Gondolhatnánk, úgysem emlékszik rá, de kutatások bizonyítják, hogy már a magzati korból is őrünk lenyomatokat, emlékeket a tudatalattinkban. Elvesztette az egyetlen ismerős, talán szeretetteli arcot is, aki rendre visszatért az életébe. Valószínűsíthető, hogy Marci nem tervezett gyermekként érkezett a világra, majd végül végleg el is hagyták. Visszaültnék Bogár Zsuzsa könyvében olvasható vizsgálatokra: a nem várt gyermekek körében jóval magasabb a felnőttkori szorongás, depresszió és a szuicid hajlam kialakulása.²⁰¹ Az interjúban az édesanya elmondta, Marci rettenetesen félt attól az elején, hogy ők is el fogják őt hagyni. Ez a félelem konkrétan rettegéssé torzult, a boltig nem tudtak elmenni vele az első pár hónapban. A kisfiú a földre vetette magát, üvöltött. Marci attól félt, hogy eladják őt a boltban. Marci nem az ősbizalmat, hanem az ősi félelmet, bizonytalanságot ismerte meg, hiszen három és fél éves koráig azt tapasztalta: nem kell senkinek, kézről kézre adják. Az örökbefogadó szülei voltak a hatodik (és végleges) hely, ahova Marci került.

Dr. Máté Gábor szavaira visszautalva: nem csak az számít traumának, ha fizikálisan bántanak, abúzálnak egy gyermeket, de az is, ha érzelmileg elhanyagolják. Marcinak mindkettőben része volt.²⁰² Másfél évesen Marci nevelő szülőkhöz került, ahol minden elképzelhető módon bántották őt: elhanyagolták, megverték, molesztálták és többször megerőszakolták. Alig két éves gyermekként állandó félelemben, magányban, bizonytalanságban és fájdalomban kellett élnie. Az erőszakot a férfi követte el, a nő meg elfordította a fejét. Nem volt senki, akihez Marci fordulhatott volna, akinél biztonságban lett volna. A legszenzitívebb időszakban azt tanulta meg, hogy nem bízhat senkiben, nem szereti őt senki és bármit tesz, annak büntetés a vége.

---

¹⁹⁹ Newton, Ruth: *A biztonságos kötődés megalapozása*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2019. p. 23-24.

²⁰⁰ Orvos-Tóth Noémi: *Szabad akarat*, Budapest: Jelenkor Kiadó, 2021. p. 121.

²⁰¹ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 115.

²⁰² Dr. Máté Gábor magyar születésű kanadai orvos – *A trauma bölcsessége* c. dokumentumfilmben <https://thewisdomoftrauma.com/hu/>

Bruce D. Perry klinikai szakpszichológus fogalmazta meg a könyvében: a bántalmazás, a trauma annál nagyobb kárt tud okozni, minél korábban kezdődik.²⁰³ Az édesanya az interjúban elmondta, hogy évekbe telt, mire eljutottak a mostani állapothoz, hogy Marci már nem retteg – legalábbis nem ad hangot neki – attól, hogy újra egyedül marad. Ugyanakkor még a mai napig engedélyt kér arra, hogy megölelhessen az édesanyját. Rendkívül fontos számára az ölelés, az érintés. A történetek után is ez maradt az egyik úgymond szeretetnyelve.

Jaques Lacan ösbizalom elméletére visszagondolva: Marci nem csak a szüleit, de önmagát veszítette el. A létezésének értelmét, okát, helyét a világban. Az emberi kapcsolatok szükségét, a kapcsolódás örömét. Az emberi alapsémák közül kettő (önazonosság és emberi kapcsolatok) sérült oly' mértékben, amelynek következményei még most sem teljesen beláthatóak, hogy Marci már betöltötte a kilencedik életévét és évek óta kiegyensúlyozott, biztonságos, szeretetteljes családban él.

Ahogy Bessel van der Kolk írta, ha a belső térképünkre csak a megalázottság, a fájdalom került, úgy nem tartjuk magunkat érdemesnek a szeretetre. Úgy érezzük, megérdemeltük, amit kaptunk.²⁰⁴ Marci belső térképére kitörölhetetlen tintával került fel az, hogy nem bízhat a férfiakban, sőt, egyenesen tartania, félnie kell tőlük. Az édesanya elmondta, a mai napig beszélnie kell minden férfi oktatóval, edzővel Marci helyzetéről, ha már nem sikerült női edzőhöz kerülniük. Marci nem viseli el, ha egy férfi túl közel kerül hozzá, vagy ne talán hozzá érjen (például egy gyakorlat bemutatása közben). Az átlagnál jóval hosszabb időre van szüksége ahhoz, hogy egy alap bizalmat meg tudjon adni. A tudatalattiban lévő kitörölhetetlen, de felidézhetetlen emlékek példája az is Marci esetében, hogy nem tud bízni, ezért szót fogadni sem a néptánc tanárnőjének, mert emlékezteti valakire. Nem tudja megmondani, hogy kire, de valaki olyan személyre, aki bánthatta őt kisgyermekkorában.

A nevelőszülőktől végül a rendőrség vitte el Marcit, amikor már vér folyt. A kisfiú kórházba került. A kórház után ismét nevelőszülőhöz került, E. mamához, aki bár nagyon szerette Marcit, és neki erre volt a legnagyobb szüksége, de mindenféle szabályok, napirend nélkül élték a mindennapokat. A rutin, a kiszámíthatóság hiányában pedig megmaradt a bizonytalanság Marci napjaiban. E. mama megmutatta neki a szeretetet, a gyengédséget, de biztonságot még ő sem adott az akkor hároméves gyermeknek.

A traumák sorozata, a kötődés- és szeretethiány, az állandó bizonytalanság kötődési zavart, szorongást, pánikot okozott Marcinál és valószínűsíthetően az intimitás megélését, a szexuális fejlődését is súlyosan befolyásolja.

Marci három és fél éves volt, amikor örökbe fogadták. Az édesanya elmondta, hogy az első pár hónap rendkívül nehéz volt mindannyiuk számára. Különösen azért, mert az elején ők semmit sem tudtak arról, hogy mikén ment keresztül Marci. Még az örökbefogadási tanácsadó sem

---

²⁰³ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketrecebe zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 196.

²⁰⁴ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számotart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 141-142.

tudott a traumatikus eseményekről. Az édesanya a szociális szférában fellelhető kapcsolatai révén szerzett tudomást arról, hogy mi történt Marcival.

A fiú az első pár napban még enni sem mert az új családjában. Rettegett attól, hogy ők is el fogják hagyni. Ha az örökbefogadási tanácsadó érkezett az előírt látogatásokra, Marci elbújt az ágy alá. Fokozatosan derültek ki Marci múltjának eseményei, kezdetben homályosan, majd ahogy a gyermek nőtt, és szavakba tudta önteni a gondolatait, úgy egyre több részletre derült fény. Marci kezdetben nagyon sokat sírt, üvöltött E. mama után. Ez a gyászfolyamat természetes minden örökbeadott gyermeknél, hiszen el kellett válnia az addig szeretett nevelőszülőtől. Marcinál még nehezebbé tette a folyamatot az, hogy E. mama volt az első a fiú életében, aki őszinte szeretettel fordult felé.

Marci hamar kezdett kötődni a szüleihez, főleg az édesanyjához, de a bizalomhoz több időre volt szüksége. A bizalom, a biztonságérzet akkor kezdett kialakulni benne, amikor el tudta hinni, hogy a szülei nem válnak meg tőle. Az érintés, a meztelenség azonban nagy megpróbáltatás elé állította a szülőket. Három és fél évesen Marcinak szüksége volt segítségre még bizonyos dolgokhoz, de csak az édesanyja érhetett hozzá (ő is csak óvatosan), ő láthatta meztelenül. Az édesapja előtt a mai napig nem vetkőzik le – minden bizalom és őszinte szeretet ellenére sem.

A meztelenség, az öltözködés Marci első óvodájában is nehézségeket okozott a gyermek számára. Az édesanya elmondta, hogy az óvónők nem voltak tekintettel kislánya múltjára, és megesezt, hogy lerángatták róla a ruhát, amikor nem volt hajlandó átöltözni. Marci üvöltéssel, dührohammal reagált. Ez a viselkedés az átélt trauma okozta PTSD²⁰⁵ (poszttraumás stressz zavar) tüneteként is értelmezhető: az erőszakos ruhalevetés olyan emlékbetörést idézhetett elő Marcinál, amire félelemmel, agresszióval válaszolt. Küzdött önmaga védelmében, még ha jelen esetben szükségtelenül is, de az ilyen emlékbetörések hatása alatt még a felnőttek sem tudják megkülönböztetni a valóságot az emléktől, nem ám egy óvodáskorú gyermek. Túlzó, agresszív viselkedése miatt az óvodapedagógusok azt mondták az édesanyjának, hogy a gyermekével valami nincs rendben, gyógyszerre van szüksége. Éppen úgy, ahogy Eigner Bernadett is leírta a *Játékterápia I. c.* könyvében: könnyebb címkéket aggatni, mint utánajárni a valós okoknak.²⁰⁶ Az édesanya az óvodaváltás mellett döntött. A másik óvodában megengedték Marcinak, hogy egy külön helyiségben, egyedül öltözzön. Egyetlen egyszer sem volt dührohama. Ellenben az édesanyjától való elszakadást nagyon nehezen élte meg.

Marci rendkívül erősen kötődik az édesanyjához, ugyanakkor ez nagyon erős szeperációs szorongást is okozott nála az óvodában. Az édesanya kellő érzékenységgel és pedagógiai szaktudással tudta terelgetni a kisfiát, de ez is bizonyítja: Marcinak évek kellettek hozzá, hogy biztos

---

²⁰⁵ „A poszttraumás stressz zavar (post-traumatic stress disorder, PTSD) vagy poszttraumatikus stressz szindróma egyfajta védekezési mechanizmus, amely traumatikus események után lép fel. Korábbi kriminális, borzalmas, vagy egyéb okból traumatikus hatású eseményekhez kapcsolódó emlékképek nem kívánt, tudatban való ismételt megjelenése.” (Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Poszttraum%C3%A1s_stressz_zavar)

²⁰⁶ Eigner Bernadett: *Játékterápia I. – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022. p. 172.

legyen abban, az édesanyja mindig visszajön érte. Az édesanya elmondta, hogy az első két évben sehova nem tudott menni, nem tudott a barátaival találkozni, mert Marci üvöltött, sírt utána. Hiába volt ott vele az édesapja, a nagymamája, akiket szintén nagyon szeret. Nem tudták pótolni az édesanyját. Mára ez a helyzet sokat javult, de még mindig az édesanya az elsődleges szeretett személy Marci életében.

A kötődési zavar nem csak a másokhoz való kötődési, a közösségbe való beilleszkedési nehézségekben mutatkozik meg Marcinál, hanem abban is, hogy bizonyos személyekkel szinte azonnal rendkívül nyíltan és bizalmasan viselkedik – az esetek döntő többségében lányokról, nőkről van szó. Marci az osztályában is inkább a lányokkal találja meg a közös hangot, a fiúk között nehezebben oldódik. A kissé dominánsabb fiúkat pedig egyenesen kerüli. Marci nem szokott verekedést kezdeményezni, de az édesanyja elmondása alapján, ha a fiát megütik, akkor vissza is adja. Ezt tanulta meg kisgyermekkorában, ez rögzült: ha bántják, meg kell védenie magát.

Marci hamarosan kiskamaszkorba lép, amikor a szexuális kíváncsiság elkezd éledezni a fiatalokban. Azt még az édesanyja sem tudja megmondani, aki a legjobban ismeri Marcit, hogy az életnek ezen területén fia miként fog boldogulni. Valószínűnek tartja, hogy segítségre lesz szüksége ahhoz, hogy a múltban történeteket megfelelően tudja kezelni és lehetőség szerint minél kevésbé árnyékolja be felnőtt életét, emberi kapcsolatait.

Az édesanya elmondta, hogy Marci jó tanuló, nagyon érdeklik a természettudományok, különösen a csillagászat. Szívesen és szépen olvas, szeret verset tanulni, zenét hallgatni. Az interjú során is megjegyeztem, hogy mintha Marci ösztönösen vonzódna a lelki gyógyulást elősegítő, és számtalan terápia részeként funkcionáló kreatív időtöltésekhez. Tudat alatt talán próbálja gyógyítani önmagát.

Marci életútja a három kutatási kérdésem közül kettőt enged igazolni. A korai kötődés- és szeretethiány erősen befolyásolja viselkedését és szociális kapcsolatainak alakulását. Esetében külön ki kell hangsúlyozni, hogy súlyosan traumatizált kisgyermekként élt meg. A kötődéshiány, a szeretetnélküliség önmagában komoly lelki sérülés, azonban az abúzus kitörölhetetlen nyom az ő életében, és a törekeny bizalmát a felnőttek irányába végképp lerombolta. Ennek visszaépítésén dolgozik fáradhatatlanul, teljes szeretettel a családjá, és ugyan a lelki gyógyulás elkezdődött, de még sok tennivaló vár Marcira és a szüleire is.

A harmadik kutatási kérdésem, amely szerint a korai kötődéshiány hatással lehet a kognitív képességek alakulására, Marci esetében nem nyert igazolást.

Harmadik interjú – Lili és Roli története

Lili és Roli története szépen bizonyítja azt, hogy kisgyermekkorban minden hónap, sőt, minden hét számít a szeretet megtapasztalása, a kötődés kialakulása szempontjából. Lilit és Rolit ugyanaz a házaspár fogadta örökbe, így váltak testvérekké.

A kötődés kialakulása szempontjából – a csecsemő és elsődleges gondozója (normál esetben az édesanya) között – a legérzékenyebb időszak a gyermek életének első másfél-két éve. Ez az az időszak, amikor a csecsemő és az édesanya között létrejön a ragaszkodás, az a biztonságot adó kötődés és szeretet, amely elengedhetetlen lesz később ahhoz, hogy a gyermek magabiztosan tudjon nyitni a világ felé és megfelelő szociális kapcsolatok kialakítására legyen képes. Ha ez a biztonságot adó kötődés nem alakul ki, vagy sérül (bizonytalan, ambivalens, esetleg dezorganizált kötődés alakul ki), úgy a gyermekben kötődési zavar alakulhat ki, amely hatással lehet a társas kapcsolatainak alakulására. Ez megnyilvánulhat gátolatlan kötődésben, társfüggőségben, de akár elszigetelődésben, a tartós kapcsolatok elkerülésében is.

Lili nyolcadik gyermekként született, akit vér szerinti anyja nem vihetett haza a kórházból, mert problémás életvitelt folytatott. A szülői felügyeleti jogot az anya meg sem kapta, így Lili csecsemőotthonba került, ahol kilenc hónapot töltött. A vér szerinti szülők kezdetben látogatták gyermeküket, de végül elmaradtak ezek a találkozók. Lili ezután nevelőszülőhöz került, ahol másfél évet élt. Két hónappal az örökbefogadása előtt került át egy másik nevelőszülőhöz. Az édesanya az interjúban elmondta, hogy lánya borzalmas állapotban került a második nevelőszülőhöz. Alultáplált volt, koszos, sebes a fejbőre, nem volt haja és több számmal kisebb ruhákat hordott. A kisméretű cipőktől atipikus módon tartotta a lábujjait és gombás fertőzést is kapott. Lili minden szempontból gondozatlan, elhanyagolt, biztonságos kötődést nem ismerő gyermekként érkezett a végleges családjához.

Az édesanya elmondta: nagyon nehéz volt a kezdeti időszak. Nem csak Lili egészségi állapotának helyreállítása miatt, hanem családi körülményeik és Lili súlyos kötődési zavara miatt. Egészségi állapota hamar helyrejött, kinőtt a haja és egy féléves gyógykezelés után elmúlt a gombás fertőzés is. A kisméretű cipők okozta fájdalom emléke miatt Lili hónapokig üvöltött, ha valaki a lábához ért. Nem konkrét fájdalom, hanem az emlék okán kiabált. A valószínűsíthető éhezés miatt sokáig ételt rejtett a zsebeibe az új (és végleges) otthonában, hogy biztosan később is jól lakhasson. A koragyermekkorban rögzült túlélési stratégiák, cselekedetek levetkőzése, elhagyása hosszú időbe telt Lili és a családja számára. A biztonság, a jóllét (vagyis az állandóan elérhető, biztos étkezések és megfelelő méretű ruhák) konstans tapasztalása végül elhitette a gyermekkel azt, hogy már nem kell tartania a kiszámíthatatlanságtól, a ruhák okozta fájdalomtól. A kötődési zavar azonban az évek távlatában is tapasztalható Lilinél.

Ahogy Bogár Zsuzsa fogalmazott könyvében, két lényeges szempont van a kötődés alakulása szempontjából az örökbefogadott gyermekek esetében: az életkor, amikor örökbe fogadják és az előtörténete²⁰⁷. Lilit két és félévesen fogadták örökbe, vagyis a legszenzitívebb időszaknak

---

²⁰⁷ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 150.

a vége felé a kötődés kialakulása szempontjából. Szintén Bogár Zsuzsa írt azokról a külföldön végzett kutatásokról, amelyek eredményei azt mutatták, hogy a félévesnél idősebb korban örökbeadott gyermekekre inkább a bizonytalan kötődési típus volt a jellemző.²⁰⁸ Lili kötődési zavara az örökbefogadást követően azonnal megnyilvánult, és komoly lelki próbák elé állította vele az édesanyját. Helyzetüket az is megnehezítette, hogy a szülők akkor még egy háztartásban éltek az édesanya családjával – nagymamával, testvérével és annak családjával.

Az örökbefogadással kapcsolatos összes szakirodalom kihangsúlyozza, hogy a kezdeti időszakban, az első pár hónapban a kötődés kialakulása szempontjából az a legelőnyösebb, ha a gyermek csak a nagyon közeli családtagjaival érintkezik, úgy, mint édesanya, édesapa, testvér(ek). Az elsődleges kötődés, az erőteljes ragaszkodás így tud a legkönnyebben kialakulni a gyermekben. Az édesanya családja kezdetben nem tartotta tiszteletben az újdonsült család ezen szűkségletét, amely Lilit (akinél súlyos kötődési zavar volt jelen) teljesen összezavarta. Sokáig nem volt számára egyértelmű, hogy ki az édesanyja, mert több személy is viselte ezt a megnevezést. Az édesanya anyának hívta a nagymamát, és az édesanya testvérét meg anyának hívta annak vér szerinti gyermeke. Ha vigasztalásra volt szüksége, nem ragaszkodott az édesanyjához. Lili számára mindegy volt, hogy ki öleli magához.

Az utcán sétálva is megölelt, megpuszilt minden idegen embert. Az édesanya elmondta, hogy nagyon kellett figyelniük Lilire, mert bárkivel képes lett volna elmenni. Meg kellett tanítania a lányának, hogy nem ülhet be mindenki ölébe, nem puszihatja meg mindenkit. Ez különösen fontos volt abból a szempontból is, hogy Lili egy szép kislány, és sok a rossz szándékú ember. Ezen viselkedési mintázatok a gátolatlan kötődési típusra jellemzők: mindegy ki a személy, amíg szeretet, pozitív visszacsatolás érkezik felőle. Ezt pluszban erősíti az is, hogy Lili mindig ahhoz a személyhez húzott, aki több mindent megengedett neki. Ha édesanyja nevelni próbálta, de a szomszéd néni meg kedves volt, akkor utóbbi személyhez húzott. Ez a lelket próbáló időszak az édesanya elmondása alapján a kistestvér, Roli érkezésével változott valamelyest pozitív irányba.

Roli gondozatlan terhességből, koraszülöttként érkezett a világra. Az édesanya elmondta, hogy arról is tudomást szerzett: Roli vér szerinti anyját a terhesség ideje alatt fizikailag is bántalmazták. A magzatkori traumáknak eddig nem mutatkozott nyoma Roli viselkedésén. Sue Gerhadtra visszautalva: sem szorongás, sem túlzott reakcióválasz.²⁰⁹ Alacsony testsúllyal született, amelynek oka egyrészt a koraszülöttség, illetve a vér szerinti szülei is alacsonyak az édesanya elmondása alapján. Ugyanakkor a nem várt babáknál előfordul, hogy „elbújnak” a pocakban, ezért kisebbek is a születési méreteik. Ezt a jelenséget két szakértői interjúm is megerősítette, mind az állami szférában, mind pedig az alapítványál dolgozó szakember.

Rolit kilenc hónapos korában fogadták örökbe, előtte csecsemőotthonban élt. A kilenc hónapjával Roli még nagyon is szenitív időszakban volt a kötődés kialakulása szempontjából. A korai életkora mellett meg kell említenem Bogár Zsuzsa nézetét is, amely szerint nem feltétlen

---

²⁰⁸ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011. p. 150.

²⁰⁹ Gerhardt, Sue: *A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére*, Budapest: Oriold és Társa, 2022. p. 68.

jelent rosszabb megoldást a csecsemőotthon, mint a nevelő szülő. Ha a gyermek megtapasztal valamilyen pozitív kötődési formát, akár csak hézagosan is a csecsemőotthonban, képes lesz megfelelő kötődési minta kialakítására az örökbe fogadó szüleivel.²¹⁰ Rolinak ugyanakkor nem kellett megtapasztalnia az elhanyagolás fizikai formáját, amelyet Lili elszenvedett a nevelő szülőnél való létben.

Roli megkésett mozgásfejlődése az ingergazdag, biztonságos, szeretetteljes környezetnek és a korai fejlesztésnek köszönhetően nagyon gyors javulást mutatott. Pár hónap elteltével a mászni is alig tudó kisfiú járni kezdett. A kötődés közte és szülei között, különösen az édesanyja iránta nagyon hamar kialakult. Anya és gyermeke között mély és megtörhetetlen szeretet alakult ki. Az édesanya elmondta, hogy Roli által tudta megtapasztalni az igazi anya-gyermek ragaszkodást, amelyet Lilivel nem tudott. Kisfia életkori sajátosságából adódó szeparációs szorongást is élvezettel éli meg. Végre csak ő kell, csak ő jelent megnyugvást és biztonságot. Természetesen, ez nem azt jelenti, hogy Lilit kevésbé szeretné. Csupán kihangsúlyozta, és általa én is, hogy milyen különbséget okoz a kötődésben az idő, a gyermeki előtörténet.

Lili nagyon örült a testvérének, az édesanya elmondása alapján sokat segített a pár hónapos öccse gondozásában, és közben valahogy ők is közelebb kerültek egymáshoz. A kettejük közötti kötődés is stabilabbá, kiegyensúlyozottabbá vált. Lili számára egy pozitív minta lehetett, ahogy édesanyja és öccse kapcsolódtak egymáshoz.

Lili viselkedése ugyan valamelyest változott, de az édesanya szerint így is tetten érhető kislánya kötődési zavara, a két gyermek kapcsolódási formája közötti különbség. Lili számára nem bír olyan fontossággal a szüleivel, testvérével együtt töltött idő, mint más óvodáskorú gyermek számára. Óvoda után a kislány szinte azonnal menne valamelyik barátjához játszani. Az édesanya elmondta, hogy az esti lefekvéshez természetesen igényli a szüleit, de neki ez a fajta intimitás elegendő. Lili számára teljesen mást jelent a család és annak lényege, működése.

Messzemenő következtetéseket levonni még ugyan korai lenne Lili esetében, de a szakirodalmi áttekintés mégis arra enged következtetni, hogy a kora gyermekkorban tapasztaltak és az azok okán kialakult kötődési zavar végigkíséri a személy életét, és befolyásolja érzelmi életét, emberi kapcsolatainak alakulását. Lili gátolatlan kötődése az állandó és sokáig viszonzatlan szeretet-éhség következménye, amely a későbbiekben átalakulhat társfüggéssé. Létszükségletének érezheti, hogy mindig kell valaki, aki szeresse. Még úgyis, ha annak a személynek a kiléte nem állandó. A kutatási kérdéseim közül kettőt – viselkedés/érzelmi intelligencia és szociális kapcsolatok vonatkozásában – Lili élettörténete igazolni enged. A kognitív képességeik alakulására vonatkozó harmadik kutatási kérdés azonban egyelőre nem nyert igazolást. Valós válasz az iskola megkezdése után valószínűsíthető.

Roli élettörténete a nagyon korai nehézségek ellenére szerencsésen alakult. Mintegy a nővére ellenpéldájaként az első pár hónap magánya után is képes volt normál, biztonságos, szeretettel-

---

²¹⁰ Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011 p. 150.

jes kötődés kialakítására az édesanyjával. Ismételten hangsúlyoznám: Roli még a szenzitív időszakában tapasztalta meg az anyai törődést, míg Lili már „csak” ezen érzékeny időszak végén. Roli esetében egyik kutatási kérdésem sem nyert igazolást, illetve a kognitív képességekre vonatkozóan a valós választ nála is majd az iskolakezdés adja meg.

Lili és Roli esetében szeretnék kitérni még a származásukra. Az interjúim során szinte az örökbefogadó szülők mindegyike kitért arra, hogy nem szeretett volna roma származású, erős rasszjegyekkel rendelkező gyermeket örökbe fogadni. Lili és Roli szüleinek az esetében azonban annyira jól sikerült az örökbefogadás előtti érzékenyítés, hogy a házaspár nyitottá vált a kérdésben. Lili félig roma származású, enyhébb rasszjegyekkel rendelkező kislány, míg Roli rasszjegyei már sokkal erőteljesebbek. A család teljes mértékben elfogadja gyermekei származását, sőt, beszélnek róla és tanítják is számukra a roma kultúrát.

Nincs semmi szégyellnivaló a roma származáson, sem az örökbefogadás tényén. A társadalom sok esetben nem így látja, és kevésbé toleráns, de egy támogató, szeretetteljes családi háttér biztos pont lehet és lesz Lili és Roli életében.

Negyedik interjú – Zsófi története

Zsófi szüleinek még Lili és Roli életének megismerése előtt készítettem el az interjút. Zsófi szintén örökbefogadott gyermek, de még Rolinál is nagyobb szerencsével kezdte az életét: új és végleges családja már a születése pillanatában várta őt.

Zsófi a vér szerinti anya hetedik gyermekeként született. Hat testvére közül addigra már egyik sem élt a vér szerinti anyával. Az első két gyermeket elvették az anyától kiskorú veszélyeztetése okán – valószínűsíthetően nem tudta őket megfelelően ellátni, gondozni. Ezen jogi intézkedések következtében a később született gyermekeit már haza sem vihette a kórházból. Az anya a hetedik gyermeke, vagyis Zsófi születése előtt egy alapítványhoz fordult, amely segítségével nyílt örökbefogadással szeretne volna születendő gyermekét örökbe adni egy családnak.

Ildi, Zsófi édesanyja jelen volt a szülésnél, míg Péter, az édesapa odakint várt. A szülés után kaptak egy órát a kórházban, amit hármában tölthettek. Zsófi Péter mellkasán pihent, Ildi képtelen volt akkor még kézbe venni újszülött gyermekét. Hiába várta őt évek óta, hiába készült rá, ott és akkor az elmondása szerint, nem tudott mit kezdeni a helyzettel, a gyermekével.

Tóth Ildikó írta a *Korai kötődés, társas kapcsolatok és lelki egészség* c. cikkében, hogy „a szülőhöz való kötődés „nem születik” együtt a csecsemővel.”²¹¹ Ez a megállapítás, különösen örökbefogadás esetén, a szülőkre is ugyanúgy igaz lehet. Hiszen, ahogy az újszülött hirtelen érkezik a világba, adott esetben az örökbe fogadó szülő is hirtelen kell, hogy szülővé minősüljön. A kötődés kialakulása egy folyamat, amely a testi kontaktus, a rendszeres kommunikáció által

---

²¹¹ Tóth Ildikó: *Korai kötődés, társas kapcsolatok és lelki egészség - Legújabb fejlemények*. In: *A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata I. : Fejlődéselméletek és empirikus eredmények*. Semmelweis Egyetem Egészségügyi Közszolgálati Kar Mentálhigiéné Intézet, Budapest, 2020. p. 246.

alakul ki, formálódik. A kötődés normatív, kölcsönös visszajelzések általi kialakulása általában a csecsemő egyéves korára szilárdul meg, ezáltal létrehozva a gyermek első kötődési kapcsolatát.²¹² Meg kell jegyezni azt is, hogy mint a legtöbb biológiai és/vagy pszichés folyamat, ez is egyénfüggő. Így az, hogy Ildinek beletelt pár hónapba, míg érezte a kötődést, az anyai szeretet, teljesen természetes. Az édesgyermek születése esetén is adott esetben több idő szükséges az anya-gyermek kötődés kialakulásához. Még az előtte lezajló, úgymond „már együtt töltött” kilenc hónap ellenére is.

A szülői interjú és visszaemlékezések alapján elmondható: Zsófi az édesanyjával és az édesapjával ideális, biztonságos, kölcsönös visszajelzéseken alapuló, szeretetteljes kötődést tudott kialakítani a születése pillanatától kezdődően. Vagyis, az ő esetében nem beszélhetünk kötődéshiányról, így a kutatási kérdéseim nem relevánsak rá vonatkozóan.

Ugyanakkor fontosnak tartom egy kicsit megvizsgálni Zsófi életét, jellemét, mint olyan gyermeket, aki, ha tudat alatt is, de törést szenvedett azáltal, hogy örökbeadásra került. Illetve, hogy biztos családi háttérrel, erős kötődéssel hogyan kezdte el már alig pár évesen feldolgozni azt, hogy neki máshogy kezdődött a története, mint más gyerekeknek.

Mártonffy Zsuzsa fogalmazott így az *Akiknek két anyja van* c. könyvében: „szépen be lehet csomagolni, de minden örökbe fogadott gyerek azzal indít: én nem kellettem.”²¹³ Zsófi édesanyja az interjúban kiemelte, hogy ő nem szeretné, ha Zsófi valaha is azt érezné: valakinek nem kellett. A vér szerinti anya nem tudta volna őt ellátni, ezért a kislánya számára legjobb döntést hozta. Teljesen egyetérték az édesanya meglátásával, és ez felnőttként, reálsan végiggondolva abszolút érthető magyarázat is. Azonban kiskamaszkorban, kamaszkorban, amikor a fiatal keresi önmagát, a gyökereit, a helyét a világban – nem tudom, mennyire lesz ez számára elfogadható válasz. Nem azért fogadja el esetleg nehezen, mert nem szereti az örökbefogadó családját, vagy nem kötődne megfelelően. Hanem, mert akkor gyászolja el ténylegesen, tudatosan ezt a veszteséget.

Zsófiék családjában nem tabu téma az örökbefogadás. A kislány, saját értelmi szintjének megfelelően, tisztában van azzal, hogy ő örökbefogadott gyermek. Ildi és Péter az erről való beszélgetést gyermekükkel is kellő érzékenységgel, türelemmel végezte. Az édesanya elmondta az interjúban, hogy Zsófi három-három és fél éves kora körül volt, hogy napjában többször is el kellett mesélniük az ő születésének történetét. Minden részlet fontos volt Zsófi számára a születése napjával kapcsolatban, még az is, hogy milyen volt aznap az időjárás. Hiszen ezekből az elemekből építi fel és határozza meg önmagát, helyezi el létét és annak értelmét a világban. Adott esetben Zsófi próbálta magát és családját definiálni az óvodás társai és családjaikhoz képest. Az iskolába kerüléssel, a különböző életkori szakaszokba való lépéssel újra és újra meghatározó témává, kérdéssé válhat ez számára. Hiszen mindannyiszor más impulzusok érik, más

---

²¹² Tóth Ildikó: *Korai kötődés, társas kapcsolatok és lelki egészség - Legújabb fejlemények*. In: *A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata I. : Fejlődéselméletek és empirikus eredmények*. Semmelweis Egyetem Egészségügyi Közszolgálati Kar Mentálhigiéné Intézet, Budapest, 2020. p. 246.

²¹³ Mártonffy Zsuzsa: *Akiknek két anyja van*, Budapest: Bookline, 2020. p. 115.

társas visszajelzéseket kap, illetve ő maga is más szemszögből, mindannyiszor érettebb tudattal vizsgálja majd önmagát és az örökbefogadással kapcsolatos érzéseit, gondolatait.

Az örökbefogadással kapcsolatban Ildi és Péter nem is attól tart igazán, hogy Zsófi majd felkeresné a vér szerinti anyját, hanem attól, hogy rájön, neki van legalább hat testvére. Ráadásul mind a hat testvére együtt, egy családban nevelkedik. Az első két gyermek nevelt gyermekként – róluk valamiért nem hajlandó lemondani a vér szerinti anya –, míg a másik négy örökbefogadott gyermekként él a családban. Zsófi sokáig szeretett volna testvért, és egy ideig a szülők is gondolkodtak rajta, de végül az örökbefogadási szabályok miatt mondtak le a második gyermekről (túl nagy lett volna a szülő és gyermek közötti korkülönbség). A szülők elmondása alapján Zsófi azóta elfogadta a helyzetet, de mivel nagyon érzékeny és szociális gyermek, tartanak tőle, hogyan fogja őt érinteni az, hogy mégis vannak testvérei. Zsófi identitáskeresése szempontjából mindenképpen egy fontos mérföldkő lesz.

Az örökbefogadás témája kapcsán még nagyon érdekes volt hallgatni a szülők beszámolóját arról, hogy Zsófi bár nem vér szerinti gyermek, mégis rengeteg jellemvonásban, vagy akár külső jegyben hasonlít rájuk. Elmondásuk szerint az emberekben általában fel sem merül, hogy Zsófi nem édesgyermek. A család számára is nehezebb volt az elején az elfogadás, de azóta a kötődés nagyszülők felé is erős, szeretetteljes.

Zsófi élettörténete azt mutatja, hogy a kezdeti, tudat alatti törés nem befolyásolja a kislány testi és érzelmi fejlődésének az alakulását, mert az azonnali örökbefogadás által nem szenvedett hiányt a testi érintésben, a gondoskodásban, a kölcsönös interakciókban, a szeretetteljes kötődésben. Többek között ezért is szükségszerű – ahogy a szakemberek is kifejtik interjúikban – az örökbefogadás menetének átdolgozása, az ügyintézés idejének lerövidítése. Hiszen, ahogy már Lili és Roli esetében is jól nyomon követhető volt: minden hónap, sőt, minden hét számít a gyermek kötődése, testi és érzelmi fejlődése szempontjából.

Zsófi rendelkezett azzal a biztonságot nyújtó háttérrel, amelynek biztos tudatában képes volt a világ epxplorálására, ezáltal új ingerek és élmények átélésére, amelyek elősegítették és támogatták agyi fejlődését. Bruce D. Perry klinikai szakpszichológus is megírta a könyvében: azon agyi területek, amelyek aktív használatban vannak, azok képesek a fejlődésre, míg a passzív nem használt területek nem csak nem fejlődnek, de akár el is sorvadhatnak.²¹⁴ A különböző agyi területek és ezáltal a készségek, képességek mind egymásra épülnek, egymással kölcsönhatásban működnek – ahogy az Felicie Affolter is megfogalmazta az Affolter-modellben.²¹⁵

Ha a konkrét kutatási kérdéseimre nem is, de arra mindenképpen releváns bizonyítékot jelent Zsófi élettörténete, hogy a biztonságos kötődés, a szeretet elengedhetetlen a gyermek egészséges testi és lelki fejlődése szempontjából. Ahogy azt is bizonyítja, a gyermek az elsődleges, a vele kölcsönös interakcióban lévő, a róla gondoskodó felnőttökhöz kötődik. Az, hogy köztük van-

---

²¹⁴ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketreche zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 51-52.

²¹⁵ Csányi Yvonne: *Tanulási zavarok – az Affolter-modell és -terápia* In: Gyógypedagógiai Szemle – 40. évf. 4. szám (2012. október-december), p. 290.

e rokonsági kapcsolat, vagy nincs, a kötődés kialakulása és minősége szempontjából irreleváns. A szeretetteljes, biztonságos kapcsolat a lényeg.

Ötödik interjú – L. története

L. már felnőtt férfi, aki gyermekként nem élhette meg azt, hogy örökbe fogadják és igazi családjá legyen. Fiatal éveit nevelő otthonban (akkor még nevelő intézetnek hívták, így is szerepel az interjúban), illetve nevelőszülőnél töltötte. A vele készített interjút azért tartom a szakdolgozatom és a kutatási kérdéseim szempontjából értékesnek, mert L. már felnőtt fejjel tudja értékelni mindazt, amin keresztül ment, és hogy ez milyen hatással volt az ő életének alakulására.

L. mindössze pár hónapos csecsemő volt, amikor az édesanyja meghalt. Elmondása alapján semmilyen emléke nincs az édesanyjáról, így az elvesztése nem jelent számára felnőtt fejjel fájdalmat. Egy pár hónapos csecsemő azonban már kötődik az édesanyjához, ragaszkodik az ismert illathoz, hanghoz, érintéshez. Akármilyen is volt anya és gyermeke között a kötődés – lévén nincsenek információink L. életének ezen részéről – a végleges elszakadás traumát okozhatott akkor a baba számára. Egy tudat alatti lenyomat, amely L. kötődési minták kialakításának szempontjából a legérzékenyebb időszakban történt.

Az édesanyja halála után L. csecsemőotthonba került. Az apja nem a vér szerinti apja volt, ahogy L. mondta az interjúban: ő egy kalandból született, így nem volt maradása. Életének első három-négy évét egy csecsemőotthonban töltötte. Felidézhető emlékei ezen időszakból sincsenek, csupán két név maradt meg számára: Marika néni és Csaba bácsi. Velük kapcsolatban is csak arra emlékszik, hogy sokáig sírt utánuk, miután nevelőszülőhöz került. L. éppen csak óvodáskorba lépett, amikor két érzelmi traumát is maga mögött tudhatott: az édesanyja elvesztését és a szeretett gondozóktól való elválást.

A gondozók iránt érzett gyász elmúltával azonban, L. elmondása alapján: végre családban élhetett. Ott volt számára a mama, aki igyekezett mindent megadni a vér szerinti és nevelt gyerekeinek is, illetve ott voltak a „testvérei”. L. az interjúban kifejtette, hogy ők valóban úgy éltek együtt, mint egy nagy család. Jártak nyaralni, civódtak a testvéreivel, közös programokat szerveztek. Az addig bizonytalan körülmények között élő fiú megtapasztalhatta milyen a gondoskodó családi háttér, miképpen élnek együtt az emberek, hogyan szerveződnek a szociális kapcsolatok, milyen kulturális és társadalmi elvárások élnek egy gyermekkel szemben. Az iskolában is jól teljesített: hármas, olykor négyes érdemjegyeket szerzett. Az akkor már kiskamasz L. úgy érezte, tartozik valahová, valakikhez, így képes volt önmagát meghatározni, a világban elhelyezni még a nehéz kezdet ellenére is.

L. tizennégy éves korában a nevelőszülője, vagyis a mama, váratlanul elhunyt. A testvérek még két hétig lehettek együtt a lakásban, majd L. elmondása alapján kamionokkal vitték el a holmijaikat, a gyerekeket pedig szétszították a rendszerben: ki nevelő szülőhöz került, ki pedig nevelő otthonba. L. elvesztette a családját, addigi biztonságot adó életét, a mamáját.

Az akkor kamaszodó L-t a saját bevallása szerint többé nem érdekelte semmi: sem az iskolai teljesítmény, sem az új nevelőszülő. Demotiváltá, lázadóvá vált, az utcákat járta. Az új nevelőszülőt nem volt képes elfogadni, így tizenegy hónap után közös megegyezéssel eljött és inkább nevelő otthonba költözött. L. depressziós lett. Az otthonban töltött első időszak során szinte alig kelt fel az ágyból, keveset evett.

L. elvesztette a családját, és egyúttal önmagát is. Kamasz évei elején, amikor a fiatalok létezésük értelmét, saját identitásukat, jövőbeni céljaikat keresik, L-nek el kellett gyászolnia addigi életét, legfontosabb emberi kapcsolatait és a felnőtt életére vonatkozóan szőtt álmait. Mary Ainsworth tudományos megfigyelései bizonyították, amennyiben a kisgyermek mögött jelen van az anya (vagy elsődleges gondozó), mint „biztonságos menedék”, ahová bármikor vissza lehet menekülni, úgy a gyermek érdeklődik a külvilág iránt, keresi az új ingereket. Azonban, ha a gyermek híján van a biztonságot nyújtó személynek, úgy érdektelenné válik a világgal szemben.²¹⁶ Pontosan ez történt L-lel is. Számára a biztonságot a mamája és a testvérei jelentették.

Kamasz évei a lázadásról, a deviáns viselkedésről szóltak. Ahogy ő fogalmazott: az intézeten belül nagyon egyszerű volt bármilyen kábítószerhez, alkoholhoz hozzájutni. Arra azonban büszke, hogy nem lett függő. Egyetlen káros szenvedélye maradt meg ezen időszakból: a dohányzás. Impulzív, lobbanékony természete miatt azonban többször került verekedésbe. Iskolai tanulmányai pedig végképp megszakadtak, amikor L. szerelmes lett egy, szintén a nevelő otthonban élő lányba. Elmondása alapján inkább ment a lány után, mint az iskolába.

L. a nevelő otthonból kikerülve, és ahogy ő fogalmazott: a szerelemtől elvakultan összeköltözött a lánnyal. Nem fogadott el segítséget még az időközben véletlenül fellelt édestestvérétől sem, mert csak a szerelem érdekelte. A család, a családi kötelek már nem sokat jelentettek számára. L. tizennyolc éves volt, amikor kiderült, hogy a lány várandós. L. nem akarta megtartani a gyermeket, érezte, hogy még túl fiatal lenne az apasághoz, de a lány ragaszkodott a babához. L. elmondása alapján képtelen volt megfelelően kötődni gyermekéhez, inkább a munkába temetkezett. Utóbbiban sikeresen meg is találta a helyét, azonban édesapaként és társként már kevésbé. Kapcsolata az anyával felbomlott, amikor a lánya kamaszodni kezdett. Az elválás nem volt egyszerű, és sok vizálytól volt terhes, amelyet L. egy idő után képtelen volt elviselni, és elköltözött a városból. Lánnyal megromlott a viszonya, évekig nem is beszéltek egymással, amelyet L. utólag nagyon megbánt.

L. nem tapasztalta meg a gondoskodó, szeretetteljes kötődési mintát élete első három-négy évében, amikor a gyermek a legszenzitívebb a kötődési folyamatok alakulása szempontjából. Nem adatott meg számára az első kötődési kapcsolat, amelynek fontosságát Tóth Ildikó is kiemelte tudományos cikkében.²¹⁷ Bessel van der Kolk klinikai tapasztalatai azt mutatták, hogy azok a

---

²¹⁶ Hámori Eszter: *A kötődéelmélet perspektívái*, Budapest: Animula Kiadó, 2015. p. 26.

²¹⁷ Tóth Ildikó: *Korai kötődés, társas kapcsolatok és lelki egészség - Legújabb fejlemények*. In: *A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata I. : Fejlődéelméletek és empirikus eredmények*. Semmelweis Egyetem Egészségügyi Közszolgálati Kar Mentálhigiéné Intézet, Budapest, 2020. p. 246.

gyermek, aki a korai időszakban nem tapasztalta meg a kötődést, a gyengédséget, kevésbé vagy egyáltalán nem képesek reagálni a kedvességre, a szeretetre.²¹⁸ Ezen ismeretek tükrében kimondhatjuk, hogy mivel L. élete során nem tapasztalta meg a normatív kötődési mintákat, így nem volt képes azt kialakítani a lányával szemben sem.

Hosszú évekig a munkájának élt. Tehetsége és akaratereje által mára sikeres vállalkozó lett. Párkapcsolataiban azonban sok kudarc érte, mindamelllett, hogy saját bevallása szerint sem egyszerű természet. Az interjúban hirtelen haragúnak, lobbanékornak jellemezte önmagát, aki nagyon nehezen tudja kezelni az érzéseit, indulatait. Könnyen el tud érzékenyülni, ugyanakkor nem képes úgy kötődni emberekhez, mint mások. Számára a család nem bír olyan értékkel, mint mondjuk az aktuális párjának, akitől időközben született egy második gyermeke. Jól érzi magát egyedül is, és leginkább saját magában és az általa elvégzett munkában bíz.

A bizalomvesztettség az érzelmi traumák és a szeretett személyek többszöri elvesztésének okán alakulhatott ki L. esetében. Többször is magára „hagyták” az életben, így nem csak a kötődés, de a bizalom kiépítése is nehezítetté vált számára. Ahhoz szokott a fiatal éveiben, hogy csak önmagára számíthat, és e szerint élte felnőtt éveinek jórészét is. Az apa és az anya fogalom számára nem jelent olyan fontos értéket, lévén egyiket sem tapasztalta meg. Egy gyermek az érzések, indulatok kezelését és megértését is a szülei, a gondviselői által tanulja meg. Azt a mintát sajátítja el, amit a felnőttek mutatnak neki. L. ennek a tapasztalatnak is híján volt, így impulzív, lobbanékony természetű ember maradt felnőtt korára is, aki nehezen küzd meg az érzéseivel. Reakciói és interakciói adott esetben túlzóak, a másik fél számára gyakorta tűnhet túlreagálásnak vagy értelmetlen válasznak.

Bessel van der Kolk azt is leírta könyvében, hogy ha a gyermek tapasztal bárminemű normatív kötődést, gondoskodó odafordulást, úgy későbbi életében ezek az emléknymok aktiválódhatnak és képessé tehetik az adott személyt szociális kötődések kialakítására.²¹⁹ L. a nevelő szülőnél élve bizonyosan megtapasztalta a kötődés valamely formáját akár a mama, akár a testvérek révén. Ennek az emléknymoknak és az aktuális társa türelmes, megértő hozzáállásának köszönhetően a másodszülött gyermekével L. képes volt megfelelően kötődni és ráhangolódni az édesapa szerepre, ugyanakkor helyrehozta a kapcsolatát az előszülött lányával is. Tudja, hogy az elvesztett éveket nem pótolhatja. Nagyon igyekszik, hogy támaszként is, és biztos pontként is jelen legyen mindkét gyermeke életében. Azt viszont, hogy nem az utcát, a deviáns magatartást választotta, egyértelműen a mamája érdemének tulajdonítja.

L. elmondása alapján mind a mai napig magán viseli a gyermekkorának nyomait. Jellemvonásai ugyan már nem változnak, azonban megtanult velük együtt élni, alkalmazkodni, adott esetben azokat, ha utólag is, de korrigálni.

A kutatási kérdéseimre vonatkozóan elmondható, hogy a korai kötődés- és szeretethiány egyértelmű befolyással bírt L. viselkedésére, érzelmi intelligenciájára és szociális kapcsolatainak

---

²¹⁸ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számotart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 165.

²¹⁹ Van der Kolk, Bessel: *A test mindent számotart*, Budapest: Ursus Libris, 2020. p. 165

alakulására is. A kognitív képességekre vonatkozóan azonban nem lehet egyértelmű kijelentést tenni. Amíg járt iskolába, és érdekelte a tanulás, ha nem is kitűnő, de erős közepes tanuló volt. Tanulmányait ugyan nem folytatta, azonban sikeres vállalkozást épített ki önerőből.

A szakmai interjúk elemzése

Az egyéni élettörténetek mellett szerettem volna a kutatási kérdéseket szakemberek szemével, az ő tapasztalataikon keresztül is megvizsgálni. Az első interjút az egyik dél-dunántúli lakásotthon vezetőjével és az ott dolgozó pszichológussal készítettem. Ugyan az ő területükön kevésbé jellemző az örökbefogadás, de a kötődés- és szeretethiány, a szülő nélküliség az általuk gondozott gyermekeknél, fiataloknál is tapasztalható. A második interjút egy fővárosi alapítvány vezetőjével vettem fel, aki a munkatársaival együtt kiépített egy közösséget az örökbefogadó családok számára, amely mára már több ezer főt tart számon tagjai között. Az alapítvány egy egyesülethez tartozik, amely olyan gyermeknek segít szerető családot találni, akiket a krízishelyzetben lévő vér szerinti szüleik nem tudnak felnevelni. A harmadik interjút egy, a dél-dunántúli régióban dolgozó örökbefogadási tanácsadóval készítettem, aki az állami gondozásba került gyermekek számára igyekszik megtalálni az igazi, szerető családot.

Első szakmai interjú – Dél-dunántúli lakásotthon

A dél-dunántúli lakásotthon vezetőjéhez és az ott dolgozó pszichológushoz az első kérdésem a szakdolgozatom nyitóidézete volt, vagyis az, hogy egyetértene-e vele. Az idézet így hangzott: „a világon egyedül az ember csecsemő képes belehalni a szeretethiányba”.²²⁰ A lakásotthon vezetője szerint a szeretethiányba nem hal bele a gyermek, de abba már igen, ha nem gondoskodnak róla. A hozzájuk kerülő gyermekek nagyrésze elhanyagoló, bántalmazó családból került kiemelésre. A pszichológus elmondta, hogy a szeretet a legfontosabb érzelem minden ember és ezáltal minden gyermek életében. Meglátása szerint annak konkrét hiányát nem is, de az annak hiányából fakadó pszichoszomatikus betegségeket minden bizonnyal megszenvedik a gyermek. A szakirodalmi áttekintésben is több részben említésre kerültek ezen betegségek, úgy mint a kortizol szint emelkedése vagy csökkenése, a szorongás, a depresszió, a túlzó reakcióválaszok stressz esetén, stb. Ezen rendellenességekkel és következményeikkel való megküzdés adott esetben éveket is igénybe vehet, és minden esetben szakorvosi segítség szükséges.

A lakásotthonba kerülő gyermekek esetében már nagyon ritka az örökbefogadás, lévén általában kiskamasz, vagy annál idősebb gyermekeket helyeznek el otthonokban. Különleges esetekben, például testvérek együtt tartása esetén fordul elő, hogy fiatalabb gyerekek is lakásotthonba kerülnek. Ugyanakkor érdekelt, hogy a régóta gyermekvédelemben dolgozó szakemberek egyetértene-e azzal, hogy az örökbefogadás minden esetben egy tudat alatti törést jelent a gyermek számára: a „nem kellettem” érzést. Mindketten azt vallották, hogy maga az örökbe-

---

²²⁰ Sebestyén Eszter: *me too* helyett. Egy hang a hangtalanokért online cikk, 2017
<https://www.sebestyeneszter.hu/post/174140153268/me-too-helyett-egy-hang-a-hangtalanok%C3%A9rt>

adás nem feltétlenül jelent traumát a gyermek számára. Minden a kommunikáción, az őszinteségen múlik. Tapasztalatuk szerint az örökbefogadás akkor jelent törést a gyermeknek, ha magát az örökbefogadás tényét eltitkolják a gyermek elől, és csak kamaszkorban mondják el neki a szülei, vagy derül ki az igazság egy véletlen során. Hiszen a fiatal addig felépített identitása, belső világa veszíti el a létjogosultságát azáltal, hogy elveszti a családi gyökereit. Minden életszakasz fontos lépcsőfoka önmagunk keresése, de a kamaszkorban különösen.

A következő kérdésem arra vonatkozott, hogy a gyerekek, fiatalok képesek-e kötődni más felnőttekhez, jelen esetben a lakásotthon dolgozóikhoz, miután a szülei nem elérhetőek a számukra. A lakásotthon vezetője elmondta, hogy az igazi kötődés a gyereket mindig a szüleihez fogja kötni, még akkor is, ha ez a szeretet és kötődés forrás csupán egy álomkép a fiatal gondolataiban. Más személlyel ilyen erős, mély kötődésre nem képes. Felidézett egy konkrét példát is: annak a tizennyolc éves lánynak is haza vezetett az első útja, akit négy-öt éves korában abúzálas miatt emeltek ki a családjából. Az álomkép erős, és csak a valóság újbóli átélése tudja azt összetörni. A pszichológus azt is hozzáteszi, hogy amikor a gyermeknél a lakásotthonba kerülés után beindul a gyászfolyamat, a harag nem a rajta erőszakot elkövető szülő ellen irányul (persze, a szülőre is haragszik valamilyen szinten), hanem az ellen a személy ellen, aki kiemelte őt a családjából. Idővel pedig, ahogy a gyermek haragja csökken, úgy alakít ki magában egy vágyott-anya képet. A pszichológus szerint erre az idealizált anyára a gyermekeknek szükségük is van, hiszen így rá akarnak hasonlítani, így tudnak fejlődni. Azt is hozzá teszi azonban, hogy gyakran ez az álomkép is idő előtt szétesik, ha az anya megjelenik a látogatáson, karján egy új csecsemővel. Amellett, hogy a gyermeknek fáj látni a testvérét az anyjával, ugyanúgy dajkálni és szeretni fogja a kistestvérét.

A kötődés témáját már érintve feltettem a kutatási kérdéseimet egy kérdésbe sűrítve, hogy a szakemberek szerint mit okozhat a gyermekeknél a kötődés- és szeretethiány. A lakásotthon vezetőjének első válasza a kötődési zavar volt, míg a pszichológus szerint ezen gyermekek már akkor kötődési zavarral rendelkeznek, amikor bekerülnek a lakásotthonba. Köszönhetően a szülők ambivalens, bizonytalan, kiszámíthatatlan viselkedésének és elhanyagoló gondoskodásának. A pszichológus elmondta továbbá, hogy a fiatalabb gyermekekre a gátolatlan kötődés a jellemző, vagyis bárkihez képesek kötődni. Példának felhozta az utazást a lakásotthonban élő gyermekekkel. A vonatindulás után tíz perccel már egy néni ölében ült az egyik kislány. Külső szemlélőként ez aranyosnak tűnhet a pszichológus szerint, de ezek a gyerekek érdek alapján cselekszenek. A kognitív képességeiket tekintve is az a tapasztalata a két szakembernek, hogy gyengébb teljesítményre képesek ezek a gyerekek. Nem csak azért nem mennek főiskolára, egyetemre, mert nem akarnak, hanem mert nem tudják teljesíteni már a középiskolát sem. Az ingerszegény környezet okozta fejlődésbeli elmaradások a lakásotthon összes gyermekére jellemzőek, ezért is kötelezően előírt számukra a gyógypedagógus általi fejlesztés. A lakásotthonban élő gyermekek nagyrésze BTMN vagy SNI státusszal rendelkezik. A pszichológus szerint ezek a problémák nem a családból való kiemelés után kezdődnek.

Az egyéni interjúk során több gyermeknél is felmerült a mértéktelen evés problémája. A lakásotthon vezetője szerint ennek oka abban keresendő, hogy legtöbb esetben elhanyagoló család-

ból kerülnek be a gyerekek a rendszerbe. Az elhanyagoló, sok esetben szegénységben élő családok pedig nem tudnak megfelelő mennyiségű és minőségű étkezést biztosítani a gyermekeknek. Így ezek a gyerekek azt tanulták meg, hogy akkor kell enni a legtöbbet, amikor lehetőségük van rá. Ugyanis sosem lehetnek biztosak abban, hogy mikor kerül megint étel az asztalra. A pszichológus azt is kiemelte, hogy az evés, a növekedés és szaporodás mellett az egyik legarchaikusabb működési mechanizmusunk. A fiziológiai szükségletek a Maslow piramis legalsó részén helyezkednek el, vagyis ezek az életünkhöz, működésünkhöz elengedhetetlenek.

Az esetek többségében, mire örökbefogadásra kerül egy gyermek, vagy lakásotthonban kerül elhelyezésre, már több traumát, lelki (és sok esetben fizikai) sérülést volt kénytelen átélni, elszemvedni. Arra a kérdésre kerestem a választ, hogy van-e esély ezen lelki sebek begyógyítására, ha egy gyermek szerető, örökbefogadó családba kerül. A pszichológus elmondta, hogy ezek a sebek sosem gyógyulnak be. A trauma ott van és ott is marad a fiatalban élete végéig. Nem lehet kitörölni a gyermekből a trauma emlékét, de meg lehet neki tanítani, hogyan éljen együtt az utóhatásaival. Nagyon gyakori, hogy szorongás, pánikbetegség jelentkezik idővel ezeknél a fiataloknál. A pszichológus kihangsúlyozta, hogy elengedhetetlen beszélni a kiváltó okokról vagy okokról a gyermekkel, illetve megtanítani neki azt, hogy felismerje a közelgő pánikroham jeleit, mint például a nehézlégzést. Tudatosan könnyebb átvészelni, csökkenteni a roham intenzitását. Talán idővel még az emlékek is halványodhatnak, azonban a pszichológus azt is hozzátette, hogy egy kamaszlány az életében nem fogja elfelejteni azt, ha szexuálisan bántalmazták. Együtt élni megtanulhat vele, de ezen emlékek sosem veszítenek a súlyosságukból. A nagyon súlyos traumák nyomán akár PTSD (poszttraumás stressz zavar) kialakulása is előfordulhat, így minden esetben szükséges a szakember segítsége. Az egyéni interjúk közül Marci története jól mutatja, hogy akár már óvodás korban is szenvedhet egy gyermek PTSD-től. A pszichológus záró gondolatát szó szerint idézném az interjúból: „(...) a trauma az trauma. Nem lehet azt minősíteni, vagy lekicsinyíteni, mert a gyerekben ott van. Az övé, akárhogy is.”²²¹

Az interjú zárásaként azt a kérdést vizsgáltam a szakemberek segítségével, hogy a lakásotthonban nevelkedett gyermekekre milyen élet várhat az otthonból kilépve. Képesek-e beilleszkedni a társadalomba? Hogyan alakulhat a sorsuk? Milyen szülővé válhatnak a gyermekkori traumáik után? A lakásotthon vezetőjének meglátása szerint ez egyénfüggő. Pontos adataik sajnos nincsenek, mert az utánkövetésre nem adták a lehetőségek. Azt azonban elmondta, hogy más lehetőségekkel indul egy lány és egy fiú. A lány, ha szerencsés, férjhez megy és lesz új családja. A fiúnak azonban mindent a nulláról kell felépítenie. Van olyan fiatal, akinek sikerült beilleszkednie a társadalomba és megtalálta a helyét az életben, de akad példa olyanra is, aki a büntetés-végrehajtásban kötött ki. A pszichológus kiegészítette kollégáját tapasztalatával, amely szerint a fiúk egy részére jellemző, hogy hamar elszórja a pénzét, és így kerülnek a bűnözés útjára és vesznek fel különböző deviáns viselkedési formákat, mint például alkohol és kábítószer fogyasztása. Van olyan lakásotthonból kikerült fiataljuk, aki az interjú készítésének ideje alatt éppen rehabilitáción volt kábítószer használata miatt. A pszichológus ezután elmondta, hogy általában kétféle szülői típus szokott megjelenni ezeknél a fiataloknál. Vagy „majomszeretettel”

---

²²¹ Papp Anikó: 6. melléklet – dél-dunántúli lakásotthon interjú, 2021, p. 10.

veszik körbe a gyermekeiket és próbálják nekik megadni mindazt – sokszor túlzásokba esve is –, amit ők anno nem kaptak meg. Vagy ugyanolyan elhanyagoló szülővé válnak, mint a sajátjuk volt egykor. Harlow drótanya-szőranya kísérlete is azt bizonyította, hogy a drótanyán nevelkedett kismajmok felnőtt korukban agresszívok, elutasítóak voltak saját kölykükkel szemben. Még azok a majmok is több törődésre, társas viselkedésre voltak hajlamosak, amelyek szőranyán nevelkedtek.²²² Természetesen abszolút párhuzam nem vonható ember és majom között, de Harlow kísérletének eredményeit maga Bowlby is felhasználta kötődési elméletének megalkotásakor.

Jelen szakmai interjúban ugyan az örökbefogadás csak érintőlegesen került elő, ugyanakkor rendkívül hasznosnak tartom a kutatási kérdéseim szempontjából. A lakásotthonban élő gyermekek, ahogy a szakemberek is kihangsúlyozták, kötődés- és szeretethiányban szenvedtek, mielőtt a családjukból kiemelésre kerültek. Viselkedésük sok esetben túlzó, illetve érdekek alapján működő, köszönhetően a kialakult kötődési zavarnak, míg érzelmi intelligenciájuk is csökkent. Szociális kapcsolataik területén az anyaság került kiemelésre, ahol a két véglet figyelhető meg. Ugyanakkor a szélsőségek, a túlzó interakciók egyéb társas kapcsolataikban is megjelennek. A kognitív képességek területén is gyengébben teljesítenek, amelynek fő oka az ingerszegény koragyermekkorai években keresendő. A kutatási kérdéseim közül mind a három igazolást nyert a több évtizede a gyermekvédelemben dolgozó szakemberek tapasztalatai által.

A kutatási kérdéseimen felül még érdekelt, hogy ha a szakemberek változtathatnának a gyermekvédelmi rendszeren, akkor mi lenne az. Mindkét szakember egyöntetű válasza az volt, hogy az alapellátást kellene fejleszteni, támogatni. A családok hatékonyabb támogatására lenne szükség a meglátásuk szerint.

Második szakmai interjú – Alapítvány

Az alapítvány vezetője az interjú elején részletesen ismertette az örökbefogadás magyarországi helyzetét a civil szervezet oldaláról nézve. Az egyesületet, amelyhez az alapítvány tartozik, elsősorban krízisterhes kismamák keresik fel segítségkérés, adott esetben örökbefogadás miatt. Az alapítvány vezetője mesélt nekem azon tapasztalatáról, hogy a nem várt gyermekek sokkal kisebb növésűek, szinte képesek „elbújni” az édesanyjuk testében. Így fordult már több esetben is elő, hogy az édesanya a legvégsőkig képes volt eltitkolni a terhességét. Az alapítvány vezetője elmondta azt is, hogy az örökbefogadásra váró szülők nagyrészt az újszülöttkortól két-három éves korig preferálják a gyermekeket. Minél idősebb egy gyermek, annál több érzelmi sérülés, trauma érhet, illetve lehetnek már kialakult szokásai is, és így egyre nehezebb számukra családot találni.

Az örökbefogadás kapcsán érdekelt, hogy hogyan éli meg egy páréves gyermek azt, hogy új családja lesz, lévén már egy két-három éves is a maga szintjén átlátja a saját élethelyzetét. Az alapítvány vezetője elmondta, hogy ilyen helyzetben az örökbefogadó szülőnek sokkal többet

---

²²² Atkinson&Hilgard: *Pszichológia*, Budapest: Osiris Kiadó, 2005. p. 114.

kell készülnie lelkileg, érzelmileg, hiszen egy négy-öt éves gyermeknek már van előélete. Állami gondozásba a családból való kiemeléssel kerülnek a gyermekek – ez trauma a gyermek számára, még akkor is, ha esetleg bántalmazó családban élt. A kiemelés után a vér szerinti szülőnek van esélye, némi ideje arra, hogy adott esetben rendezze a körülményeit. Ezen időszak alatt a gyermeket nevelő szülőnél helyezik el. Idegen felnőttek, adott esetben idegen gyerekek közé kerül, ahol más szabályokhoz kell alkalmazkodnia, mint eddig. Ez egy újabb trauma a gyermek számára, annak ellenére is, ha szerető nevelőszülőkhöz került. Az örökbefogadhatóvá nyilvánítás után pedig idővel ismét megjelenik két idegen, akik ezután az anya és az apa lesznek. Harmadik trauma a gyermek alig pár éve alatt.

Az alapítvány vezetője kihangsúlyozta, hogy minden esetben célszerű szakember segítségét kérni, ha idősebb gyermeket fogad örökbe egy szülópár vagy egyedülálló szülő. Ezek a gyermekek sok esetben kötődési zavarral rendelkeznek, de az sem kizárt, hogy még a kötődés folyamatát sem tanulták meg. Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik az alapítvány vezetője szerint, hogy még szakember segítségével sem garantált, hogy a gyermek kötődési képessége helyreállítható. Viszont nem szükséges örökbefogadott gyermeknek lenni ahhoz, hogy bizonytalan kötődési mintázattal, feldolgozatlan traumákkal rendelkezzen az adott személy, esetleg a leendő szülő. Az alapítvány vezetője szerint a vér szerinti családokban is egyre több az elhanyagolás, a bántalmazás, amelyeknek jórészt sosem derül fény.

Következőként azt vizsgáltuk, hogy a gyermekként átélt traumák, illetve a lelki sebek milyen hatással lehetnek később a gyermek felnőtt életére. Az alapítvány vezetőjének meglátása szerint ezek a traumák leginkább a társas kapcsolatokra fejtik ki a hatásukat. Az adott fiatal esetleg tarthat a kötődéstől, a kapcsolatteremtéstől, hiszen már nem egy fontos személyt elvesztett az életében. A másik véglet is kialakulhat: társfüggővé is válhat. Akárcsak a lakásotthonban dolgozó szakemberek, úgy az alapítvány vezetője is a két végletet emelte ki, mint lehetséges kimenetel a felnőtt kapcsolatok alakítása szempontjából.

A kötődés mentén tovább haladva arra voltam kíváncsi, hogy a szülő-gyermek kapcsolat ugyanolyan minőségű és intenzitású tud-e lenni örökbefogadás esetén is, mint vér szerinti családokban. Az alapítvány vezetője szerint amennyiben egy jól működő, szeretetteljes családról beszélünk, úgy nem számít, hogy vér szerinti rokonság köti-e össze őket, avagy nem. Különösen akkor nem fedezhető fel semmilyen különbség, ha a gyermek abban a szerencsés helyzetben volt, hogy születésekor már örökbe fogadták.

Az alapítvány vezetőjének is felolvastam a szakdolgozatom nyitóidézetét, amellyel ő teljes mértékben egyetértett. Azt felelte, hogy lelki értelemben egészen biztosan képes lehet egy emberi csecsemő belehalni a szeretethiányba.

Az interjú során Bruce D. Perry klinikai szakpszichológust idéztem, aki azt írta könyvében, hogy a törődés- és szeretethiány következtében a gyermek testi fejlődése lelassulhat, sőt, akár meg is állhat. A fejlődésbeli elmaradások pedig hosszútávon különböző képességek, készségek

(pl. mozgás, beszéd, emlékezet, figyelem, stb.) területén okozhatnak hátrányokat.²²³ Az alapítvány vezetője maga is azt tapasztalta a munkája során, hogy a kora gyermekkori években történő elhanyagolás gátolja a gyermek tipikus fejlődését. Ha már a mozgásfejlődés elmaradott vagy akadályozott, úgy minden egyéb részterületen is elmaradást fog mutatni a gyermek, lévén a mozgásfejlődés az alapja minden egyéb terület fejlődésének.

Az alapítvány vezetője hosszan fejtette ki meglátását azon kérdésem kapcsán, hogy az örökbefogadott gyermekek tudatalattijában valóban keletkezik-e egy törés azzal az érzéssel kapcsolatban, hogy ő „nem kellett”. Tudományos kutatásokat idézett, amelyek azt bizonyították, hogy már a nulla-három éves gyermekeknek is vannak emlékeik. Ezek az emlékek nagyrészt tudattalanok, de jelen vannak. Ha közvetlenül születés után fogadnak örökbe egy gyermeket, az egyfajta tudattalan trauma a csecsemő számára. Hiszen kilenc hónapig hallott egy szívverést, egy emberi hangot, amely a világot jelentette számára, és ez a kapcsolat megszakad. Épp ezért tartja rendkívül fontosnak, hogy már a születéstől kezdve kommunikálva legyen a gyermek felé az ő szintjén, hogy örökbefogadott gyermek. Példának hozta, hogy akár pelenkázás közben is már bele lehet szöni a mesébe azt, hogy a család mennyire örül a kisbaba érkezésének. Ugyanakkor, ha a gyermek kérdez, úgy a lehető legőszintébben kell felelni neki a származásával kapcsolatban. Ez a fajta a nyitottság és őszinteség később hatalmas segítség lehet a kamaszdó fiatal számára, hiszen képes lesz önmagát, a saját identitását összerakni az örökbefogadó és a vér szerinti családja által.

Az interjú zárásaként az alapítvány vezetőjének tapasztalatát is kikértem az örökbefogadott gyermekek mértéktelen evésével kapcsolatban. Elmondta, hogy ismert olyan gyermekeket, akik már az édesanyjuk hasában éheztek. Az édesanya vagy azért nem evett, mert nem volt meg az anyagi háttere, vagy, mert olyan rossz pszichés állapotba került, hogy inkább alkoholt vagy kábítószerrel fogyasztott. Illetve, mint ahogy azt már az első szakmai interjúmban, és most is kiemelte a vezető, a legtöbb gyermek elhanyagoló családból kerül kiemelésre. A családok jó része mélyszegénységben él, így nincs pénzük enni. Az alapítvány vezetője hozzátette, hogy aki egyszer megtapasztalta az éhezést, az kényszeresen fog enni. Ismer egy kislányt, akit másfél évesen adtak örökbe, és a mai napig ráveti magát az ételre, pedig már hatéves.

Ezen szakmai interjú szintén igazolja a kutatási kérdéseim létjogosultságát. Az alapítvány vezetője kiemelte a kötődési zavart, illetve a kapcsolódási képesség hiányát, amely a kora gyermekkori években tapasztalt kötődéshiány következménye. A szociális kapcsolatokra a legnagyobb hatással az átélt traumák, az átélt veszteségek vannak az alapítvány vezetője szerint. Így a szociális kapcsolatokra vonatkozó kérdésem csak részben nyert igazolást. Ugyanakkor a kötődés- és szeretethiány hatása a testi és lelki fejlődésre, és ezáltal a kognitív képességekre – egyértelmű az alapítvány vezetője számára. A három kutatási kérdésből kettő teljes, míg egy részbeni igazolást szerzett ezen szakmai interjú által.

Az alapítvány vezetője, ha változtathatna az örökbefogadási folyamat menetén, akkor felgyorsítaná a hivatalos folyamatok és eljárások menetét. Személyes meglátása szerint a gyermekek

---

²²³ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketrebe zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 182.

családhoz való jogát kellene előtérbe helyezni, akár úgyis, hogy nem a vér szerinti családjukkal élnek. Adott esetben a gyermeknek nincsenek hónapjai, évei az állami gondozásban, mire a szülő rendezi a körülményeit. Úgy véli, hogy sok esetben annyira védik a vér szerinti szülők jogait, hogy közben a gyermeké elvesznek.

Harmadik szakmai interjú – Örökbefogadási tanácsadó

Az örökbefogadási tanácsadó az interjú elején részletes információkkal szolgált a magyarországi örökbefogadás helyzetéről az állami szféra oldaláról nézve. Ugyanúgy kiemelte, mint az alapítvány vezetője, hogy a preferált életkor újszülött és kétéves kor között van az örökbe fogadni vágyó szülők számára. Továbbá elmondta, hogy meggyéknként változó, hogy mennyire elfogadóak a leendő szülők a rasszjegyek esetében. Azonban egészségügyi problémával rendelkező és/vagy idősebb gyermekeket főként külföldre tudnak örökbe adni. A külföldiek toleránsabbak a gyermek fennálló problémáival szemben, legyen az egészségügyi vagy egyéb pszichés rendellenesség.

Az állami rendszerbe a gyerekek többsége a családból való kiemelés, illetve a szülői felügyeleti jogok megvonása után kerülnek be – erősítette meg az örökbefogadási tanácsadó azt, amely az első két szakmai interjúban is elhangzott. Meglátása szerint nagyon sok szülő elhanyagoló, érdemtelen, és egy bizonyos réteg számára az örökbeadás mintegy fogamzástáplálásként működik. Munkája során találkozott olyan családokkal, ahol egymás után öt-hat-hét gyermeket is örökbe adtak.

Az örökbefogadási tanácsadó egyetértett azzal a feltevéssel, hogy az újszülött korban örökbe adott gyermekek számára is egyfajta tudatalatti törést jelent a vér szerinti anyától való elválás. A nem várt gyermek sok esetben eltitkolt, elhanyagolt terhességet jelent. Nem ritka a különböző kábítószeres használata és az alkohol fogyasztása sem az ilyen esetekben. Az örökbefogadási tanácsadó elmondta, hogy ezzel kapcsolatban készültek különböző kutatások, amelyek azt mutatták: már a magzati korból is rendelkezik a gyermek emlékekkel. Újabb traumát vagy traumákat jelent a gyermek számára a nevelő szülők váltása. Kisgyermekkorban a gyermek azt még nem érti, ha esetleg a nevelő szülő egészségügyi helyzete miatt kellett költözni. A gyermek csak azt érzi, hogy megint nem kellett. Nem kellett, mert ő biztosan rossz gyerek. Ha pedig rossz, akkor úgy is fog viselkedni. Az örökbefogadási tanácsadó ezen pszichés traumákra is vezet vissza azt, hogy nagyon sok a problémás magatartású gyermek a rendszerben.

Minél több alkalommal sérül a gyermek, annál kevésbé fog bízni a felnőttekben, és ezáltal még nehezebb őket örökbe adni. Az örökbefogadási tanácsadó elmondta, hogy a külföldre kerülő idősebb gyermekek már nagyon nagy, ahogy ő fogalmazott: „érzelmi puttyont” visznek magukkal. Hiába mondják a gyerekeknek, hogy jobb lesz. Miért hinnék el? – tette fel jogosan a kérdést az örökbefogadási tanácsadó. Az ő munkája többek között az, hogy egyáltalán a gyermekek érdeklődését felkeltse a potenciális örökbefogadó szülők irányába. Nehéz és sokszor lelket próbáló munka az övé, különösen a gyermekek előtörténetének ismeretében. (Marci is, az egyik egyén interjúm alanya, az ő segítségével találta meg a családját.) Hozzátette, hogy

nyilván újszülöttet, illetve kétéves kor alatti gyermeket könnyebb örökbe adni, lévén nem tudja kifejezni az ellenérzéseit. Természetesen, attól még a gyermeknek nem könnyebb a folyamat, hiszen legyen akár mennyi idős, az egész élete megváltozik az örökbeadással. Az örökbefogadási tanácsadó elmondta, hogy a beilleszkedésnek megvannak a maga állomásai. Szinte hétre pontosan meg tudják mondani, hogy milyen érzelmi hullámvölgy következik a gyermek új családjához történő alkalmazkodása során.

Az örökbefogadási tanácsadó a munkája során azt tapasztalta, hogy a kötődés egy tanulható folyamat. Ha egyszer volt lehetősége a gyermeknek megtanulni, akkor későbbi élete során is képes lesz rá, például az örökbefogadó szülőkhöz. A csecsemőotthonban felnövő gyermekek számára nehéz a kötődés kialakítása, hiszen nincs meg a személyi állandóság, így az elsődleges kötődés sem tud létrejönni. Azonban, ha a csecsemő egy jó nevelő családhoz kerül, ahol megvan az állandóság, ott meg tudja tanulni a kötődés mikéntjét. Az örökbefogadási tanácsadó meglátása szerint a kötődés az alapja minden pszichés folyamatnak, fejlődésnek. Bruce D. Perry klinikai szakpszichológus is hasonlóan írt könyvében: sokkal károsabb egy gyermek pszichés és érzelmi fejlődése szempontjából az, ha az élete első egy-két évében van híján a kötődésnek, a szeretetnek, mintha a hatodik és nyolcadik életéve között nélkülözné a törődést. Hiszen addigra már megtapasztalta a gyermek, hogy milyen a kötődés.²²⁴ Általánosítani sem lehet, hogy minden örökbefogadásra váró gyermek kötődési zavarral rendelkezne, de nagy százalékuk bizonyítottan. Az örökbefogadási tanácsadó elmondta, hogy azoknál a gyerekeknél, akik nem tanultak meg jól kötődni, számítani lehet rá, hogy nagyon gyakran váltogatják majd a barátait, később pedig a párkapcsolataikat.

A fiatal, két-hároméves gyermekek esetében nem az összeismerkedési folyamat szokott nehézséget jelenteni az örökbefogadó szülőkkel, hanem az, hogy a fiatal gyermekek esetében a kötődési zavar gátolatlan kötődési formában mutatkozik meg. Ez azt jelenti, hogy a gyermek képes bárkihez kötődni, aki akár egy kis kedvességet is mutat az irányába. Az örökbefogadási tanácsadó szerint ez nagyon nehéz időszak az örökbefogadó szülők számára. Éppen ezért fontos, hogy az első pár hónapban a gyermekkel csak az újdonsült szülők foglalkozzanak, hogy a kötődés ki tudjon alakulni és elmélyülni. Pontosan ez volt az egyik nehézség az egyik egyéni interjúmban, Lili esetében. Lili kezdetben nem tudta megkülönböztetni, hogy ki az anya, a nagynéni és a nagymama. (Lilit szintén az örökbefogadási tanácsadó segítette a végleges családjához.) Ugyanis, ha több személy gondoskodik a gyermekről, az valamilyen szinten ugyanazt az érzetet kelti a gyermekben, mintha megint a csecsemőotthonban lenne.

A korai években átélt traumák, lelki és kötődési sérülések az örökbefogadási tanácsadó szerint gyógyulhatnak idővel, de a gyermek egész életében hordozni fogja annak terhét, hogy „nem kellett”, hogy nem tudott biztonságosan kötődni a kezdettől. Kamaszkorban a kötődési zavarok még intenzívebben jelenhetnek meg, azonban az örökbefogadási tanácsadó úgy gondolja, ha a gyermek biztos szülői háttérrel rendelkezik, akkor ez az időszak is áthidalható. Bűnöző gént meglátása szerint nem lehet örökölni, ellenben a környezet deviáns útra terelheti a fiatalt.

---

²²⁴ Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketrecbe zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019. p. 197.

Az örökbefogadási tanácsadó a kérdésemre azt is elmondta, hogy ezek a traumák, kötődési sérülések a gyermek fizikai, testi fejlődésére is hatással vannak. A csecsemőotthonban minden gyermek számára kötelezően előírt a komplex koragyermekkorai fejlesztés, mert több részképesség területén is mutatnak lemaradást. A fejlesztések azonban a szükségesnek csak egy nagyon kis részét fedik le, hiszen nem ugyanaz, mintha az édesanya hívogatná magához az éppen mászni tanuló gyermeket. Felidézett egy tanulmányt, amely arról szólt, hogyan alakul az intellektuális képesség a csecsemőknél. Ha ingerszegény, elhanyagoló családba születik a gyermek (ezt súlyosbíthatja a mélyszegénységből adódó hátrányos helyzet), akkor az intelligencia kvóciense stagnálhat olyan nyolcvan körül. Ellenben, ha gondoskodó, (testi kontaktus megléte nélkülözhetetlen) jól kötődő, ingergazdag családba születik a csecsemő, akkor az előbbi nyolcvanas érték akár hússzal is meg tud növekedni. Kihangsúlyozta: nem fejlesztésről, hanem törődésről volt szó a tanulmányban.

Az örökbefogadási tanácsadó tapasztalatai alapján a korai években tapasztalt elhanyagolás miatt az örökbefogadott gyermekekre nem jellemző a kiemelkedő intellektuális képesség. Az örökbefogadásra váró szülők számára azonban ez nem is elvárás. Ők csak boldognak szeretnék látni leendő gyermeküket felnőttként. A korai évek bizonytalansága, eseményei és a lemaradások, illetve a későbbi élet alakulása között van összefüggés az örökbefogadási tanácsadó meglátása szerint. Azáltal, hogy a gyermeket örökbe fogadják, a múltja nem zárul le. A fiatal egész életében cipeli magával ezt a terhet, az örökbefogadó szülők csak annyit tehetnek, hogy megpróbálnak könnyíteni ezen teher súlyán. A gyermektől elvenni ezt a nehéz terhet nem lehet.

A harmadik szakmai interjú, akárcsak az első, mindhárom kutatási kérdésem létjogosultságát igazolja. A kötődéshiány, a traumák sorozata nem csak a gyermek magatartására van erőteljes befolyással, hanem későbbi társas kapcsolatainak alakulására is. A korai években tapasztalt elhanyagolás, az ingerszegény környezet pedig intellektuális képességük alakulását veti vissza.

Az örökbefogadási tanácsadó a gyermekvédelem folyamatait gyorsítaná fel, ha változásról lenne szó. Ha a vér szerinti szülők egy-két éven belül nem tudják rendezni körülményeiket, úgy a gyermeket örökbefogadhatóvá kellene nyilvánítani, hogy minél előbb esélye legyen gondoskodó, szerető családban élni. Még úgyszólván, ha az nem a vér szerinti családja a gyermeknek.

KUTATÁSI KÉRDÉSEKRE KAPOTT EREDMÉNYEK ÖSSZEZGÉSE

Az egyéni és szakmai interjúk elemzése során az alábbi három kutatási kérdésre kerestem a választ:

1. A korai kötődés hiánya, illetve zavara valóban befolyásolja a gyermek/fiatal szociális kapcsolatainak alakulását az élete során?
2. A korai kötődés hiánya, illetve zavara valóban befolyásolja a gyermek/fiatal viselkedését, magatartását és érzelmi intelligenciájának alakulását?
3. A korai kötődés hiánya, illetve zavara valóban befolyásolja a gyermek/fiatal kognitív képességeit?

Az alábbi táblázatban összegeztem a válaszokat az átláthatóság és a kapott eredmények összegzésének megkönnyítése végett.

	1. kutatási kérdés	2. kutatási kérdés	3. kutatási kérdés
Tom története	igazolt	igazolt	igazolt
Marci története	igazolt	igazolt	nem igazolt
Lili és Roli története	igazolt	igazolt	nem igazolt
Zsófi története	részben igazolt	részben igazolt	részben igazolt
L. története	igazolt	igazolt	nem igazolt
Dél-dunántúli lakóterületen interjú	igazolt	igazolt	igazolt
Alapítvány interjú	részben igazolt	igazolt	igazolt
Örökbefogadási tanácsadó interjú	igazolt	igazolt	igazolt

Az első kutatási kérdésemre kapott válaszok összegzése

Az alábbi kördiagramon látható, hogy az interjú elemzések alapján az első kutatási kérdésem 75%-ban nyert igazolást.

Az elsődleges kötődés létrejötte, a korai években szerzett pozitív tapasztalatok (elsősorban) felnőttekkel való interakciók során alapozzák meg a gyermekben a bizalomra, a biztonságos kötődésre való képességet. Az egyéni interjúk során megismert gyermekeknek, személyeknek – két kivétellel: Zsófi és Roli – nem volt lehetőségük egy stabil, állandó kapcsolat kialakítására. Kötődési zavar, bizonytalanság, szorongás és túlzó reakciók jellemzik viselkedésüket más személyekkel kapcsolatban, legyen az akár az örökbefogadó anyja, az óvodapedagógus, a gyermektársak vagy akár a sportfoglalkozást vezető edző. A szakmai interjúk elemzése alapján a kisgyermekekre a gátolatlan kötődés, míg az idősebb gyerekekre, kamaszokra a két véglet: a társasfüggés vagy a társas kapcsolatok kerülése a jellemző. A gátolatlan kötődés megfigyelhető némelyik egyéni interjú során megismert gyermeknél. A szociális kapcsolataiknak további alakulását egy esetleges utánkövetéssel lehetne mérni, dokumentálni.

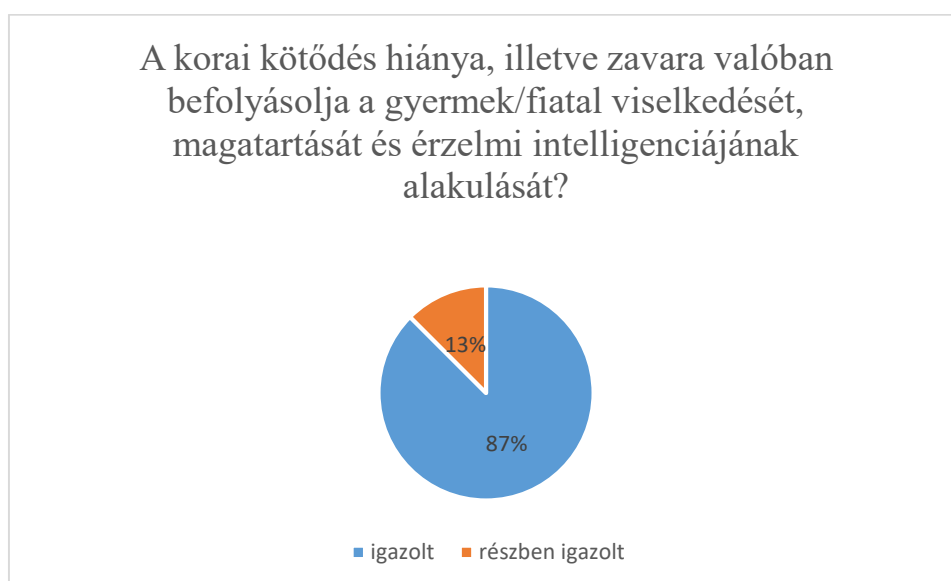
Zsófi és Roli képviselik a gyermekek között a két kivételt. Zsófi volt a legszerencsésebb helyzetben, lévén újdonsült, végleges családja már a születése pillanatában várta őt. Roli ugyan eltöltött néhány hónapot a csecsemőotthonban, de még a kötődés kialakulása szempontjából legszenzitívebb időszakban került örökbefogadásra.

Az Alapítvány vezetőjének meglátása szerint a kötődéshiány csak részben bír befolyással a szociális kapcsolatok alakulására, a kora gyermekkorban átélt traumák viszont annál inkább képesek negatív irányban meghatározni azt. Ezen szakmai interjú által így csak részben került igazolásra az első kutatási kérdés.

Összességében elmondható az interjú elemzések alapján, hogy a korai kötődés hiánya, illetve zavara befolyásolja, sőt, akár egy egész életre is meghatározhatja a gyermek/ fiatal szociális kapcsolatainak alakulását. L. története, aki már felnőttként éli életét, mutatta be azt, hogy ez valóban élethosszig tartó lelki teher.

A második kutatási kérdésemre kapott válaszok összegzése

Az alábbi kördiagramon látható, hogy az interjú elemzések alapján a második kutatási kérdés 87%-ban teljes, míg 13%-ban csak részleges igazolást nyert.

A második kutatási kérdésem valójában 100%-os igazolást nyert, lévén Zsófi története mintegy ellenpéldaként, megerősítésként szerepel a szakdolgozatomban. Zsófi nem szenvedett hiányt gondoskodásban, szeretetben és az elsődleges kötődése is megfelelően ki tudott alakulni, így nála nem figyelhetőek magatartási és viselkedési nehézségek, problémák. Reakciói éppen anynyira szélsőségesek, amelyek fiatal életkorából fakadóan természetesek, hiszen az érzéseit még tanulja kezelni, kontrollálni.

A többi gyermek esetében (még Rolinál is a túlzott szeparációs szorongás megjelenése okán) megfigyelhetőek a túlzottan is szélsőséges reakciók, adott esetben dühödt, agresszív megnyilvánulások, szorongásos viselkedésformák. A szakmai interjúk is megerősítették az egyéni élet-történeteket. Az örökbefogadási tanácsadó ki is hangsúlyozta, hogy nagyon sok a problémás magatartású gyermek a rendszerben, de ezt is a nem megfelelő kötődésre vezette vissza. A gyermek megéli azt, hogy nem kellett. Biztosan azért nem kellett, mert ő rossz gyerek. Ha rossz gyerek, akkor úgy is fog viselkedni.

Személyes kitekintés: a szakirodalom és ezáltal a kötődési zavar tüneteinek ismeretében sajnos azt tapasztalom a munkahelyemen, közel sem csak az örökbefogadott gyermekek érintettek a bizonytalan, ambivalens kötődési mintázat által a szüleik tekintetében.

A második kutatási kérdésem az interjúk áttekintése és összegzése alapján teljes mértékben igazoltnak tekinthető.

A harmadik kutatási kérdésemre kapott válaszok összegzése

Az alábbi kördiagramon látható, hogy az interjú elemzések alapján a második kutatási kérdésem 50%-ban teljes, míg 12%-ban részleges, míg 38%-ban egyáltalán nem nyert igazolást.

A gyermekvédelemben, illetve a civil szférában, de az örökbefogadással kapcsolatban dolgozó szakemberek egyöntetűen nyilatkoztak arról, hogy a korai kötődés hiánya, illetve zavara valóban befolyásolja a gyermek/fiatal kognitív képességeinek alakulását. Mindhárom szakmai interjúban kiemelésre került, hogy ezen gyermekekre, fiatalokra nem jellemző a kiemelkedő intellektuális képessége, illetve a felsőoktatásban való továbbtanulás. A korai ingerszegény, elhanyagoló környezet miatt nagyrésztük gyógypedagógia fejlesztésre szorul. A lakásotthonban élő gyerekek szinte mindegyike BTMN vagy SNI státusszal rendelkezik.

Az egyéni interjúk közül egyedül Tomi története igazolja a harmadik kutatási kérdésemet. A kisfiú ADHD és diszkalkulia státusszal rendelkezik. Az ADHD esetében nem eldöntött, hogy mennyiben határozza meg azt a genetika, illetve a környezeti hatások, így valós következtetés nem vonható le. Azonban a diszkalkulia, vagyis a számolási készségek gyengesége visszavezethető a korai szeretet, törődés hiányára. Tudományos kutatások bizonyították, hogy a diszkalkulia fejlesztésére a zeneterápia alkalmas. A zene, a ritmus pedig az egyik legelső kötődési interakcióra vezethető vissza: a ringatásra, vagyis a természetes ritmus megtapasztalására, amelyet Tominak nélkülöznie kellett az első életévében.

Lili és Roli óvodáskorú, így az esetleges kognitív képességbeli elmaradások, vagy egyéb részterületek atipikus fejlődése még nem dokumentálható biztonsággal. Marci azonban már iskolás, aki szépen olvas, és érdeklik a természettudományok. L. is jól tanult egészen addig, amíg a mama, vagyis a nevelő szülője sajnálatos módon elhunyt. Azt, hogy milyen tanulmányi előmenetelre lett volna képes, bizonyítani nem tudjuk, mindössze az előzményekből következtethetünk.

A harmadik kutatási kérdésem, amely szerint a korai kötődés hiánya, illetve zavara valóban befolyásolja-e a gyermek/fiatal kognitív képességeinek alakulását, csak részben nyert igazolást. A kérdést teljes bizonyossággal megválaszolni egy hosszútávú, utánkövetéses vizsgálat esetén lehetne csak megválaszolni, de az jelen szakdolgozat keretén túlmutatna.

Összesítve: a három kutatási kérdésem közül kettő – a szociális kapcsolatokra és a viselkedésre vonatkozóak – került alátámasztásra, ha nem is reprezentatív, de egyéni sorsok és szakmai tapasztalatok által. A kognitív képességekre vonatkozó harmadik kérdés csak részben nyert igazolást, de az az adat mindenképpen beszédes, hogy a szakmai interjúk közül mind a három igazolta az utolsó kérdés létjogosultságát is. A kutatásomat, az interjúk összegyűjtését és elemzését a témában tanulságosnak, értékesnek tekintem. Az interjúkban elhangzottak megfelelnek a szakirodalmi részben leírtakkal, vagyis mind az elmélet, mind pedig az élet azt hangsúlyozza: a kötődés, a szeretet az alapja az emberi létnek.

ÖSSZEFOGLALÁS

Bárkinek meséltem a szakdolgozati témámról, mindig ugyanaz a reakció érkezett: ez nagyon nehéz téma. Még a szakmai interjúm alanyai is több ízben megjegyezték. A kötődés, mint kutatási terület, ahogy a szakirodalmi áttekintésben is olvasható, viszonylag fiatal, azonban egyre népszerűbb, egyre több kutatást végeznek a témában a szakemberek.

A kötődés és a szeretet ugyan nem egymás szinonimái, mégis nagyon szoros kapcsolatban állnak egymással. A kötődési folyamatokat meghatározó eseményeket, érzéseket és adott esetben traumák láncolatait és összefüggéseit ugyanolyan nehéz pontosítani, papírra vetni, mint leírni a szeretet fogalmát. Léteznek általános érvényű minták, de mind a szeretet, mind pedig a kötődés egyénfüggő. Így a témámat táblázatok és százalékok közé szorítanom eleve esélytelen volt. Nem beszélve a téma érzékenységről, illetve az emberek megnyilatkozási hajlandóságáról. Azonban úgy érzem, az interjúk által sikerült a téma lényegét kiemelni, a szakirodalmat alátámasztanom, és a kutatási kérdéseimet megválaszolni.

Azt mondják, nem véletlenül leszünk kíváncsiak egy-egy témával kapcsolatban, hogy minden esetben megjelenik önmagunk, vagy egy minket foglalkoztató kérdés kutatása az általános kíváncsiság, a tudásbővítésre való vágy mellett. Én a hivatásomat találtam meg. Logopédia szakirányosként nem csak a gyermekek beszédét, illetve tanulási zavarait szeretném fejleszteni, korrigálni, hanem pszichopedagógusként szeretném megérteni mindazt, ami a lelkükben, a gondolataikban zajlik. A segítségükre szeretnék lenni, támaszuk, ha arra van éppen szükségük. A szakdolgozati kutatás során szerzett elméleti és gyakorlati tudás által képes vagyok jobban megérteni azt a gyermeket, aki haragosan, feldúltan érkezik a fejlesztő foglalkozásomra, de azt a gyermeket is, aki lépten-nyomon megöleli az összes pedagógust, akivel találkozik. Talán még önmagam is tisztábban látom, érzékelem.

Nem terveztem pedagógus pályára lépni, de örülök, hogy mégis így alakult az életem. A tanulást abbahagyni sem tervezem, legfeljebb egy kis pihenést beiktatni. Később azonban szeretnék továbbtanulni, és azt sem tartom kizártnak, hogy jelen szakdolgozatomat folytassam, a gyerekek fejlődését kövessem, és még mélyebbre ássak a kötődés témájában. Meghatározó élmény marad számomra jelen szakdolgozat elkészítése, és az általa megismert személyek és megtanult, megtapasztalt dolgok végig fognak kísérsni az életem során.

Stílszerűen mondva: most már kötődöm ehhez a témához.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönettel tartozom a szakdolgozatom konzulensének, Demeter Gábornénak, aki végig figyelemmel követte és szakmai tanácsaival ellátta a szakdolgozatom elkészültét. Segített a szakirodalmak összegyűjtésében, az interjúkhoz szükséges kérdések összeállításában, és nem egyszer késő éjjel is válaszolt, ha valami miatt kissé kétségbe voltam esve. Nagyon köszönöm a türelmét és megértését, amit irányomba mutatott a közös munkával eltöltött hónapok során.

Köszönöm az interjú alanyaimnak, hogy őszinteségükkel és válaszaikkal hozzájárultak a kutatásomhoz. Igyekeztem megszolgálni a bizalmat, amelyet tőlük kaptam, és jelen szakdolgozatomat úgy felépíteni, hogy méltó lehessen a nem egyszer nehéz sorsot megélt gyerekek történetéhez. Mindegyik gyermek egy kicsit a szívemhez nőtt. Külön köszönöm még a szakemberek őszinteségét és azt, hogy megosztották velem a többévtizedes tapasztalataikat. A szakdolgozatom értékét nagyban növelte az ő szakmai tudásuk.

Köszönöm a kisfiam türelmét, amelyet az egyetemi tanulmányaim alatt tanúsított felém. A családom, és különösen édesanyám támogatását a nehéz időszakokban. A barátaim biztató szavait, amikor úgy éreztem, nem bírom tovább csinálni.

Köszönöm Zsófinak, hogy „mindent látó” szemével a végén átolvasta a szakdolgozatomat.

Nagyon köszönöm mindenkinek, aki hozzájárult ehhez a szakdolgozathoz!

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Ainsworth, Mary S. – Bowlby, John: *An Ethological Approach to Personality Development*. American Psychologist 46, No. 4 (April 1991): 333-41.
2. Allen, J. G., Fónagy, P., Bateman, A. W.: *Mentalizáció a klinikai gyakorlatban*, Léleken otthon könyvek, Budapest: Oriold és Társai, 2011.
3. Atkinson & Hilgard: *Pszichológia*, Budapest: Osiris Kiadó, 2005.
4. Bogár Zsuzsa: *Az örökbefogadás lélektana*, Budapest: Ágacska Alapítvány, 2011.
5. Bowlby, John: *A Secure Base. Parent-Child Attachment and Healthy Human Development*. New York: Basic Books, 2008.
6. Budapest Főváros Önkormányzatának Módszertani Gyermekvédelmi Szakszolgálat: *Módszertani kiadványok II. – Örök befogadás, örökbefogadás*, készült az Emberi Erőforrások Minisztériuma Támogatásával, 2012.
7. Eigner Bernadett, dr.: *Játékterápia I. kötet – A korai szülő-gyermek kapcsolat*, Budapest: Móra Kiadó, 2022.
8. Gerhardt, Sue : *A szükséges szeretet – Az affektusok hatása a kisgyermek agyfejlődésére*, Budapest: Oriold és Társai, 2022.
9. Hámori Eszter : *A kötődéelmélet perspektívái – A klasszikusoktól napjainkig*, Budapest: Animula Kiadó, 2015.
10. Máté Gábor, dr.: *A test lázadása*, Budapest: Open Books, 2022.
11. Máté Gábor, dr. és Neufel, Gordon dr.: *A család ereje*, Budapest: Open Books, 2021.
12. Main, M. & Cassidy, J.: Categories of response to reunion with the parent at age six: Predictable form infant attachment classifications and stable over a one month period. *Developmental Psychology*, 24, 1988. p. 415-426.
13. Marvin, R. S. & Greenberg, M. T.: Preschooler's changing conceptions of their mothers: A social-cognitive study of mother-child attachment. In D. Forbes & M. T. Greenberg (Eds.), *New directions of child development. No. 18. Children's planning strategies* (47-60). San Francisco: Jossey-Bass, 1982.
14. Mártonffy Zsuzsa: *Akiknek két anyja van*, Budapest: Bookline, 2020.
15. Montague, Ashley: *Touching: The Human Significance of the Skin*, Harper Collins, 1986.
16. Newton, Ruth: *A biztonságos kötődés megalapozása – A fogantatástól ötéves korig*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2019.
17. Orosz Katalin – S. Nagy Zita: *A sorsformáló 9+1 hónap – A magzati kor és a születés hatása az életút alakulására*, Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2017.
18. Orvos-Tóth Noémi: *Szabad akarat*, Budapest: Jelenkor Kiadó, 2022.
19. Perry, Bruce D. – Szalavitz, Maia: *A ketrecede zárt fiú*, Budapest: Park Kiadó, 2019.
20. Phinney, J., S.: Ethnic identity and acculturation. In: CHUN, K. M., ORGANISTA, P. B., MARÍN, G. (szerk.): *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research*. APA, Washington DC, 2003. p. 63-82.
21. Szilvási Léna: Az örökbefogadásról, másképpen. *Esély*, 2, 1997. p. 75-85.
22. Szilvási Léna: Örökbefogadás-Identitás-Sajtó-Bostrány. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 1, 2005. p. 4-7.

23. Van Der Kolk, Bessel: *A test mindent számontart – Az agy, az elme és a test szerepe a traumafeldolgozásban*, Budapest: Ursus Libris, 2020.
24. Zsolnai Anikó: *Kötődés és pedagógia – A kötődéskutatások pedagógiai szempontú elemzése*, Budapest: Eötvös József Könyvkiadó, 2018.

Internetes források

1. Csányi Yvonne: *Tanulási zavarok – az Affolter-modell és -terápia* In: Gyógypedagógiai Szemle – 40. évf. 4. szám (2012. október-december)
https://epa.oszk.hu/03000/03047/00058/pdf/EPA03047_gyosze_2012_4_289-294.pdf
2. Keresztes-Takács Orsolya – Nguyen Luu Lan Anh: *Az örökbefogadás szociálpszichológiai megközelítése: interszekcionalitás az örökbefogadásban* In: *Alkalmazott Pszichológia*, 17(2): 2017. p. 53-69.
http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2017/10/AP_2017_2_Keresztes-Takacs_Nguyen.pdf
3. Máté Gábor, dr. magyar születésű kanadai orvos – *A trauma bölcsessége* c. dokumentumfilm
<https://thewisdomoftrauma.com/hu/>
4. Oxford Illustrated American Dictionary (1998) + Merriam-Webster Collegiate Dictionary (2000) magyar fordítása a wikipédián:
https://hu.wikipedia.org/wiki/Szeretet#cite_note-oxford-1
5. Sebestyén Eszter: *me too* helyett. Egy hang a hangtalanokért, 2017.
<https://www.sebestyeneszter.hu/post/174140153268/me-too-helyett-egy-hang-a-hangtalanok%C3%A9rt>
6. Tóth Ildikó: *Korai kötődés, társas kapcsolatok és lelki egészség - Legújabb fejlemények*. In: *A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata I. : Fejlődésemelvények és empirikus eredmények*. Semmelweis Egyetem Egészségügyi Közszolgálati Kar Mentálhigiéné Intézet, Budapest, 2020. p. 244-268.
http://real.mtak.hu/119427/1/Toth_fejezet_2020_Kora-gyermekkori-lelki-egeszseg_I-kotet.pdf

Törvényi hivatkozások

1. 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv>

Felhasznált, de nem hivatkozott irodalom

1. Bauer, Joachim: *A testünk nem felejt – Kapcsolataink és életmódunk hatásai génjeink és idegrendszerünk működésére*, Budapest: Ursus Libris, 2011.
2. Fazekas Erzsébet: *Örökbefogadás*, Budapest: Glória Kiadó, 1998.
3. Hámori Eszter: *A korai kapcsolat zavarai – Pszichoanalízis, kötődésemelvények és csecsemőkutatás a korai kapcsolati patológiák megértésében*, Budapest: Oriold és Társa, 2020.
4. Szalavitz, Maia – Perry, Bruce D.: *Szeretni születünk*, Budapest: Park Kiadó, 2021.

NYILATKOZATOK

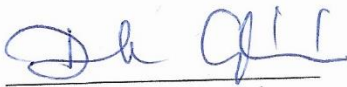
NYILATKOZAT

A dolgozat készítőjének konzulense nyilatkozom arról, hogy a Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot záróvizsgán történő védelemre javasolom / nem javasolom*.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: Kaposvár, 2023. év 05. hó 10. nap

Belső konzulens

*Kérjük a megfelelőt aláhúzni!

NYILATKOZAT

Alulírott PAPP ANIKÓ, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, KATOVÁRI Campus, ÖZÖSTREDAKTÓRIA szak nappali/levelező* tagozat végzős hallgatója nyilatkozom, hogy a dolgozat saját munkám, melynek elkészítése során a felhasznált irodalmat korrekt módon, a jogi és etikai szabályok betartásával kezeltem. Hozzájárulok ahhoz, hogy Záródolgozatom/Szakedolgozatom/Diplomadolgozatom egyoldalas összefoglalója felkerüljön az Egyetem honlapjára és hogy a digitális verzióban (pdf formátumban) leadott dolgozatom elérhető legyen a témát vezető Tanszéken/Intézetben, illetve az Egyetem központi nyilvántartásában, a jogi és etikai szabályok teljes körű betartása mellett.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen   nem*

Kelt: KATOVÁRI, 2023. év   03.   hó   10.   nap

Papp Anikó

Hallgató

*Kérjük a megfelelőt aláhúzni!

MELLÉKLETEK

A kutatásomhoz felhasznált interjúk hosszúsága túllépi a meghatározott oldalszámi kereteket. Azonban a téma érzékenysége és az interjúk értéke miatt azokat megrövidíteni sem lenne célszerű, így a teljes interjúk olvashatóak az alábbi fejezetben.

Tomi története

Tomi²²⁵ története, amelynek egy részét még első éves egyetemistaként vettem fel, a szakdolgozatom témájának egyik fő ihletője volt. Nagyon mélyen érintett az, hogyan is kezdődött az ő élete, hogy közel másfél éves koráig egy rácsos kiságy volt az ő otthona. Szeretet nem jutott számára, törődés is csak annyi, hogy alap létszükségletei rendezve legyenek.

Tomi magányos 15 hónapja örök lenyomatot hagyott a fiún, ennek jártam utána az első interjú alkalmával. Belső késztetést éreztem arra, hogy megértsem Tomit. Miért nehezebb neki megértetni magát a társaival, mint a többieknek? Miért akad el a tanulásban az amúgy nagyon is okos fiú? Mire gondol? Mit érez, amiért elbújik az iskolai szekrénybe a társai és a tanítói elől?

Ezen 2019-ben készült interjú került kiegészítésre a szakdolgozatomhoz, amelyet Tomi édesanyjával készítettem.

– **Ha jól tudom, a nagyobbik gyermeked édesgyermek. Egy lány.**

– Igen, így van.

– **Elmeséled, hogy a második gyermeknél miért döntöttek az örökbefogadás mellett?**

– Szerettük volna, ha a nagylányuknak lenne kistestvére, de sajnos, ez természetes úton nem jött össze, illetve egyéb orvosi segítséggel sem. Viszont nagyon-nagyon szerettünk volna még egy gyermeket, így elkezdtünk érdeklődni az örökbefogadás után. Az is hatással volt rám, hogy az ismeretségi körömben is voltak olyanok, akik a meglévő édesgyermekük mellé szerettek volna örökbefogadni. Aztán végül megszületett bennünk a döntés.

– **Gondolom, akkor bejelentkeztek hivatalosan is a TEGYESZ-nél, hogy örökbe szeretnétek fogadni egy gyermeket.**

– Persze, természetesen. Végigjártuk mi is a hivatalos köröket, bekértük az orvosi papírokat és részt vettünk egy pszichológiai felkészítésen is. Utóbbi tényleg nagyon hasznos volt, mert nem a gyereknevelésről szólt, vagy arról, hogy kell pelenkázni és milyen gyerekbetegségek vannak. Hanem pontosan azokról a dolgokról beszéltek velünk őszintén és nyíltan, amelyek egy örökbefogadás során – akár akarjuk, akár nem – ki fognak bukni. Elmondták, hogy lesznek olyan helyzetek, amelyeket ott és akkor kell észlelnünk és megoldanunk, különben később sokkal nagyobb gondjaik lehetnek. Például, hogy mikor kell beszélni az örökbefogadás tényéről, mit mondjunk az édesanyjáról, arról, hogy miért került hozzánk. Súlyos kérdések, de ezekre tudatosan fel kell készülni. Mi van, ha meg akarja keresni a vér szerinti családját? Abban is segítséget nyújtottak, hogy ezeket a lélek és a kötődés szempontjából fontos helyzeteket hogyan

---

²²⁵ A szülők beleegyeztek a gyermekük életének ismertetésébe, de csak fiktív név használata mellett.

érdemes kezelni. Húsz évvel ezelőtt teljesen máshogy kezelték az örökbefogadást, aminek meg is lett következménye. Az örökbefogadás tabu volt, kellemetlen, kényes ügy, amiről nem illett vagy szabadot beszélni. Sokszor a gyermek elől elhallgatták az örökbefogadást, mert azt hitték ezzel megvédik a veszteségtől. Pedig a veszteséget cipelte, és ami talán még rosszabb, hogy titkok övezték azt, ahonnan jött. Amióta változtattak ezen, sokkal több sikeres örökbefogadás valósul meg. A kommunikáció a lényeg, és az, hogy az örökbefogadásra váró szülők valóban tisztában legyenek azzal, hogy mire vállalkoznak.

– **Arra gondolsz változás alatt, hogy manapság már kevesebb örökbefogadás marad titokban? Értem ez alatt, hogy a gyermek a kezdektől fogva tisztában van azzal, hogy őt örökbefogadták, és nem rejtegetik előle az igazságot.**

– Igen. A ki nem mondott igazság a szülőkből is óriás feszültséget okoz, akárhogy is. Ezzel akkor szembesültem, amikor nekem kellett először ezt megfogalmaznom Tomi számára. A társadalomban élt egy felfogás az örökbefogadással kapcsolatban, miszerint ez egy kényszerpálya. Egyáltalán nem volt ez jól kezelve, vagy kommunikálva. Ahelyett, hogy azt hangsúlyozták volna, hogy az örökbefogadással a gyerek és a szülők számára is egy vágyott állapotot hoznak létre, a kényszer megoldásra helyezték a fókuszot. Ha neked nem lehet gyereked, ha neked más-hogy nem megy, mert gyenge vagy. A társadalom szemében kevesebbet ért az a szülőpár, akiknek nem lehetett vér szerinti gyereke. Ezért inkább ne beszéljünk róla, majd ha felnőtt lesz a gyerek, ráér megtudni az igazságot. Ennek az lett a következménye, hogy a gyerek úgy érezte: becsapták. Nem lehet mellébeszélni, még akkor sem, ha azt a jó szándék vezérli. A gyerek bizalma a szülők felé elvész, hiszen az eddigi élete hazugságra épült. Jogosan merül fel a gyerekekben a kérdés: hihet-e még ezek után a szüleinek, hazudtak-e még valamiben. Hiába mondják, hogy „csak” ebben hazudtak.

– **A gyerek életének az alapja omlik össze, a saját kerettörténete, hogy így nevezzem.**

– Pontosan. Persze az igazság kimondása mellett segíteni kell a gyermeket, hogy feldolgozza azt. Én például nem csak annyit mondtam, hogy ez van, hanem segíték Tominak ezt olyan természetességgel megélni, amennyire lehet. Ha a szülő első perctől fogva ezt kommunikálja a gyermek felé, akkor neki ez lesz természetes. Be kell vallanom, hogy első alkalommal nehéz volt kimondanom ezt Tomi számára. Manapság már viszont nem. Nagyon érdekes, hogy most, ahogy újra közeledtünk az iskolakezdéshez, megint elővette Tomi a kis mantráját: Anya, ti örökbefogadtatok engem, ez azt jelenti, hogy mi egy család vagyunk, összetartozunk, és örökké szeretni fogjuk egymást. Neki ez egy folyamatos megerősítés, biztonságérzet.

– **Hány éves volt Tomi, amikor először elmondtad neki?**

– Két-három hónappal azután, hogy megérkezett hozzánk – akkor volt kb. 18 hónapos – már beleszóttam a mesékbe, a beszélgetésekbe, ha úgy hozta a téma. Éppen azért kezdtem el ilyen korán, hogy ez neki teljesen természetes legyen. Aztán egyszer Tomi is rákérdezett: anya, ti örökbefogadtatok engem, igaz? És akkor ez azt jelenti, hogy... Sosem keresünk hibást a történetben, mi ezt az egészet örömmünepnek éljük meg. Azt sem érzem, hogy mi kevesebbek lennénk azáltal, hogy örökbefogadtunk. Egyáltalán nem, sőt többek vagyunk, hiszen négyen lettünk. Volt egy időszak, amikor azt játszottam, hogy bebújt a pólóm alá, majd „megszületett”, és utána körbe kellett vinni és megmutatni a családnak, hogy „idenézzetek, megjött Tomi, megszületett a mi kisfőnök!” Napjában volt, hogy akár 10-15 alkalommal is el kellett ezt játszsanunk.

– **A legjobb dolog volt, amit tettetek, hogy újra és újra eljátszottátok vele.**

– Köszönöm! A születése történetét is sokszor kérte, hogy meséljük el: „*megszületél Zsuzsi²²⁶ hasából, aztán elmentél az otthonba, ott vigyáztak Rád, és aztán végre rád találtunk. Szóltak, hogy megvan a mi gyönyörű kisfiúnk!*”. Azt is sokszor elmondtuk neki, hogy bár Zsuzsi hasából érkezett, de apa és anya szívéből született.

– **Ez nagyon szép! Nagyon példaértékűen csináltátok!**

– Köszönöm!

– **Egy kicsit még visszakanyarodnék az örökbefogadást megelőző hivatalos folyamatokra. Nektek volt bármilyen kikötések a leendő gyermekkel kapcsolatban? Például nem tudatok volna sérült gyermeket vállalni.**

– Igen. A mi összekötőnk rendkívül kedves és segítőkész volt. Elmondta, hogy nincs kívánságlista, de abban az esetben, ha valakinek olyan gyereket ajánlanak, akivel a leendő szülőknek „problémája” van – ez nem feltétlen valós probléma –, vagy valamilyen gát keletkezik a szülőben a gyermek bizonyos tulajdonságai miatt, akkor nem fog működni az örökbefogadás. Ha valakinek vannak bizonyos elvárásai, és azokból csak nagyon nehezen adna alább, akkor nem fog menni a dolog. Mi azt kértük, hogy egészséges legyen, és ne legyen roma származású a kisgyerek, mert úgy éreztük, hogy nem tudtuk volna az ő kultúráját számára kellő formában megadni, illetve azt kezelni.

– **A hivatalos papírok elkészülte után mennyit kellett várnotok a telefonhívásra?**

– Nekünk viszonylag rövid idő volt a várakozás, nagyjából egy év. Nem tudom, hogy azért-e, mert én egyszer bementem a városi hivatalba. Azt hallottam ugyanis az örökbefogadási összekötőnkől, hogy megváltozott az adminisztrációs rendszer, és ezért szinte leálltak az örökbefogadási folyamatok. Szóval, bementem a hivatalba és megkérdeztem, hogy én, mint szülő, aki gyerekekre vár, tudok-e segíteni valamit. Elég csúnyán nézett rám a hölgy, nem is igazán értette, hogy én mit akarok ott, de érdekes módon három nap múlva kaptam a hívást. Nem tudom, hogy véletlen volt-e, vagy megéreztem, hogy ott vár egy kisfiú, vagy csak láttak a szememben valami határozottságot és szabadulni akartak tőlem. Így ismertük meg Tomit.

– **Akkor ti állami úton és nem alapítványon keresztül fogadtátok örökbe Tomit?**

– Igen, állami úton. Az az igazság, hogy az alapítványok előnyben részesítik a teljesen meddő párokat. Nekünk meg volt már egy lányunk.

– **Meséltek nektek Tomi életéről? Hogy hogyan került csecsemőotthonba?**

– Tomi nem várt gyermekként érkezett. A vér szerinti édesanyja csak a terhesség félidején túl vette egyáltalán észre, hogy állapotos. Az apáról semmit nem lehetett tudni. Tomit a születése után az anyja nem vihette haza, mert nem voltak megfelelőek a körülményei. Így a kórház után rögtön a csecsemőotthonba került. Azt mondták, hogy az anyja többet nem is érdeklődött utána. Viszont azért nem nyilvánították örökbefogadhatóvá egy éves koráig, mert valamelyik nagynénje kétszer telefonált miatta. Ez pedig a Magyar Törvények szerint kapcsolattartásnak minősült.

– **A csecsemőotthonban töltött időről is beszámoltak nektek?**

– Igen, de azért az ottani élet igen monoton, nem lehet hosszan mesélni. Amit mi láttunk, míg látogattuk őt, hogy szükségletein kívül szinte semmilyen más gondoskodást nem kapott. Tomi életének első 15 hónapját egy ingerszegény környezetben töltötte, az idő nagy részében a rácsos

---

²²⁶ A gyermek vér szerinti édesanyjának neve is fiktív.

ágyában. Azt is elmondták, hogy mivel jó képességű gyermeknek tűnt, még a játszószobába sem vitték el.

– **Ez elszomorító.**

– Amikor először találkoztunk, Tomi már elmúlt 15 hónapos, mégis alig volt 7,5 kg. Nagyon szép arca volt, de az egész gyerkőc nagyon kicsi volt és alutáplált. A feje nagy volt a testéhez képest és éppen csak tudott mászni.

– **Édesanyaként nagyon mélyen érint, ahogy leírtad őt. Gondolom, neked sem volt egyszerű. Mi történt az első találkozás után?**

– Egy hónapon keresztül látogattuk őt, mielőtt hazahozhattuk volna. Érdekes volt, hogy már a második látogatás után megismert minket, mintha csak tudta volna, mi történik.

– **Hogy zajlottak ezek a látogatások?**

– Ezeknek megvoltak a fokozatai. Azt mondták, hogy a legelső látogatásnál egy üvegfalon keresztül megnézhetjük és döntsük el, hogy jövünk-e legközelebb. Viszont ez nem így történt, hanem rögtön a kezembe nyomták Tomit. Elvittek minket egy külön szobába és ott dajkálhattuk egy kicsit. Onnantól kezdve, ha olyankor mentünk, amikor a szobában elvégzendő feladat volt, például etetés vagy fürdetés, azt már mit csináltuk. Tisztába nem tettük, ez valahogy nem került szóba. Viszont, amikor úgy mentünk, hogy még sok időnk volt az etetésig, akkor elmehettünk Tomival a játszószobába, és igazából addig maradhattunk, ameddig akartunk. Az látszott, hogy minden kapcsolattartási formának, lehetőségnek nagyon örültek az ott dolgozók és támogattak is bennünket. Nyilván a cél az volt, hogy mielőbb kialakuljon a kötődés, és ezáltal mihamarabb „kiadható” legyen a gyerek.

– **Hamar kialakult nálatok a kötődés? Hogy éltétek meg?**

– Azt nem tudom, hogy az átlaghoz képest hamarabb alakult-e ki. Az ott dolgozók elmondták, hogy az örökbefogadásra váró gyerekeknek nagyon jó szenzoraik vannak erre. Tudják, ha értük jönnek, a többszöri figyelem után már felismerik az érkező felnőttet, örülnek neki, hiszen a megszokott, szürke rutinba ő hoz változást a gyermek számára. „*Vele múltkor játszhattam, ki-mehettem a szobába, mert amúgy sehova sem mehetek.*” Szóval igen, szerintem hamar kötődtünk egymáshoz.

– **Mikor érezted azt először, hogy Tomi a te fiad?**

– Ez azért érdekes kérdés, mert én nagyon akartam az örökbefogadást. Nem tudom, hogy ez a nagyon erős belső vágy, mikor alakult át szeretetté. Arra emlékszem, hogy amikor először jött a védőnő hozzánk, akkor olyan furán fogalmazott, aminek az volt a lényege, hogy Tomit nem lehet úgy szeretni, mint a „saját” gyereket. Nem emlékszem pontosan a mondatra, de arra igen, hogy igazi, belső felháborodást éreztem ezzel kapcsolatban. Pontos időtartamot nem tudok mondani, hogy ez mikor váltott át bennem, csak azt tudom, hogy ha Tomit bántják, én tigris módon védem őt. A lányomnál nem kellett ezt az anyatigris szerepet megélni, ő nagyon emi-nens. Ezzel szemben Tomival kapcsolatban ez nagyon hamar előjött belőlem.

– **Talán ebben közrejátszik nálad Tomi múltja, hiszen fiatal kora ellenére már elég sok mindent el kellett viselnie. Míg a lányod szeretetben nőtt fel. Persze ez nem azt jelenti, hogy őt nem félted.**

– Persze, igen. Valószínű, hogy ez lehet mögötte.

– **Ha megkérdezhetem, a férjed mikor érezte először azt, hogy már nem egy, hanem két-gyermekes apuka?**

– Neki több időre volt szüksége. Sokat beszélgettünk, szakemberrel is. A férjemnek talán voltak bizonyos illúziói, elvárásai Tomival szemben. Lehet, hogy nekem is lettek volna, de mivel én az egész napomat a fiammal töltöttem, hamarabb elfogadtam, megismertem, hogy neki mi a természetes, hogy viselkedik. A férjem meg hazajött a munkából, és talán mást várt, meg persze voltak nehéz napok. Nagyon rosszul élte meg, amikor Tomi tépte a nővére haját. Rosszabbul, mint én. Tominak fogalma nem volt arról, hogyan kell szépen nyúlni egy másik ember felé, hogy hogyan tudja kifejezni a szeretetét. Ezt meg kellett tanulnunk, hogy hogyan reagáljuk le, hogyan kezeljük. De aztán eljött a pillanat, amikor a férjemben is ez átfordult, elfogadta őt és büszke rá.

– **Az elképzelt gyermek valamilyen szinten csapda a szülő számára, és ez esetben lényegtelen, hogy édes gyermekről vagy örökbefogadotról van szó. Nehéz elengedni az álmoképet, ez sok esetben komoly lelki munka. Milyen volt az első nap együtt?**

– Az első közös, otthon töltött napon a férjem elment dolgozni, a lányom pedig elment az iskolába, míg Tomi szinte egész nap a mellkasomon feküdvé aludt, pihent.

– **Akár egy megkésett aranyóra. Az újszülöttet is az édesanya mellkasára teszik.**

– Igen. Órákig feküdtünk úgy.

– **Említetted, hogy Tominak gondjai voltak a szeretet kifejezésével, hogy nem tudta, hogyan nyúljon a másikhöz. Mesélnél erről egy kicsit?**

– Tomi hihetetlen módon vágyott minden szeretetre, érintésre, ölelésre, de sokáig csak vadul tudta ezt viszonzni. Például megtépte a nővére haját, csapkodott, de nem azért, mert mérges volt, hanem, mert a kiságy magányában nem tanulta meg a kommunikációt, az érintkezést. Engem nagyon szeretett (és szeret a mai napig) ölelni, és nekem is főleg az arcomat. Attól mindig megnyugodott. Számára az arc, a szemkontaktus, a figyelem elemi fontosságú volt. Sokáig úgy köszönt el tőlem, hogy megpuszilta a szememet. Kiskorában annyira vágyott a figyelemre, hogy képes volt vadidegeneket is megölelni. Idővel ezt elhagyta, de az a vágy Tomiban, hogy őt elfogadják és szeressék, a mai napig nagyon intenzíven él. A szeretet mellett az étel töltötte ki a kis gondolatait. Biztos vagyok benne, hogy a gyermekotthonban Tomi sokszor volt éhes, mert nagyon kevés volt a gyerekek fejadagja. Az evés megnyugtatja, egyfajta stresszoldó és -űző szerepe is van számára.

– **Tapasztaltál más eltérést is a fejlődésében?**

– Miután hozzánk került, a mozgása gyorsan fejlődni kezdett, és hamar utolérte a kortársait. A beszéde is kifejezetten szép volt. Viszont a közösségbe járás már gondot okozott Tominak. Ha túl sok inger érte, akkor teljesen felpörgött a viselkedése, és olyankor nehéz volt vele. Éppen ezért idővel mások és persze a saját nyugalomunk érdekében nem mentünk kisgyermekes foglalkozásokra. Ennek ellenére Tomi nagyon várta, hogy óvodába mehessen, és más gyerekekkel játszhasson.

– **Beszéltél szakemberrel a tapasztalataidról Tomival kapcsolatban?**

– Igen, még az óvodakezdés előtt elvittem Tomit egy szakvizsgálatra. Nagyon érdekes volt, hogy volt egy felfüggesztett hinta, vagy valami hintaféle...

– **Egy odúszerű hinta, igen. Az a méhen belüli állapotot hivatott szimbolizálni.**

– Igen, Tomi abból konkrétan menekült.

– **Jaj! Hát, ez sok mindent elárul arról, hogy ő magzatként hogyan élte meg a terhességet. Mi lett a vizsgálat eredménye?**

– Azt a választ kaptam, hogy minden rendben van, a gyermek tipikus fejlődésű, a pörgése még belefér a normál tartományba, mivel megnyugtatható. Ennek ellenére az óvodában gondok voltak.

– **Milyen gondok? Mesélnél róluk?**

– Viselkedésbeli gondok. Tomi nehezen kezelhető volt, sokszor agresszíven viselkedett, és emiatt a csoport perifériájára szorult. Egyik óvónő sem tudta kezelni őt. Több pszichológushoz is elvittem ezért a fiamat, de mindenhol azt a választ kaptam, hogy rendben van, csak ő ilyen. Páros helyzetekben valóban nagyon együttműködő volt, a közösségi léttel voltak gondok. Már éppen azon gondolkodtunk, hogy óvodát váltunk, amikor új óvónő érkezett a csoportba, és ő megtalálta az utat Tomi lelkéhez. Alig két hónap alatt sikerült neki leépíteni Tomi agresszív megnyilvánulásait, miközben elfogadtatta őt a csoport többi tagjával. Tominak barátai lettek, akik szívesen átjöttek volna hozzánk játszani.

– **Mit gondolsz, mi volt az óvónő sikerének a titka?**

– Az, hogy elfogadta Tomit olyannak, amilyen. Szeretettel fordult felé, és ezt Tomi megérezte. Volt egy másik óvónő, aki nem kedvelte a fiamat. Róla Tomi még tudomást venni sem volt hajlandó. A másik gond az volt, hogy Tomi sokáig nem volt hajlandó sem hintázni, sem rajzolni. A kedves óvónő ebben is segített, és mind a rajzolást, mind a hintázást kis lépésekben gyakoroltatni kezdte a fiammal, aki végül olyan rajzzal lepett meg, hogy először azt hittem, valaki más rajzolta a képet. Az óvoda utolsó évében Tomi is részt vett a Difer felmérésen, amelynek eredménye alapján gondjai voltak a különböző formák, rajzok reprodukálásával. Így ismét a Szakszolgálathoz kerültünk, ahol grafomotoros fejlesztést (ezt megkapta az oviban) és TSMT tornát javasoltak a számára. A fél éves fejlesztés hatására Tomit a tanév végén iskolaéretté nyilvánították.

– **Milyen volt az iskolakezdés? Hogy ment a beilleszkedés az új közösségbe?**

– Tomi az iskolát is nagyon várta, de a viselkedésbeli gondok ott még inkább előjöttek. Nehezen tudott egyhelyben megülni, illetve zavarta az órát azzal, hogy állandóan beszélt, kérdezett. Tudom, hogy Tomi nagyon sokat tud beszélni, de ő tényleg ilyen. Egyszerűen vágyik a figyelemre. Hamar elfáradt a tanórákon, ahogy persze a többi társa is, de Tomi utána még feszültebb és idegesebb lett. Sajnos, a napközis nevelővel sem találták meg a közös hangot. A hölgy minden fizikai közeledést (ölelés, puszi) elutasított egy idő után Tomi felől, aki ezt nagyon nehezen viselte. Két hónap feszült próbálkozás után végül úgy döntöttünk, hogy Tomit elvisszük egy másik iskolába, kis létszámú osztályba tanulni.

– **Milyen volt az új iskolába való beilleszkedés?**

– Nem mondhatom, hogy a gondok egyetlen varázsütésre megoldódtak, viszont a tanítónéni az új iskolában igazi társ volt abban, hogy megtaláljuk a megoldást. Az osztályba nem egy SNI-s kisgyerek járt, őket mind különbözőképpen tanította. Kikérdezett Tomiról, figyelte folyamatosan, szakirodalmat böngészett, hogy mit és hogyan kéne egy ilyen aktív, ADHD gyanús kisgyerekkel csinálni. A közösségben való lét már nem volt olyan nehéz, mint a nagy létszámú iskolában, de még mindig voltak gondok. Tomi gyakran kiszámíthatatlan volt, nagyon szeretett volna játszani a többiekkel, de ha visszautasították, nem tudta elfogadni és ilyenkor erővel próbálta a saját álláspontját foganatosítani. Az előző iskola tanítónéniével megbeszéltük, hogy bár Tomi eljön az osztályból, ennek ellenére segít nekünk abban, hogy Tomi minél hamarabb kapjon időpontot a Szakszolgálatnál. Ez elsősorban azért kellett, hogy a képességeit és a szociális

érettségét ismét felmérjük, és szükség esetén megkapja a megfelelő fejlesztést. Valamikor februárban kaptunk is időpontot, a felmérés során megállapították, hogy ADHD-s és számolási nehézsége is van, kimondták, hogy diszkalkuliás, illetve diszgráfia prevenciót javasoltak. A viselkedési zavart és a kommunikációs nehézséget egyértelműen az ADHD-nak tulajdonították. Márciusban jött a COVID, ami egy teljesen új élethelyzetet hozott. Az otthoni tanulás során be kellett látnom, hogy több kell puszta viselkedésterápiánál. Ősszel kaptunk lehetőséget egy kórházi megfigyelésre, ahol gyógyszert javasoltak számára. Ez talán rosszul hangzik, de örülök, hogy elfogadtuk a segítséget. A gyógyszer segít neki koncentrálni, sokkal kevésbé kötekszik, kevésbé akaratos, nem ragaszkodik mániákusan dolgokhoz, aminek nem sok értelme van, csak épp az életünket megnehezíti.

– **Milyen a kapcsolata a tanítónénikkel, a gyerekekkel?**

– A második osztály félig otthon, félig iskolában telt, a gyógyszer hatására javult a helyzet az iskolatársakkal, vannak barátai, szívesen ment, megy suliba. Azóta már a harmadik osztályt is kijárta, nem lett mintagyerek, de már nem rettegés a tanítónénivel való találkozás, hogy ki miért sírt aznap. Szinte elhagyta az agresszív viselkedést, ha piszkálják, akkor is ura tud maradni a helyzetnek – legalábbis egy egészséges mértékig.

– **Hogy alakul a szociális viselkedése?**

– Sok külön foglalkozásra jár, focizni, vízilabdázni, TSMT tornára, zeneterápiára. Ezekben a közösségekben vannak barátai, a gyerekek elfogadják, örülnek neki, szívesen játszanak vele. Azt látom, hogy ezek a rövidebb idejű együttlétek és az itt szerzett pozitív fogadtatás megerősíti őt. Nagyon szeret járni ezekbe a közösségekbe és igazi büntetés, ha valamit ki kell hagyni.

– **Lettek-e hobbijai? Mi a kedvenc időtöltése?**

– Igazi hobija még nincs, de a mozgást nagyon szereti és tényleg a világért sem hagyna ki egy-egy edzést.

– **Vannak-e továbbtanulási tervek?**

– Figyelem Őt, hogy vajon mi áll hozzá közel, mi lesz az, amiben örömet leli. Nem tudom megmondani még, de azt látom, hogy ha megtaláljuk azt, amit szívesen csinál, akkor abban kitartó lesz. Valószínűleg nem matek szakot választ majd, de szépen olvas, gyönyörű hangja van, szereti a meséket és nagyon szeret beszélgetni. Szereti megmondani ki, mit csináljon, így aztán sokszor mondom neki, hogy legjobb, ha színházi rendező lesz. Igazából mindegy, a lényeg, hogy boldog ember váljon belőle, akár mi is lesz!

Marci története

Marci²²⁷ anyukája felém tartja a mobiltelefonját, amelynek képernyőjén egy gyönyörű, barna hajú fiú mosolyog. Nem huncut mosoly ül az arcán, hanem kedves és ártatlan. Ismerem ezt a mosolyt, az én kisfiam is így szokott a kamerába mosolyogni. A hirtelen felfedezett hasonlóság miatt még nehezebb lett a szívem.

---

²²⁷ A szülők beleegyeztek a gyermekük életének ismertetésébe, de csak fiktív név használata mellett.

Marci anyukájával (továbbiakban **MA**) az az örökbefogadási tanácsadó segített felvenni a kapcsolatot, akivel az egyik mellékelt interjút készítettem. Ugyan pár szóval igyekezett engem felkészíteni a kisfiú történetére, de biztosan állíthatom: valamennyi közül Marci életét volt a legnehezebb végig hallgatnom.

– **Miért döntöttél az örökbefogadás mellett?**

MA: Egészen gyerekkorom óta tudtam, hogy nagy valószínűséggel nem lehet majd saját gyermekem egészségügyi okból kifolyólag. Így nekem teljesen természetes volt a gondolat, hogy ha majd annyi idős leszek és megtalálom a páromat, akkor örökbe fogok fogadni egy gyermeket. Tizenegy évvel ezelőtt ismerkedtem meg a férjemmel, és én rögtön az elején elmondtam neki, hogy ha valaha közös gyermeket szeretnénk, az csak örökbefogadás útján történhet meg. Majd úgy voltam vele, hogy megvárom, amíg a férjem mondja azt, hogy szeretne gyereket. Hagytam neki időt, mert tudtam, hogy neki valamilyen szinten meg kell gyászolnia azt, hogy nem lehet vér szerinti közös gyermekünk. Illetve, hogy utána el tudja fogadni azt, hogy kvázi egy idegen gyermeket kell befogadnunk és úgy szeretnünk, mintha én szültem volna. Én sem tudtam, hogy ez lehetséges-e, de pályám során láttam rá példát.

– **Mivel foglalkozol?**

MA: Egy EGYMI óvodájában dolgozom.

– **Akkor biztosan sok gyermek megfordult a „kezed alatt” az évek során.**

MA: Igen, nagyon sok kis élettörténetet ismerhettem meg és követhettem így egy jó darabig.

– **Végül valóban a férjed tette meg úgy mond az első lépést?**

MA: Igen. Kellott neki kb. egy év, hogy ezt rendbe tegye magában, majd egy augusztusi napon odaállt elé, hogy akkor próbáljuk meg. Megírtuk a szükséges kérelmet, majd miután azt hivatalosan is elfogadták, mentünk a tanfolyamra.

– **Állami úton indultatok el?**

MA: Igen, állami úton. Az elején azt meg kellett beszélnünk, hogy mit szeretnénk, mivel szemben vagyunk toleránsak. Az én kikötésem az volt, hogy két év alatti gyermek nem lehet.

– **Akkor te a kivételek közé tartozol. A legtöbb örökbefogadásra váró szülő két év alatti gyermekre vágyik.**

MA: Én annyi fogyatékkal élő gyermeket neveltem az elmúlt huszonhárom év során, hogy otthonra nem szeretnék hazavinni. Imádom őket, de csak a munkahelyemen. Otthon a saját, egészséges gyermekemet szeretném nevelni.

– **Ha két év alatti, egészséges gyermeket ajánlottak volna fel?**

MA: Lehet, hogy kaphattunk volna egészségeset is, de nem szerettem volna kockáztatni.

– **Az mondjuk tény, hogy ilyen fiatal korban még nagyon sok minden lappanghat. Nagyon nehéz, sőt, sok esetben nem is diagnosztizálhatók még két éves kor alatt.**

MA: Például egy autizmus spektrum zavar nem derül ki két éves kor alatt.

– **Igen, az valóban nem.**

MA: Még itt, az óvodában is nagyon nehéz sokszor a hároméveseket behatárolni. Nem egyszerű.

– **Nem, tényleg nem. Kérlek, meséld tovább az utatokat Marcihoz!**

MA: Én mindig is fiúra vágytam, de végül is mindegy lett volna. A férjem is azt mondta, hogy neki nem számít, hogy fiú-e vagy lány, de szerintem ő meg titokban egy kislányt szeretett volna. Ezzel nem foglalkoztunk annyira. Azt határoztuk meg, hogy két és fél éves vagy annál idősebb

gyermeket szeretnénk örökbe fogadni. Nagyon érdekesen alakult akkor nálunk a családi helyzet. Januárban csináltuk meg a tanfolyamot, és onnantól vártuk a telefont. Közben az édesapám, aki nagyon várta az unokáját, beteg lett márciusban. Sajnos, kiderült, hogy nincs sok ideje hátra, így utána azért rimáncodtam, hogy csak addig ne hívjanak. Nem is csörgött a telefon. Mielőtt meghalt, azt mondta: majd én küldök nektek egy kisfiút. Én mindig is egy Marcit szerettem volna. Eltemettük az édesapámat, majd rá egy hétre megcsörrent a telefonom. Az örökbefogadási tanácsadó hívott: lenne számunkra egy kisfiú és Marcinak hívják.

– **Édesapád betartotta a szavát, küldött neked/nektek egy Marcit.**

MA: Igen, és én hiszem, hogy valóban közben járt értünk.

– **Ebben egészen biztos vagyok.**

MA: Van fotóalbumunk és megmutattam Marcinak a családjunkat, köztük az édesapámat, az ő nagypapájának a képét. Marci hosszú percekig nézte az apukámat, én pedig megkérdeztem, hogy miért nézi ennyire. Marci erre azt felelte: én őt ismerem.

– **Huh! Teljesen libabőrös lett a karom.**

MA: Ugye? Soha nem találkoztak. Szóval, így jött hozzánk a Marci.

– **Milyen volt az első találkozás?**

MA: Először iratanyagot néztünk, amelyben az igazságot megvallva nem sok minden szerepelt Marciról. Annyi szerepelt benne, hogy egyszer elvitték egy pszichiátriai kivizsgálásra, mert verte a fejét a kiságyba. Ennek okát utólag meg is tudtam: nem kapott enni szegény. Amikor egy kisbaba két napig nem kap enni, azért...

– **Mennyi idős volt Marci, amikor hívtak titeket?**

MA: Három és fél éves. Annyit tudok, hogy a vér szerinti anyukája nagyon fiatal, mindössze tizenöt éves volt, amikor megszülte Marcit. A lány is, illetve Marci vér szerinti apja is lakásotthonban élt, így Marci először csecsemőotthonba került. Nagyon sok helyen volt, szegény. Mi vagyunk a hatodik (és végleges) hely, ahol az életét tölti. Visszatérve az első találkozásra...

– **Igen, majd visszakanyarodunk még Marci életére.**

MA: Egy gyermeknapi rendezvényen találkoztunk először Marcival, amelyet az otthon szervezett, ahol ő lakott. Erre az eseményre minden nevelő szülőnek kötelező volt eljönnie a nevelt gyermekeivel együtt.

– **Vagyis akkor már nevelő szülőnél élt Marci.**

MA: Igen, akkor már igen. Minket az örökbefogadási tanácsadó hívott el az eseményre. Nagyon érdekes helyzetbe kerültem megint, mert az akkori ovis csoportomba járt egy kisfiú, aki szintén örökbefogadó szülőkre várt. Nagyon megszerettem azt a kisfiút, ha nem a csoportomba járt volna, akkor biztosan kérelmeztem is volna az örökbefogadását. Ez a kisfiú azon a rendezvényen éppen egy padsorral ült arrébb, mint az én Marcim. Így elég nehéz volt lavírozni a két gyermek között, hogy mindkettőt kicsit megcirógassam. A Marci szerintem érezte, hogy mi miatta vagyunk ott. Ahogy a nagykönyvben meg van írva: azonnal megvolt a villanás hármunk között. Még nem is beszélünk vele, csak ránk nézett, és már akkor mondtam a férjemnek: ő a mi kisfiúnk.

– **Elmeséled, hogy milyennek láttad őt?**

MA: Csodaszépnek. Számomra ő a világ legszebb gyereke. Tudod, nem is értem... De azért az egyért mindig hálás leszek a vér szerinti anyjának, hogy világra hozta Marcit.

– **Hogy fogadott titeket a rendezvényen?**

MA: Nagyon jól. Simán eljött velünk tűzoltóautót nézni, vattacukrot enni, a katonai autókra felülni. Mindjárt beleült az ölembe, majd a férjemébe is. Azt mondta nekem: te olyan szép vagy. Akkor még ugye a nevünkön szólított minket.

– **Aznap kellett már valamit mondanotok?**

MA: Nem kellett volna, de nekünk teljesen egyértelmű volt, hogy a miénk. Ezért mondtuk az örökbefogadási tanácsadónak, hogy elhangozhat az a bizonyos mondat. Ezután az örökbefogadási tanácsadó elmondta Marcinak, hogy azért jöttünk, mert szeretnénk vele barátkozni, továbbá szeretnénk az anyukája és az apukája lenni. A Marci az a típusú gyerek – erre később jöttünk rá –, hogy nem szól semmit, de önmagában mindent mélyen elraktároz. A következő nap mentek a nevelő szülővel orvosi vizsgálatra, és a váróteremben ülve minden szülőnek azt mesélte, hogy neki is lesz anyukája és apukája.

– **Hogy zajlott a barátkozás? Van a látogatásoknak egy szabályozott rendszere/folyamata?**

MA: Szerintem, ez mindenkinél másképp zajlik. Van, akinek több idő kell, van, akinek kevesebb. Illetve a távolság is biztosan befolyásolja a találkozások gyakoriságát. Nekünk szerencsére csak egy órás útról volt szó autóval, így meg tudtuk oldani. Először hetente egyszer, majd hetente kétszer lehetett menni, és végül kétnaponta. Mi kb. hat-hét alkalommal látogattuk meg Marcit, majd utána a nevelő szülővel együtt elhoztuk hozzánk, hogy ne legyen majd teljesen ismeretlen számára az otthonunk. Illetve a nevelő szülő is láthatta, hova kerül majd Marci. Akkor találkozott a mamával is a Marci, ugyanis a férjem édesanyja velünk él. Nagyon érdekes, mert a mama is nevelőotthonban nevelkedett, és amikor az örökbefogadási tanácsadó nálunk járt, akkor azt mondta neki a mama, hogy ő úgy szeretne hazahozni egy gyermeket, kiszedni a rendszerből, mert ő soha senkinek nem kellett. A testvérét örökbe fogadták, de őt nem. Van is egy különleges kapcsolat a mama és az unoka között.

– **Azonos sors jutott mindkettőjük számára. Vagyis, szerencsére Marcinak nem 18 éves koráig.**

MA: Igen, ez biztosan összeköti őket. Amúgy Marci nem volt egy egyszerű eset. Nagyon nehéz volt vele az elején, de ennek az okai mind a múltjában keresendők. Így utólag már nem is tudom, hogy csináltuk végig az első két-három hónapot vele.

– **Mesélsz egy kicsit Marci előtörténetéről? Amennyit gondolsz. Azt már említetted, hogy egy fiatal lány hozta őt a világra, aki szinte még maga is gyermek volt.**

MA: A vér szerinti apja sem volt sokkal idősebb, konkrétan 16 éves volt. Ő viszont egy idő után el is tűnt, ugyanis közlekedési balesetet okozott, és emiatt börtönbe került. Ugyanakkor a balesetben ő maga is lebénult deréktól lefelé, így rögtön le is mondott a fiáról, mert nem tudta volna tovább ellátni. Nem tudom, hogy jelenleg hol van. A vér szerinti anya nem viselte rendszeren gondját a Marcinak. Nem táplálta rendszeren, mert féltette a mellét, és ezért verte a Marci a fejét kiságyba. Ezután vitték el a pszichiátriára, ahol kiderült, hogy nincs semmi baja, csak éhes.

– **A csecsemőotthonba járt be a vér szerinti anyuka?**

MA: Igen, illetve a szoptatás időszakában együtt voltak.

– **Nem tudod, meg akarta tartani Marcit?**

MA: Meg akarta tartani, de közben lett neki egy új kapcsolata. Az új párjának a szülei támogatták a kapcsolatot, de közölték, hogy Marci nem jöhet. A lány odaköltözhet hozzájuk, de Marcit az otthonban kell hagynia és ott látogathatja.

– **Akkor gondolom, anya elköltözött és Marci ott maradt egyedül az otthonban.**

MA: Ez pontosan így történt. Én azt vallom, hogy nem született és nem is fog olyan szép férfi születni, akiért én elhagynám a gyermekemet, de ezt mindenki máshogy látja. Marci miután betöltötte az első életévét, átkerült az intézetbe, majd idővel onnan került egy nevelő szülőhöz. Ott nagyon-nagyon rossz sora volt... Nagyon sokat bántották. Minden elképzelhető módon. Ütötték. Verték. A mai napig őrzi ezeknek a nyomait a testén. Illetve molesztálták, és több alkalommal megerőszakolták őt.

– **Ne... Hány éves volt ekkor Marci?**

MA: Három éves. Őt onnan a rendőrök hozták el, miután a szomszédok végre mertek szólani. Ugye akkor megyünk ki, amikor a vér folyik. És tényleg akkor mentek ki, amikor már vér folyt. A rendőrök azonnali hatállyal elvették Marcit, aki ezután kórházba került. Utána egy rövid időre megint visszakerült az intézetbe, majd próbáltak neki egy olyan nevelő szülőt keresni, ahol nyugalom van, ahol egy kicsit talán gyógyulhat a lelke.

– **Marci volt az egyedüli nevelt gyermek abban a családban?**

MA: Akkor, amikor a rendőrök kimentek, akkor igen.

– **Gondolom, a nevelő szülői státuszt vagy jogviszonyt így el is vették a családtól.**

MA: Az apától. Az anyától nem. A nő tudott a dolgokról, de állítólag annyira félt a férjétől, hogy nem mert szólani. A férfi börtönbe került, de a nő továbbra is nevelő szülő maradt.

– **Nem nagyon találok a szavakat. Még mindig. Térjünk vissza Marci életútjához. Sikerült neki nevelő szülőt találni?**

MA: Igen, E. mamához került, aki nagyon szerette Marcit. Kissé kaoszós volt az élet a nevelő szülőnél, nem igazán volt rendszer a minden napokban, de az biztos, hogy E. mama nagyon szerette a fiamat, és neki arra volt szüksége. Így viszont mi kaptunk egy olyan fiút, akinek addig nem kellett bizonyos szabályok, vagy napirend szerint élnie, hanem azt csinált, amit akart, és akkor, amikor ő akarta.

– **Plusz egy jó nagy „puttonnyal” a hátán.**

MA: Igen, sőt, nekünk erről a „puttonyról” semmilyen információnk nem volt.

– **Nem tudtatok semmit arról, ami vele történt?**

MA: Nem igazán.

– **Vagyis úgy került hozzátok Marci, hogy a traumáiról semmit nem is tudtatok?**

MA: Semmit. Még az örökbefogadási tanácsadó sem. Pedagógusként nekem elég sok kapcsolatom van a szociális szférából, és többen is osztoztak az örömömben, hogy végre lett egy kisfiam. Az egyik ilyen ismerősöm felismerte Marcit, és kérdezte, hogy van, hogy viselkedik. Na, tőle tudtam meg jó pár dolgot. Nyilván, Marci is elmondott dolgokat, de három és fél évesen nem tudta annyira még szavakba önteni a gondolatait. Most már tudja.

– **Hogy telt az első időszak? Milyen volt az első napotok?**

MA: Mi hoztuk el Marcit E. mamától, persze, nem volt egyszerű, hiszen Marcinak el kellett gyászolnia azt, hogy elvált E. mamától, de ez teljesen természetes. Az első nap az a kakaóról szólt. Szerintem, nem mert nálunk enni. Amikor éhes volt, mindig kakaót kért. Egy-két napig nem is volt hajlandó enni semmit, csupán egy-két falatot. Kicsit már kétségbe is estem, mire kezdett rájönni, hogy hozzányúlhat az ételhez, és nem fogjuk érte bántani. Össze kellett szoknunk. Rá kellett jönnünk, hogy mit szeret enni, mi a kedvenc játéka, milyen a napirendje. Nos, utóbbi nem volt számára ismeretes. Az elején nagyon nehezen aludt el, csak nagyon későn. Félt a sötétben, akkor még nem tudtuk, hogy miért. Most már igen, csak jó lett volna előre tudni. Anyira félt, hogy egyedül el sem aludt. Úgyhogy vele aludtam, főleg azután, hogy minden

kiderült. Utána kezdtünk ismerkedni a környékkel. Sajnos, nem nagyon volt gyermek, csupán egy másik örökbefogadott gyermek lakott velünk szemben, akit ráadásul visszaadtak. Ezután Marci is elkezdett félni, hogy őt is visszaadjuk-e. Nem volt egyszerű. Például az otthonról való elindulás is komoly fejtörést okozott az első hetekben. Elindultunk a boltba, ami egy utcával arrébb van csak tőlünk. Úgy kb. a tizedik háznál Marci egyszer csak elkezdett üvölteni és ledobta magát a földre. Hiába kérdeztem, mi a baj, nem felelt. Tovább nem jött, és akkor megkérdeztem, hogy menjünk haza. Bólogatott, majd elhallgatott. Következő nap mentünk a postára autóval. Alighogy leállt az autó, elkezdett üvölteni. Mi történt? Menjünk haza? Igen. Ezt eljátszottuk vagy hat-hét alkalommal, mire elkezdtem ezen már komolyan gondolkodni. A gyerekeknek ugye mindent el kell magyarázni. Mondtam a kisfiamnak, hogy el kell mennünk a boltba, de utána haza is fogunk jönni. Ez a mondat hiányzott neki. Ezután szépen, lassan tudtuk növelni a megtett távolságot. Hónapok teltek el, mire be tudtunk menni a városba a doktornénihez. Aztán egyszer csak kibökte a Marci, hogy ha bemegyünk a boltba, ugye nem fogsz eladni, nem adsz oda senkinek. Őszintén, eszembe nem jutott volna, hogy ilyen gondolatai vannak.

– **Ezek nagyon mélyen lakozó félelmek.**

MA: Igen. Nagyon sok helyen megfordult, szegényem. Az elején, amikor jött az örökbefogadási tanácsadó látogatni, Marci megfogta a kis táskáját és bebújt vele az ágy alá. Nem volt hajlandó szóba állni az örökbefogadási tanácsadóval. Akkor használni kezdtem az óvodapedagógusi vénámat, és kitaláltam egy mesét Marcinak. A gólya máshova vitte őt, mert nem tudta, hogy hova kellett volna hoznia. Ő addig ott volt a nevelőszülőnél, amíg mi rá nem találtunk. Az örökbefogadási tanácsadó pedig nem fogja őt elvinni, mert ő segített a gólyának, hogy megtaláljuk egymást. Ő a gólya barátja. Ezután Marci hajlandó volt előjönni az ágy alól. A mai napig a gólya segítőjének hívja az örökbefogadási tanácsadót, pedig már lassan kilenc éves lesz. A gonosz bácsit is nagyon küzdelmes volt elűzni a lelkéből. Egy hároméves nem beszél, így rajzoltunk. Marci lerajzolta a gonosz bácsit, akit berácsoztunk, hogy nem tud kijönni, börtönben van. Lerajzolta megint, tépd össze, dobd ki a kukába. Kazánba bedobta. Összetaposta. Igyekeztem neki segíteni, előhalászni mindent, amit anno pszichológiából tanultam. Természetesen elvittem pszichológushoz is, de azt mondta a kolléganőm, hogy nincs rá szükség, mert nagyon jól csináljuk. Marcinak meg kell élnie a fájdalmait, amelyekkel a mai napig együtt kell élnünk.

– **Olyan súlyos teher, trauma ez, amelyet talán nem is lehet elfelejteni. Ezzel együtt kell élnie élete végéig.**

MA: Sajnos, igen. Meg kell tanulnia ezzel együtt élni, és szociálisan annyira érettnek lenni, hogy valamelyest túl tudjon rajta lépni. Nyilván kicsinek nem tudta szavakkal elmondani, hogy mi bántja, vagy nyomasztja. Volt, hogy dühöngött az óvodában. Persze jöttek a címkék, hogy magatartás zavara van, gyógyszert kellene kapnia, stb. Közben kiderült, hogy az óvónéni lerángatta róla a ruhát. Mondom, amíg lerángatjátok a ruhát egy olyan gyerekről, akit megerőszkoltak, úgy mit vártok? Átvittük egy másik óvodába, ahol teljesen más volt a szemlélet. Marci egyszer nem dühöngött. Annyit kértem az óvónőktől, hogy biztosítsanak egy helyet Marcinak, ahol ő egyedül átöltözhet. Teljesen megértőek voltak. Marci a fejlesztő szobában öltözhetett. Ezt az előző óvodában nem engedték meg. Marcival beszélni kell, mindig mindent el kell neki mondani, meg kell neki magyarázni, hogy mi és hogyan lesz, különben képes megmakacsolni magát. Ugyanez volt a gond az iskolában is, illetve ott voltak egyéb problémák is. De másodjára ott is megtaláltuk Marci helyét.

– **Ennek nagyon örülök!**

MA: Biztos, hogy Marcinak sokat kell még fejlődnie szociális téren. Ezt ő maga is megfogalmazza a saját kis szavaival. „*Anya én dühös voltam, ezért viselkedtem rosszul. Bántottak. Már nem vagyok dühös és agresszív sem vagyok.*”

– **Minden tett, minden szó megmaradt benne.**

MA: Minden. Mostanában kezdi egy kicsit átélni, hogy mi is történt vele, hogy honnan jött. Most kezdik érdekelni ezek a dolgok. Minden örökbefogadott gyermeknek van egy én-könyve, amelyben képek által van rögzítve a kis élettörténetük. Én már öt éve őrzöm ezt Marcinak. A jelenlegi osztályfőnöke érzékenyítést tartott az osztálynak a nevelt és örökbefogadott gyermekek kapcsán. Nagyon becsülöm ezt az osztályfőnökben.

– **Marci nem sokára kiskamasz korba lép. Biztosan fontos lesz számára az identitáskeresés, a ki vagyok én kérdés körbejárása. Már csak ilyen szempontból is nagyon hasznos volt ez az érzékenyítés.**

MA: Mindenképpen. Egyszer jött haza Marci, hogy „*anya, a Pisti²²⁸ azt mondta, hogy az ő apukája börtönben van. (Pisti is szintén örökbefogadott gyermek.) Az anyémról tudsz valamit? Tudod, arról az életet adóról?*” Mondtam, hogy igen kisfiam, a tiéd is börtönben van. „*És az a néni, akinek a pocakjában voltam?*” Akkor megkérdeztem tőle, hogy szeretné-e látni. Azt mondta, hogy nem tudja, lehet. Ekkor meséltem neki az én-könyvéről, amit ha akar, akkor megnézhet. Odaadtam neki, és azt mondtam, akkor nyitja ki, amikor szeretné. Leültünk a szobában, és kis töprengés után kinyitotta. Marci végignézte a képeket a vér szerinti szüleiről, saját kisbaba koráról, majd becsukta a könyvet. Azt mondta, nem tudja, hogy jó volt-e megnézni, de inkább visszaadja nekem, őrizzem tovább. Kérdeztem, hogy mégis, mit gondol most. Azt felelte: nekem akkor is te vagy az anyukám. Elraktam könyvet, de mondtam Marcinak, hogy bármikor megnézheti. Nagyon féltém amúgy ezt megmutatni neki, nem tudom, miért.

– **Szerintem ez a fajta félelem valamelyest minden örökbefogadó szülőben benne van. Egy másik interjúalanyom is kifejezte abbéli aggodalmát, hogy a lánya majd kamaszként megkeresi a vér szerinti családját, és az esetleg megváltoztathat benne valamit.**

MA: Szerintem ettől mindenki fél, viszont mindenkinél be fog következni. Mármost az, hogy a gyermek felkutatja a vér szerinti családját, mert kíváncsi és tudni akarja a válaszokat. Tudni akarja, hogy miért. Aztán lehet, hogy utána többet feléjük sem néz, de egyszer biztosan. Nyilván, bennem is van egy félsz, meg féltém Marcit a csalódástól. Tudok olyanról, hogy a gyermek szeretett volna találkozni a vér szerinti szüleivel. Fel is vették a kapcsolatot hivatalos úton, de végül a vér szerinti szülők nem jelentek meg. Ez nagyon-nagy csalódás volt a gyermek számára. Persze, én tudom, hol lakik Marci vér szerinti anyukája. Igazság szerint, igyekszünk kerülni azt a környéket, mert azóta született Marcinak még két testvére, akik nagyon hasonlítanak az én Marcimra. Annyira, hogy én felismerném őket az utcán, meg persze abban is biztos vagyok, hogy az anyuka felismerné Marcit. Teljesen egyformák a testvérek, annyi a különbség, hogy Marcinak világos színű a bőre.

– **Mikor szólított titeket Marci először anyának és apának?**

MA: Anno májusban találkoztunk először, akkor még a nevünkön szólított minket. Majd X anya, Y apa voltunk már júniusban, a barátkozás ideje alatt. Amikor haza hoztuk, még akkor is így volt. Rá egy hétre viszont már anya és apa voltunk. Ami nagyon érdekes volt, hogy azt kérte

---

²²⁸ A személyiségi jogok védelme érdekében megváltoztattam Marci osztálytársának a nevét is.

névnapjára, hogy felvehesse a mi vezetéknevünket. Ez alig egy-két hónappal volt az örökbe-fogadás után.

– **A szavaidból arra következtetek, hogy hamar elkezdett kötődni hozzátok, megbízott bennetek.**

MA: A bizalom nem biztos, hogy megvolt, de a kötődés mindenképpen.

– **Említetted az érzékenységet az öltözködéssel kapcsolatban. Előttetek mert öltözni?**

MA: Apa előtt nem. Én is nagyon óvatos és visszafogott voltam vele az elején, mert nem tudtam, mit hajlandó vagy mit mer megengedni nekem. Kellett neki segítenem, hiszen kicsit volt, amikor örökbe fogadtuk. Előttem ma már mer öltözni, viszont apa előtt a mai napig nem. Már-mint, az alsónadrágját nem veszi le az apja előtt. Lassan már én előttem sem újra, mert már kilencéves lesz.

– **Akkor te vagy a fő biztos pont Marci életében.**

MA: Abszolút. Én és a reggeli kakaó. Egyik reggel korán el kellett mennem egy tanfolyamra. Aznap reggel nem kellett a kakaó sem apától, sem a mamitól. Hazamentem este, az volt az első, hogy Marci kért tőlem egy kakaót. Vannak dolgok, amiket csak hozzám köt. Ha lehet, én vigyem iskolába, én menjek érte. Persze az is jó, ha néha apa megy, de inkább én menjek. Imádja az apukáját, nincs ott sem probléma. A férjem teljesen megérti, hogy emögött milyen lelki tartalom áll és nagyon figyel Marcira. Nem érinti meg többször, mint ahogy érzi, hogy Marci elfogadná. Az elején teljesen ráhagyta, hogy Marci tegye meg az első lépéseket. Nagyon türelmes férjem van.

– **Gondolom, Marci a fizikai kontaktust is teljesen máshogy kezeli.**

MA: Persze. Apával is más, velem is más. Tőlem még a mai napig megkérdezi, hogy megölelhet-e. Miért kérdezed ezt? A biztonság kedvéért. Mondtam, hogy engem bármikor. Nagyon fontos számára, hogy sokszor megöleljük egymást.

– **Milyen érdekes, hogy ez a szeretetnyelve, ugyanakkor éppen ezen a vonalon érte ő trauma.**

MA: A férfiak által.

– **Ez a fajta bizalmatlanság érződik is rajta például férfi pedagógus, edző, stb. irányában?**

MA: Igen. Nekünk mindent úgy kellett kezdeni, hogy nagyon röviden el kellett magyaráznom az ő helyzetét. Nem szeretem ezt elmondani, de valahol meg muszáj, hogy értsék őt. Elkezdtünk járni uszodába, mert imád úszni. Viszont volt egy férfioktató, illetve mellette még két hölgy. Ott is megbeszéltem előre, hogy csak a női oktatókhoz tudom beíratni, de nem volt belőle gond. Az első két hónapban csak a női oktatókkal volt, de utána már elvult a férfi mellett is. Addigra megszokta őt is Marci, tudatosult benne, hogy nem fogja bántani.

– **Kortárs kapcsolatain is érződik a bizalmatlanság?**

MA: Igen. Rettentő nehezen illeszkedik be, akárhova is. Marcinál megfigyeltem azt – ami a csoportomban lévő nevelt gyerekekre is igaz –, hogy van, akivel nagyon közvetlen tud lenni, túlságosan nyitott is adott esetben. Ez egyfajta kötődési zavar. Máskor meg ránéz valakire, és teljesen begubózik. Marci mondta, hogy például a néptáncstanára emlékezteti valakire. Nem is fogad szót neki. Beszélnem is kellett a tanárnővel, hogy elsimítsam a meglévő ellentéteket és megelőzzem, hogy továbbiak legyenek. Például, ha Marcira rákiabál valaki, ő azt már támadásnak veszi, és ösztönösen megvédi magát. Ez rögzült benne, hiszen egészen kicsiként csak magára számíthatott. Nem adatott meg számára egy szeretetteljes szempár, biztonságot adó, ölelő

karok. Nézett hol az egyik gondozónó arcára, hol a másikra. Mindenkitől próbált valami jót remélni, várni – és ezt soha nem fogja elfelejteni.

– **A lányok felé is nehezen nyit?**

MA: Nem. A lányokkal semmi gondja sincs.

– **Csak a fiúkkal?**

MA: Többnyire velük, igen. Én ezt is azzal kötöm össze, hogy férfi volt az, aki... Az agresszívebb gyerekekkel különösen nem jön ki jól. Marci sosem kezdeményez verekedést, de ha őt megüti valaki, akkor visszaüt. Sajnos, azonban általában azt veszik észre, aki visszaüt. Így van már Marcinak két szaktanári figyelmeztetése, hogy visszaütött. A legutóbbi alkalomnál sikerült a tanárnővel tisztázni a helyzetet, megmutattam neki Marci hátán a sérülést, amit a másik fiú okozott. Így legalább egyenlő büntetésben részesültek. Mondtam Marcinak, hogy szóljon ilyenkor a tanárnőnek, de ő nem olyan. Ritkán szokott. Mindig azt mondja, hogy úgy sem hisznek neki.

– **Talán kisgyerekként valóban nem hittek neki.**

MA: Ebben egészen biztos vagyok. Nagyon sok mindent történt ott, annál a nevelő családnál, ahonnan a rendőrök hozták el. Marci már idősebb volt, amikor elmesélte nekem, hogy előfordult olyan eset, hogy a nénivel együtt kizárták őt a hidegbe egy szál pizsamában és papucsban. Januári hidegben. Az orvosi papírjaiban olvastam is, hogy Marcinak az idő tájt tüdő- és mellhártyagyulladás is volt. Azóta egyszer csináltak neki tüdő röntgent betegség miatt, és kérdeztek tőlem, hogy mi történt, mert a tüdején megmaradt a nyoma az akkori betegségnek. Volt, hogy nem engedték el pisilni Marcit, de utána jól megverték, ha befolyt. Két és fél éves kisgyerekről beszélünk.

– **Legalább tudott róla beszélni neked, hogy mi minden történt vele.**

MA: Igen.

– **Hogy érezted, megkönnyebbült egy kicsit utána?**

MA: Szerintem már a rajzolások során sikerült kicsit könnyítenünk a terhen, ami a lelkét nyomta, de igen. A beszélgetések által is. Remélem. Amikor elkezdett nekem mesélni ezekről a dolgokról, szerintem, szégyellte őket. Csak sötétben volt hajlandó beszélni, miután este lekapcsoltuk a villanyt és befeküdtünk az ágyba. Most már egy kicsit könnyebben beszél ezekről, de csak nekem. Nem is az, hogy a mi titkunk, de Marci szokta így kérdezni: „*ugye anya, te érted, amit mondok?*”

– **Gondolom, téged is megviseltek ezek a beszélgetések.**

MA: Borzasztó nehéz volt. El szoktam képzelni Marcit felnőttként, hogy majd lesz egy kapcsolata, de egyelőre nem látom, ez hogyan fog működni. Ez lesz a következő nagy lépés, amit előtte/előttünk áll. Biztos vagyok benne, hogy segítségre lesz szüksége.

– **Közelít a kiskamasz kor felé, amikor azért éledezni kezd a szexuális érdeklődés a fiatalokban. Az egymás megérintése, majd később az intim viszony kialakítása, a mások előtt való levetkőzés feltéphet sebeket. Talán igazad van abban, hogy szükséges lesz a szakmai segítség.**

MA: Igen, valószínű. Néha arra gondolok, hogy már annyi élettapasztalata van, mint egy ötvenévesnek. Olyan mondatok buktak ki a száján már három és félévesen, hogy csak néztem. Marci nagyon sokáig cumizott. Sőt, most is van cumink. Úgy van cumink, hogy ezt hozta magával az utolsó nevelő szülőjétől. Amikor eljött, azt mondta nekem, hogy ezt az egyet soha nem adja oda senkinek. Senki nem veheti el tőle, mert ez az egyetlen dolog, amit magával hozott.

Semmije nincs, csupán az az egy cumi. Meg is tiltottam az egész családnak, hogy bárki elvegye tőle. Tényleg nincs semmije az előző életéből, csak az az egy nyavalyás cumi. A mai napig úgy alszik el, hogy azt a cumit fogja a kezében. Nagyon vigyáz rá. Persze, napközben eldugja, csak mi látjuk, hiszen ő is érzi, hogy kilenc évesen már talán kicsit égő, de ez fontos számára.

– **A kortárs kapcsolatokra visszatérve még eszembe jutott az osztálykirándulás, a barátoknál alvás. Marci számára ezek is kihívást jelenthetnek.**

MA: Hát, igen. Szerencsére, még csak egynapos kiránduláson voltak. A másik nehézség, hogy én nem tudok elmenni otthonról. Nagyon sokáig nem is mertem, nem volt közösségi életem. Ha elmentem otthonról, azonnal sírni kezdett, hogy „anya hol van”. Ha beteg volt, akkor a férjem volt vele otthon délelőtt, én meg délután váltottam, de így is sokszor telefonáltak nekem délelőtt. Most már jobb a helyzet és a mamival is elvan, de ez vagy két évig így ment. Az oviban is nagyon nehéz volt ott hagyni. Kinyomtattam magamról egy képet, lelamináltam és a nyakába akasztottam. Mondtam neki, hogy nézzen rám, ha nagyon hiányzom. Nagyon erős volt benne a szeparációs szorongás. Van egy közös, kis piros madzagunk is. Mondtam neki, ha valami rossz történik, vagy valami bánt, akkor rángasd meg, a másik fele ott van nálam. Szokta is kérdezni, hogy éreztem? Én meg azt feleltem, hogy persze.

– **Szíve teljes szeretetével hozzád kötődik. Nagyon erős köztetek a kötelék. Gondolom, Marci igyekezett pótolni is a kihagyott éveket. Úgy hiszem, ez lesz a másik nagy lépés az életetekben, hogy úgymond a szoknyád mellől kicsit kiterelgesd.**

MA: Ez pontosan így van. Elkezdtük már ezt a folyamatot, például át szokott menni egyedül a szomszédba játszani. A szomszédban lakó kislánnyal egy iskolába járnak. Ugye, Marcinak nincs testvére...

– **A testvér témára rá is akartam kérdezni.**

MA: Nagy dilemma volt ez nálunk sokáig, mert Marci szeretett volna testvért. Végül mondtam a férjemnek, hogy Marci nagyon sok energiát visz el és őt annyira kell szeretni, hogy nem vagyok benne biztos, hogy tudna ezen osztozni mással. Mármost rajtunk. Úgyhogy csak ő maradt. Visszatérve az előző kérdésre, Marci át szokott menni az osztálytársaihoz játszani, vagy ők jönnek át hozzánk.

– **Akkor azért haladtok.**

MA: Igen, és szerintem ennek már itt is van az ideje.

– **Mikor érezted azt először, hogy Marci a te fiad? Tudom, azt mondtad, hogy első pillantásra kattánás volt nálatok, de mégis.**

MA: Nálunk ez nagyon hamar jött. Mi már annyira vártuk őt, hogy amikor megláttuk, éreztük. Szép és okos gyerek. Illetve ez a sok probléma, amivel közösen megküzdöttünk, nagyon szoros összekapcsolt minket. A férjem a mai napig nem tud úgy beszélni a fiáról, hogy ne legyen könnyes a szeme.

– **A férjedet hogy érintette Marci múltja?**

MA: Nagyon rosszul. Tudod, én belül sírtam, ő meg kívül. Szóval nagyon hamar egy család lettünk. Először mondjuk én nagyon féltem, hogy jön egy idegen gyerek és én hogy tudom teljesíteni majd azt, hogy anya legyek. A munkahelyem más, mert itt most 0-24-ben lesz az enyém a gyerek. Volt bennem félsz, de jól megbirkóztunk vele, bár nem volt könnyű.

– **Megéltetek mélypontot is?**

MA: Volt egy esténk, már nem emlékszem, hogy a gondozási idő alatt, vagy az utána következő hónapban, amikor Marci sehogyan sem akart elaludni. Még éjfélkor is ébren volt. Nagyon sokat

sírt. Üvöltött. Szó szerint. Marci így gyászolta E. mamát. Azért, valljuk be őszintén, előbb-utóbb mindenki a türelmét tudja veszteni. A férjemmel felváltva mentünk be Marcihoz, és igyekeztünk őt megnyugtatni, elaltatni. De a végén már egyikünk sem bírta, akkor ment be a mama. Mi nem üvöltünk. Mi nem vagyunk olyanok. Ha egyikünk már nem bírta, átadta a másiknak. Nagyon nehéz volt. Majd éjfélkor Marci kijött a szobából és azt mondta, hogy ő visszamegy E. mamához. Vissza akar menni. Ez volt a mélypont. Emlékszem, akkor nagyon sírtunk a férjemmel. Nem tudtuk, hogy mit csináljunk. Mi legyen, ha ennyire vissza szeretne menni a gyerek? Másnap Marci felkelt, kijött és úgy viselkedett, mintha semmi sem történt volna. Megint anya és apa voltunk. Velünk szeretett volna ő maradni, csak rettenetesen hiányzott neki E. mama. Akkor megígértük Marcinak, hogy ha letelik az előírt félév, akkor visszamegyünk és meglátogatjuk E. mamát. Na, én ettől a találkozástól rettegetem. Attól féltem, hogy majd ott akar maradni és nem jön haza velünk. Amikor megérkeztünk, Marci körülnézett, majd megölelgette E. mamát, játszott a többi gyerekekkel. Késő délután szóltam neki, hogy indulunk, ő meg minden szó nélkül jött velünk. Hatalmas kő esett le akkor a szívemről.

– **Apával milyen közös programjaik vannak?**

MA: Együtt szoktak biciklizni, de olyan is volt, hogy ketten mentek el vásárolni. Vannak közös programjaik. Kirándulni azért hármásban megyünk, de például fagyizni is járnak kettesben.

– **Van kedvenc hobbija Marcinak? Mi az, ami nagyon le tudja kötni a figyelmét?**

MA: Marci nagyon szereti a csillagászatot. Minden természettudománnyal kapcsolatos dolog érdekli, illetve a versek. Nagyon szeret olvasni. Gyönyörűen olvas. Most nyert nemrég versmondó versenyt. Illetve még legózni is nagyon szeret otthon. Érdekli még a zene is.

– **Milyen érdekes, hogy a kedvelt tevékenységeinek jórészt terápiás foglalkozásokon is használják. Például a költészet, a zene, a kreativitást igénylő tevékenységek. Mintha csak gyógyítaná önmagát.**

MA: Igen, valahol biztosan így is van.

– **Marci esetében az örökbefogadás számára is egyértelmű volt, hiszen elég idősén került hozzátok ahhoz, hogy felfogja valamilyen szinten a történéseket. Szoktatok vele erről beszélni?**

MA: Természetesen. Mi nagyon igyekeztünk ezt úgy kezelni és kommunikálni, hogy az örökbefogadás ténye ne valami kirívó dolog legyen Marci életében, hanem annak természetes velejárója.

– **Ha változtathatnál valamit az örökbefogadás menetén, vagy a gyermekvédelem rendszerén, mi lenne az?**

MA: Sokkal jobban és szigorúbban ellenőrizném a nevelő szülőket. Tudom, az a cél, hogy családban nőjenek fel, de nem minden áron, szerintem. Az meg főleg nem mindegy, hogy milyen családban.

– **És az örökbefogadás folyamatában?**

MA: Igazából, mi meg voltunk elégedve mindennel. Nekünk hamar ment. Augusztusban eldöntöttük, hogy örökbe fogadunk. Májusban pedig megcsörrent a telefon. Éppen egy terhességi időt vártunk.

Lili és Roli története

A kötődés kialakulása szempontjából – a csecsemő és elsődleges gondozója (normál esetben az édesanya) között – a legérzékenyebb időszak a gyermek életének első másfél-két éve. Ez az időszak, amikor a csecsemő és az édesanya között létrejön a ragaszkodás, az a biztonságot adó kötődés és szeretet, amely elengedhetetlen lesz később ahhoz, hogy a gyermek magabiztosan tudjon nyitni a világ felé és megfelelő szociális kapcsolatok kialakítására legyen képes. Ha ez a biztonságot adó kötődés nem alakul ki, vagy sérül (bizonytalan, ambivalens kötődés alakul ki), úgy a gyermekben kötődési zavar alakulhat ki, amely hatással lehet a társas kapcsolatainak alakulására. Ez megnyilvánulhat gátolatlan kötődésben, társfüggőségben, de akár elszigetelődésben, a tartós kapcsolatok elkerülésében is.

Lili és Roli²²⁹ története bizonyítéka annak, hogy kisgyermekkorban minden hónap, sőt, akár minden hét számít a szeretet megtapasztalása, a kötődés kialakulása szempontjából. Lilit és Rolit ugyanaz a házaspár fogadta örökbe, így váltak testvérekké. Édesanyjuk (későbbiekben **LR**) őszintén beszélt gyermekeiről, a kezdeti nehézségekről és az anyává válás korántsem egyszerű folyamatáról.

– Miért döntöttél/döntöttetek az örökbefogadás mellett?

LR: Mi szerettünk volna saját gyermeket, de sajnos, huszonhat éves koromban olyan betegséget diagnosztizáltak nálam, ami miatt a gyermekvállalás számomra nagyon rizikós lett. Ezért úgy döntöttük a férjemmel, hogy nem kockáztatunk. Így kötöttünk ki végül az örökbefogadás mellett. 2019-ben vágtunk neki ennek az útnak: elmentünk a tanfolyamra, minden vizsgálatot és papírmunkát végigcsináltunk. A tanfolyamra októberben jutottunk el, de rá két hétre már hívtak is minket, mert a tanfolyamon annyira jól sikerült az érzékenyítés, hogy kislány vonatkozásában elfogadtuk a roma származást is. Eredetileg nem szerettünk volna roma származású gyermeket.

– Ha jól értem, akkor állami úton indultatok el.

LR: Igen. Mi nem is jelentkeztünk végül máshova. Az első kijárlásra igent mondtunk, el is mentünk megnézni a kislányomat, aki egy nevelő szülőnél élt.

– Mit meséltek nektek Liliről, amikor felhívtak titeket telefonon?

LR: Elmondták, hogy két és fél éves, illetve enyhe rassz jegyei vannak, vagyis félig roma származású. Másnap már mentünk is megnézni az iratanyagot, akkor láttunk róla fényképet is. Előtte napokban otthon a férjemmel a neten kerestünk képeket, hogy vajon hogyan is nézhet ki egy két és fél éves roma kislány. Elképzelésünk sem volt róla, hogyan is kellene kinéznie, ezért próbáltunk tájékozódni. Az egyik ismerősünknel is voltak örökbefogadott gyermekek, akik közül az egyik éppen annyi idős volt, mint Lili, így hozzá próbáltunk viszonyítani.

– Milyen volt az első találkozás Lilivel?

LR: Már az iratanyag betekintésnél nagyon furcsa volt, hogy majdnem kopasz volt a kislányom. Nagyon szép arca volt már akkor is, csak nem értettem, hogy mi történt a hajával. Elmentünk a nevelő szülőhöz, és Lili nagyon aranyos volt. Először azt mondták neki, hogy csak vendégek jöttek. Egyáltalán nem tartott tőlünk, nagyon nyitott kislány volt. Bár először inkább

---

²²⁹ A szülők hozzájárultak gyermekeik élettörténetének ismertetéséhez, de csak fiktív név használata mellett.

hozzám jött oda, mint a férjemhez. Elmondták, hogy Lili eddigi élete során szinte csak nőkkel volt, így kicsit bizalmatlan a férfiak irányába. Egy órát voltunk ott: beszélgettünk, illetve játszottunk kicsit Lilivel. Ilyenkor elvileg adnak egy nap gondolkodási időt, de mi már aznap mondtuk, hogy természetesen jövőnk legközelebb is. Összesen tíz alkalommal látogattuk meg Lilit. Egy csütörtöki napon mentünk először, majd pénteken. Szombaton a nevelő szülőnek el kellett mennie otthonról, így egyedül lettünk volna a házban a kislánnyal, ezért megkérdeztük, hogy elhozhatnánk-e haza és este visszavinnénk. Elég furcsa lett volna egy idegen házban, illetve előtte nem is nagyon tudtunk kettesben lenni a Lilivel, mert a nevelő szülő nagyon sokszor szóval tartott minket. De így jól alakult, mert elhozhattuk egy napra. Utána kétnaponta mentünk, hogy vajon, kialakul-e benne a hiányérzet utánunk. Két hét után ki is helyezték hozzánk gondozásba, ami egy hónap. Amikor az letelt, megtörtént a végleges örökbefogadás.

– Hogy telt az az egy nap, amikor elhozhattátok haza?

LR: Nagyon jó volt. Sokat játszottunk, együtt ebédeltünk, délután aludt is egyet. Nagyon jó volt, hogy csak mi voltunk.

– Ekkor már éreztél magadban valamiféle anyai szeretetet, illetve annak kialakulását?

LR: Nem, akkor még semmit. Féltve volt már nálunk Lili, amikor megindult bennem, de nem tudnám konkrétan leírni azt az érzést. A kisfiam érkezésekor kezdtem azt érezni, hogy igazi anya vagyok már. A kislánynomnál nagyon nehéz volt a kezdeti szakasz. Vágytam egy gyermekre, de mégis megviselt lelkileg, hogy kiestem a munkából, otthon kellett maradnom. Lilit is már nevelni kellett, nem csak ellátni, mint adott esetben egy kisbabát. Nagyon új és nehéz volt számomra a helyzet.

– Mielőtt rátérnék erre az időszakra, mesélnél nekem egy kicsit Lili első két évéről? Az örökbefogadás előtti kis életéről.

LR: Annyit tudunk, hogy Lili nyolcadik gyermeknek született. Az anyukától az első négy gyermek után elvették a felügyeleti jogot. Börtönben is volt, de részleteket nem tudunk. Az örökbefogadási tanácsadó sem tudta megmondani, hogy miért vették el a gyerekeket a nőtől. Talán annyira rossz körülmények között éltek, és azért, de mivel börtönbe is került, tartok tőle, hogy még ennél is nagyobb gond lehetett. Az első négy gyermekről nem tudják, hogy hová kerültek. Az utánuk született gyermekek mind itt a megyében vannak örökbe adva. Felügyeleti joga már egyik gyermekre sem volt, így Lilit sem vihette haza már a kórházból. Mégis azért húzódott el ilyen sokáig nála az örökbeadhatóvá válás, mert az apukával együtt az anya látogatta Lilit. Az apuka nem akart lemondani róla, de végül elmaradtak a látogatások.

– Lili rögtön nevelő szülőhöz került vagy először csecsemőotthonba?

LR: Kilenc hónapos koráig csecsemőotthonban élt. Aztán másfél évig volt egy nevelő szülőnél, akitől azért került el végül egy másikhoz (ahonnan elhoztuk), mert a nőnek volt három nevelt és kettő édesgyermek, és várandós lett. Így visszaadta a státuszát. Viszont a nevelt gyermekeit nagyon elhanyagolta, míg az édesgyermekével foglalkozott. A nevelt gyermekek nagyon rossz körülmények között kerültek vissza az állami gondozásba. Illetve Lili egy másik nevelőszülőhöz került, aki próbálta helyrehozni nála a dolgokat. Koszos volt a kislányom, kicsi ruhákban járt, sebes volt a fejbőre. Nem kaptak elég ételt, valószínűleg ezért sem nőtt ki a haja rendesen. Ilyen állapotban került a második nevelő szülőhöz, akinél két hónapot töltött.

– Ha annyira nagyon sebes volt a fejbőre, akkor azért sem tudott szegénynek kinőni a haja.

LR: Meg gondolom, a hiányos táplálkozás miatt. Még egy olyan gond volt Lilivel, hogy valószínűleg kicsi cipőket kaphatott, mert amikor a második nevelő szülőhöz került, nagyon furcsák voltak a lábkörmei (gombás fertőzése is volt), illetve befelé húzta a lábujjait. Mindkét ujját szopta, és mindkettőt le volt ragasztva, amikor átkerült az utolsó nevelő szülőhöz. Amikor hozzánk került, akkor még mindig gombás fertőzés volt a lábujjai között, de alig engedte, hogy hozzáérjünk. Üvöltött Lili. Bőrgyógyász írt fel neki krémekeket, úgy kezeltem ki, de nagyon szenvedett. Fülpuccival kezegettem, de így is kiabált. Nem azért, mert fájt volna neki, hanem az emlék miatt.

– **A kis cipők nyomták a lábát, és nagyon fájt neki.**

LR: Igen. Szerintem vagy félév telt el, mire úgy tudtam a lábához érni, hogy nem sírt. Amikor hozzánk került, még pelenkás volt Lili. A nevelő szülő azt mondta, hogy szobatiszta, de nem volt az. Már majdnem három éves volt, amikor elkezdtük elhagyni a pelenkát. Úgy voltam vele, hogy az elején annyi mindent kell megszoknia, többek között minket is, hogy nem ez a legfontosabb.

– **Mesélsz nekem a kezdeti időszakról? Hogyan alakult ki a kötődés köztetek?**

LR: A kislánnyal az elején nagyon nehéz volt, mert ő mindenkihez kötődött volna, aki szimpatikus neki. Akkor még az édesanyáméknál laktunk az emeleten, míg a szomszédos apartmanban pedig a nővérem és a családja lakott. Nekik is van egy kislányuk, a lányok között mindössze egy év korkülönbség van. Ráadásul a nővérem lánya túlfejlett volt, így magasságban, testsúlyban, értelemben ugyanott tartott a két lány. Kilenc hónapot volt otthon velem Lili, majd el kellett kezdenem felkészíteni az óvodára, lévén óvodakötelezettség van. A nővéremék nem igazán értették meg, hogy miért nem lehetünk együtt folyamatosan. Én nagyon szerettem volna megélni például a reggeli anya-lánya perceket, a közös kuckózást. A nővérem meg éjszakaizott a gyerekével, és neki az volt a jó, ha reggel minél előbb leszakad róla egy kicsit a lánya, aki átmege a mamához vagy hozzánk. Vérszerinti gyermeknél ez teljesen más. Ezért a nővérem lánya már reggel korán dörömbölt az ajtónkon és kiabált a lányomnak, onnantól kezdve már meg volt zavarva Lili. Nyilván utána én már nem voltam érdekes. Így zárnom kellett az ajtót, illetve nagyon sokat veszekedtem a családommal emiatt, mert nem értették meg a dolgot. A tanfolyamon is tanítják, hogy nagyon fontos a kötődés kialakítása szempontjából az első pár hónap. A gyereknek meg kell tanulnia, hogy kik a szülei. Ez nagyon nehéz, különösen egy olyan gyermek számára, mint Lili, aki több helyen is volt. Összezavarodott attól, hogy én is anya voltam, de az unokahúgom is anyának szólítja a nővéremet, illetve mi meg a mamát szólítjuk anyának. Érzelmileg nagyon nehéz volt megélnem azt, hogy ha a nővérem lányának valami gondja volt, akkor mindig csak anyukája kellett neki. Ellenben az én lányomnak teljesen mindegy volt ki, csak az a valaki vigasztalja meg. Nem is kapcsolódott annyira hozzám az elején, éppen azért, mert nem tudtunk elkülönülni. Az utcán is mindenkinek köszönt, mindenkinek puszit adott, mindenkit megölelt. Engem ez nagyon-nagyon zavart. Mindenkire féltékeny voltam, akit Lili szeretett. Nagyon kellett rá figyelni, mert simán elment volna bárkivel.

– **Tudom, hogy azóta ez megváltozott, hiszen mondtad a beszélgetésünk elején. Elmeséled, hogy ez mikor történt?**

LR: Már akkor jobb lett a helyzet, amikor a nővéremék elköltöztek. Aztán nekünk is sikerült saját házba költözni úgy egy éve. De az igazi változást a kisfiam, Roli érkezése hozta meg. Utána vettem észre a változást Lilin, utána jobban kezdett hozzám kötődni.

– Sajnálom, hogy ilyen nehéz volt a kezdet Lilivel. Ahogy mondtad is, nála megfigyelhető a kötődési zavar, az úgynevezett gátolatlan kötődés. Vagyis mindegy ki, csak szeressen. Anyaként ez biztosan nagyon szívfájdító lehetett, de nagyon tisztellek azért, hogy kitarítottál és végigcsináltatok.

LR: Köszönöm szépen. A legrosszabb az volt, amikor mentem érte az óvodába (nagyon hamar beszokott), és elfutott tőlem, meg sírt, hogy ő nem akar velem hazajönni. Megnyugtattak az anyukák, hogy az ő vérszerinti gyerekük sem akar hazajönni, mert jól érzik magukat, de nekem ez annyira fájt. A másik, hogy én megtanítottam Lilinek azt, hogy nem ölelgetünk, nem puszilgatunk más embereket. Nem ülünk az ölükbe. Anyát, apát és a mamáékat lehet ölelni, senki más. Lili egyszerűen nem tudott különbséget tenni mondjuk a nagynénje és a szomszéd között. Idővel az én családom megértette, hogy Lilivel máshogy kell bánni, de a férjem szülei nem. Sajnos, sok veszekedés volt emiatt. Úgyhogy meg kellett tanítani Lilinek, hogy nem puszilgathat akárkit, hiszen ezt nem mindenki veszi jóléven.

– Illetve védeni is kell a gyerekeket, mert sajnos, vannak rossz szándékú emberek.

LR: Így van. Az is nehéz volt, hogy ugye amellet, hogy szeretem a gyerekeket, neveltem is. De aki átjött hozzánk mondjuk, ő csak szeretgette, és így én lettem a rossz anya, aki szabályokat állít fel, vagy adott esetben tilt valamit. Látszott Lilin, hogy ilyenkor a másikat jobban kedvelte, mint engem. A kötődési problémája nagyon erősen megmutatkozott.

– **Megértelek. Amennyire olvastam a szakirodalmat, ez egy életre szóló kis csomag, sajnos.**

LR: Igen, tudom. Sokat változott Lili, de ég és föld a különbség közte és a kisfiam között. Mindkettő nyitott személyiség, de a kisfiam sokkal erősebben kötődik. Nála most kezdődött el a szeparációs szorongás, de ezt én most nagyon élvezem, hogy csak anya és csak én kellek. Lilivel nagyon más, neki kellenek a szabályok, a korlátok. Ezt már mindenki belátja. Ezért is váltottunk óvodát, mert az elsöben kb. mindent megengedtek neki, mivel örökbefogadott gyermek. Sajnálják, pedig már nem kell öt sajnálni, mert van családja. A másik oviban is feszegette az elején a határokat, de nagyon sokat változott azáltal, hogy óvónök is szigorúbbak és betartatják a szabályokat. De ő még mindig nem úgy éli meg a család fogalmát, a közösen eltöltött időt. Ovi után hazaérkeznek, és egyből menne valakihez játszani. Holott ott vagyunk mi és a testvére. Este persze kellünk neki, de neki ennyi bőven elég belölünk. Gondolom, ez a kötődési zavar miatt lehet.

– **Igen, valószínű. Máshogy kötődnek ök. Sokszor lazábban, de éppen az ellenkezője is megeshet, és szinte függenek a másiktól. Nagyon szeretnék bízni abban, hogy ez valamilyen szinten alakítható, még ha teljesen nem is „meggyógyítható”.**

LR: Én is nagyon szeretnék hinni ebben, de látom a különbséget a két gyermekem között. Illetve ahogy nőnek a gyerekek, úgy válnak majd le a szülőkröl, ami természetes. A mi családkban nagyon szoros a kapcsolat – édesanyám, testvérem és köztem. Még felnőttként is sok időt töltünk egymással, ölelgetjük egymást. Mi ezt is adjuk át a mi gyerekeinknek. Meglátjuk, Lili milyen lesz. Az biztos, hogy életének első kis része nyomot hagyott rajta.

– **Ahogy idősödik, fejlődik a gondolkodása, úgy Lili is jobban átlátja majd helyzetét, a múltját és jelenét. Szerintem ez fog még alakulni benne. Mesélnél Roliröl, a kisfiadröl? Mikor érkezett ő a családodokba?**

LR: Majdnem másfél évvel Lili után fogadtuk örökbe Rolit.

– **Ugyanúgy állami úton indultok el?**

LR: Igen, ugyanaz az örökbefogadási tanácsadó segített neki, illetve az ő munkatársa.

– **Mit meséltek nektek Roliról, amikor felhívtak titeket?**

LR: Elmondták, hogy gondozatlan terhességből született. A vér szerinti anyukája nagyon fiatalon szülte. Fényképeket nem láttunk a szülőkről, de azt elárulták, hogy nagyon erős rasszjegyei vannak, vagyis elég sötétbőrű. Illetve, hogy csecsemőotthonban él. Másnap elmentünk az iratanyag betekintésre. Azt még elmondták, hogy teljesen egészséges. Annyi, hogy koraszülött kisbaba volt. 36. héten császárral született, mert elfolyt a magzatvíz. Nem volt nagy kisbaba, aminek oka egyrészt az lehetett, hogy a szülők is alacsonyak, illetve az anyuka valószínűleg elég züllött életmódot folytatott a terhessége alatt is. Ráadásul az is kiderült, hogy az anyuka élettársának a testvére verte a nőt a várandóssága alatt. Ezek után kicsit izgultunk azért, hogy milyen rejtett sérülései lehetnek. Majd elmentünk meglátogatni a csecsemőotthonba.

– **Mennyi idős volt akkor Roli?**

LR: Nyolc és fél hónapos volt akkor. Kilenc hónapos korában már nálunk volt. Nagyon érdekes volt a mozgása, mert nem kúszott, hanem ugrált, mint egy nyuszi.

– **Azt lehet tudni, hogy nála miért húzódt el ennyire az örökbefogadhatóvá nyilvánítás folyamata?**

LR: Azt hiszem, félévet kellett várni, hogy biztosan nem látogatják a szülők. Majd utána jött a papírmunka, ami elég hosszadalmas. Illetve közbeszólt a COVID is. Látogatás közben meg is betegedett az egyik csoport, és akkor nem is mehettünk hozzá egy hétig. Rolit is tíz alkalommal látogattuk meg. Oda jobban szerettem menni, mert behozták a kisfiamat és együtt lehettünk egy szobában, míg a gondozónők tették a dolgukat. Hármásban tudtunk ismerkedni, játszottunk vele. Bár tény, hogy Roli leginkább csak ücsörgött velünk a szobában.

– **Milyenek láttad őt?**

LR: Nagyon aranyos volt. Őszintén, amikor megláttam róla a fényképet, elsírtam magam. Nagyon akartam őt. Így, hogy már anya voltam, azonnal bekapcsoltak bennem úgymond az ösztönök. Tudtam, hogy ő az én kisfiam. Teljesen más érzéseim voltak nála, és szinte azonnal. Miután hazavittük, nagyon felgyorsult a mozgásfejlődése is. Alig telt el két hét, és már mászott. Nagyon kis eleven gyerek volt. Tavaly márciusban került hozzánk, és októberben már járt. Nem egy nagynövésű gyerek, és a súlya sem sok. Nagyon sokat eszik, de azonnal le is mozogja. Vittük őt korai fejlesztésre is.

– **A koraszülöttség miatt javasolták, gondolom.**

LR: Igen, amiatt. Illetve azért, mert csecsemőotthonban élt.

– **Nálatok megkapta a hiányzó ingereket, a személyes gondoskodást. Meg is látszik a fejlődésén, hiszen behozta a lemaradását.**

LR: Meg nálunk tere is volt mozogni. A csecsemőotthonban egy kis szőnyegen tudnak csak játszani a gyerekek. Nyilván, nem ugyanaz. A gondozónők meg annyira leterheltek, hogy nem tudnak eleget foglalkozni a gyerekekkel.

– **Roli kiváló példája annak, hogy mennyit számít egy gyermek fejlődése szempontjából a személyes gondoskodás, a szeretet, a törődés, a közösen eltöltött minőségi idő.**

LR: Lili esetében a hajnövekedés volt ennyire látványos, miután hozzánk került.

– **Lili örült, hogy testvére lett?**

LR: Igen, ő nagyon vágyott is rá. Kis tyúkanyó típus. Nagyon sokat segített Roli gondozásában. Egy szobában is alszanak. Az új házban lenne hely, hogy külön szobájuk legyen, de még nem akarnak külön aludni.

– **Úgyis szólnak majd, ha már nagyobb személyes térre vágnak. Talán, ha elkezdenek kamaszodni.**

LR: Igen, valószínű.

– **Mesélnél arról, hogy milyen volt másodszor anyává válni? Mennyiben volt más a kisfiaddal való kötődés kialakulása, mint a kislányod esetében?**

LR: Teljesen más volt a kettő. Roli már a harmadik látogatásnál a csecsemőotthonban annyira örült nekem és a férjemnek, mintha érezte volna, hogy érte jöttünk. Amikor hazahoztuk, az első pillanattól éreztem, hogy nekem született, ő az én kisfiam. Illetve a mi kisfiúnk. Roli reagált arra a szeretetre, amit adtam neki, és kaptam tőle visszacsatolást. Lili, amit tőlünk kapott szeretetet, azt adta tovább másnak. Nagyon jó érzés volt ezt a fajta kötődést megtapasztalni, ami Roli és köztem alakult. Lilinél nagyon sokat sírtam emiatt, mert nagyon vágytam erre a kötődésre vele is. Roli nagyon anyás, illetve nála most alakult ki ez a szeparációs szorongás, hogy csak anya a jó. Márciusban újra munkába álltam, de itthonról dolgozom. Úgy terveztem, hogy Roli bölcsis lesz, mert a kisfiam is nagyon szeret a kortársaival játszani. Szereti a társaságot, akárcsak a nővére. Csak délelőttben gondolkodtam, vagyis nem aludt volna a bölcsődében Roli. El is kezdtük így, minden rendben volt. Három hétig jártunk, majd egy hetet itthon maradtak Lilivel. Múlt héten mentünk vissza a bölcsibe, de azóta Roli sír. Már akkor üvölt, hogy ha leparkolok a bölcsi előtt. Nagyon keservesen sírt. Egy hétig próbálkoztunk visszaszokni, de végül kivettem a bölcsiből. Mondták a nevelők, hogy ez csak nekem szólt, de nagyon rosszul éltem ezt meg én is. Minden reggel gyomorgörcsöm volt. Elhiszem, hogy ott jól érzi magát, de erre a reggeli stresszre egyikünknek sincs szüksége. Ha meg tudom oldani, miért ne maradjon velem otthon? Nyilván más lenne a helyzet, ha be kellene járnom egy irodába. Az intézményvezető meg is sértődött rám emiatt. Nem értik ezt az örökbefogadást. Roli mindössze egy évet volt csak velem otthon. Ha most anyás, és rám van szüksége, akkor ott leszek neki. Kíélvezzük még ezt az egy évet, mielőtt óvodába kell majd mennie.

– **A beszoktatás nagyon stresszes tud lenni, nem csak örökbefogadott gyermek esetében. Megértem a döntésedet, nekünk is nagyon nehéz volt a kisfiammal.**

LR: Nekem a betegségem miatt is kerülnöm kell a fokozott stresszt, mert könnyen belobbanhat tőle. Azt meg végképp nem szeretném. Egy év múlva jó lesz az óvoda, ráadásul a kiválasztott oviba jár most Lili, meg az unokatesók is. Ha Lili el is megy iskolába, akkor is maradnak ismerős gyerekek.

– **Ez jól hangzik. Ez alatt az egy év alatt meg még jobban megerősödhet a köztetek lévő kötődés, és ezáltal bátrabban fog kilépni Roli a „nagyvilágba”.**

LR: Az a baj, hogy ezt sokan nem értik. Inkább megsértődnek.

– **Abban, hogy Lili és Roli ennyire máshogy kötődik, nagy szerepet játszik az is, hogy Roli sokkal fiatalabb korában került hozzátok. A legszenzitívebb időszak a gyermek életében a kötődés kialakulása szempontjából, az az első másfél év.**

LR: Igen, ez így van. Talán Lilivel is jobb lett volna a helyzet, ha nem élt volna ennyi helyen. Ha csak az utolsó nevelő szülőnél élt volna, és utána nálunk. Nyilván, az is segített volna, ha nem édesanyáméknál lettünk volna, hanem külön házban, ahol csak mi vagyunk.

– **Minden egyes elválás egy trauma volt Lili számára, hiszen meg kellett válnia az addig szeretett személytől, helytől.**

LR: Ráadásul a nevelő szülők között nincsen ismerkedés, barátkozás. Fogták, és elvitték egyik helyről a másikra tíz zsák ruhával, és ennyi. Ez borzasztó.

– **Lili ezáltal azt tanulta meg az élete első két évében, hogy semmi sem állandó. Azt kell szeretni és attól lehet várni valamit, aki éppen ott van. Az a tiéd, amit megeszel.**

LR: Így van. Lili például raktározott is a zsebébe ételt az elején. Lili nagyon sokat evett, Roli nem. Rolinak nehezen ment az evés, nehezen tudott rágni. Ebben lemaradása volt.

– **Ez adódhat a koraszülöttségből. Az izmok fejlődése valószínűleg lassabb lehetett nála.**

LR: Most már szerencsére rendeződött ez nála. A szobatisztasággal is ismerkedünk már. Akartam venni neki kismadrágokat, de nem találtam a méretében. Roli elég kismövésű, de sikerült rendelnem.

– **A szociális készségeken kívül látsz még olyan dolgot a Lili vagy esetleg Rolin, ami az általuk megélt kis élet következményei lehetnek?**

LR: Rolinál semmit. Lilinél is igazából csak azt, hogy ő mindenkit szeret. Ezt a túlzott nyitottságot.

– **Az örökbefogadásról beszéltek a gyerekekkel? Lili a korából adódóan nyilván jobban tisztában volt a helyzettel.**

LR: Igen, esténként el szoktam mesélni neki az életük történetét, ha kéri. Lilinek egy időben minden este el kellett mondanom, annyira tetszett neki. Tudják mind a ketten, hogy nem az én pocakomból születtek. Ugyanakkor azt is tanítjuk nekik, hogy ők roma származásúak. Nem szeretnénk, ha ezt szégyelljék.

– **A férjed mennyi idő után érezte azt, hogy igen, ők az én gyerekeim?**

LR: Lilinél már az első perctől kezdve. Ő volt vele az első két hétben otthon, mert így tudtuk megoldani a munkahelyen. Rolinál egy kicsit több időre volt szüksége, de most már teljes a rajongás és a szeretet.

– **Volt olyan interjú alanyom, aki tartott attól, hogy a jövőben meg akarja majd keresni a vér szerinti szüleit a gyermeke. Te hogy érzel ezzel kapcsolatban?**

LR: Én abszolút támogatom őket ebben. Engem is érdekel, hogy mi történt. Ha úgy döntenek, én és a férjem is mellettük fogunk állni.

Zsófi története

Péter és Ildi²³⁰ számára a legnagyobb boldogságot az életben lányuk, Zsófi jelenti. Ahogy ők mondták: már el sem tudják képzelni, hogyan is élhettek nélküle. A kis haramia – ahogy Péter nevezi gyermekét – olyannyira hasonlít a szüleire, mintha nem is a gólya hozta volna, hanem Ildi pocakjából érkezett volna erre a világra.

Zsófit rögtön a születése után fogadta örökbe Péter és Ildi, akik őszintén beszéltek nekem az örökbefogadás mikéntjéről, a várakozásról, a felkészülésről és az érzésekről, amelyek végig kísérték őket az évek alatt, míg nem családdá lettek.

– 2010-ben kezdtük a lombikot – kezdte el a történetüket Péter. – Előtte Ildinek volt két méhen kívüli terhessége, amelyek során mind a két petevezetékét elvágták. Így természetesen úton már semmiképp sem jöhetett volna össze a gyerek, maradt a lombik.

---

²³⁰ A szülők ugyan hozzájárultak az interjú elkészítéséhez, de csakis fiktív nevek használatával. Így a szülők és a gyermek neve megváltoztatásra került.

- Amelyet aztán 2015-ben hagytunk abba – teszi hozzá Ildi.
- Igen, addigra már túl voltunk kilenc lombikon – folytatja tovább Péter. – Ami nem csak anyagilag terhelte meg minket²³¹, de Ildi is annyi gyógyszert, meg kezelést kapott, hogy inkább leálltunk vele. Féltettem az egészségét.
- **Így következett az örökbefogadás.**
- Igen, beálltunk a sorba – bólintott Péter. – Majdnem az összesbe. Akkor hat alapítvány működött, mi öthöz be is jelentkeztünk. Elvileg nem szeretik az alapítványok, ha máshoz is bejelentkezik az ember örökbefogadásra, de ugye titoktartásra vannak kötelezve. A maradék egyhez is csak azért nem, mert nagyon kellemetlen, bántó stílusban beszélt velünk az intéző hölgy. Így azt inkább hagytuk.
- **Mi a hivatalos eljárás, ha egy pár örökbe szeretni fogadni? Milyen procedúrákat kellett végig vinnetek?**
- Regisztráltunk a területileg illetékes gyámhivatalnál – magyarázza Ildi. – Utána részt kellett vennünk egy két napos pszichológiai, felkészítő tanfolyamon, amely nagyon hasznos volt. Mindenkinek csak ajánlani tudom, aki örökbefogadáson gondolkodik. Nagyon érdekes volt. Aztán nem is tudom...
- Nagyon sok formanyomtatványt kellett kitöltenünk – veszi át a szót Péter. – Továbbá kétszer vagy háromszor kijöttek hozzánk megnézni, hogy hol és hogyan élünk. A házi orvosunktól is kellett igazolást kérnünk arról, hogy sem mentális, sem gyógyíthatatlan és ez által pár éven belül az életünket követelő betegségtől nem szenvedünk. Két vagy három hónap volt, mire minden hivatalos procedúrán végig értünk, és listára kerültünk. Csak ezek után tudtunk az alapítványoknál bejelentkezni. Az állami listára is feljelentkeztünk, de azon az úton szinte esélytelen volt, hogy újszülött babát kaphassunk.
- Várhattunk volna vagy tíz évet – helyeselt Ildi.
- Igen. Szóval mindezek után vártunk.
- **Azon kívül, hogy újszülött babát szerettetek volna, volt még valami vágyatok a leendő gyermeketekkel kapcsolatban? Megállapodtatok valamiben az alapítványokkal?**
- Elméletileg a korán kívül nagyon más kikötést nem lehet tenni, illetve az egészségére vonatkozóan még lehetett – válaszolt Péter. – Például, hogy milyen jellegű pszichés vagy fizikai eltérést tudunk elfogadni: olyat, ami végigkíséri az életét, vagy ami esetleg gyógyítható, korrigálható. Arra azonban nem emlékszem, hogy mit jelöltünk.
- Az egészségest – veszi át a szót Ildi. – Az alapítványnál a hölgy megkérdezte, hogy ápolónők szeretnénk lenni, vagy szülők. Ez elég drasztikusan hangzik, de ha belegondolunk, akkor tényleg igaza van.
- Igen. Viszont a gyermek vallására vagy származására vonatkozó kikötéseket például nem lehet tenni. Csupán a megjegyzés rovatba írhattunk annyit, hogy a szülők külső megjelenéséhez hasonló gyermeket szeretnénk. Ezt a témát amúgy az alapítvány is feszegette, amelyen keresztül Zsófit örökbefogadtuk. Ott konkrétan ki is mondtuk, amit leírni nem lehet: nem szeretnénk roma származású gyermeket. Erre ők azt felelték, hogy ők nem tudják minden gyermek pontos származását. Azért magunk között szólva, ez a legtöbb esetben ránézésre is látszik. Igazából ezzel utána nem foglalkoztunk, mert bízunk abban, hogy majd adott esetben megfelelő döntést tudunk hozni, illetve a szülőanyával is lehet majd találkozni a döntés előtt.

---

²³¹ Az állam öt próbálkozást támogat a lombikprogram során.

– **Mennyit kellett végül várnotok Zsófi érkezésére?**

– Körülbelül három évet – számolja ki gyorsan Ildi. – Egyszer le is járt közben a határozatunk, azt mindig két évre adják. Azonban Zsófi előtt volt két telefonhívásunk.

– Igen, mindegyik ugyanattól az alapítványtól. Az első hívásnál éppen úton voltunk, ezért félre álltunk, és meghallgattuk a hölgyet az alapítványtól, aki elmondta, hogy egy szegénysorban élő édesanya szeretné örökbe adni a gyermekét. Korrekten elmondta azt, hogy bár az édesapáról nem tudnak semmit, de nagy valószínűséggel roma származású lehet.

– Tényleg korrekt volt, mert elvileg nem mondhatta volna el – füzi hozzá Ildi.

– Végül megköszöntük a lehetőséget, de nemet mondtunk – meséli tovább Péter. – Valahogy rossz érzésünk volt akkor, így tovább léptünk.

– Körülbelül félév telt el, mire jött a második telefon egy este. Emlékszem, épp pakoltunk, mert másnap utaztunk Olaszországba – emlékszik vissza Ildi. – Ez alkalommal is korrektek voltak, mert elmondták, hogy az apa itt is nagy valószínűséggel roma származású. Utána sokáig nem hívtak minket.

– Valóban sokáig nem, aztán egyszer felhívott az alapítvány vezetője, hogy egy kávé mellett beszéljük már át ezt a származáskérdést. El is mentünk erre a találkozóra, ahol a beszélgetés során megint kifejtették nekünk, hogy igazából ők senki származását nem ismerik biztosra. Azt gondolom, hogy ez inkább egy puhatolózó beszélgetés volt. Szerettek volna jobban megismerni minket. Nagyon sok olyan jellegű kérdésük volt, amelyek azt sugallták, hogy lenne egy számkra megfelelő gyermek. Végül kiderült, hogy ez valóban így volt. Egy jó órás beszélgetés után mondták, hogy lenne egy 35 éves édesanya, akinek már volt hat gyermeke. Most pedig úton volt még egy baba.

– **Ő volt Zsófi, igaz?**

– Igen – bólintott Péter. – Találkoztunk az édesanyával is, aki hát, hogy is mondjam...

– Egyszerű volt – veszi át a szót Ildi. – Ugyanakkor nagyon jóindulatúnak és udvariasnak ismertük meg. Még nagy pocakkal is átadta a helyét a buszon egy idős hölgynek.

– Igazából olyannak láttam, mint aki még nem nőtt fel. A viselkedése olyan volt, akár egy kamaszé. Aztán a beszélgetés során még kiderült pár dolog, például hogy az első két gyermek nevelőszülőnél él, mert a hatóság kiemelte őket a családból anyagi nehézségek és a gyerekek veszélyeztetése miatt. Nem volt képes megfelelően ellátni őket. A következő terhességeknél pedig előre meg is mondták neki, hogy egyik gyermeket sem viheti haza. Javasolták is neki az örökbeadást, hogy ne állami gondozásban nőjenek fel a gyerekei, és végül ezt belátta. Azt már viszont nem, hogy védekeznie is kellene.

– Valószínűleg Zsófi is egy alkalmi kapcsolat gyümölcse. Az apáról nem árult el nekünk semmit a szülőanya – folytatja Ildi. – Még az alapítvány vezetője is próbálta rávezetni a hölgyet, hogy mi lenne, ha Zsófi születése után végleg elköttetné magát. Úgy tűnt, hogy nyitott volt rá a szülőanya.

– Sőt, abban maradtunk, hogy az alapítványon keresztül ezt mi megfinanszírozzuk neki – veszi vissza a szót Péter. – Mint hogy ha az alapítvány állná, mert mi ugye hivatalosan nem tehetünk ilyet.

– Semmilyen formában nem támogathattuk az anyát, mert akkor olyan lett volna, mintha megvettük volna a gyermekét. Még egy szendvicset sem vehettünk neki. Ha bármire szüksége volt, azt az alapítvány felé kellett jeleznie.

– Végül azonban az elkötésből nem lett semmi, a szülőanya meggondolta magát – kanyarodott vissza Péter. – Talán azóta született is még gyermeke. Ildi próbálta ezt megtudakolni, de sajnos nem árulták el neki az alapítványnál.

– **A szülőanya hogy élte meg, hogy minden gyermekét elvették tőle? Milyennek láttátok őt? Beszéltek vele erről?**

– Én bent voltam vele a szülőszobán, amikor Zsófi született – emlékszik vissza Ildi. – Talán ott volt egy öt perc, amikor úgy magába szállt. Láttam, hogy nagyon szenved és akkor megkérdeztem tőle, hogy nagyon fáj. Azt felelte, hogy igen, és látod, ezt hatszor már egyedül csináltam végig. Nekem igazából ekkor tűnt úgy, hogy talán megérintette a dolog. Amúgy Zsófi nagyon gyorsan, mindössze félóra alatt a világra jött.

– Én a beszélgetések alatt semmit nem éreztem rajta – teszi hozzá Péter. – A nevelő szülőknél élő gyerekeivel is csak a kötelező köröket futja le, évente körülbelül egyszer találkoznak. Valamiért ahhoz a két gyerekhez ragaszkodik, mert így az a kettő nem örökbeadható.

– Nagyon kötődni szeretne, szerintem. Hozzánk is nagyon kötődött volna – veszi vissza a szót Ildi. – Vágyott arra, hogy valaki emberszámba vegye és normálisan bánjon vele, mint ahogy mi tettük. Talán ez nem adatott meg neki. Zsófi születése után nagyon sokáig hívogatott még, üzeneteket küldözgetett. Nagyon zaklatónak éreztük, de szerencsére az alapítvány ügyesen lekezelte, miután ezt jeleztem nekik. Ugye mi nem beszélhettünk utána már a szülőanyával. Nem tarthattunk kapcsolatot, de igazából nem is akartunk. Úgy gondoltuk, hogy neki lezáródott egy fejezet az életében, nekünk pedig elkezdődött. Egy év után jutottunk el odáig, hogy már nem keresett. Zsófi születésnapján mindig küldtünk egy képet, de azt is az alapítványon keresztül, de a lányom három éves kora után ez is megszűnt.

– **Akkor valamilyen szinten mégis csak nehéz volt a szülőanya számára az elszakadás.**

– Igen, de úgy érzem, hogy nem a gyerektől, hanem tőlünk – feleli Ildi.

– Én is így gondolom. Mi voltunk azok, akik tényleg segítettek neki – fűzte hozzá Péter.

– **Talán egyfajta szülőpótlékok voltak neki. Azt mondtátok, hogy lélekben ő megmaradt kamasznak. Legalábbis úgy ismertétek meg.**

– Ezt abszolút elképzelhetőnek tartom – értett velem egyet Péter. – Szerintem arról lehetett szó, hogy ők is sokan voltak testvérek, és nem jutott minden gyerekre annyi idő, mert a szülők sokat dolgoztak. Elmaradt a nevelés, az irányítás. Nyilván ez alpból nem volt jó minta a szülőanya részére. Ugyanakkor mi meg lehet, hogy túlmertünk egy bizonyos ponton, mert sokat segítünk neki. A szomszédos településen lakik, és mivel nem volt autója, felajánlottuk, hogy elviszünk őt a terhesgondozásra és minden egyéb vizsgálatra.

– Emiatt volt is bennünk félelem, hogy ennyire közel lakik hozzánk – tette hozzá Ildi. – Féltünk, hogy egyszer csak megjelenik itt nálunk, hiszen az örökbefogadási papírokon szerepel a laci-münk.

– Igen. Szóval lehet, hogy a sok támogatás hatására alakult benne felénk egyfajta kötődés, de utólag azt mondom, hogy jó volt ez így.

– Nem bántuk meg.

– **Ez a fontos. Beszéljünk egy kicsit Zsófi megérkezéséről. megszületett, világra jött. Mit éreztetek akkor? Milyen érzés volt őt először a karotokba venni? Ildi, kérlek, mesélj először te, mert te voltál bent a szülésnél.**

– Az az igazság, hogy hirtelen nem tudtam vele mit kezdeni. Megijedtem. Előtte mindenki kérdezte tőlem, hogy nem félek-e, mégis egy vadidegen gyerek, de én ezen nem töprengtem akkor.

Nem idegesítettem magam ezen, de abban a pillanatban, amikor Zsófi megszületett, kérdezték, hogy a kezembe akarom-e venni, és azt mondtam, hogy nem. A szülés után biztosítottak számunka egy órát, amikor hármásban lehettünk, de akkor is Péter mellkasán pihegett Zsófi. Egyszerűen ott és akkor nem tudtam mit kezdeni a helyzettel. Sőt! Hónapokig nem ment igazán. Persze becsülettel gondját viseltem, és megadtam neki mindent, amit csak tudtam, de hónapok kellett, hogy én azt érezzem: Zsófi a mi gyerekünk. Én nagyon szégyeltem emiatt magam!

– **Egyáltalán nem kell...**

– Persze, mindenki ezt mondja, de mégis.

– **Megértem, hogy miért mondd, vagy miért érzed ezt. Az anyai büntudat nagyon erős tud lenni. Ugyanakkor sokszor az édesgyermek születésénél is idő, mire az a bizonyos kötődés kialakul.**

– Igen, nekem két-három hónap volt. Azóta viszont elképzelni sem tudom az életemet nélküle. Annyira szerencsések vagyunk, hogy egymásra találtunk! Ami nagyon érdekes, hogy nem csak a család, barátok, de idegenek szerint is annyira hasonlít ránk Zsófi. Nem csak külsőre, de belső tulajdonságok tekintetében is. Talán csak a haja színe az, ami különbözik. Zsófi annyira mi vagyunk.

– **Péter, te hogy élted meg a szülővé, apává válást?**

– Hasonlóan, mint Ildi. Én is azt éreztem Zsófi születése után, hogy ott van egy kis emberi lény, akiről gondoskodnom kell, de nem volt bennem egyből az apai szeretet. Viszont nálam a kötődés sokkal hamarabb kialakult, talán pár nap kellett hozzá.

– Igen, Péter azonnal tudta, hogy nyúljon hozzá és abban az egy órában rögtön a mellkasára is vette – értett egyet Ildi is.

– Szóval nálam pár nap volt. Azóta viszont hetente szóba került köztünk Ildivel, hogy hogyan tudtunk eddig Zsófi nélkül élni. Hogyan tudtunk meglenni magunkban? El sem tudjuk azt képzelni, hogy ne legyen velünk. Persze vannak összezörrenéseink, mert egy kis haramia, de hát ez természetes.

– Az is furcsa, hogy sok olyan tulajdonsága van, amit tőlünk nem láthatott, mert a mi gyerekkorunkban volt. Viszont ezek most mind visszaköszönnek. Ugyanazt csinálja, mint mi anno gyerekként – teszi hozzá mosolyogva Ildi. – Péterrel mind a ketten rossz gyerekek voltunk, és ezt most halmozottan kapjuk vissza. Ahogy Péter nagymamája is mondta: a szülő azt kapja, amit anno gyerekként adott. És tényleg!

– **Akkor mondhatjuk, hogy Zsófi egy élénk, öntudatos kisgyerek.**

– Igen, már kicsinek is. Sőt, akaratos – feleli Péter. – Ha valamit ő kitalált, hogy megcsinálja, akkor meg is csinálja. Legyen az a mászás, vagy bármi. Nehezen fogadja a segítséget, mindent önállóan szeretne megoldani, akkor is, ha még életében nem csinált olyat. Csak azért is.

– **Életkori sajátosság²³² is az önállóságra vágyás és annak minden vidám és olykor idegtépő pillanata. Zsófi fejlődése tipikusnak mondható? Volt valami, amiben esetleg megelőzte a kortársait, vagy éppen picit lemaradt tőlük? Gondolok itt a mozgás-, vagy a beszédfejlődésre, szociális készségekre, stb.**

– A mozgásfejlődése teljesen átlagos volt, viszont a beszéd, vagy egyéb értelmi képességek szintjén mindig meghaladta a kortársait. A kisgyermek nevelők a bölcsődében a csodájára jártak

---

²³² Zsófi négy éves múlt az interjú elkészítésének idejében.

Zsófinak, hogy egy évesen és négy hónaposan ő már mondatokban beszélt. Ráadásul választékos szóhasználattal. Szóval a beszélőkéje az nagyon jó volt – meséli büszkén Ildi.

– Emlékszem, hogy pont az egy éves születésnapján tette meg az első lépéseit – teszi hozzá Péter.

– Az óvodában, ahova Zsófi jár, van mozgásfejlesztés. Ugyan neki nincs szüksége rá, mégis meg kellett kérnem a foglalkozásvezetőt, hogy néha vigye ki Zsófit is, mert annyira szeretett volna ő is menni. Számára ez egy különleges dolog – folytatja Ildi. – Úgyhogy hetente egyszer jár ő is, és akkor kettesben játszanak az óvónénivel.

– **A gyerekek szeretik, amikor minden figyelem csak rájuk irányul és középpontban lehetnek. Az pedig, hogy másfél évesen gyönyörűen beszélt, nagyrészt a ti érdemetek. Biztos vagyok benne, hogy sokat foglalkoztatok vele.**

– Szerintem Zsófi fejlődését meghatározta az, hogy fél éves korától heti szinten jártunk zeneoviba, ahol énekeltünk, mondókáztunk, ölbeli játékokat játszottunk, és hangszereket próbálhattunk ki. Nekem nagyon sokat adott a zene, így itthon is mindig szólt az akkor még élő Picúr Rádió, ahol csak gyerekdalok és mesék szóltak. Azon túl, hogy rengeteget beszéltünk hozzá, olvastunk mesét. Én azt mondom, hogy a zene kellett – összegezi Ildi, majd folytatja. – Továbbá az, hogy Zsófi fél éves kora óta közösségbe járt. Nem csak velünk, illetve a családdal találkozott, hanem más felnőttekkel és gyerekekkel is, akiket idővel már megismert. Heti egyszer jártunk még egy általunk bébi klubnak nevezett eseményre is, ahol szabadjáték volt a gyerekeknek.

– Ez a bébi klub alakult át végül egy családi bölcsődévé – veszi át a szót Péter. – Számunka nem is volt kérdés, hogy Zsófi menjen vagy ne, mert nagyon élvezte ezeket a foglalkozásokat. Zsófinak már kevés volt az itthonlét.

– Annyira, hogy Zsófi három nap alatt beszokott a bölcsibe. Nagyon jó hely volt, és remek pedagógus foglalkozott vele, akinek rendkívül hálás vagyok.

– **Vagyis Zsófi egy igazi filigrán, öntudatos, akaratát érvényesíteni tudó gyermek. Egy igazi beleváló kislány.**

– Pontosan – mosolyog Ildi. – Abszolút szülői elfogultság van a részünkről, és már eszembe sem jut, hogy nem „belőlünk van”.

– **Beszéltetek már vele erről? Mármint, hogy nem a vér szerinti gyermeketek, nyilván az ő szintjén.**

– Sosem volt ezt tabu téma nálunk. Olvastunk neki sok érzékenyítő mesét ezzel kapcsolatban, például, hogy gólyamama megszervezte a kisbaba érkezését, de nem erőltettük nyilván. Ha felmerült valami kapcsán, akkor őszintén válaszoltunk neki – feleli Péter.

– Igen, például látott egy várandós anyukát az óvodában és megkérdezte tőlem, hogy ő is az én pocakomban volt-e, és akkor azt válaszoltam, hogy nem, te egy másik néni pocakjában voltál – fűzi tovább Ildi. – Amúgy az ő születésének és hozzánk kerülésének történetét vagy háromszáz alkalommal elmeséltük már neki, mert volt egy időszak, körülbelül fél évvel ezelőtt, amikor naponta kétszer vagy háromszor el kellett mesélni neki. Vissza is tudtunk nyúlni a gólyamama meséjéhez, hogy gólyamama felhívta az alapítványt: ő ki akart bújni a másik néni pocakjából, ezért mindenki bepattant az autóba, de az sem mindegy, hogy melyikbe, hanem a Skodába. A Karcsi papa autójába. Utána gyorsan bementünk a kórházba és akkor ő pikk-pakk megszületett, majd egy órát együtt töltöttünk. Ő apa pocakjához bújt, és az nagyon jó volt. Aztán pár napot eltöltött a kórházban és utána együtt eljöttünk haza, a mi otthonunkban.

– Van, amikor egészen részletekbe menően kellett ezt neki elmesélni, mint például milyen idő volt aznap, őt hogyan öltöztettük fel – emlékszik vissza Péter is. – Minden részletre emlékezett,

és ha mi véletlenül kifelejtettük, akkor Zsófi mindig visszakérdezett rá. Ahányszor kérte, anyiszor végigbeszéltük, de egy pár hónapja nem hozta szóba. Viszont, ha kérdez, mindig válaszolunk.

– Folyamatosan foglalkoztatja szerintem a dolog, de már elfogadta, vagy beépült neki a gondolatai közé az, hogy ő születésének története más – teszi még hozzá Ildi.

– **Valószínűleg az a félévvel ezelőtti, nagyon intenzív érdeklődés lehetett számára egy feldolgozási szakasz, és azért kérte annyiszor, hogy meséljétek el neki a születése történetét. Nagyon dicséretre méltó, ahogy ezt kezeltétek: őszintén, megértéssel és türelemmel.**

– Az alapítvány is nagy hangsúlyt fektetett erre, hogy amint a gyerek érdeklődni kezd, azonnal válaszolni kell az ő szintjén, mert valóban törés lehet ez az életében – folytatja Ildi. – Bár én tartok tőle, hogy Zsófinak ez még így is törés lesz később. Zsófi sokkal érzékenyebb az átlagnál, sok mindent a lelkére vesz, kicsi dolgok miatt is azonnal záporoznak a könnyei. Azt viszont semmiképp sem szeretném, hogy benne valaha is felmerüljön: ő valakinek nem kellett. A szülőanya ránk bízta őt, mert nem tudta volna ellátni, és ez az anya legjobb döntése volt a lánya boldogsága szempontjából.

– Én is úgy gondolom, hogy lesznek még nehézségek, de majd meglátjuk, ha odajutunk – ért egyet Péter is.

– **A tudat alatti törés valószínűleg megmarad azokban a gyerekekben, akikről lemondtak, hogy ők nem kellett. Ezt egyre több tudományos kutatás, kísérlet bizonyítani látszik. Az a fontos, hogy ezt az úgymond lelki sebet miképpen segítenek gyógyítani az örökbefogadó szülők. Nyilván, van, amikor könnyebb, van, amikor nehezebb a gyermek számára. A lényeg, hogy a szülők mindig ott álljanak a gyermekük mellett, és ti ebben remek példát mutattok. A családokat, barátok hogy fogadták Zsófi érkezését?**

– Ez igazából furcsa volt – kezdi Ildi. – A család igazából nem szólt semmi. Lehet, hogy legbelül picit bántotta őket a dolog, de nem mondták. Utólag volt egy-egy elszólás, hogy ők sem érezték rögtön „igazi unokának”, de aztán megbékéltek. Azóta meg ő a család szemefénye. Viszont a barátok reagáltak furcsán, legalábbis nekünk az volt, hogy mindegyikük olyan nagy dolognak gondolta ezt. Mondták, hogy mi milyen rendesek vagyunk, mert megmentünk egy gyereket, de mi ezt nem így éreztük. Már kellemetlen volt. Igazából ez egy önös érdek volt, már ez a döntés részünkről.

– Igen, mert mondhattuk volna azt is, hogy jó akkor nem lesz gyerekünk – veszi át a szót Péter.

– Viszont mi szerettünk volna családot, és ha így nézzük, ez egy saját, önös érdek volt a részünkről. Azt sem érzem helytállónak, hogy mi megmentettük volna Zsófit. Ha nem mi, akkor más fogadta volna örökbe, lévén a szülőanyja semmiképp sem vihette volna haza magával.

– Amúgy meg annyira hasonlít ránc Zsófi, hogy senkinek nem jut eszébe az örökbefogadás ténye. Fel sem merül idegenekben, hogy nem a vérszerinti gyerekünk – mondja Ildi.

– **Van bármi olyan dolog az örökbefogadás kapcsán, amitől tartotok a jövőt illetően? Például, hogy mindenképp meg akarja keresni a vérszerinti szüleit.**

– Én igen – válaszol rögtön Ildi. – Nem is attól, hogy a szüleit meg akarja majd keresni, hanem a testvéreit. Zsófinál ez kritikus pont volt, nagyon sokáig szeretett volna testvért. Most már elfogadta, hogy nem lesz testvér, de ha kiderül, hogy minimum hat van neki, azonnal a felkeresésükre fog indulni. Ebben biztos vagyok, ahogy végülis abban is, hogy a vérszerinti anyukáját is fel fogja keresni, és az engem nagyon fog bántani. Egyfajta féltékenység az, ami emiatt bennem van.

– Talán azért fél ettől Ildi, és így belegondolva én is, hogy a testvérei esetleg telebeszélnek a fejét – veszi át a szót Péter. – Nem tudom, hogy a testvéreinek milyen élete van, de lehet, hogy máshogy kezelték ezt a helyzetet. Tartok tőle, hogy onnan olyan hatások érik, amelyek nem tesznek jót neki. Lehet, hogy azt is megkapjuk tőle egy-egy veszekedés során, hogy nem is vagyunk az igazi szülei. El tudom képzelni, mert Zsófi eléggé hirtelen haragú és meggondolatlan, viszont ettől nem tartok. Hiszem, hogy ezt meg fogjuk tudni beszélni. Amitől én még személy szerint tartok, hogy az iskolában kiderül, hogy örökbefogadott gyermek. Nem is a pedagógusok miatt aggódom, hanem a gyerekek miatt, akik sokszor nagyon gonoszak tudnak lenni egymással. Félek, hogy bántani fogják, és én nem leszek ott, hogy meg tudjam védeni. Mi csak felkészíteni tudjuk őt az ilyen eshetőségekre, hogy adott esetben megvédje saját magát a rosszindulatú megjegyzésektől. Már most is azt látom, hogy aggasztja Zsófit, mit gondolnak róla az óvodában a gyerekek, mit mondanak neki. Még ha egyelőre számunkra bagatell dolgoknak is tűnnek, mint például, hogy nem vagy a barátom. Később viszont ennél komolyabb is lehet a gond.

– **Valóban nem lehet előre tudni, hogy milyen jellemű felnőttekkel, gyerekekkel sodorja össze az élet Zsófit, de tényleg csak annyit tehetünk – és ezt anyaként nekem is nehéz elfogadnom –, hogy felvértezzük a gyerekeinket a legjobb tudásunk szerint az ilyen helyzetekre. Az utolsó kérdésemet már finoman érintettük: gondolkodtatok azon, hogy Zsófi mellé még egy gyermeket örökbefogadtok?**

– Gondolkodtunk rajta, igen, de már akkor kicsit necces lett volna az életkorunk miatt, amikor Zsófi megszületett – meséli Ildi. – Nyilván újra be kellett volna állnunk a sor végére, viszont a törvényi szabályozás szerint az örökbefogadott gyermek és a szülő(k) között legfeljebb negyvenhárom év lehet a korkülönbség. Nagyon szeretünk volna az elején még egyet, ezért is érdeklődtem az alapítványál, hogy esetleg Zsófinak várható-e, született-e testvére, de nem árulták el.

– Előnyt is élveztünk volna ebben az esetben. Igazából én titkon számítottam is rá, hogy a szülőanyának lesz még egy gyereke, és ezért nem álltunk be a sorba. Meg hát a korunk miatt is kicsúsztunk a dologból – teszi hozzá Péter. – Amúgy Zsófi hat testvére egy családnál él. Az első kettő csak nevelőszülői státusszal, de a másik négyet örökbe is fogadták. Zsófi miatt is hívták őket, de mondták, hogy nem bírnak hat gyereknel már többet vállalni. Így a hat testvér együtt nevelkedik igazából.

– **A korotok miatt gondolom, mivel egyáltalán nem vagytok idősek, hogy csak újszülött babán gondolkodnátok. Jól sejtem?**

– Igen, és egyébként épp a pszichológiai felkészítő tanfolyam miatt – válaszol Ildi. – Ha nem vettünk volna azon részt, akkor azt mondtam volna, hogy akár egy ovis korút is vállaltam volna. De ott felhívták a figyelmünket arra, hogy az első félév-egy év mennyire meghatározó egy gyermek életében. Így mire egy három-négy éves gyermek hozzád kerül, addigra már olyan sok traumán eshetett át, amelyeken akkor sem tudsz segíteni vagy feloldani, ha szívedet-lelketet beleteszed. Persze nem a gyerek tehet erről.

– **Valamelyest lehet gyógyítani a lelki sebeket, de igen, az első évekből hozott „csomag” az végig kísérheti egy ember egész életét.**

– Így van – helyesel Péter. – A másik pedig az, hogy körülbelül egy éve én már el is engedtem ezt a kérdést, és már nem szeretnék több gyereket. Annyira teljesnek érzem így magunkat és

annyira szeretem Zsófit, hogy igazából én már nem szeretném megosztani ezt a szeretetet. Én úgy érzem, hogy mi így jól megvagyunk a kis haramiával.
– Igen, én is így érzem – helyesel mosolyogva Ildi.

L. története

L. története nem az örökbefogadásról szól. Őt nem választotta ki egy szülőpár sem, hogy magukhoz vegyék, miután túl korán elvesztette az édesanyját. Hivatalosan nem lett új családja, és mégis. A csecsemőotthonban eltöltött pár év után L. egy nevelőszülőhöz került, és ahogy ő mondta: ez mentette meg attól, hogy az élete rossz irányt vegyen. Kapott egy anyukát és négy „testvért”. Egy családot. S bár az élet ismét előbb közbeszólt, L. életét alapjaiban határozták meg azok az évek, amelyeket az őt befogadó családjával tölthetett.

– Pár hónapos voltam, amikor édesanyám meghalt – kezdte a történetét L., mire az én szavam rögtön el is akadt.

– **Nagyon sajnálom!**

– Nem emlékszem rá, szóval igazából érzelmileg nem érint meg.

– **Tudod, hogy mit történt?**

– Állítólag építkezés közben rádőlt egy téglafal, legalábbis ezt mesélték nekem. Utána kerültem be az egyik Somogy megyei csecsemőotthonba.

– **Miért nem maradhattál a családdal, az édesapáddal?**

– A névadó apám nem az édesapám volt. Én egy kalandból születtem, valószínűleg ezért nem akart megtartani. A tágabb családról nem tudok semmit. Így bekerültem az otthonba. Volt pár fényképem csecsemőkoromról, mert a nevelők mindenkiről vezettek egy kis fekete albumot, de az évek során elhagytam valahol. Nem emlékszem az ott töltött évekre, csupán két név maradt meg: Marika néni és Csaba bácsi.

– **Mi a legkorábbi emléked, amit fel tudsz idézni?**

– Ülök egy ágyon, hintázok és sírok Marika néni és Csaba bácsi után. Ez már a nevelőszülőmnél volt. Nagyon sokáig sírtam utánuk.

– **Hány éves korodban kerültél nevelőszülőhöz?**

– Három vagy négy éves lehettem, amikor a mamához kerültem. Mamának hívtam, mert egy idősebb asszony volt, és engem inkább emlékeztett nagymamára, mint anyukára. Ő volt Magyarország második hivatásos nevelőszülője.

– **Tényleg?**

– Igen. Még a tévé is kint volt nálunk. Ez akkor még nagyon új dolog volt.²³³

– **Hogy érezted magad, amikor a mamához kerültél? Emlékszel rá?**

– Az elején nagyon nehéz volt, sokat sírtam. Hiányzott Marika néni és Csaba bácsi. Sokáig éjszakánként be is pisíltam, azt hiszem első osztályos koromig. Idővel azonban jó lett. Én voltam a legkisebb, így nyilván én kaptam a legtöbbet a testvéreimtől – tette hozzá mosolyogva L.

---

²³³ L. az interjú elkészítésekor 40 éves, vagyis 36-37 éve került nevelőszülőhöz. Ezek a számok is mutatják, hogy a nevelőszülői hálózat nem olyan régóta működik Magyarországon, de szerencsére sokat bővült az elmúlt évek alatt.

– Olyanok voltunk, mint egy igazi család. A mama nevelt minket, és a lehetőségeihez képest megadott nekünk mindent.

– **Volt veletek papa is, vagyis egy nevelő apa?**

– Nem, a mama férje az odaérkezésem előtt egy évvel meghalt. A mama egy vérszerinti és egy nevelt fia lakott még velem és a testvéreimmal.

– **Nem vérszerinti testvérekre gondolsz, ugye?**

– Nem, de számomra ők azok. Együtt nőttünk fel, a mai napig jóban vagyunk. Mi tényleg úgy éltünk, mint egy család. Ugyanúgy játszottunk és veszekedtünk, mintha édestestvérek lettünk volt. Voltak családi programjaink, minden évben elmentünk nyaralni. Nem szenvedtem hiányt semmiben, még úgy sem, hogy tudtam: a mama nem az igazi anyukám.

– **Hogy ment az iskola? Szeretted tanulni?**

– Nem igazán. Az elején még jól ment, akkor négyes tanuló voltam. Majd rontottam, akkor olyan hármaskörül teljesíttem. Aztán a gimnázium már egyáltalán nem érdekelt.

– **Hogy-hogy? Mi történt?**

– Meghalt a mama.

– **Nagyon sajnálom!**

– Én is.

– **Mi lett veled és a testvéreiddel utána?**

– Utána még két hétig maradhattunk a mama lakásában, az egyik barátnője vigyázott ránk. Majd jöttek a teherautók, elvitték a holmijainkat. Végül pedig minket, egyesével, akár a kölyökkutyákat egy alomból – jegyezte meg keserűen L. – A két bátyám intézetbe²³⁴ került, az egyik nővérem egy másik nevelőszülőhöz, míg a másik a barátjával maradt, mert ő már nagykorú volt. Gyakorlatilag elvesztettem a családomat.

– **Nagyon nehéz lehetett neked. El sem tudom képzelni, hogy mennyire.**

– Nagyon sokat sírtam akkor, rettenetesen hiányoztak a testvéreim, és persze a mama.

– **Te hova kerültél?**

– Én is egy másik nevelőszülőhöz, de nem maradtam vele sokáig. Tíz hónap után közös meg-egyezőssel elváltak az útjaink és nekem be kellett költöznom egy intézetbe.

– **Mi volt a baj az új nevelőszülővel?**

– Képtelen voltam elfogadni őt, vagy egyáltalán tisztelni. Ő 24 éves volt, én meg 14 éves, és úgy éreztem: nekem egy ilyen fiatal nő ne mondja meg, hogy mit tegyek. Kollégista voltam, vagyis csak hétvége kellett „otthon” lennem, de azt sem bírtam elviselni. Egyfolytában el-mászkáltam mindenfelé. A tanulás sem érdekelt. Igazából semmi sem.

– **Nagyon nehéz időszakon mentél keresztül, hiszen elvesztettél mindenkit, akit szeretted. Érthető, hogy szomorú és demotivált voltál.**

– Depressziós – teszi hozzá L. – Amikor bekerültem az intézetbe, három napig fel sem keltem az ágyból, csak aludtam. Legfeljebb enni mentem le, ha már nagyon éhes voltam.

– **Nem lehet, hogy idővel javult volna a kapcsolatod az új nevelőszülőddel? Mégis csak jobb lett volna egy családnál, mint az intézetben.**

– Őszintén? Ez akkor egyáltalán nem érdekelt. Az sem érdekelt, hova kerülök. Lázadtam minden és mindenki ellen.

---

²³⁴ A nevelő intézet kifejezést a szakma már nem használja, helyette nevelő otthonnak hívják ezen intézményeket.

– **Mennyire sodortak el magukkal az érzelmek, ez a lázadás? Volt, hogy bajba kerültél?**

– Sok hülyeséget csináltam, az biztos. Volt jó pár balhém, sok mindent kipróbáltam. Az intézetben sokkal könnyebb volt hozzájutni a többi, idősebb gyerek által kábítószerhez is. Viszont nem lettem függő, sem alkoholista. Utóbbi a mai napig nem szeretem. Egyetlen rossz szokásom maradt meg: a dohányzás.

– **Milyen volt az intézetben élni? Mesélj róla, kérlek!**

– Valójában az időm nagyrésztét nem ott töltöttem, mert maradtam kollégista. Az volt a szerencsém, hogy az egyik kollégiumi szobatársam szintén intézetis volt, így viszonylag hamar beilleszkedtem. Az, ahol én voltam, valójában egy elosztó volt, vagyis pár hónapnál tovább egy gyerek sem maradt ott. Kivéve engem. Én maradtam. Nem volt annyira vészes. Hétfévente jártunk úszni a Desedára, diszkóztunk, vagy csak lógtunk erre-arra.

– **Sok rosszat hallani a nevelő intézetekről. Az utóbbi időben jó néhány eset nagy port kavart a médiában, mint például a gyermekek elleni erőszak vagy fizikai bántalmazás. Sőt, olyanról is, hogy a gyerekek egymást terrorizálják. Te hallottál/láttál ilyet, vagy ne adj' isten tapasztaltál az intézetben töltött évek alatt?**

– Nálunk nem bántották egymást a bent élő gyerekek. Persze volt erőfitogtatás, meg bandázás, de semmi valóban durva dolog. Ritkán került hozzánk valaki a fiatalkorúak börtönéből, az egyik azért, mert megölte az édesapját, amiért az az édesanyjára támadt. Nagyon ritkán előfordult olyan, hogy egy fiú eladta a barátnőjét prostituálnak, de ez tényleg nem volt mindennapos. Nevelők általi szexuális visszaélésről nem tudok, vagyis én nem láttam vagy hallottam róla. Azt is hozzá kell tennem, hogy én elég nagyszájú gyerek voltam, vagyis velem nem is mertek kezdeni a nevelők. Főleg, hogy az egyik bátyámnak, aki szintén intézetben volt, komoly híre volt. Nem mertek hozzám nyúlni. Gyakorlatilag én szabadon jártam-keltem ki és be az intézetből, még a rácsos kapuhoz is szereztem kulcsot. Egy ideig nem is volt gond, de végül épp a „nagyszájúságom” miatt rúgtak ki az intézetből. Na meg azért, mert összeverekedtem egy nevelővel.

– **Összeverekedtél? Miért?**

– Nem bírtam elviselni az igazságtalanságot és azt, hogy a nevelők a gyerekeken élősködnek és meglopják őket.

– **Ezt elmesélnéd részletesebben?**

– Persze. Akkoriban állomásozott rengeteg amerikai Taszáron²³⁵, és nagyon sokszor jöttek a nevelő intézetbe a gyerekekhez. Közös programokat szerveztek, rengeteg ajándékot hoztak, mint például tévé, videólejátszó, ruhák, édességek, stb. Na, ezeket a nevelők mind sorra lenyúlták a gyerekektől és hazavitték. Én pedig szóvá tettem ezt egy nevelőnek, majd szó szót követett, azzal fenyegettek, hogy nevelőszülőhöz adnak, és ebből lett a verekedés, amiért fegyelmi eljárás indult ellenem. Emiatt és az iskolakerülés miatt kihelyeztek egy albérletbe.

– **Miért nem jártál iskolába?**

– Szerelmes lettem – nevetett fel L. – Inkább a lány után járkáltam, aki szintén intézetis volt, minthogy iskolába menjek.

– **És miután albérletbe kerültél, mihez kezdted?**

---

²³⁵ L. még azt is elmesélte az interjú végén, hogy sok gyermeket fogadtak örökbe akkor az amerikaiak. Magyar és roma származású gyermeket egyaránt, akiknek így új lehetőségük nyílt egy jobb élet felé.

– Az albérletben egy éjszakát nem aludtam. Az nem igazi lakás volt, hanem egy disznóólból kialakított valami. Víz sem volt bekötve. Az udvaron volt egy csap és ennyi.

– **Akkor hol éltél?**

– Pár hétig az édes testvéremnél, aki teljesen véletlenül bukkant fel az életemben. Ugyanis az egyik testvéremnek (akivel a mamánál élt) volt a felesége, és hamar kiderült, hogy nem csak a vezetéknevünk, de az édesanyánk is ugyanaz.

– **A véletlenek játéka! De jó! Örültetek egymásnak?**

– Bevallom őszintén, engem annyira nem érdekelt. Csupán annyit láttam belőle, hogy van egy jó módú férje (akkor már egy amerikai). Próbált engem segíteni, irányítani, de nekem az nem tetszett. Főleg, hogy nagyon igyekezett lebeszélni engem a szerelmemről, ezért ott hagytam. Azóta nem is beszéltem vele, ennek már több, mint húsz éve. Annyit tudok, hogy külföldön élnek.

– **Nem gondolod, hogy csak segíteni próbált?**

– Dehogynem, biztos vagyok benne, de akkor még mindig lázadtam, és elvakított a szerelem. Össze is költöztem a lánnyal, mert ő örökölt egy házat, amit aztán megvettem tőle, amikor megkaptam az államtól 600.000 forintomat a nagykorúságommal. Így a ház is megmaradt és a pénz is, de így is meglopott az állam.

– **Ezt hogy érted?**

– Soha nem kaptam meg az árvaellátási segélyt, pedig járt volna nekem, mert azt édesanyám meghalt. Voltam is emiatt panaszt tenni, de arra hivatkoztak, hogy nem volt meg az édesanyámnak x év munkaviszonya, vagy nem kapott gyermek utáni ellátást, ami nem igaz, hiszen volt egy nővérem. Nem adták meg, de ezzel nem vagyok egyedül. Nagyon sok intézeti gyerek kapott végül kevesebb pénzt ilyen-olyan indokkal. Az állam kezelte a számlánkat, innentől kezdve szabad kezük volt. Ennél már csak az rosszabb, amikor a gyereket a saját családja lopja meg.

– **A vér szerinti család hozzáfér a számlához?**

– Nem, de nagyon sokszor előfordult olyan, hogy megjelentek, amikor a gyerekük betöltötte a 18. életévét és megkapta a járandóságot (családi pótlék, adott esetben árvaellátási és örökölt vagyon). Elhitették a gyerekekkel, hogy mennyire bánják az egészséget, majd a kezüket a pénzre tették, és miután az elfogyott, újra eldobták a gyerekeket.

– **Ez borzalmas. Szegény gyerekek annyi év után is hittek a szüleiknek, és mi lett a hála...**

– Ez a valóság. Az intézetből kikerültek amúgy sem tudják kezelni a pénzt. Nem értik és nem érzik a súlyát, az értékét. Nem tanítják meg az intézetben, hogy kell a pénzzel bánni. Nagyon hamar elfogy az amúgy sem nagy összeg, mert megvesznek mindent gyorsan, ki vannak éhezve a jóra, és elosztják, mert segíteni akarnak másnak is. Az intézetben nem készítenek fel az életre, ez nem érdekli a nevelőket. A legtöbbjüket maguk a gyerekek sem, legalábbis én ezt tapasztaltam. Csak egy munka számukra, a gyerekek meg számok.

– **A te anyagi helyzeted akkor biztosabb volt úgy, hogy ott volt a ház és a pénz is?**

– Egyáltalán nem, a házon nagyon sok munka volt. Gyakorlatilag én tettem élhetővé, és csináltam meg a szennyvízelvezetést, a víz bevezetését. Ráadásul a lány terhes lett. Ekkor végképp borult minden. Én nem akartam megtartani, mert úgy éreztem, túl fiatal vagyok (akkor volt 18 éves), de a lány nem engedett. Azt mondta, egyedül is felneveli, így maradtam. Munkát kellett találnom, mert el kell tartanom a lányomat. Óriási szerencsém volt, mert elhívtak egy dekor céghez falat bontani, és nagyon megtetszett a munka. Fel is vettek segédnek. Nagyon sokat dolgoztam akkoriban, napi 10-14 órát, mert még egy kőművesnek is besegítettem.

– **Milyen volt a kapcsolatod a kislányoddal? Milyen érzés volt apává válni?**

– Sajnos nem olyan, mint a nemrég született lányommal. Örültem neki, persze, de én nem voltam rá készen. Nem éreztem akkor azt a kötődést. Az sem zavart, ha a munka miatt mondjuk napokig nem láttam. Ez így utólag nagyon bánt és fáj is a mai napig, hogy nem a lányomnak, hanem a karrierépítésnek éltem akkor. Fiatal voltam, azt sem tudtam, mi egy apa dolga, lévén nekem sosem volt. Az édesanyjával is megromlott a viszonyom, és amikor a lány kamaszodott, elváltak az útjaink. Nagyon nehéz volt, mert bár tudtuk, hogy nem működik, mégis 13 évig voltunk együtt.

– **Mihez kezdél utána? Tartottad a kapcsolatot azért a lányoddal?**

– Természetesen. Ők maradhattak a házban és anyagilag is támogattam őket. Nem kevés pénzt adtam nekik, mert a gyermekem édesanyja egyfolytában panaszkodott, hogy milyen kevés van neki. Hordtam a lányomat iskolába, mindenhová. Közben kiderült azonban, hogy lett új kapcsolata a lányom édesanyjának, csak titokban tartotta, mert így továbbra is adtam a pénzt. Ráadásul a lányomat is ellenem nevelte, nagyon sokszor veszekedett velem, és egyszer csak megelégteltem, és leléptem. Elköltöztem a fővárosba és új életet kezdtem. Évekig nem beszéltem a lányommal ezután, amit persze már nagyon-nagyon megbántam.

– **Nem volt könnyű helyzetben ő sem. A szülei elváltak, kamaszodni kezdett, akkor talán még befolyásolhatóbbak is.**

– Persze, tudom, és azt is, hogy nem jól kezeltem a helyzetet. Egyszerűen elegendem lett, elragadtak az érzelmek és mennem kellett. Nem tudtam elviselni az ellenségeskedést. Szerencsére azóta újra kapcsolatban vagyunk, támogattam is, és igyekszem helyrehozni azt, amit elrontottam vele kapcsolatban. Vannak közös programjaink, jövő héten például jön velünk nyaralni.

– **Veled és az új családdal?**

– Igen.

– **Nagyon pozitív, hogy együtt tudtok működni, mint család.**

– Persze! A jelenlegi páromnak nagy szerepe van abban, hogy az idősebbik lányommal jobb lett a kapcsolatom. Nagyon sokszor nógatott, hogy hívjam fel, beszéljek vele. Ő a kisebbik lányom édesanyja.

– **Milyen a kapcsolatod a második gyermekeddel?**

– Teljesen más, mint az elsővel. Sokkal mélyebb, nagyon-nagyon szeretjük egymást. Nála megvan az kötődés, ami az első lányomnál hiányzott az elején. Ez meg is visel érzelmileg, hogy anno ezt nem éreztem, nem tudtam megadni. Most rendesen kiveszem a részem a lányom gondozásában és nevelésben, és nem a munka az első. Már nincs olyan megbízás, ami miatt lemondanék a gyerekemmel töltött időről.

– **Elhiszem, hogy dolgozik benned egyfajta büntudat, de tegyük hozzá, hogy az elsőnél még te is szinte gyerek voltál. Azóta meg felnőtt ember, aki ki tudott teljesedni. Ez sokat számít.**

– Persze, tudom, de attól még bennem van. Sok mindent máshogy kezelek, mint mások. A párom sokszor meg is jegyzi, hogy látszik rajtam, hogy nem családban nőttem fel, hogy nem kaptam szeretet.

– **Milyen megnyilvánulásodon látszik? Vagy mire gondolt a párod?**

– Nem kötődöm úgy emberekhez, barátokhoz, vagy az ő családjához. Ez tény, persze leszámítva a lányaimat. De bennem nincs meg ez az anya és apa fogalom, a család értéke. Talán mert nekem nem volt, csupán pár évig egy ahhoz hasonló. Jól megvagyok egyedül is, leginkább

saját magamban bízom és az általam elvégzett munkában. Azt is tudni kell rólam, hogy nagyon nehezen kezelem az érzéseimet, az indulataimat. Régen sokszor kerültem verekedésbe. Azt azért leszögezném, hogy nőt soha nem bántottam, sőt, egyenesen rosszul vagyok tőle. Viszont képes vagyok hisztis gyerek módjára viselkedni, és nagyon könnyen el is érzékenyülök. Türelmetlen és ideges természet vagyok, kivéve a kislánnyal. Valahogy vele teljesen más, megnyugtat a közelsége.

– **És általa megtanultál kötődni.**

– Igen.

– **Tudsz valamit a testvéreidről? Sikerült nekik is révbé érní, mint neked?**

– Egy kivétellel igen. Az egyik nővérem Belgiumban él, míg a másik nagy családost lett. Az egyik bátyám szintén családot alapított, viszont a másik sajnos elkallódott, utcára került.

– **Gondolod, hogy a nevelőszülődek, vagyis a mamádnak volt szerepe abban, hogy a gyermekei közül majdnem mindegyik megtalálta a saját boldogságát?**

– Természetesen. Bár a mostani párom szerint a mama nem adott szeretet nekünk, én ezt nem így érzem. Gondoskodott rólunk, tisztességesen nevelt minket. Megmentett minket attól, amit az intézetben várt volna ránk kicsi gyerekként. Abban ugyanis biztos vagyok, ha nem kerülök hozzá, hanem egész gyerekkoromat az intézetben töltöm, akkor most nem itt lennék. Sokkal valószínűbb, hogy az utcán, vagy börtönben. Ugyanis az intézetis gyerekek döntő többsége képtelen beilleszkedni a társadalomba, és rossz útra téved.

– **Ha még egyszer találkozhatnál vele, mit mondanál neki?**

– Azt, hogy köszönöm!

Dél-dunántúli lakásotthon interjú

Szakedolgozatomban az örökbefogadott gyermek esetében igyekszem vizsgálni a kötődés- és szeretethiány hatásait. A legtöbb gyermek nem olyan szerencsés, hogy rögtön a születése után az örökbefogadó szülőkhöz kerül – ha már az édesszülőkhöz nem kerülhet –, hanem gyermekvédelmi szakellátásba kerül. Telnek a hetek, hónapok, sokszor évek is, mire örökbefogadásra kerülhet sor, de az is lehet, hogy egészen a 18. életévének betöltéséig lakásotthonban fog élni. Ezen időszakba (vagy akár teljes gyermekkorba) engedett bepillantást egy dél-dunántúli gyermekotthon-vezetője (továbbiakban GYV), továbbá az otthonban dolgozó pszichológus (továbbiakban PSZ).

A lakásotthonban élő gyermekek személyiségi jogainak védelme érdekében az interjú teljesen anonim, minden azonosításra alkalmas adatot nélkülöz, csupán a szakmai tudás és tapasztalat kerül kiemelésre, amelyet az interjúalanyaim megosztottak velem.

– **A szakdolgozatomat a következő idézet ihlette: „a világon egyedül az ember csecsemő képes belehalni a szeretethiányba.”²³⁶ Mit gondolnak erről? Egyetérteneke vele?**

---

²³⁶ Sebestyén Eszter (pszichológus, pszichopedagógus, kutyás terapeuta) írása

Forrás: <https://www.sebestyeneszter.hu/post/174140153268/me-too-helyett-egy-hang-a-hangtalanok%C3%A9rt>

GYV: A szeretethiányba nem fog belehalni, de abban igen, ha nem gondoskodnak róla. Nyilván egy csecsemőt táplálni kell, tisztába tenni, gondozni. Nevezhetjük ezt szeretetnek is, de igazából nem hiszem, hogy ez a szeretet oldala.

PSZ: Az én, illetve a pszichológia álláspontja szerint a szeretet a legfontosabb érzelem minden ember, minden gyermek életében. Nem gondolom én sem, hogy a szeretethiányba belehalna egy gyermek, de az abból fakadó pszichoszomatikus betegségekbe viszont igen. A mi intézményünk kb. 50 gyereknek ad ellátást, szakellátást. Ezekkel a gyerekekkel 30 gyermek-felügyelő dolgozik és további 7-8 fő biztosítja a szakellátást, mint gyógypedagógus, gyermekvédelmi szakember, pszichológus, stb. Mi vagyunk körülöttük. Véleményem szerint nem a gyermek családból való kiemelése a megoldás. Persze, vannak olyan helyzetek, amikor szükséges, de alapvetően nem abban látom a megoldást, hogy intézményesítjük a nevelésüket. Nem gyermek- illetve lakásotthonokat kellene építeni, hanem fejleszteni az alapellátást. Segíteni a családot, ameddig csak lehet, akár szoros kapcsolattartással, minden napos ellenőrzésekkel, támogatásokkal. Csak a legvégső esetben kiemelni a gyermeket a családból, ha már tényleg nincs más út.

– Melyek a leggyakoribb okok, amelyek ahhoz vezetnek, hogy a gyerekek otthonba kerülnek?

GYV: A leggyakoribb ok az elhanyagolás, bántalmazás, illetve a saját jogon való bekerülés, amikor a gyerek nem jár iskolába, nem követi a társadalmi normákat. Utóbbinál nyilván kamasz gyerekekre kell gondolni, akik a bűnözői életmód, az alkoholfogyasztás és a droghasználat felé mozdultak. A kisgyerekeknél az elhanyagolás a legjellemzőbb. Az újszülöttek, csecsemők helyzetére mi kevésbé látunk rá, mert ide, a lakásotthonba kb. óvodás kortól kerülnek a gyerekek. Törvényileg ez sem teljesen megfelelő így, mert nevelőszülőkhöz kellene kerülnie ezeknek a kisgyerekeknek.

PSZ: Minden 12 éves kor alatti gyermeknek nevelőszülőhöz kellene kerülnie²³⁷. Vagyis, nem helyezhetnék el őket egy gyermekotthonban.

– Gondolom, kevés a nevelőszülő...

PSZ: Persze!

GYV: Kevés a nevelőszülő, de azt is hozzá kell tenni, hogy minden gyermeket sem lehet nevelőszülőnél elhelyezni. Vegyünk példának egy testvérsort, ahol vannak négyen-öten testvérek. Elméletileg nem szabadna őket szétválasztani, de nem biztos, hogy egy nevelőszülő képes befogadni ennyi gyermeket egyszerre. Így, hogy együtt maradjanak, lakásotthonba kerülnek. Ezen az úton sem mindig megoldható, de nagyobb az esély rá.

PSZ: Én nem csak a lakásotthonokban dolgozom, hanem a gyermekvédelem egyéb területein is. Nálam jelenleg is vannak egészen kicsi gyerekek, akik hárman, illetve négyen vannak testvérek, és lakásotthonban élnek, mert nincs nevelőszülőknél hely.

GYV: A nevelőszülői hálózat el van öregedve. Törvényileg szabályozva van, hogy a nevelőszülő és a hozzá kerülő gyermek között mennyi lehet a maximum korkülönbség. Sajnos, idősök a nevelőszüleink.

---

²³⁷ A Gyvt. 7. § (2) bekezdése értelmében 12 éven aluli gyermekeket a főszabály szerint nevelőszülőnél kell elhelyezni.

Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv>

PSZ: Egy 50-60 éves nevelőszülőhöz például nem kerülhet csecsemő, mert túl nagy a korkülönbség. Nem a normál anya-gyermek időszak, kapcsolat ez a korukból adódóan. Én még hozzátenném, hogy azok kisgyerekek, testvérek, akiket az imént említettem, mind elhanyagolás, illetve fizikai abúzus miatt kerültek be a szakellátásba. Őket amint kiemelték a családból, azonnal a lakásotthonba kerültek. Ilyen esetben is jó lenne valami ideiglenes megoldás. Gondolom, hogy az alapellátás megtámogat mindenkit egy bizonyos szintig. Nem feladatom ezt a segítséget megítélni. Tapasztalatom van. 1997 óta dolgozom a gyermekvédelemben, kollégám, GYV is több, mint húsz éve van a pályán. Munkám során mindig igyekeztem úgy alakítani a dolgomat, hogy ha esetmegbeszélésre, vagy valamilyen hasonló konferenciákra kellett mennie a kollégáimnak, akkor én is mentem velük. Ezeken a megbeszéléseken találkoztunk az alapellátás dolgozó vezetőikkel, munkatársakkal, vagyis van rálátásunk arra, hogy miképpen működnek a dolgok, és éppen ezért mondtam az interjú elején: az alapellátás az a terület, amit fejleszteni kellene. Sok kamasz gyereket fenyegetnek azzal a mai napig, hogy ha nem tanulsz, mehatsz a gyermekotthonba. Egy családnak nem kellene idáig eljutnia. Az utóbbi években nőtt azon esetek száma, ahol a család képtelen volt hatni a 12-13 éves gyermekére, és az azt csinált, amit akart. Tudjuk, hogy a mai gyerekek akceleráltak, és hamarabb kamaszodnak, mint tíz évvel ezelőtt. Egyre több 10-12-13 éves gyermek kerül be az otthonba, mert nem jártak iskolába és nem fogadtak szót otthon. Az, hogy egy család idáig eljusson, nem pár hét, hanem hosszú idő. Pontosan ezt az időszakot kellene preventíven támogatni. Viszont, ami érdekes, amikor ide bekerül a gyerek, rendesen eljár iskolába. Ugyan nem lesz belőle kitűnő tanuló, de teljesíti az éveket. Pedig gyakorlatilag mi sem tudunk többet adni, mint otthon kellene. Támogatni kellene a szülőt, a gyermeket a helyes kommunikáció és tiszteletadás területén. Beszélni kellene. Az igaz, hogy ha a gyermek bekerül az otthonba, akkor lesz saját ágya, tiszta ruhái, lehetősége eljárni iskolába és a szükséges fejlesztéseket is megkapja, de egy valamit nem tudunk megadni: azt a fajta szeretetet, amiről az első kérdésében beszélt. Mi tudjuk őket szeretni, természetesen...

GYV: Csak nekünk nem az a dolgunk.

PSZ: Pontosan. Mi tiszteljük őket. Ezt a kollégáimnak is el szoktam mondani: nem az a feladatunk, hogy mindenáron szeressük őket. Ez parancsra nem is működik. Mindenkit nem is lehet, viszont tisztelni és segíteni kell őket. A gyerekek sem várnak tőlünk szeretetet, ők az édesanyjuk és az édesapjuk szeretetére vágnak.

– **Kicsit elkanyarodva az örökbefogadás felé: mit gondolnak, a gyermekekben ott lehet egy tudatalatti törés, hogy „nem kellett”, „nem kellettem az anyukámnak”?**

PSZ: Itt a kommunikáció a lényeg. Azért merem ezt így állítani, mert a munkám során segédkeztem sok örökbefogadás során, illetve tartottam pszichológiai felkészítő képzéseket örökbefogadó szülőknél. Az biztos, hogy a gyermekben lesz egy diszkomfort érzés, ha az örökbefogadás ténye titok a családban. Ez a családi titok, ami sajnos még manapság is előfordul, rányomja a bélyegét a gyermek érzelmi életére. A gyerekek nagyon szenzibilisek, azonnal észreveszik, ha bizonyos témáknál az anya test- vagy fejtartása megváltozik. Kamaszkor környékén szokott ez beindulni, amikor a gyermek amúgy is – teljesen normális, életkori sajátosságnak megfelelően –, keresi önmagát és a helyét a világban. Az én álláspontom az, hogy a gyermeknek a lelejtől meg kell mondani, hogy őt nem anya hordta ki a pocakjában, hanem egy másik néni, és az anyuka a szívében várta őt. Ehhez nagy segítséget adhat egy fényképalbum vezetése is, ahol vannak képek az újszülött babáról, nyílt örökbefogadás esetén a vérszerinti anyáról,

illetve az örökbefogadó anyáról és apáról. Ezen képek segítségével, ha szépen elmesélik a gyermeknek, hogy is volt az ő születésének és a családjához való kerülésének a története, akkor neki ez lesz természetes.

GYV: A keret nagyon fontos minden ember életében. Abszolút egyetértek a kollégám nézőpontjával, mert ezt csak így lehet. A titkolózás nem vezet semmire, sőt. Az örökbefogadás során ez a legkárosabb dolog, hogy ha nincs tisztázva, és nincs felépítve a születésének története.

– Vagyis, ha ez a kerettörténet megvan a gyermekben a születéséről, akkor, ha rossz érzés is számára egy kicsit, de fel tudja dolgozni?

GYV: Miért lenne ez számára rossz érzés? Nyilván korának megfelelően, apránként kell vele ezt közölni. Már óvodáskortól akár.

PSZ: Akárcsak egy képes könyv lapozgatását, úgy a fényképalbum nézegetését is korán el lehet kezdeni a gyerekekkel. Hol van anya? Hol van apa? Az már családi döntés, hogy a vérszerinti anyát miképpen nevezik el, de lehet és kell is beszélni a gyermekkel erről már nagyon korán is. A gyermek úgyis meg fogja keresni a vér szerinti anyját.

– Igen?

PSZ: Igen.

GYV: Hajtja a kíváncsiság.

PSZ: Megkeresi a gyökereit. Ez teljesen egyértelmű.

GYV: És ez teljesen normális folyamat.

PSZ: A gyökerek keresésétől az örökbefogadó szülők rettegnek. Attól félnek, hogy a gyerek nem jön vissza hozzájuk. Ha normális, bensőséges, titkoltól mentes kapcsolat van a gyermek és az őt felnevelő szülei között, akkor az a gyerek vissza fog térni, sőt, el sem megy. Főleg, ha még segítséget is kap a szüleitől a kereséshez. Nekem a munkám során nem volt olyan tapasztalatom, de még csak eseteírásban sem talákoztam olyannal, hogy egy jól működő családnak hátat fordított volna a gyerek, miután felkereste a vér szerinti szüleit. Olyan tapasztalom van, hogy a gyerek ugyan tartja a kapcsolatot a szülőanyjával, de ezt nem titkolja a családja előtt és biztosította őket arról, hogy ők az igazi családja. Ez nem egyszerű helyzet, valóban, de működtethető. A képzéseken is el szoktam mondani: arra minden örökbefogadó szülőnek fel kell készülnie, hogy a gyerek meg fogja keresni a gyökereit.

GYV: Egyszerűbb ezt apránként adagolni, mint mondjuk a gyermek 14 éves korában a nyakába zúdítani, mert az egy trauma.

PSZ: Igen. Az örökbefogadás nem trauma, mert annak oka volt, például az anyuka nem tudta vállalni a gyermeke gondozását, de a gyermek amúgy szerető családba került. Azt el tudom képzelni, hogy ha mégis konfliktusos családba kerül az örökbefogadott gyermek, hogy abban az esetben lelép otthonról.

– Akkor az örökbefogadás ténye inkább régen volt egy törés a gyermekek számára? Anno még kevésbé buzdították a szülőket arra, hogy őszintén beszéljenek erről a gyermeküknek.

GYV: Törés ott van, ahol titkolóznak. A szakirodalom ugye tesz ajánlást az őszinteségre, de valljuk be, egy örökbefogadó szülő azt csinál, amit akar. Ha nem fogadja meg azt, amit a szakemberek mondanak neki, akkor bizony lehetnek problémák.

PSZ: Sajnos, a mai napig is sokan inkább választják a titkolózást, mint az egyenes beszédet.

– Kivel képes kötődni a gyerek, ha a szülei nem elérhetőek? Legyen az bármilyen ok, például elhanyagolás, bekerült az otthonba, stb.

GYV: Igazi kötődés nem lesz más személlyel. Mindig is a szülei lesznek – még akkor is, ha ez csak egy álomkép számára – számára a szeretet, a kötődés elsődleges forrásai. Rengeteg olyan esetünk volt, hogy a gyermek 4-5 éves korában bekerült a lakásotthonba, és 18 évesen, amikor kikerült az állami gondozásból, az első útja haza vezetett. Akkor is, ha őt a szülei abúzálták, bántalmazták. A lakásotthonban dolgozó nevelőkkel sosem alakul ki ilyen kötődés. Teljesen más viszony, mint a gyermek-szülő között, még ha utóbbi csak a gyermek képzeletének a szüleménye. Megkeresik a szüleiket és akkor döbbennek rá, hogy mindaz, amit az idáig elképzelték, megálmodtak, nem a valóság.

– Ha bekövetkezik a csalódás a szülőkben, mit tesznek a gyerekek? Fiatal felnőttként tovább állnak, vagy maradnak a családjuknál?

PSZ: Nem tudnak hova menni.

GYV: Ezeknek a gyerekeknek iszonyatos erőfeszítésbe kerülne, ha azt mondanák: tovább mennek és megpróbálnak beilleszkedni a társadalomba, és annak hasznos tagjává válnak. Ugyanis ehhez az kell, hogy iskolába járjon, vagy dolgozni. Visszakerülnek oda, ahonnan elindultak, még akkor is, ha már nem úgy emlékszik rá.

PSZ: A kötődés témája amúgy rendkívül érdekes. Bizonyos szintű érdekeken alapuló kötődést mutatnak mások irányába, vagy éppen a lakásotthonban dolgozókkal szemben, de az nem igazi kötődés. Az is tény, hogy nem mindegyik gyermek fogad el minket, a segítségünket, vagy a tanácsainkat. Volt rá példa, hogy hosszantartó, erős fizikai abúzus után lakásotthonba került egy 8 év körüli kisgyerek. Édesanyja börtönbe került. A kisgyerek a korából adódóan tisztában volt a történetekkel és azok súlyosságával. A lakásotthonba kerülés önmagában beindított egy gyászfolyamatot nála, meggyászolta az előző életét. Az ez alatt a folyamat alatt meglévő düh és harag azonban sosem a bántalmazó szülő ellen irányult, hanem az iránt, aki kiemelte őt a családból. Ez minden esetben, minden gyermeknél így van. Persze, haragudott az anyukájára is, hiszen mégis csak ebonitrúddal verte meg, de telt az idő, és kiadta a haragja nagy részét. Ezután a gyerek elkezdett felépíteni, összerakni magában egy vágyott anya-képet. Egyre magasabb és magasabb szintre emeli az édesanyját, és például azért nem eszi meg a rántott húst ebédre, mert az édesanyja sokkal jobbat süt, stb. Nem szoktam engedni, hogy a lakásotthonba dolgozó nevelők beleavatkozzanak ebbe „mesealkotásba”, hiszen ha még ezt a vágyott anya-képet is elveszük tőle, akkor kire akar majd hasonlítani? A lakásotthonban dolgozókra egyáltalán nem akarnak, még a legügyesebbekre sem. Erre az idealizált anyára szeretnének hasonlítani és erre szükségük van.

GYV: Szükségük van rá, hogy fejlődni tudjanak.

PSZ: Persze, ez nem mindig sikerül. Hiszen telik az idő, jön az édesanya, aki közben szült még két gyereket, mialatt a lakásotthonban nevelkedő lánya már kamaszodik. Ez a kamasz lány pedig boldogan dajkálja az anya két új gyermekét, és hozzá fog hazamenni, amint betölti a 18. életévét. Ez egy kör. Épp ezért mondtam, hogy én az alapellátást erősíteném, és ezáltal a családok támogatását, sokkal szigorúbb szabályok mentén, hiszen a gyerek úgyszólván hazamegy. Hiszen, hova máshova mehetne?

– Meg tudja szokni a gyermek a magányt? Mármost, hogy nincs vele a szülő, hanem ő egyedül van a lakásotthonban.

GYV: Nincs magány, sőt, pont az ellenkezője megfigyelhető a lakásotthonokban. Az a gond inkább, hogy a gyerekeknek nincs meg a személyes terük, nem tudnak elvonulni, hogy csak

maguk legyenek. Tudnak maguknak teremteni, ha kimegy sétálni például az udvarra, de úgy, hogy leül valahova és magában van, olyat nem.

PSZ: Igazából mi nagyon rosszul végeznénk itt a munkánkat, ha a gyerekek magányosak lennének. Állandóan van a gyerekek körül nevelő vagy nevelők, akik 99%-ban képzettek is. Van, aki túlzásba is esik az állandó pátyolgatással és szólni kell neki, hogy hagyjon egy kis nyugtot a gyerekeknek, hogy vegyük észre, amikor magányra vágyik. Egyfolytában zizegnek egymáson a gyerekek, úgyhogy ez nagyon nehéz. Ha látjuk, hogy valami gond van, akkor mindig rákérdezünk az adott gyermeknél: tudunk-e segíteni? Volt olyan gyermek, akinek az volt a vágya, hogy úgy mehessen be a városba, hogy nincs ott a többi gyerektársa. Ilyenkor, ha van lehetőségünk, elvisszük be egyedül egy délutánra és odamegyünk, ahova ő szeretne. Persze, amikor kiemelik a gyermeket a családból és bekerül a lakásotthonba, biztosan érez magányt, hiszen az egész addig élete felborult és megváltozott. Ez egy trauma, egy egész életre szóló trauma, hogy nem az édesanyjával és az édesapjával nőhet fel. Plusz ehhez még társul az ok, amiért őt kiemelték a családjából. A trauma utóhatásai pedig bármikor előjöhetnek a gyermekből, és nekünk akkor ott kell lenni és segíteni kell őket. Biztonságot kell adnunk, de az anyukáját nem vesszük el tőle. Szoktam is mondani a kollégáimnak, hogy tartsák magukat ahhoz és ezt is kommunikálják a gyerekek felé: ők nem akarnak az édesanya helyébe lépni, mert nekik van édesanyjuk.

GYV: A nevelőszülőknek is pontosan ehhez kellene tartaniuk magukat.

PSZ: Igen, az még nehezebb ügy, mert hozzájuk általában egészen kicsi gyerekek kerülnek.

GYV: Nem egy félresikerült történet van arról az oldalról is, például „Szólíts anyának!”.

PSZ: Persze, éppen azok a gyerekek vannak itt zömében, akik olyan nevelőszülőknél voltak, ahol teljesen át akarták venni a szerepet. Majdnem az összes, a megyében dolgozó nevelőszülőt oktattam, és teljesen fel voltak háborodva, amikor én azt javasoltam: ne szólíttassák magukat anyának. Nem értették, hogy hogyan mondhatok én ilyet. Visszakérdeztem, hogy szerintük mi lehet így a gyerek fejében, amikor ezt kéri tőle? Mi lesz az igazi anyukájával akkor? Nehezen értik meg azt, hogy nem törölhetjük ki a gyermek fejéből még a bántalmazó anyát sem. Egy lépéssel jobb megoldás, ha például Kati anyu vagy Évi anyu lesz a nevelőszülő.

– **Nem lehet egyszerű egy nevelőszülő részéről megtartani a határt a gyerekekkel szemben.**

PSZ: Aki azért akar nevelőszülő lenni, mert nem lehetett saját gyereke és ezen az úton szeretne szülővé válni, az...

GYV: Az tönkremegy.

PSZ: Igen, mert addig, amíg a gyerek nem ér el a kamaszkorba, addig működik a történet. Utána a kamaszkori identitáskeresés, a beszólogatások, hogy „te nem vagy az anyám” – akkor ott szépen megszakad a dolog.

GYV: Az meg a másik, hogy bármikor elkerülhet a gyermek egy másik gondozási helyre, vagy éppen örökbefogadják.

PSZ: Sajnos, az is előfordulhat, hogy a nevelőszülők megátolják az örökbefogadási folyamatot. Ő nem fogadja örökbe – egyéb okokból –, de másnak se hagyja, és a potenciális örökbefogadó szülőkkel való ismerkedést fűrja meg úgy, hogy a gyermek lelkére beszél. Így a gyermek persze, hogy nem lesz kíváncsi az érkező nénire és bácsira. Az a baj, hogy ezt nem lehet kontrollálni. Hiába megy ki az örökbefogadási tanácsadó és beszél a nevelőszülővel, hogy a gyerekeknek így lehetősége lenne saját családba kerülnie, akkor is beindul ez a kettős játszma. Ez

nem csak a nevelőszülőknél fordul elő, hanem lakásotthonokban is. Volt, hogy a nevelő zokogott és sírt, és ettől persze, hogy egy 4-5 éves gyermek elbizonytalanodik.

– **Mit okozhat a szeretet- vagy a kötődéshiány a gyermekek fejlődésében? Viszonylag új kutatási terület ez, amely rámutatott arra, hogy például a kognitív képességeket, vagy éppen a gyermek viselkedését elég erősen befolyásolja a szeretet/kötődés megléte vagy éppen hiánya.**

GYV: Kötődési zavar mindenképpen kialakul ezeknél a gyerekeknél.

PSZ: Eleve rendelkeznek vele.

GYV: Igen.

PSZ: Anno írtam egy szakdolgozatot rajzvizsgálatból, és akkor az összes itt élő gyereket teszteltem és a kontroll csoport pedig hasonló életkörülmények között élő gyerekek voltak. Ez a vizsgálat is kimutatta azt, amit igazából tudtunk: mindegyik lakásotthonban élő gyereknek kötődési zavar volt. A kisebb életkorban a gátolatlan kötődési zavar a jellemző. Ez azt jelenti, hogy például utazunk a gyerekekkel a vonaton, és a kicsi tíz perc múlva már egy idegen hölgy ölében ül. Egyből elkönnyvelik, hogy milyen kedves ez a gyerek. Igen, a mi gyerekeink nagyon kedvesek az elején, de ez érdekek alapján működik. Még pedig, hogy kap valamit, egy kis édeséget, akármit. A mi gyerekeink nyilván nem egy normálisan működő családból kerültek hozzánk, ez is meg is látszik az Ön által már említett kognitív képességeken is. Nem csak azért nincs olyan sok főiskolát vagy középiskolát befejező gyerekünk, mert nem akartak volna iskolába járni, hanem azért, mert nem tudtak teljesíteni. Az ingerszegény környezetre egy külön szakirodalom létezik, és az mind jellemző is a mi gyerekeinkre. Nem véletlenül van számunka előírva a fejlesztő pedagógusok lehetőség szerinti bevonása a gyermekek tanulásába. A gyerekek legnagyobb része BTMN-es vagy SNI-es státusszal rendelkezik, és ezek a problémák nem a családból való kiemelés után alakulnak ki.

– **Olvasmányaim szerint a gyermekotthonban nevelkedett, örökbefogadott gyermekekre jellemző az evés fontossága. Mi állhat ennek a háttérben? Önök tapasztaltak ilyet?**

GYV: Az elhanyagolás miatt bekerült gyerekek a legtöbb esetben nem jutottak megfelelő mennyiségű és minőségű ételhez az otthoni környezetben. Itt, a lakásotthonban napi rendszerre, többszörös étkezést biztosítunk, minőségi ételekből. Többször előfordult, hogy az elhanyagoló környezetből érkező gyermekek az ételek jórészét nem is ismerték, mert csak farhátból készült pörköltet, krumplis tésztát és parizert ettek otthon előtte. Fogalmuk sem volt róla, hogy például mi az a krémleves. Ez az egyik oldala, a másik pedig az, hogy az ember életében nagyon fontosak a rendszeres és biztos dolgok, amikre lehet készülni, amit lehet várni. Ilyen például az étkezés is. Egyfajta biztonságérzetet, kiszámíthatóságot ad a gyerekek számára.

PSZ: Azért is fontos, mert az evés, a növekedés, a szaporodás a legarchaikusabb működési mechanizmusaink. Mi itt a lakásotthonban tudjuk csillapítani a gyermek éhségét, amitől esetleg eddig rendszeresen kínlódott. Nyilván pszichológiai szempontból érdekes, hogy ki miért menekül az evésbe, mit szeretne általa pótolni. Viszont dolgozom olyan lakásotthonban is, ahol a gyerekek már csúcsra fejlesztették a válogatást az ételek között. Régebben nagyobb gond volt az evés, szerintem, akkor sokkal kevesebb támogatást kaptak a lakásotthonok, és bizony volt, hogy trükközni kellett azért, hogy mindenkinek jusson étel. Manapság azonban elég sok támogatást kapnak a lakásotthonok. A minőségre és a mennyiségre sem lehet panasza a gyerekeknek.

– **Traumatizált gyerekeknek (érzelmi és/vagy fizikai) örökbefogadás után begyógyulhatnak a lelki sebei? Segíthet az utólag kapott szeretet/gondoskodás?**

PSZ: Ez a lelki sebek nem gyógyulnak be. A traumának sajnos az a tulajdonsága, hogy az ott van és ott is marad. Nem lehet kitörölni, viszont meg lehet tanulni együtt élni vele és az általa generált utólagos hatással. Sok embernél kialakul például pánikbetegség. Azt lehet megtanulni, hogy a jelentkező pánikroham tüneteit, mint például a nehézlégzés, azt hogy lehet kezelni. Fontos, hogy meg tudja nevezni a traumát, az okokat. Erről lehet és kell is beszélni a gyerekekkel. Viszont egy szexuálisan abúzált kamaszlány az életben nem fogja azt elfelejteni, amit az édesapja művelt vele évekig. Megtanulhatja kezelni az érzéseit, de sosem fog ez a seb begyógyulni.

– **Vagyis egy szerető család csak enyhíteni tud a lelki sebeken azáltal, hogy megtanítja a gyermeknek az azokkal való együttélést.**

PSZ: A feldolgozásban tudnak segíteni, de azt hozzá kell tennem, hogy minden esetben szükség van a szakember bevonására is a folyamatban. Az nagyon kevés, sőt értelmetlen tanács, hogy „ne gondoldj rá, felejtse el”. Azt meg kell tanulnia a felnőtteknek is, hogy valami „aktiválja” az átélt traumát a gyermekben, és az tünetet produkál, hogy akkor mit csináljon. Van, amikor az is elég, ha odaül mellé, megöleli, megpuszítja. Biztosítja arról, hogy mellette van, de ezt a szakemberrel együtt lehet felépíteni. Lehet ezzel még teljes életet élniük, persze a nagyon komoly traumák után, amelyek PTSD-t okoznak, már nem ilyen egyszerű. Szerencsére, a hozzánk szakellátásba kerülő gyerekek között ez nagyon ritka, de sajnos volt rá eset. Például volt olyan gyermek, aki mindkét szülőjét elvesztette egy autóbalesetben, amelynél ő is jelen volt, vagy egy másik gyermeket a forró vaskályhára ültette fel az édesapja. Nem ez a jellemző, szerencsére. Azt még hozzátenném, hogy a trauma az trauma. Nem lehet azt minősíteni, vagy lekicsinyíteni, mert a gyerekben ott van. Az övé, akárhogy is.

– **Mi az, amit a lakásotthon tud adni a gyermekeknek? Azt már beszéltük, hogy anyai szeretethez hasonló feltétel nélküli szeretetet nem tudnak a nevelők biztosítani. De teljeskörű ellátást, biztonságot, rendszert igen.**

GYV: Mi tulajdonképpen teljes körű ellátást biztosítunk a gyerekek számára, ami az étkezéssel kívül az iskoláztatást és a mindennapi életet jelenti. Próbáljuk őket tanítani is alapvető dolgokra, mint például főzés, mosás, takarítás, hogy majd tőlünk elkerülve önállóan tudjanak lenni. Igyekszünk őket felkészíteni arra, hogy a nagybetűs életben is boldogulni tudjanak majd. Mindamelllett szoktuk őket kirándulni vinni, kulturális programokra, színházba és moziba is. Merem állítani, hogy sokkal több mindent megkapnak, mint egy normál családban felnövő gyermek.

PSZ: Sajnos, volt rá precedens, hogy éppen emiatt szóltak meg minket. Mármint, hogy ezek a gyerekek mi mindent kapnak meg tőlünk, holott szerintük nem érdemlik meg a származásuk miatt. Nem mostanában történt ez, hanem olyan 10-15 évvel ezelőtt. Akkor volt egy ilyen időszak, hogy a lakásotthonban élő gyerekek jobb körülmények között éltek, mint egy normál család, ahol apa dolgozik és van két gyerek. Tény és való, hogy nem sok gyereknek adatik meg, hogy nyaranta 2-3 hetet töltsön a Balatonon, és ez igaz napjainkban is.

– **Az említett felháborodásból arra következtettek, hogy a lakásotthonkba kerülő gyermekek túlnyomórésze roma származású.**

PSZ: Igen, ez így van. Voltak nem roma származású gyerekeink is, ott már kamasz gyerekekről volt inkább szó, akik szembefordultak a szüleikkel és ezért emelték ki őket.

– **Milyen felnőttek lesznek a lakásotthonban nevelkedett gyerekek? Képesek beilleszkedni a társadalomba, megfelelő szociális életet élni?**

GYV: Van olyan, aki hatalmas nehézségek árán ugyan, de vissza tud illeszkedni a társadalomba, sőt, hasznos tagja lesz. Persze van olyan is, akinek ez nem sikerül, de úgy érzem, hogy

mi itt a lakásotthonban mindent elkövettünk és követünk azért, hogy vissza tudjuk őket integrálni. Volt, aki nagyon jó lehetőségekkel indult, mert elvégezte az iskolát és a régi rendszerben még lakást²³⁸ is tudott venni magának, majd később hajléktalanná vált, és arról a szintről újra fel tudott állni. Újra van munkája, lakhatása, családja. Sajnos, arra is van példa, hogy valaki a büntetés végrehajtásban köt ki. Pontos adatokat sajnos nem tudok mondani, mert nincs olyan szintű utánkövetésünk, ami ezt lehetővé tenné.

– **A sorsok alakulásánál számít a lelki batyu vagy inkább ez egyénfüggő?**

GYV: Egyénfüggő.

PSZ: És család, tehát ha van hova menni.

GYV: Én inkább ezt nemekre bontanám. Fiú-lány. Egy lánynak mindig lesz hova mennie, hiszen saját maga szerencséjének a kovácsa: férjhez megy, új családot alapít. Egy fiúnak ez sokkal nehezebb, mert gyakorlatilag a nulláról indul. Dolgoznia kell, tennie kell azért, hogy jobb legyen az élete. Nyilván kevés eséllyel házasodnak ők be egy jól szituált családba, sőt.

PSZ: Ezekről a gyerekekről úgy vannak információink, hogy kapcsolatban maradnak velünk. Abban van igazsága a kollégámnak, hogy a lányok talán könnyebb helyzetben vannak. A fiúkra inkább jellemző egy olyan vonulat, hogy ha innen kikerülnek és van némi pénzük, azt rögtön el is szórják. Akkor átesnek egy hullámvölgyön...

GYV: Megkapja a pofonokat, és vagy beáll a sorba, vagy bűnözésre adja a fejét.

PSZ: Ami tekintélye esetleg megvolt a lakásotthonban, az a való életben nincs. Jönnek a csalódások, és az alkoholhoz vagy kábítószerhez menekül emiatt. Általában ezeknek a gyerekeknek nincs családja, nincs hova visszamenniük. Még a rokonságban sincs. Az is előfordul, hogy a rokonok felkarolják és kihasználják. Sajnos, van olyan már innen kikerült gyerekünk, vagyis fiatal felnőtt már, aki éppen kábítószer függőség miatt van rehabilitáción.

– **Milyen édesanya válik azokból a lányokból, akik gyermekotthonban nőttek fel?**

PSZ: Általában kétféle típus szokott megjelenni. Vagy majomszeretettel veszi körbe a gyermeket, és már nem egészséges módon csüng rajta. Mindent megenged neki és nem is neveli meg igazából. Nyilván ez egyfajta kompenzáció a saját tapasztalattal szemben, de nem jó megoldás. Vagy ugyanolyan elhanyagoló szülő válik belőle, mint amilyen az ő édesanyja volt vele szemben.

– **Mit változtatnának a rendszeren, ha megtehetnék? Tudom, hogy Ön (PSZ-re nézek) már részben kifejtette.**

PSZ: Úgy gondolom, ha már be kellett kerülnie a rendszerbe a gyerekeknek, akkor is szükség lenne a családdal való kapcsolattartás erősítésére, támogatására. Most is vannak kicsi lánykáink, akiket látogathatna az anyjuk és az apjuk, mégsem teszik. Egy négyes testvérsor.

GYV: Az alapellátást kellene erősíteni.

PSZ: Igen, hogy valós segítség legyen azon családok számára, akiket még meg lehet támogatni. Nyilván nem mindegyiket lehet.

GYV: Ugyanakkor az oktatás és a szakellátás is támogatásra szorul. Rá kellene jönni, hogy ez egy igen nehéz szakma, és jobb anyagi elismerés és megbecsülés járna az ezen a pályán dolgozók részére. Elég volt a jelenlegi helyzetből, és azt hiszem, ez remek zárszó is.

---

²³⁸ A régi rendszerben (az 1997. évi Gyvt. hatályba lépése előtt) az állami gondozásban élő gyermekeknek az állam egy számlán gyűjtötte a családi pótlékot (és az esetleges árvaellátást, örökséget), amelyet megkaptak a 18. életévük betöltésekor. Ma már a családi pótlékból is finanszírozzák a gyermekek ruháztatását, a szükséges eszközöket és abból kapnak zsebpénzt is.

– Nagyon szépen köszönöm, hogy megosztották velem a tapasztalataikat és az őszinte véleményüket!

Alapítvány interjú

Az örökbefogadás folyamata, a magyarországi törvények értelmében, kétféleképpen valósulhat meg: állami és civil szervezeti (titkos és nyílt örökbefogadás) úton. Az alábbi interjút egy alapítvány vezetőjével (továbbiakban **AV**) készítettem, aki a munkatársaival együtt kiépített egy közösséget az örökbefogadó családok számára, amely mára már több ezer főt tart számon tagjai között. Ők úgy működnek együtt, mint egy nagy, támogató család.

Az alapítvány egy egyesülethez tartozik, amely olyan gyermeknek segít szerető családot találni, akiket a krízishelyzetben lévő vér szerinti szüleik nem tudnak felnevelni. Eddig közel ezer gyermek talált rá a szerető családjára az egyesület közreműködésével.

AV: A szakdolgozat témája nem egyszerű, kitartást kívánok hozzá!

– Köszönöm szépen! Mielőtt belevágnánk a kérdésekbe, kérem, mesélne egy kicsit magáról!

AV: Rendben. Az alapítvány kuratóriumi elnöke, illetve ügyvezetője vagyok. Nekem nem ez az eredeti szakmám, hosszú éveig közgazdászként dolgoztam. Amúgy én is örökbefogadó szülő vagyok, így jutottam el erre a pályára, és végeztem el az ezzel kapcsolatos képzéseket is. Amit az alapítványunk csinál, amit célul tűzött ki, az nagyon szoros kapcsolatba hozható a szakdolgozata témájával, mert mi az örökbefogadó családokkal foglalkozunk. Ezt az alapítványt nyolc évvel ezelőtt egy egyesület alapította, amely a krízisterhes kismamák támogatásával, adott esetben a nyílt örökbefogadás közvetítésével foglalkozik. Az egyesület által több mint ezer gyermek talált új, szerető családot. Az örökbefogadó közösség olyan magas létszámot ért el, amely életre hívta az alapítvány gondolatát – ez nyolc évvel ezelőtt volt, nyilván akkor még a családok száma kevesebb volt, mint most.

– Mit csinál pontosan az alapítvány? Mivel segíti a kialakult közösséget?

AV: Egyrészt támogatjuk az örökbefogadásra váró párokat, személyeket, hiszen ez egy nagyon nehéz időszak számukra. Mire hozzánk érkeznek és megkezdődik a várakozás, a felkészülés folyamata, addigra általában ők már rengeteg csalódáson, szomorúságon, traumán, kellemetlen procedúrán estek át, és mi ezeket segítünk feldolgozni számukra, mire megérkezik az örökbefogadott gyermekük. Hiszen egy szülő is csak akkor tud jól funkcionálni szülőként, illetve a traumán átesett gyermeknek segíteni, ha ő maga a saját nehézségeit fel tudta dolgozni, illetve megfelelően tudja kezelni. Nekünk ez az egyik célunk, hogy őket segítsük, és sikeresek legyenek az örökbefogadások. Továbbá a másik célunk az örökbefogadó családok utógondozása, nyomon követése, hogy sikeres, jól funkcionáló örökbefogadó családokká váljanak. Számunkra nem az a sikeres örökbefogadás, hogy aláírás és pecsét kerül a dokumentumokra, hanem az, amikor tíz-húsz év múlva egy lelkiileg és mentálisan teljesen egészséges fiatal tudja elhagyni a családi otthont. Egy olyan fiatal felnőtt, aki sikeresen tud beilleszkedni a társadalomba, és ott képes jól funkcionálni, szociális kapcsolatokat, párkapcsolatot kialakítani és a saját származás történetét úgy feldolgozni, hogy harmonikus életet tudjon élni. Nekünk ez jelenti a sikert, ezért

igyekszünk támogatni, segíteni az örökbefogadó családokat. Szervezünk különböző tanfolyamokat a részükre, továbbá közösségi programokat, workshopokat, illetve a társadalmi érzékenyítő programjaink is vannak. Most éppen a pedagógusok számára készítettünk el egy képzési programot arról, hogy hogyan is kellene kezelni az örökbefogadás tényét, illetve az esetleges fejlődési kockázatokat.

– **Megközelítőleg hány csecsemő/gyermek vár(hat) örökbefogadásra Magyarországon?**

AV: A 2021-es KSH adatok alapján (2021. december 31.) az örökbe fogadható gyermekek száma 1693 fő, és az jól látható az adatok alapján, hogy a 2000. óta ez a szám kismértékű, de állandó csökkenést mutat. Az 1693 fő gyermekből viszont csak 356 fő tartozik a 3 év alatti korosztályba, ami ugye az örökbefogadás szempontjából a preferált az örökbefogadó szülők részéről. 729 fő gyermek pedig a 10 év feletti korosztályba tartozik, akiknek már nagyon kevés esélyük van arra, hogy valaki örökbe fogadja őket. (Az örökbefogadásra váró, fogyatékkal élő gyermekek száma: 468 fő.) Magyarországon tényleg a legtöbb szülő 3 év alatti gyermekre vágyik, amelynek egyik oka éppen a kötődés kialakításának a „könnyebbsége”. Egy 10 év feletti gyermeknek, különösen, ha valamilyen fogyatékkal él, vagy esetleg az etnikai háttere nem egyezik a szülők által elvártnak, akkor hazánkban szinte semmi esélye arra, hogy örökbe fogadják. Ami viszont nagyon érdekes, hogy a KSH adatai alapján az örökbefogadásra váró szülők (párok, illetve egyedülállók) száma folyamatos növekedést mutat.

– **Ennek oka vajon abban keresendő, hogy egyre több pár számára nehezített, adott esetben akadályozott a gyermekvállalás?**

AV: Igen, minden bizonnyal. Magyarországon a termékeny korban lévő párok 15%-a küzd meddőségi problémával, ami úgy gondolom, hogy egy óriási szám.

– **A 3 és 10 év közötti gyermekekről nem esett szó. Nekik milyen esélyeik van arra, hogy megtalálják az örökbe fogadó családjukat?**

AV: Van esélyük, de arányaiban kevesebb, mint a 3 év alatti gyermekeknek. Pontos adataim azonban nincsenek.

– **Nem gond, csak a tapasztalatára voltam kíváncsi.**

AV: Amit biztosan tudok mondani, hogy a mi egyesületünkénél is egyre csak növekszik az örökbe fogadni szándékozó szülők száma. Nyilván, akiknek kevesebb kikötésük van, elfogadóbbak, ők adott esetben hamarabb kerülhetnek sorra. Jelenleg, ha valaki például egy 3 év alatti, egészséges és nem roma származású kislányt szeretne, akkor minimum 6 év a várokozási idő.

– **Azok a gyermekek, akiknek kicsi az esélyük az örökbefogadásra, mert például valamilyen egészségi problémával rendelkeznek, hová kerülnek? Ők is kerülhetnek nevelő szülőkhöz, vagy ők csecsemőotthonba/gyermekotthonba kerülnek?**

AV: Ez abszolút attól függ, hogy milyen típusú és súlyosságú betegséggel rendelkezik a gyermek. Nevelő szülőkhöz olyan gyermekek kerülnek, akiknek az egészségügyi problémáik kezelhetőek, szinten tarthatóak, adott esetben gyógyíthatóak. Nagyon széles a betegségek skálája, de azt tudni kell, hogy a magyar jogszabályoknak megfelelően minden 12 év alatti gyermeket nevelő szülőnél igyekeznek elhelyezni, amennyiben lehetséges. Szerencsére ez működik is, jelenleg a gyermekvédelemben lévő 12 év alatti gyermekek 80%-a nevelő szülőnél él.

– **Ez azért biztató adat.**

AV: Az más kérdés azonban, hogy a nevelő szülőhöz került gyermek gyakran egy-két évente új nevelő szülőhöz kerül. Továbbá az is kérdéses, hogy mennyi idő alatt állapítják meg és adják

ki a határozatot az örökbefogadhatóság tényéről. Vannak gyermekek, akik gyorsan örökbefogadhatóvá válnak. Sajnos, ez a gyorsan is azt jelenti, hogy lassan. A gyermek egészséges fejlődése szempontjából – fizikai és lelki egyaránt – a hetek, hónapok is döntő fontosságúak. Mi ezért támogatjuk nagyon a nyílt örökbefogadást, mert ebben az esetben az örökbe fogadó szülők már a kórházból haza vihetik a gyermeküket, aki így nem lesz kitéve további traumák kockázatának. Míg, hogy ha bekerül az állami gondozásba, nagyon-nagyon hosszú idő is eltelhet, mire örökbefogadóvá nyilvánítják, akár egy-másfél év is. A kötődés szempontjából a legszenzitívebb időszak ez.

– **Igen, az első egy-másfél év az, amely a biztonságos kötődés kialakulása szempontjából a meghatározó időszak a csecsemő életében. Ezt valamennyi kötődés elmélet (pl. Bowlby) és pszichológus (pl. Piaget) kutatta és tudományosan bizonyította.**

AV: Igen. Persze vannak olyan szerencsés csecsemők, akik tényleg egy rendkívül gondoskodó, odaforduló nevelő családhoz kerülnek, így a kötődési képességük megfelelően tud kialakulni. Koruknak megfelelően fejlődnek, adott esetben megkapják a szükséges fejlesztéseket. Viszont még így is fogja őket érni egy trauma, amikor el kell válniuk a nevelő szülőktől, a szeretett személyektől, és bekerülnek az örökbe fogadó családba. Ebben az esetben is sok segítséget igényel a gyermek, hogy érzelmileg fel tudja ezt a törést dolgozni.

– **Mit mutatnak a tapasztalatok: jobb a gyermekek fejlődése szempontjából, hogy életük első tizenkét évét nevelő szülőknél tölti, még úgy is, hogy mindenképpen megszenvedik úgymond az elválást, mint ha csecsemő- vagy gyermekotthonban élnének?**

AV: Mindenféleképpen, hiszen a nevelő szülőnél esélye van arra a gyermeknek, hogy megkapja a személyre szóló odafordulást, gondoskodást, törődést, családot. Így ki tud alakulni egy biztonságos kötődés, míg ugye a nevelő otthonban egy nevelőre jut tíz vagy akár több gyermek. Legyen az a nevelő bármilyen jó szakember, nyilván nem tudja megadni azt a személyességet, mint egy nevelő szülő. Másrészt a családi élet kompetenciáit, ismereteit egy gyermekotthonban nincs esélye a gyermeknek elsajátítani, csak egy (nevelő) családban.

– **Mi alapján történik az örökbe fogadó szülők kiválasztása a gyermek számára? Számít a sorrend adott esetben, ha olyan gyermek válik elérhetővé, aki hogy úgy mondjam: eleget tesz a sokak által preferált kívánalmaknak? Vagyis akár több szülő is örökbe fogadná.**

AV: A gyermekvédelem és a civil szervezetek rendszerében is működik az az alapelv, hogy soha nem a szülőnek keresnek gyermeket, hanem éppen fordítva. Ha ez jól működik a gyakorlatban, akkor sikeresek lehetnek az örökbeadások. Én elsősorban a civil szervezetek oldaláról tudok beszélni, lévén abban dolgozom.

– **Természetesen.**

AV: Ahogy azt már mondtam is, rengetegen várokoznak örökbefogadható gyermekre. A folyamat úgy szokott történni, hogy az egyesületnél jelentkezik a krízisterhes kismama. Ez alapszabály is, hogy neki kell jelentkezni. Nem „vadásszák” úgymond a kismamákat. Saját akaratóból kell jelentkezni, és nem is feltétlen örökbeadási szándékkal, hanem azért, mert ő most egyedül van egy krízishelyzetben és segítséget kér. Ha mégis úgy dönt a kismama, hogy a gyermekét örökbe szeretné adni, akkor meghallgatják az egyesületnél, hogy mit szeretne. Nem feltétlen ez az egyetlen szempont, amit figyelembe vesznek, de meghallgatják. Van, amelyik kismama inkább fiatal szülőt keresne a gyermekének, de van olyan is, aki inkább az idősebb, 40 év körüli szülőt részesíti előnyben, aki már biztos életkörülményekkel rendelkezik. Van, aki azt szeretné, hogy első gyerek legyen a családban, vagy akár az egyetlen, más viszont kifejezetten pozitív

dolognak tartja, ha vannak testvérek. Az is kérés szokott lenni adott esetben, hogy minél távolabb kerüljön tőle a gyermek. Ez után a kolléganők az egyesületnél megnézik a listát, hogy ki az, aki adott kritériumoknak megfelel – a lista elejéről indulva, és egyszer csak megvan a megfelelő. Olyan esetek is vannak, amikor nagyon gyorsan kell rendezni egy gyermeknek az életét, például a kismama akkor jelentkezik, amikor már megindult a szülés, vagy már meg is született a babája. Volt olyan eset, hogy a szülő kismama már a kórház felé tartott 5 perces fájásokkal, amikor felhívta az egyesületet. Reggelre meg is született a kisbaba, ami azt jelentette, hogy nagyjából reggelig volt a kollégáimnak ideje arra, hogy szülőket találjanak a gyermek számára. Ilyenkor az egyesületnél elkezdik hívogatni a potenciális szülőket. Ha adott esetben a hívott szülőjelöltek nem elérhetőek, nem fogadóképesek, akkor a kollégák mennek is tovább a listán, mert itt az elsődleges cél az az, hogy a kisbaba szülőkhöz kerüljön, és ne állami gondozásba. Sokszor volt ilyen helyzet, hogy csak pár óra volt a cselekvésre. Sajnos, azt is hozzá kell tenni, hogy ha a gyermek egészségügyi gonddal jön a világra, vagy esetleg roma származású, akkor előfordul, hogy csak a sokadik telefon ér célba.

– Hogy zajlik az ismerkedés? A szülők igent mondanak, eljönnek megnézni a csecsemőt, és mi történik utána?

AV: Kiválasztásra kerülnek a szülők, vagy adott esetben a szülő – mindig csak egy családot ajánlanak a kismamának. Ez után mesélnék a kismamának a kiválasztott családról (kik ők, hol élnek, stb.), majd megkérdezik tőle, hogy szeretne-e velük találkozni? Nyilván, ez akkor ideális, ha még van idő a szülésig. Ha a kismama szeretne találkozni a potenciális szülővel, akkor a szülők is több információt kapnak, mert az elején csak annyit mondanak el a kollégák, hogy úton van egy baba. Ezután megszerveznek egy találkozót, általában semleges területen, amin az egyesület egy munkatársa is részt vesz. A kismama van, hogy magával hozza a találkozóra a gyermeke apját, vagy az édesanyját, barátnőjét, és ez még a jobbik eset. Sajnos, nagyon sok a titkolt terhesség, amikor senki nem tud róla és ilyenkor kismama nagyon egyedül van ebben a helyzetben. Úton van egy gyermek, akit ő nem kívánt, és nem is fogja tudni felnevelni. Az is gyakran előfordul, hogy a kismama házasságban él, de nem a férje a gyermek apja, és bizony ezt otthon is el kell titkolni.

– El lehet ezt egyáltalán otthon titkolni? Hiszen együtt élnek, alszanak...

AV: Meglepően sokszor el lehet titkolni.

– Nagyon nehéz számomra elképzelni, hogy egy nő el tudja rejteni az egyre növekvő pocakját. Ez azt feltételezi, hogy nulla intimitás van közte és a férje között.

AV: Érdekes tény, hogy a nem kívánt babák nagyon „vigyázban tudnak állni”. A nem kívánt terhességek esetén a pocak sokkal kisebb szokott lenni, mint egy várt gyermek esetén. Talán, és ez csak az én véleményem, ezek a babák annyira meg akarnak születni, hogy...

– Elbújnak?

AV: Igen. Amúgy a legtöbb ilyen terhességet csak későn veszik észre (12. hét után), különben nagy valószínűséggel elvetették volna. Ez is azt jelzi, hogy nem várták, hiszen egy tervezett, szívesen várt baba esetén már a 12. hét előtt is vannak árulkodó jelek.

– Egészen hihetetlen számomra a terhesség, a növekvő magzat már mennyi mindent tud és érzékel.

AV: Valóban, döbbenet. Volt olyan eset, hogy egy 8 hónapos várandós anyuka egy kissé bővebb pólóval simán el tudta rejteni a terhességét. Azt még hozzá kell tenni, hogy a kisebb mérethez sajnos a nem megfelelő táplálkozás is hozzájárulhat. Sokszor nagyon kicsi a baba is. Elég sok koraszülés van a nem kívánt terhességek között.

– A sürgős esetekben, amikor az édesanya már a szülőszobából telefonál úgymond, hogy örökbe szeretné adni a gyermekét, akkor a találkozót a kórházban is megszervezik?

AV: Igen. Volt rá példa, hogy hajnalban már mentek az örökbefogadó szülők a kórházba. Adigra már megszületett a baba is. Ilyenkor valóban nagyon sürgető az ügy, mert ha a gyermek bekerül az állami gondozásba, onnantól kezdve sokkal nehezebb, lassabb a folyamat.

– Létezik úgymond „próbaidő” az örökbefogadás esetén?

AV: A jelenlegi törvényi szabályozás szerint a szülőanyának a születéstől számítva 42 napja van arra, hogy visszamondja a lemondó nyilatkozatát. Ez a törvény 2013-ban született (2014 január 1-től hatályos), ami elég nagy zűrzavart okozott a nyílt örökbefogadás terén. Például hazaviszik a babát, akit esetleg vár egy testvér is, de adott esetben mégis vissza kell vinni a babát – ez rettenetesen nehéz lehet. Nagyon ritka az ilyen, amióta a szakmában dolgozom (kb. 7-8 év) négy ilyen esetről hallottam, hogy a szülőanya meggondolta magát. Ebből sajnos csak egy eset volt, amelyiknél az anya valóban hazavitte a gyermekét, a másik három bekerült az állami gondozásba. A másik oldalról, az örökbefogadó szülők oldaláról nézve pedig, amíg nem kerül pecsét és aláírás a végleges örökbefogadási határozatra és nem vált érvényessé, addig az örökbefogadó szülő meggondolhatja magát, és akkor másik családot keresnek a gyermek számára. Volt ilyen eset is, szerencsére ez is ritkán fordul elő.

– Milyen indokkal szokták visszamondani az örökbefogadási szándékot? Mégsem tudják a családba beilleszteni, vagy...

AV: Igen, ez nagyon furcsa helyzet, hiszen többségében (az egyesületnél) újszülött csecsemőről van szó. Nagyon különbözőek vagyunk mi, emberek. Az örökbefogadás esetén nyilván azért is nehezebb, mert hiányzik az ráhangoló kilenc hónap. Hiszen már a terhesség ideje alatt is nagyon sok minden megváltozik.

– Az idősebb gyermekek hogyan élik meg az örökbefogadást? Egy 2-3 éves kisgyermeknek is már van annyi tudata a saját helyzetéről, hogy átlátja ezt. Számukra milyen érzelmi folyamatokkal jár ez?

AV: Egy idősebb gyermek örökbefogadása esetén sokkal több feladata van a szülőnek. Többet kell készülnie, hiszen például egy 4-5 éves gyereknek már van előélete, vesztesége, még akkor is ha egy szeretetteljes nevelő család nevelte. Rengeteg a kockázat. Egy gyermek úgy kerül állami gondozásba, hogy a szülei lemondtak róla, vagy elhanyagolás, bántalmazás miatt kiemelték a családjából. A családból való kiemelés esetén a vér szerinti szülőnek van esélye, némi ideje arra, hogy rendezze a körülményeit. Azt figyelik, hogy mennyire tartja a kapcsolatot a gyermekével. Ha ez nem történik és eltelik úgy 8 hónap, hogy rendszertelenül tartja a kapcsolatot a gyermekével, vagy 3 hónap úgy, hogy egyáltalán nem tartja a kapcsolatot, akkor elindul az örökbefogadhatóvá nyilvánítási eljárás. Ezen folyamat is nagyon lassan szokott megtörténni, ezért van az, hogy a gyermek már 4-5 éves és még csak most tudnak neki örökbefogadó szülőket keresni. Ezt a gyermeket már eleve érte akkor egy trauma, amikor elvált az édesanyjától, a vér szerinti családjától, még akkor is, ha ez egy elhanyagoló, bántalmazó család volt. Számára az volt természetes, nem ismert mást. Bekerült egy új környezetbe, ahova adaptálnia kell. Ide-

gen emberek veszik körül, sok esetben a nevelő szülőknél is élnek már más vér szerinti/örök-befogadott/nevelt gyerekek, akikhez alkalmazkodnia kell. Ez akkor is hatalmas törés, ha egy szeretetteljes, gondoskodó nevelő családba kerülnek. Utána megint eltelik némi idő, és jön egy idegen néni és egy idegen bácsi, akiről azt mondják a gyerekeknek, hogy ők lesznek az anya és az apa. Megint idegen környezet, megint alkalmazkodnia kell a gyermeknek. Így egy 4-5 éves kisembernek minimum három nagy változást kell, hogy megéljen fiatal kora ellenére. A szerető környezet, a szerető család ellenére is ezek nagyon-nagy dolgok. Arról nem is beszélve, hogy vannak kevésbé szerető nevelő családok...

– **Igen. Másik interjúm során is előkerült, hogy vannak „gyenge láncszemek a rendszerben”.**

AV: Sokan megélhetési lehetőségként tekintenek a nevelő szülőségre, ami a gyermek szeretetteljes gondozása szempontjából egyáltalán nem megfelelő. Visszatérve az iménti gondolatmenetemre a 4-5 éves gyermekekkel kapcsolatban. Adott esetben mindig szoktuk tanácsolni az örökbefogadó szülőknél, hogy idősebb, sokat megélt gyermekek esetén kérjenek segítséget az összehangolódáshoz, a kötődés kialakításához. Egy kötődési zavarral élő gyermek esetében eleve nagyon nehéz a kezdeti időszak, de még egy kötődni tudó gyermek számára sem egyszerű. Hiszen hiányozni fognak neki a nevelő szülei, ami természetesen az ő magatartásában meg fog nyilvánulni. Volt olyan eset, hogy egy 4 éves kisfiút egy egyedülálló anyuka fogadott örökbe. Az anya hihetetlen türelemmel viselte, hogy ez a fiú belerúgott, a falba verte a saját fejét, állandóan vissza akart menni a nevelő szülőjéhez. Utóbbi egyébként jelzi, hogy képes a gyermek kötődni, de ettől függetlenül hihetetlenül embert próbáló tud lenni az első pár hónap. Nagyon nehéz ezt lelkileg kibírni, így tényleg javasoljuk, hogy kérjenek segítséget szakembertől a szülők a kezdeti időszakra. Azt tapasztaltam, hogy segítséggel és kellő türelemmel a kötődés, a szeretet ki tud és ki is fog alakulni. Ehhez kitartás kell, és persze az, hogy ne vigyék vissza a gyermeket. Sajnos, olyan esetről is hallottam, hogy az ikerpár közül csak az egyiket vitték vissza a szülők.

– **El sem tudom képzelni, ez mennyire nehéz lehet mind a gyermekek, mind a szülők számára. Én tisztelem ezeket a szülőket, például az említett anyukát is, hogy ezt az időszakot türelemmel, szeretetteljesen végig tudta csinálni.**

AV: Ez az édesanya valóban zseniális munkát végzett. Az anyuka elolvasott minden szakirodalmat, segítséget is kért. Egy csoda, ami azzal a kisfiúval történt – szoktam látni őt a foglalkozásainkon. Ebből is látszik, hogy a szeretetteljes gondoskodás, illetve a megfelelő mértékű és minőségű odafordulás csodákra képes.

– **Akkor is van esély ilyen csodákra, természetesen szakemberek segítségével, ha a gyermek korai kötődési képessége erősen sérült? Vagyis kialakult nála a kötődési zavar.**

AV: A kötődési zavar kialakulásának, meglétének vannak jelei már egészen kicsi korban is. Ilyen esetben mindig gyermekpszichiáter segítségét kérjük, mert ez súlyos gond. Még ha valakinek bizonytalan a kötődési képessége, az könnyebben megerősíthető, megfordítható, mint az, ha egyáltalán nem is képes rá. Szakember segítsége elengedhetetlen ezekben az esetekben, de még vele sem garantált, hogy megtörténik az úgynevezett csoda.

– **Az első 1-2-3 év a legfontosabb a gyermek életében a kötődés szempontjából. Éppen ezért fontos, hogy az örökbefogadó szülők minél több információval rendelkezzenek erről az időszakról. Hiszen információ hiányában nem feltétlenül fordulnak szakemberhez, pedig lehet, hogy elengedhetetlen lenne.**

AV: Valóban, ez így van. A szakemberek mellett ugyanakkor az örökbefogadó szülők hozzáállása, az általuk biztosított közeg, az ő mentális állapotuk, illetve kötődési mintázataik, képességeik is befolyásolják a gyermek fejlődését, gyógyulását. Sok szülő rendelkezik bizonytalan kötődési mintákkal, feldolgozatlan traumákkal. A nehéz gyermekkor ellenére válhatott belőlük normális, jól funkcionáló felnőtt, de ha eljutnak a gyermekvállalási (legyen az akár vér szerinti, vagy örökbefogadott), ezek a mélyen eltemetett traumák a felszínre törhetnek. Legalábbis, mi ezt tapasztaltuk az alapítványnál. Ez nem azt jelenti, hogy rossz szülő lesz belőle, de azt mindenképpen, hogy azt a traumát neki fel kell dolgoznia. Hiszen akkor tud majd segíteni a gyermeknek, ha ő maga is rendben van.

– Az anya-gyermek, illetve apa-gyermek szeretet az éppen olyan erős és megszakíthatatlan tud lenni örökbefogadás esetén is, mint vérszerinti gyermek esetén. Jól gondolom?

AV: Teljes mértékben így van. Hiszen a kötődést, ami nem azonos a szeretettel, azt nem a genetika alakítja ki, hanem az együtt töltött idő, a gondoskodás, az odafordulás. Főleg, hogy ha szerencsés az eset, és a már kötődés kialakulásának szenzitív időszakában az örökbefogadó szüleivel él a gyermek. Ebben az esetben egyáltalán nincs különbség a vér szerinti és az örökbe fogadott gyermek kötődési mintázatában.

– A szakdolgozatom egyik ihletadó idézete, amit Sebestyén Eszter gyermekpszichológus Facebook oldalán olvastam: „az emberi csecsemő az egyetlen, aki képes belehalni a szeretethiányba”. Egyetért ezzel az idézettel?

AV: Igen. Lelki értelemben véve egészen biztosan.

– Bruce D. Perry amerikai származású, klinikai szakpszichológus írta egy könyvében, hogy a törődés, a szeretet hiányának következtében lelassulhat, vagy meg is állhat a gyermek fejlődése. Hosszútávon befolyásolva ezáltal a mozgás-, a beszéd-, a kognitív és érzelmi képességek fejlődését.

AV: Igen, ez így van. A korai gyermekkorban történő fizikai és érzelmi elhanyagolás egyaránt gátolja a kisgyermek tipikus fejlődését. Amennyiben a mozgásfejlődés akadályozott, úgy minden egyéb fejlődési terület is sérülést szenved, hiszen a mozgás az alapja mindennek.

– Olvasva a szakirodalmat, több helyen előkerült az a feltevés, illetve kutatási téma, hogy a gyermek számára egy tudatalatti törést okoz az örökbefogadás akkor is, ha rögtön születése után az örökbefogadó szüleikhez kerül. Ott marad benne az érzés, hogy ő nem kellett. Ezzel kapcsolatban mit tapasztalt a munkája során? Ez valóban így van?

AV: Ez teljes mértékben így van. Ezt a szakirodalmat, illetve az örökbefogadással foglalkozó pszichológusok is megerősítik. Szakemberek írták le több helyen, hogy egy 0-3 éves gyermeknek is vannak emlékeik. Ezek nagyrészt tudattalanok, de vannak. A pocakban növekedő magzat 9 hónapig hallott egy szívverést, egy hangot, amely az újszülött örökbefogadás esetén is egyszer csak megszakad. Egy olyan kapcsolat szakadt meg így, amely egészen addig a világot jelentette a kisbaba számára. Ez egy trauma, még akkor is, ha tudattalan trauma. Mi éppen ezért javasoljuk azt minden családnak, hogy már egészen csecsemőkortól kommunikálják le ezt a helyzetet a gyermekük felé. Például pelenkázás közben el lehet mondani a kisbabának: „nagyon örülök, hogy a családukba érkezted”, vagy „nagyon boldog vagyok, hogy örökbe fogadhattalak”. Ezek a kicsi mozzanatok rendkívül fontosak abban, hogy később a gyermek énképét, személyiségét, identitásfejlődését megalapozza. A gyermeknek kb. 3 éves koráig el kell jutnia oda, hogy ismeri azt a szót, hogy örökbefogadás. Természetesen, ekkor még nem lesz tisztában a jelentésével, de a szó hallatán pozitív asszociációi lesznek. Ez hozzájárul ahhoz is, hogy később ne tudják

megingatni az ezzel kapcsolatos érzelmvilágát. Ezért tanítunk különböző módszereket, kifejezéseket a szülőknek, hogy ezt a traumát fel tudják oldani a gyermekekben és építhessenek együtt egy élettörténetet. Ajánljuk is, hogy készítsenek egy élettörténeti könyvet. Viszont sose úgy kezdjük a történetét, hogy anyának és apának nem lehetett gyereke, ezért... Mindig a gyermek életével kezdünk, hogy ő növekedett egy néni hasában, akit ő nagy valószínűséggel nem ismer. Az a néni nem tudott róla gondoskodni, vagy úgy gondoskodott róla, hogy valaki másra bízta az ő felnevelését. Lehet aszerint árnyalni, ahogy a gyermek élete kezdődött. Ahogy pedig nő a gyermek, úgy bővül ez az élettörténeti könyv is. Fontos, hogy az örökbefogadó szülők nyitottak legyenek, és érezzék a gyermekükkel, hogy mellette vannak és kérdezhet bármikor. Ez nagyon-nagy segítség lesz a már kamaszgyerekeknek, hogy „összegyúrja magát” a vér szerinti és az örökbefogadó családjából. Ugyanis minden gyermekben, még a legjobb családban nevelkedőben is felmerül a kérdés: miért nem kellettem, és ekkor kell, hogy ott legyen a szülő, és ott legyen mögöttük a közösen felépített élettörténet.

– **Ez a trauma feldolgozási folyamat annál nehezebb, minél idősebb a gyermek az örökbefogadás idején?**

AV: Igen, lévén az eltelt időben emellé az alap trauma mellé sajnos egyéb más traumák is társulhatnak. Például a kiemelés a családból, többszöri nevelő szülő váltás, a csecsemő- vagy gyermekotthon váltása, stb. Minél nagyobb a hátukon cipelt teher, annál több munkát, segítséget kíván ez a folyamat a szülőktől.

– **Ezek a traumák mennyiben határozzák meg a gyermekek életét, felnőtt létét, szociális helyzetét, pszichés állapotát?**

AV: Természetesen meghatározzák, de ez nem azt jelenti, hogy az ő életük el fog romlani.

– **Nem is úgy gondoltam.**

AV: A sorozatos veszteségek leginkább a társas kapcsolatokban fejtik ki a hatásukat. Félni fog kapcsolatokat teremteni, hiszen már így sok mindenkit elvesztett. Esetleg átfordul túlzott ragaszkodásba.

– **Szintén szakirodalomban olvastam, illetve másik interjúm során előkerült, hogy örökbefogadott gyermek nagyon szeretnek enni. Szinte már habzsolnak. Akkor is esznek, ha nem éhesek. Számukra ez egyfajta pótcselekvés.**

AV: Igen, ez több esetben is előfordul. Én ismerek olyan gyermekeket, akik az édesanyjuk pocakjában éheztek, mert anyuka nem megfelelően táplálkozott. Vagy azért, mert nem tudott, vagy, mert annyira rossz pszichés állapotba került a nem kívánt terhesség hatására. Például evés helyett inkább dohányzott, alkoholt vagy kábítószerrel fogyasztott. De olyan eset is volt és lesz is, hogy azért emelték ki a gyermeket a családból, mert nem tudtak neki megfelelő mennyiségű és minőségű élelmiszert adni. Ismerek is egy kislányt, akit 1,5 évesen fogadtak örökbe és a mai napig ráveti magát minden ételre, pedig már 6 éves. Kényszeresen eszik, mint aki már éhezett életében.

– **Ha változtathatna valamin az örökbefogadás menetén, rendszerén, akkor mi lenne az?**

AV: Én gyorsítanám a folyamatokat, de tudom, hogy ez nem olyan egyszerű. Tudom és látom, hogy sokan önhibájukon kívül esnek borzasztó nehéz helyzetbe, és nem tudják nevelni a gyerekeiket. Ugyanakkor, és ez csak a saját, szubjektív véleményem: nem biztos, hogy annak a gyerekeknek van ideje megvárni, mire a vér szerinti szülő összeszedi magát. Hiszen, ahogy már említettük is, minden hónap számít a fejlődése szempontjából. Én az állami rendszert kívülről

látom. Hozzám akkor kerülnek a családok, amikor már várakoznak, vagy amikor már megtörtént az örökbefogadás. Vagyis, én a folyamat végét látom. Nem vagyok benne a rendszerben, de akkor is tartom: annál jobb, minél előbb kerül a gyermek a végleges családjához. Persze, mutassunk empátiát a szülők felé, de úgy gondolom, a gyermek érdekei fontosabbak.

– **Az egyik interjúm alanya, egy kislány is azért „várt” 12 hónapot arra, hogy örökbe fogadhatóvá nyilvánítsák, mert a nagynéni kétszer telefonált és a fogadtatásáról érdeklődött.**

AV: Nagyon sokan csinálják ezt, hogy elmennek, meglátogatják a gyereket, csak hogy ne lehessen örökbe adni. Én úgy gondolom, hogy az, hogy kéthavonta ránéz valaki a gyerekére, és esetleg visz neki egy csokit, az nem egyenlő az anyai gondoskodással. Sokszor érzem azt, hogy annyira védik a vér szerinti szülők jogait, hogy a gyermekeké viszont közben elvesznek.

Örökbefogadási tanácsadó interjú

Az örökbefogadás folyamata, a magyarországi törvények értelmében, kétféleképpen valósulhat meg: állami és civil szervezeti (titkos és nyílt örökbefogadás) úton. Az alábbi interjút egy, a dél-dunántúli régióban dolgozó örökbefogadási tanácsadóval (továbbiakban **ÖT**) készítettem, aki az állami gondozásba került gyermekek számára igyekszik megtalálni az igazi, szerető családot. Elmondta, hogy több évtizedes munkája során nagyon sok szívet melengető gyermeki történetet látott, de sajnos, nem volt hiány a szomorú sorsokból sem.

– **A 2021-es KSH adatok alapján (2021. december 31.) az örökbe fogadható gyermekek száma 1693 fő, míg az alkalmas örökbefogadó szülők száma országosan 3046 fő. Hogyan viszonyulnak ezek az adatok egymáshoz?**

ÖT: Az tapasztalható, hogy az örökbe fogadni szándékozó szülők száma folyamatosan növekedik, míg az örökbefogadásra váró gyermekek száma kevésbé. 2014-ben bevezettek egy olyan jogszabályt, ami kimondja, hogy csak azoknak a gyerekeknek indítsuk meg az örökbefogadhatóvá nyilvánítását, akinek reális esélye van az örökbefogadásra. Korábban, ezen jogszabály hatályba lépése előtt, nem mérlegeltek a gyámok, hanem minden gyermeket örökbefogadhatóvá nyilvánítottak, ahol a jogszabályi feltételek ezt lehetővé tették, akkor is, ha halmozottan hátrányos helyzetű volt a gyermek, esetleg súlyos fogyatékkal élő, vagy ha már 15 éves, vagy annál idősebb volt. 2014-től azonban ez megváltozott.

– **Esetleg az adott megyéről is vannak adatai, ahol dolgozik?**

ÖT: 2021-ben a megyében örökbeadható gyermekek száma 39 lett, illetve 41 házaspár és 8 egyedülálló személy várakozik.

– **Ezek egész magas számok megyei szinten. Nem?**

ÖT: Én azt szoktam mondani, hogy a megyénk nagyon jó megyének számít az örökbefogadás szempontjából, mert viszonylag kevés örökbe fogadni szándékozó várakozik. Nem azt jelenti, hogy nem jelentkeznek, hanem annyi örökbefogadás történik a megyében, hogy kiegyenlítetté válnak a számok. Az örökbe fogadások száma is 40 körül van évente. Aki nálunk jelentkezik, viszonylag hamar kap is gyermeket, főleg akkor, ha a roma származás nem jelent kizáró tényezőt. Ezt ugyan nem lehet nyilvántartani, hogy ki roma származású és ki nem, nem is tesszük. A cél az azonban, hogy minden gyermek a legjobb helyre kerüljön örökbeadásra, hol őt teljes mértékben, származását tekintve is elfogadják.

– Mely életkort részesítik előnyben az örökbefogadásra váró szülők?

ÖT: Általában a 0-2 éves kor közötti gyermeket szeretnék a legtöbben, de olyan 5 éves korig még a megyei jelentkezők közül is tudunk válogatni. Ez nagyon jó, mert ha tág az elfogadás, akkor a megyénkben örökbeadhatóvá vált gyermeket a megyében várakozók számára tudjuk kiejánlani, és viszonylag kevés gyermeket adunk így örökbe az ország más megyéibe. Az idei évben egyébként egy 8 és 10 éves, vélhetően roma származású testvérpárnak is találtunk családot egy a megyében letelepült belga házaspár személyében. A külföldi szülőkre ugyanazok a jogszabályok vonatkoznak, mint a magyarokra, amennyiben bejelentett lakcímen élnek itt vagy más megyében, életvitel szerűen.

– Visszatérve a megyére, a rövidebb várakozási idő az elfogadó szülőknek köszönhető? Mármost, hogy kevés feltétellel élnek az örökbefogadási folyamat indításakor.

ÖT: Igen, a megyénkben várakozó szülők az országos átlaghoz képest elfogadóak. Nagyon ritka, hogy az országos listáról kapnának gyermeket. Elmondhatom, hogy mi inkább adó megye vagyunk, mint kapó. Nagyon sok kisgyermek talált már családra nálunk. Az azonban hozzátartozik a teljes képhez, hogy az idősebb vagy a súlyos egészségügyi problémával rendelkező gyermekek általában országos szinten sem, inkább külföldön találnak új családot. Külföldre csak azok a gyermekek adhatóak örökbe, akik Magyarországon egyik megyében sem találnak rá a családjukra. Általában ők a magasabb életkorú gyermekek, a többes testvérsor, a súlyos egészségügyi problémával vagy nagyon erős rasszjegyekkel rendelkezők, magatartás vagy pszichés zavarral élők.

– A külföldiek elfogadóbbak a magyaroknál?

ÖT: Igen, egyértelműen. Ők megkapják az iratanyagot, átolvassák, megbeszélik és Magyarországra már gyerekért jönnek. Az én praxisomban mindössze kétféle külföldi örökbefogadás hiúsult meg, pedig már 22 éve dolgozom a gyerekekért. Ez szerintem nagyon jó arány. A külföldieknek sokkal kevésbé számítanak a külső, megjelenési jegyek, vagy az esetleges egészségügyi problémák. A legtöbb gyermeket Olaszországba adjuk örökbe, ők a magasabb életkorra és a testvérsorra toleránsabbak. Aztán jönnek a spanyolok, akik szintén toleránsak a magas életkorral szemben. Az északi országokba (Svédország, Norvégia, Hollandia) pedig főleg az enyhébb egészségügyi problémával rendelkező gyermekek kerülnek. A legelfogadóbb ország azonban – az én tapasztalatom szerint – az USA. Nem ritka, hogy például a három saját gyermek mellé fogadnak egy fogyatékossgal élő kisgyermeket. Magyarországon én még nem tudtam örökbe adni valóban fogyatékossgal élő gyermeket.

– Mondhatjuk, hogy nekik gyakorlatilag esélyük sincs itthon megtalálni a családjukat?

ÖT: Van egy civil szervezet, amely felkarolta a Down-szindrómás gyermekek örökbeadását. Illetve tudok is olyan családot országos szinten, aki már két Down-szindrómás gyermeket is örökbefogadott, de a mi megyénkben nem. A nagyon beteg, nagyon súlyos fogyatékkal és/vagy pszichés zavarral élő (pl. skizofrén), nagyon erős autisztikus tüneteket mutató gyerekek azok, akik általában bent maradnak a rendszerben. Velük a külföldiek sem nagyon tudnak mit kezdeni. Az autizmus spektrum zavarral élők nem tudnak kapcsolatot kiépíteni, ami az örökbefogadásnál különösen nehéz, hiszen így nem tud kialakulni a kötődés a gyermek és az örökbefogadó családja között.

– Nagyon sok írás, cikk jelent meg azzal a témával kapcsolatban, hogy manapság sokkal több a „sérült” gyermek, egyre többnek van egy vagy több részképesség zavara, tanulási

zavara, stb. Ön mit tapasztalt a munkája során? Hogy látja: 20 éve is hasonló volt az állapot, vagy valóban rossz irányba változnak a dolgok?

ÖT: Szerintem régen is voltak hasonló problémák, csak még nem ADHD-nak, SNI-nek vagy BTMN-nek nevezték, hanem egyszerűen problémás gyerekek. Nem volt róla szakértői vélemény, nem volt diagnózis. Egyébként nagyon sokszor találkoztunk olyannal, hogy a gyermek kapott egy szakértői véleményt, amelyben például enyhe értelmi fogyatékoságot diagnosztizáltak nála és megkapta az F70-es BNO kódot, de egyáltalán nem illett rá ez a diagnózis. Az az igazság, hogy egy ilyen papírral a gyermekvédelmi rendszerben dolgozók, a lakásotthonok, vagy nevelőszülők emelt összegű családi pótlékhoz és egyéb juttatásokhoz jutnak. Viszont örökbefogadás szempontjából ez megpecsételheti a gyermek sorsát. Nem is olyan régen volt egy ilyen esetem, és fel is hívtam a Szakszolgálatot, elmondtam a problémát. Azt a választ kaptam, hogy az előző vizsgálat után minimum félévnek kell elteltetni ahhoz, hogy a gyermek gyámja újra kérelmezhesse a vizsgálatot. Nagyon merevek a szabályok. Hiába akartuk azt, hogy ez a gyermek jobb lehetőségekkel induljon, nem tudtuk elérni. Félévet nem akartam vártni, ezért így kellett felterjesztenünk, hogy a papírján szerepelt az F70-es kód. Szerencsére találtunk egy annyira jó családot számára, akik el is fogadták volna a papíron szereplő diagnózist, de amikor eljöttek személyesen meglátogatni, ők is pozitívan csalódtak és mondták: ennek a gyermeknek nincs is semmi baja. Vannak ilyen sikertörténetek, de vannak olyanok is, amikor egy ilyen papír olyan hátrányt jelent a gyermek számára, hogy például ki sem ajánlják. Annyira elijesztő ez a papír, hogy meg sem nézik a gyereket. Sajnos, ezt nagyon gyakran tapasztalom. Nekem az a véleményem, hogy régen nem sütötték rá ilyen könnyen a gyerekekre a diagnózist, a problémát. A tényleg halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek esetében pedig nem indítják meg az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás folyamatát. A megyénkben egy szociális otthonban élnek ezek a gyermekek, onnan még nem adtam örökbe gyermeket. Régebben a hátrányos helyzetű gyermekek közül is sokaknál megtörtént az örökbe fogadhatóvá nyilvánítás, ma már csak azokat a gyermekeket terjesztik fel, akiknek reális esélye van arra, hogy családot találjon. Bevett szokás már, hogy az elhelyezési csoport mindig rákérdez, hogy az adott kisgyermeknek van-e reális esélye örökbefogadásra. Azt szoktam nekik mondani, hogy ha 10 év alatti és nem speciális igényű, halmozott fogyatékosággal élő, és ráadásul nyitott is a gyermek az örökbefogadásra, akkor, ha csak 0,01% esélye is van arra, hogy családot találjon, meg kell neki adni. Örökbe fogadhatóvá kell nyilvánítani és küzdeni érte. 2022 eddig úgy tűnik, hogy az idősebb gyermekek örökbeadásának az éve lesz. Jelenleg egy 8 és 10 éves testvérpár van kint gondozásban, az év elején szintén egy 8 és 10 éves testvérpárt adtunk örökbe, aztán egy 11, majd egy 9 éves gyermeket. Előjegyzésbe van véve még egy 8 és 10 éves, illetve egy 6 és 8 éves testvérpár, továbbá 4 fő 7-9 éves fiú is.

– Ez jó hír, hogy az idősebb gyermekek is megtalálják a családjukat.

ÖT: Ha valóban sikerül is nekik. Ennyi magas életkorú gyermek nem szokott lenni. Elfelejtetem, van még egy 12 éves gyermekem is. Sajnos, a gyermekvédelmi rendszer több sebből vérzik. Számomra nagyon bosszantó a sok hiba, ami történik, és aminek a kiszolgáltatott gyermek látja kárát. Elsiklanak gyermekek felett. Nagyon sokszor hibázik a Gyámhivatal, hogy például nem kézbesíti ki mindegyik félnek a kapcsolattartással kapcsolatos határozatot, nem teszik hozzá, hogy milyen esetben válik örökbe fogadhatóvá a gyermek, és így ez már jogszabálysértés. Ugyanis, ha a szülő nem volt erről tájékoztatva, akkor jogosan védekezik azzal, hogy nem

tudta milyen következményekkel jár az, ha nem látogatja a gyermekét a megadott gyakorisággal. Nyilván a gyermeknek nem az az érdekes, hogy erőltessük ezt a dolgot, amennyiben a szülő nem kíváncsi rá, de a vérszerinti szülőknek is meg kell adni a lehetőséget a láthatásra. Hiszen a gyermekvédelmi törvény kimondja, hogy a gyermeknek joga van elsősorban a vérszerinti családjában felnőni. Ha ez nem sikerül, mert nem szeretnék a szülők, vagy nem tudják biztosítani a megfelelő körülményeket, akkor a második legjobb lehetőség az örökbefogadás, mert az is egy végleges sorsrendezése a gyermeknek, de ennek különböző feltételei vannak.

– Milyen okkal, indokkal kerülnek be leggyakrabban a gyerekek a rendszerbe?

ÖT: Mindenképpen ketté kell választani a dolgot: van, amikor a szülő önkéntesen mond le a gyermekéről, ezáltal hozzájárul ahhoz, hogy általa ismert vagy ismeretlen személy számára örökbe is adhassák (nyílt vagy titkos örökbefogadás). A másik és egyben sokkal gyakoribb eset, hogy a Gyámhivatal nyilvánítja örökbefogadhatónak a gyermeket, vagy a bíróság vonja meg a szülői felügyeleti jogát a vér szerinti szülőknek. Utóbbi, vagyis a bíróság esetében a leggyakoribb indok a mélyszegénységből adódó alultápláltság, a súlyos veszélyeztetés, bántalmazás, illetve az elhanyagolás szokott lenni. A Gyámhivatal esetében pedig, ha a szülők nem tartják a gyermekkel a kapcsolatot, és abban nem voltak akadályoztatva – akkor nyilvánítja a gyermeket örökbefogadhatónak. A Gyámhivatal figyelemmel kíséri az indokot a távolmaradásra. Például, ha valaki azért nem látogatta a gyermekét, mert veszélyeztetett terhesként négy hónapig a kórházban feküdt.

– Természetesen az nem ugyanaz, mint az érdektelenség.

ÖT: Az az igazság, hogy a szülők jelentős hányada érdektelen is. Nagyon sok családban egymás után adják örökbe a gyerekeket, akár hatot vagy nyolcat is. Én úgy érzem, hogy a mélyszegénységben élő, egyszerűbb emberek számára az örökbeadás egyfajta „fogamzástáplálást” is jelent. Sajnos, vannak olyan családok, akiknél előre tudjuk, hogy jövőre várható a következő gyermek. Ez egyik oldalról szomorú, hiszen nem túl szerencsés ez a „megoldás”, ugyanakkor a másik oldalról ott vannak az örökbefogadásra váró szülők. Azt szoktam mondani, hogy azért van nekem a legjobb munkám a gyermekvédelemben, mert engem pozitív élmények érnek. Én olyan gyermekeknek segítek, akikről kimondták már, hogy örökbeadható. Nem veszek részt a vér szerinti családból való kiemeléskben, ami érzelmileg egy iszonyatos teher mindenki számára, a szakemberek számára is. Én kapok egy gyermeket, aki segítségre szorul, mert családra van szüksége, és vannak a családjaim, akik örökbefogadásra jelentkeztek, mert hiányzik az életük-ből a gyermek. Ez ad nekem erőt, hogy mindkét oldalnak segíteni tudok.

– Az imént felsorolt indokok, mint bántalmazás, elhanyagolás, stb. nagyon nehéz terhet rak a gyermekekre, amelyet aztán cipelniük kell. Hiszem, hogy ezeket a traumákat egészen kis csecsemőkorban, akár magzatkorban is érzékelik és feldolgozzák. Érzik, hogy valami nem volt rendben.

ÖT: Kutatások készültek azzal kapcsolatban, hogy azok a gyermekek, akik újszülött korban kerültek örökbeadásra, szintén súlyos „puttonyt” cipelnek a hátukon. Ilyen esetekben a vér szerinti anyuka nem csak a terhesvitamint nem szedte, de alapjáraton nem figyelt a terhességére. Alkoholt, kábítószerrel fogyasztott, dohányzott, titkolta a terhességét, elszorította a hasát, stb. Titkolt terhesség esetén az anya teljes háttérbe szorítja a tudatot, hogy gyermeket vár, nem vesz róla tudomást, és ezt bizony, a magzat is érzi. Szóval igen súlyos teher az övék is. Ha ehhez még hozzátársul a gondozási helyek sűrű változása is, akkor teljesen természetes, hogy a gyermek azt érzi: nem kell senkinek. Kis korban még nem látják azt, hogy esetleg azért kerül másik

nevelőszülőhöz, mert az előzőnek megromlott az egészségi állapota, vagy egyéb más kívülálló ok miatt. Ő csak azt éli meg, hogy egyik helyen sem kellett. Ki az, aki nem kell senkinek? Aki rossz, és ha rossz vagyok, akkor rosszul is viselkedem. Ezért van az a rengeteg magatartás probléma a rendszerben lévő gyerekek között. Nyilván, minél többet sérül egy gyermek, annál kevésbé bízik meg a felnőttekben. Ezért is nehezebb az idősebb gyermekek örökbeadása, mert ők már nagyon sokat csalódtak, és ez sem az önbizalmukat, sem a jövőképüket nem erősíti meg.

– **Munkája során, gondolom, ezeket tapasztalja is.**

ÖT: Hogyne! Azok a nagy gyerekek, akiket külföldre adunk örökbe, szinte kivétel nélkül mind rengeteget csalódtak. Örökbeadás alatt van jelenleg egy 8 és 10 éves testvérpár, őket három éve emelték ki a vér szerinti, bántalmazó, elhanyagoló családjukból, ahol sokan voltak egy szobában. Ráadásul az édesapa a pszichés állapota miatt gyógyszeren élt, és ha azt nem szedte, agresszíven viselkedett. Szexuális abúzus, fizikai bántalmazás – az egyik fiú arcán a mai napig látszanak a hegek. Szörnyű sors ez egy gyermek számára. A testvérpárt kiemelték a családból, majd félévig egy lakásotthonban éltek, utána kerültek egy nevelőcsaládhoz. Most pedig, két év után örökbefogadó szülőkhöz kerültek. Nagyon-nagy munka ezeknél a gyerekeknél a bizalom kiépítése, megszerzése és megtartása is. Hiába mondd neki, hogy jobb lesz. Miért hinné el? Neki az a biztonság, amit megszokott. Nyilván fél az ismeretlentől. Nekünk itt nagyon-nagy feladatunk van abban, hogy legalább az érdeklődését kicsit felkeltsük, hogy ne legyen teljesen elutasító a gyermek. Volt egy 11 éves lány, akit sehogy sem tudtam örökbeadni. Meglátott engem, és elbújt az ágy alá, mert félt tőlem. Nem tudtam vele olyan kapcsolatot kialakítani, hogy elkezdhessem a felkészítését. Ilyen előtte, és azóta sem fordult elő velem, mert általában megtalálom a közös hangot a gyerekekkel. Nagyon rossz élmény volt, még csak beszélgetni sem tudtam vele. Azzal a fiúval is nehezen indult, akiről meséltem már, aki szerintem indokolatlanul kapta meg az F70-es kódot. Őt 8 évesen emelték ki a vér szerinti családjából, majd egy évig lakásotthonban élt. Nála azért volt nehéz, mert az a rengeteg rossz dolog, amit az elhanyagoló családjában tapasztalt, bizalmatlanná tette. Ő az elején nem is akart hallani az örökbeadásról, jól érezte magát a lakásotthonban. Közölte, hogy nem megy sehova. A külföldi örökbeadás esetén mindig egy, az örökbefogadó családtól kapott album alapján készítjük fel a gyerekeket. Nézegetjük a családról a képeket, beszélgetünk róluk. Ez a fiú a képek után is ellenkezett, míg nem végül találtunk egy kapcsolódási pontot. A fiú nagyon szeret focizni, és az örökbefogadó apuka pedig nagy csapatoknál focibíró. Volt egy kép az albumban az apukáról, amint bírói viseletben áll, mögötte a foci csapat – ez volt az, ami átbillentette a fiút, ami után kicsit kíváncsi lett, de még utána is ellenállt egy ideig. Úgyhogy nehéz az idősebb gyerekeknél a bizalom meg-alapozása. Nyilván egy újszülöttet, vagy egy kétévest nem akkora nehézség örökbeadni, hiszen ezek a kicsi gyerekek még nem tudják kifejezni az ellenérzéseiket. Viszont az, hogy nekünk könnyebb dolgunk van, az nem azt jelenti, hogy a kicsinek is könnyebb. Hiszen legyen akármennyi idős a gyermek, az örökbeadással az egész élete megváltozik, és ez nagyon megterhelő és nehéz érzelmileg. A beilleszkedés során természetesen megvannak az állomások, hogy mikor és mit miért tesz a gyermek. Szinte hétre pontosan tudjuk előre, hogy milyen hullámvölgy következik. Napokig tudnék erről mesélni, szólni, hogy ha nagyon elkalandoztam.

– **Teljesen jó irányba haladtunk: a kötődés kialakulásáig. A kötődés az ember lételeme. Bruce D. Perry klinikai szakpszichológus írta a könyvében, hogy sokkal károsabb egy**

gyermekre nézve az, ha élete első 1-2 évében nem kapja meg a szeretetet, a törődést, mintha a 6. és 8. életéve között nem, mert akkor már egyszer megtapasztalta a kötődést.

ÖT: A kötődés az egy tanulható folyamat. Ha egyszer sikerült ezt a gyermeknek megtanulni, akkor később fog tudni kötődni például az örökbefogadó szüleihez. És kinek nehéz ezt a kötődést kialakítani? Nyilván a csecsemőotthonban felnövő gyermekeknek, ahol nincs meg az a személyi állandóság, ami szükséges az egészséges, elsődleges kötődés kialakulásához. A csecsemőotthonban hiába szeretik a gyerekeket, de négy-öt gondozó folyamatosan váltja egymást és nincs meg a személyi stabilitás a gyerek számára. Mostanában igyekeznek úgymond „saját gondozót” kijelölni a gyermekek mellé a csecsemőotthonokban, akinek az a feladata, hogy több időt töltsön az adott gyermekkel, de amikor nyolc férőhelyen tizenkét gyermek van, ez lehetetlen. Hiszen ahogy végez egy-egy munkafolyamattal (pl. etetés, pelenkázás, stb.), kezdheti előlről. Gyakorlatban a „saját gondozó” annyiban tud megvalósulni, hogy minden gondozó a „saját” gyermekéről vezeti a kis élettörténeti könyvet, így valamelyest jobban ismeri. Például hány foga van, mikor fordult át, mit szeret enni, stb. Viszont, ha az újszülött/csecsemő egy jó nevelőcsaládhoz kerül, ahol megvan a személyi állandóság, ott meg tudja tanulni a kötődést, és később is fog tudni kötődni másokhoz. Valóban, a kötődés az alapja mindennek, a fejlődésnek, a biztonságérzetnek. Elég, ha csak a Maslow-piramisra gondolunk: a biztonság, a szeretet, a valahová tartozás érzése a legalapvetőbb szükségleteink, azokra épül minden más. Egy kívülállónak ezek a kutatások nagyon száraznak tűnhetnek, de mi, akik a szakmában vagyunk, a gyerekekkel dolgozunk, látjuk ezt. Például az a fiú, aki F70-es kódot kapott, ki tudja, hogyan fejlődött volna, ha mindent megkapott volna, amire szüksége volt. Neki például a fiziológiai szükségletei sem voltak kielégítve, éhezett.

– Igen, ez a fiú nagyon jó példa.

ÖT: Nem azt mondom, hogy minden örökbefogadásra váró gyermek kötődési képessége sérült, de nagyon soknak. Vannak esetek, ahol ezek a kötődési problémák és az ebből következő nehézségek nagyon-nagy energiákat követelnek az örökbefogadó szülőtől, hogy egyrészt megértsék, másrészt, hogy tudjanak rá figyelni. Azoknál a gyermekeknél, akik nem tanultak meg kötődni, számítani lehet arra, hogy nagyon gyakran váltogatja a barátait, később pedig a partnerkapcsolatait.

– Tapasztalt nehéz összeismerkedést 2-3 éves vagy annál fiatalabb gyermek kapcsán is? Súlyos kötődési nehézségeket?

ÖT: Nem az összeismerkedéssel van baj. A súlyos kötődési problémákkal rendelkező gyermekek esetében az a nagyobb gond, hogy adott esetben képesek gátolatlanul kötődni, és mindenkivel elmennének. Azzal szembesülnek az örökbefogadók, hogy ott van már náluk fél éve a gyermek, és mégis ha valaki szépen néz rá, vagy nyújtja a kezét, akkor elmenne vele. Ez nagyon sok munka és idő az örökbefogadók számára. Az örökbefogadáskor mindig elmondjuk a szülőknek, hogy az első pár hónapot hagyják meg a gyermeknek és maguknak, hogy ki tudjon alakulni és elmélyülni közöttük a kötődés. Az egyik általam örökbeadott kislány is gátolatlan kötődésű. Ő először csecsemőotthonban élt, majd egy elhanyagoló nevelőszülőnél. Az örökbefogadása előtt két hónappal került egy másik nevelőszülőhöz – általában az örökbefogadás előtt már nem szoktunk váltást eszközölni, ne legyen egy plusz gondozási hely, de a kislány esetében szükséges volt. Az örökbefogadó szülők ennél a kislánynál nagyon hosszú ideig nem tudták elérni azt, hogy anyaként és apaként tekintsen rájuk. Az sem segítette a helyzetet, hogy az örök-

befogadó szülők egy nagy házban, igaz elkülönített lakrészben éltek az örökbefogadó anya szüleivel, testvérével. Emiatt a kislány nagyon sokszor meg volt zavarodva, és nem tudta, hogy ki is az anya és ki az apa. Éppen ezért nagyon keményen kellett fellépniük az örökbefogadóknak a családjukkal szemben is, hogy a kislánnyal kapcsolatos gondozási teendőket csak ők végezhetik el, hogy kialakulhasson a kötődés. Hiszen, ha többen végzik a tisztába tevést, az etetést, az olyan, mintha...

– **Mintha még mindig a csecsemőotthonban élne.**

ÖT: Pontosan.

– **Mit gondol, illetve mit tapasztalt: a korai években átélt traumák, lelki és kötődési sérülések meg tudnak gyógyulni?**

ÖT: Ezek a sérülések gyógyulnak, úgy gondolom, de a gyermek egész életében hordoznia fogja azt a terhet a lelkében, hogy valakinek nem kellett, nem tudott biztonsággal kötődni, a kis élete bizonytalan volt. Nagyon bízom benne, hogy idővel enyhülnek a terhek. Az örökbefogadásakor sokan tartanak tőle, hogy idővel majd „kijön a gyermek vére”, és akkor kerül be a stiklikbe. A kötődési zavarok a kamaszkorban még erősebben mutatkozhatnak meg. Szerintem, ha egy szülő teljes elfogadással van és volt a gyermeke felé, akkor nem kell az előbb említett dolog miatt aggódnia. Bűnöző géneket nem lehet örökölni, ellenben a környezet deviáns útra terelheti a gyermeket. Nehéz ez, nehéz témát választottál.

– **Igen, tudom.**

ÖT: Nagyon összetett dolog ez. Nagyon fontos a kötődés. Én azt gondolom, hogy egy jó örökbefogadó szülő szeretettel, türelemmel és teljes elfogadással nagyon sok mindent elérhet egy korábban kötődésképtelennek mondott gyermek esetében is.

– **Egy bizonyos szintű lelki seb marad a gyermekekben – ezt megbeszéltük. Mi a helyzet azonban a fizikai fejlődésükkel kapcsolatban? Befolyásolhatják ezek a traumák a mozgás- és beszédfejlődésüket, a kognitív képességeiket? Tomi esetében, aki az egyik interjú alanyom, és akit szintén Ön adott örökbe, erősen megmutatkoztak a magatartási és viselkedési zavarok, illetve a szociális készségeknek szinte a teljes hiánya. Ön mit tapasztalt ezzel kapcsolatban?**

ÖT: Azt gondolom, hogy a gyermekek fizikai fejlődését is befolyásolják az átélt traumák. A korai években különösen szenzitívek a gyerekek. Tomi is csecsemőotthonban élt az örökbefogadása előtt, ahol tény, hogy nem jut annyi idő a gyermekekre, amennyire szükségük lenne az egészséges fejlődéshez. A csecsemőotthonban élő gyermekeknél minden esetben előírnak komplex, koragyermekkori fejlesztést, mert valóban le vannak kissé maradva. Nem ugyanaz, ha az édesanya hívogatja magához a kúszó gyermekét, vagy éppen csak lézeng a többi gyermek között. Megkapják a fejlesztést, de a szükségesnek ez csak nagyon kis részét fedi le. Azt gondolom, hogy nem is a fejlesztésnek van a legnagyobb jelentősége abban a helyzetben, hanem hogy abban az adott időben valaki csak arra a kisgyermekre figyel, csak vele törődik. Nemrég olvastam egy tanulmányt arról, hogy alakul az intellektuális képesség a csecsemőknél. Ha a kicsi egy olyan családba születik, ahol keveset foglalkoznak vele, pláne, ha mélyszegénységben is élnek, akkor az IQ-ja megmaradhat olyan 80 körül. Ellenben ha olyan családba kerül a csecsemő, ahol foglalkoznak vele, szeretik, ölelgetik (megvan a testi kontaktus), már 20-szal tud emelkedni az előbbi 80-as érték. Hangsúlyozom: nem fejlesztésről van szó az utóbbi esetben, hanem törődésről. Az örökbefogadott gyermekek esetében nem jellemző, hogy kiemelkedő in-

tellektuális képességük lenne (a korai években szerzett elhanyagolás következtében). Szerencsére azonban az örökbefogadásra váró szülők esetében ez nem is elvárás. Többen mondták már, hogy ők csak azt szeretnék, hogy egy kiegyensúlyozott, boldog, szakmájában jól teljesítő fiatal váljon majd az általuk nevelt gyermekből. Van összefüggés a korai évek bizonytalansága, eseményei és a lemaradások, a későbbi életük alakulása között. Ugyanis azzal, hogy a gyermeket örökbe fogadják, a múltja nem zárul le. A kis „puttonyt” egész életében viszi magával. Az örökbefogadó szülőknek az a feladata, hogy könnyítsék a súlyát ennek a „puttonynak”, de elvenni nem tudják a gyermektől. Örökké ott lesznek a gyermekben a kérdések: Miért? Milyen lettem volna?

– **A kíváncsiság is a vér szerinti családjával kapcsolatban. Az egyik interjúalanyom tart is attól, hogy majd a lánya felkeresi a gyökereit.**

ÖT: Sokan tartanak tőle, de ezeknek a gyerekeknek muszáj felkeresniük a vér szerinti családjukat, és mi támogatjuk is őket ebben. Ők nem hálátlanok, hanem azért fontos ez, hogy egészséges identitásuk és a jövőképük alakulhasson ki. Visszatérve az előző kérdésre: szerintem befolyásolják a traumák és egyéb elszenvedett események a gyermekek fejlődését, és emiatt gyengébb képességük lehetnek, gyakrabban fordulhatnak elő magatartási problémák, figyelemzavar. Illetve előfordulhat náluk egyfajta visszatérő gyász az örökbefogadással kapcsolatban, és olyankor megváltozhat a magatartásuk. Például egy teljesen nyugodt kisgyermek hirtelen agresszív viselkedésű lesz minden ok nélkül. Ilyen eseteket az utánkövetés alatt és később is jeleznek az örökbefogadóim. Nem is annyira az első időszakban, hanem inkább 4-5 éve elteltével szokott ez a visszatérő gyász előfordulni. Szerencsére, egyre több család él az önkéntes utánkövetéssel a kötelező idejének lejárta után, aminek van is létjogosultsága. Hiszen tényleg jeleznek, hogy gond van, megváltozott a gyermek és nem tudják az okát. Ez a visszatérő gyász lehet egy feltörő emlékfoszlány is, amelyet ért a gyermek valamilyen szinten, de érzelmileg feldolgozni még nem tudja.

– **Egy visszatérő, örökös küzdelem lehet ez az örökbefogadott gyermekek számára, ha jól értem.**

ÖT: Igen, valóban. Ez nagyon látványos is. Ezek a gyerekek például irigyebbek az átlagnál, hiszen sokkal több mindent vesztek el már az életükben. Illetve képesek túlnni magukat akár – az örömszerzés, a biztonság céljából. Hiszen az a biztos, amit megessznek. Ez nem azért van, mert a csecsemőotthonban nem tudtak válogatni, és ki volt porciózva az adag, mert a nevelőszülőktől bekerült gyerekeknél is ugyanúgy előfordul. A túlevés azért kb. az első hónap végére el szokott múlni az örökbefogadó családban.

– **Az interjú során, illetve egy másik interjúban is előkerült az elhanyagoló nevelőszülők jelenléte a rendszerben. Mi a véleménye a nevelőszülőként (is) működő családokról? Tapasztalja Ön is, hogy vannak köztük, akik elhanyagolják a rájuk bízott gyermekeket? Ki lehet őket szűrni?**

ÖT: Személy szerint nekem nagyon sok rossz tapasztalatom van a nevelőszülőkkel kapcsolatban. Természetesen vannak köztük nagyon jók is, akik szívvel-lélekkel csinálják. Nem szeretnék általánosítani, csak sajnós, engem sok rossz tapasztalat ért. Én igazából három csoportra tudom osztani őket. Vannak a nagyon jó nevelőszülők, akik szeretik is a gyermekeket, rendesen el is látják őket, illetve együttműködőek az örökbefogadás során. Aztán vannak az úgynevezett megélhetési nevelőszülők, akik rendesen ellátják a gyerekeket, kapnak ételt és ruhát (többékevésbé nem is kinőttet, nem is szakadtat), viszont szinte alig mutatnak bármilyen érzelmet a

gyermekek irányába. A harmadik csoport pedig a nagyon rossz nevelőszülők, akik tényleg csak a pénzért csinálják, és se érzelem, se rendes törődés nincs a részükről a gyerekek felé. Sajnos, volt olyan nevelőszülő, akinél azt mondtuk: inkább csecsemőotthonban nevelkedett volna az a gyermek, sokkal jobban járt volna. Nem szeretnék sok rosszat mondani, de nekem sok gondom van a nevelőszülőkkel. Látom, hogyan különböztetik meg a vér szerinti és a nevelt gyermeket, utóbbit alsóbb rendűnek tekintik, ami engem nagyon zavar. Aki ilyen különbséget tesz, annak nem kellene nevelőszülőnek lennie. A nevelőszülőség 2014 óta munkaviszonynak számít, és a megyénkben (meg persze országosan) is vannak falvak, ahol nehéz az elhelyezkedés, de nevelőszülőre mindig szükség van. Vizsgálják a nevelőszülőket, van környezettanulmány náluk, pszichológiai és egészségügyi vizsgálat is. Sőt, még tanfolyamra is kell járniuk. Mégsem elég jó a szűrés, és meg kell alkudniuk a rosszabbakkal is, hogy legyen férőhely a gyerekek számára (állandó hiány van).

– Adott esetben, ha fény derül az elhanyagolásra, akkor nem lehet megszüntetni a nevelőszülői munkajogviszonyt?

ÖT: Háromévente elvileg felül kellene vizsgálni őket. Volt is egy időszak, amikor tudom, hogy vizsgálták őket. Általában nagyon komoly jelzésnek (pl. bántalmazás) kell történnie ahhoz, hogy soron kívül felülvizsgálják a családot. Ilyennek nem szabadna megtörténnie egy nevelőszülőnél, aki egy elhagyatott kisgyermeket gondoz. De sajnos, van erre példa.

– Az utolsó kérdésemet eddig minden szakembernek feltettem az interjúkészítés során: ha változtathatna valamit az örökbefogadás menetén, rendszerén, akkor mi lenne az?

ÖT: Az én vesszőparipám mindig is az volt, amire most már látok is hajlandóságot a szakma részéről, az a következő. A jogszabályok nem csak a kapcsolattartást írják elő a szülők részére, hogy ne vonják meg a jogaikat, hanem ott a másik oldal is: meg kéne tenniük mindent annak érdekében, hogy a gyermek számára megfelelő életkörülményeket biztosítsanak és így haza kerülhessen a családjához. Tehát a beutalás okait, körülményeit megváltoztatni. Én maximum egy-két évet adnék a szülőknek, és ha ők nem tesznek meg mindent, akkor én végérvényesen rendezném a gyermek sorsát. Így nem lenne „bedugulva” a gyermekvédelem, felszabadulnának a nevelőszülői férőhelyek, és ami a legfontosabb, ezek a gyerekek szerető családhoz kerülhetnének. Nem a gyermekvédelmi rendszerben kellene felnőnie a gyerekeknek, a bizonytalanságban. Sajnos, vannak nevelőszülők, akik nem bírják kezelni például a kiskamaszkori helyzeteket és gondozási helyválttatást kérnek. Azonban egy 10-12 éves gyerekek már nagyon nehéz nevelőszülőt találni, ezért többen lakásotthonba kerülnek, ahol viszont általában a nehezebb magaviseletű gyermekek, fiatalok élnek. A lakásotthonokban előfordulhat, hogy „csicskáztatják”, bántják egymást, adott esetben szexuálisan abúzálják egymást. Sajnos, ilyen esetekről is van tudomásunk. A deviáns viselkedés és életút pedig szinte elkerülhetetlen így. Természetesen adjuk meg a szülőknek az esélyt, de ha kilátástalan a helyzet, akkor nem kellene húzni a gyermek idejét.

– A gyermekek jogait, érdekeit kellene elsősorban nézni, nem a szülőkét.

ÖT: Igen. Vagyis, a szülőkét is, mert az alapellátás tegye csak a dolgát, segítse a vér szerinti szülőket. Viszont, ha látszik, hogy esélytelen az, hogy a gyermek visszakerüljön a vér szerinti családjához, mert nem is akarják a szülők, vagy nem is tudná gondozni a gyermekét, akkor lépni kell. A gyermek érdeke az, hogy a lehető legkevesebb időt töltsen a rendszerben.